

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (250), anul 24 (2023)

DOMENII DE CERCETARE:

♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2023

**Agencia Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare**

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 070

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

Fondator: Universitatea de Studii Politice și Economice
Europene „Constantin Stere”

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 12 din 23 februarie 2024, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 12 aprilie 2024

Chișinău

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (250), anul 24 (2023)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 12 din 23.02.2024

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ȘEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CĂRĂIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CRETU, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORĂRU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIALĂ (ȘÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național al Justiției, Republica Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Boris SÔSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Olga TĂȚĂR, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 2 (250), year 24 (2023)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 12 of 23.02.2024

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Albert ANTOCI, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Republic of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, PhD in law, associate professor, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova, Republic of Moldova

Cătălin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valeriu BŪJOR, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Andrian CREȚU, Doctor of Law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Legal Research Institute, Romania Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Elena RĂILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Boris SOSNA, PhD in law, university professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STREȚEANU, PhD in law, university professor, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Olga TATAR, PhD in law, associate professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrepr@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

REVUE NATIONAL DE DROIT
Publication périodique scientifique et pratique

N° 2 (250), année 24 (2023)

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par
la décision N° 12 du 23.02.2024

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova*
- ✓ *Université d'Etat de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'Etat de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'Etat de Moldova
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova
Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégée, Académie „Stefan cel Mare” du Ministère des affaires internes, République de Moldova
Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Flavius-Antoni BAIAS, docteur, professeur agrégée, Université de Bucarest, Roumanie
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova, République de Moldova
Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, professeur agrégée, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie
Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine
Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova
Vytautas NEKROSLIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova
Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etat de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National pour la Justice, République de Moldova
Tsvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova
Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'Etat de Comrat, République de Moldova
Victor SPINEL, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etat de Comrat, République de Moldova
Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie
Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie
Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 2 (250), год 24 (2023)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 12 от 23.02.2024

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Григорье АРДЕЛЯН, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова

Викториа АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Республика Молдова

Кэтэлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Андреан КРЕЦУ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Бодан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния

Луциан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Юрие МИХАЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАЙЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБНОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова

Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Борис СОСНА, доктор юридических наук, профессор, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

<i>Olga TATAR</i> Dreptul internațional al proprietății	
<i>Ion RĂILEANU</i> Împrumuturile și garanțiile statului în contextul politicii în domeniul concurenței în Republica Moldova și Uniunea Europeană	
<i>Elena PÎRĂU</i> Proportionalitatea în contextul dreptului internațional umanitar	
<i>Ilona JOSANU</i> Reglementări privind procedura în ordonanță în sistemul de drept anglo-saxon	
<i>Igor ARSENI</i> Principii de asigurare a implementării ideii de transparență a justiției în cauzele civile	
<i>Ianus ERHAN</i> Deficiențe și carențe în mecanismul de aplicare al sancțiunilor contravenționale	
<i>Tatyana SARY</i> Caracteristicile exceselor făptuitorului la săvârșirea infracțiunii în complicitate	
<i>Irina PAVEL-GUZUN</i> Considerente cu privire la reforma procedurilor sumare în procesul penal	
<i>Albert ANTOCI, Adrian LILE</i> Asigurarea dreptului la un proces echitabil în cadrul documentării contravenției prin prisma prevederilor CEDO	
<i>Alexandru ARSENI, Mihaela SĂFTOIU</i> Egalitatea între cetățeni. Limba ca și criteriu de discriminare	
<i>Viorica STRELICIUC, Valentina CEBOTARI</i> Analiză comparativă a modalităților de executare a obligației de întreținere	
<i>Natalia SCIUCHINA</i> Valorile constituționale și reglementarea legală a relațiilor de muncă	
<i>Tudor CAPȘA</i> Drepturi și garanții pentru salariați în caz de concedieri colective: aspecte juridice și practice	
<i>Svetlana GHEORGHIEVA</i> Educația în instituțiile penitenciare: o cale spre reabilitare și integrare	
<i>Veronica POZNEACOVA</i> Abordarea bazată pe gen privind detenția femeilor	
<i>Alexandru MARIT</i> Impactul COVID-19 asupra drepturilor unor grupuri vulnerabile ale populației	

SUMMARY

<i>Olga TATAR</i> 10 International property law	
<i>Ion RAILEANU</i> Loans and guarantees granted by the state in the context of competition policy in the Republic of Moldova and the European Union	16
<i>Elena PIRAU</i> Proportionality in the context of international humanitarian law	25
<i>Ilona JOSANU</i> Regulations regarding writ procedure in the common law system	35
<i>Igor ARSENI</i> Principles ensuring the implementation of the idea of transparency of justice in civil cases	41
<i>Ianus ERHAN</i> Deficiencies and shortcomings in the mechanism for the application of contraventional sanctions	53
<i>Tatyana SARY</i> Characteristics of excesses of the perpetrator when committing a crime in complicity	65
<i>Irina PAVEL-GUZUN</i> Considerations on the reform of summary procedures in the penal process	73
<i>Albert ANTOCI, Adrian LILE</i> Ensuring the right to a fair trial in the documentation of the contravention through the provisions of the ECHR	85
<i>Alexandru ARSENI, Mihaela SAFTOIU</i> Equality between citizens. Language as criterion of discrimination	93
<i>Viorica STRELICIUC, Valentina CEBOTARI</i> Comparative analysis of the methods of execution of the maintenance obligation	103
<i>Natalia SHCHUKINA</i> Constitutional values and legal regulation of labor relations	110
<i>Tudor CAPSA</i> Rights and guarantees for employees in case of collective redundancy: legal and practical aspects	120
<i>Svetlana GHEORGHIEVA</i> Education in penal institutions: a path to rehabilitation and reintegration	138
<i>Veronica POZNEACOVA</i> Gender-based approach to the detention of women	147
<i>Alexandru MARIT</i> The impact of COVID-19 on the rights of some vulnerable groups of population	165

TABLE DES MATIÈRES

Olga TATAR
Droit international de la propriété
Ion RAILEANU
Les emprunts et garanties accordés par l'état dans le cadre de la politique de la concurrence en République de Moldova et dans l'Union européenne
Elena PIRAU
La proportionnalité dans le contexte du droit international humanitaire
Iloana JOSANU
Règlement de procédure d'ordonnance dans le système du droit anglo-saxon
Igor ARSENI
Principes judiciaires assurant la mise en œuvre de l'idée de transparence de la justice dans les affaires civiles
Ianus ERHAN
Déficiences et lacunes du mécanisme d'application des sanctions en violation
Tatyana SARY
Caractéristiques des excès de l'auteur lors de la commission d'un crime en complicité
Irina PAVEL-GUZUN
Considérations concernant la réforme des procédures de résumé dans le processus pénal
Albert ANTOCI, Adrian LILE
Assurer le droit à un procès équitable dans le cadre de la documentation de la contravention à travers les dispositions de la CEDH
Alexandru ARSENI, Mihaela SAFTOIU
Égalité entre les citoyens. Langue comme critère de discrimination
Viorica STRELCIUC, Valentina CEBOTARI
Analyse comparative des modalités d'exécution de l'obligation d'entretien
Natalia SHCHUKINA
Valeurs constitutionnelles et réglementation juridique des relations de travail
Tudor CAPSA
Droits et garanties des salariés en cas de licenciement collectif: aspects juridiques et pratiques
Svetlana GHEORGHIEVA
L'éducation dans les établissements pénitentiaires: une voie vers la réhabilitation et la réintégration
Veronica POZNEACOVA
Approche sexospécifique de la détention des femmes
Alexandru MARIT
L'impact du COVID-19 sur les droits de certains groupes vulnérables de la population

ОГЛАВЛЕНИЕ

Олга ТАТАР
10 Международное право собственности
Ион РЭИЛЯНУ
Займы и государственные гарантии в контексте политики конкуренции в Республике Молдова и Европейском союзе
Елена ПЫРЭУ
16 Пропорциональность в контексте международного гуманитарного права
Илоана ЖОСАНУ
25 Правовое регулирование ординационной процедуры в англосаксонской правовой системе
Игорь АРСЕНИ
35 Принципы, обеспечивающие реализацию идеи транспарентности правосудия по гражданским делам
Януш ЕРХАН
41 Сложности и недостатки механизма применения санкций за правонарушения
Татьяна САРИ
53 Характеристики эксцессов исполнителя при совершении преступления в соучастии
Ирина ПАВЕЛ-ГУЗУН
65 Размышления относительно реформы упрощенных процедур в уголовном процессе
Альберт АНТОЧ, Адриан ЛИЛЕ
73 Право на справедливый процесс в рамках документирования административного правонарушения с учётом положений ЕКПЧ
Александру АРСЕНИ, Михаела СЭФТОЮ
85 Равенство между гражданами. Язык как критерий дискриминации
Виорика СТРЕЛЧУК, Валентина ЧЕБОТАРЬ
93 Сравнительный анализ способов исполнения обязательств по содержанию
Наталья ЩУКИНА
103 Конституционные ценности и правовое регулирование трудовых отношений
Тидор КАПША
110 Права и гарантии для работников в случае коллективных увольнений: юридические и практические аспекты
Светлана ГЕОРГИЕВА
120 Образование в учреждениях уголовно-исполнительной системы: путь к реабилитации и реинтеграции
Вероника ПОЗНЯКОВА
138 Гендерный подход к содержанию женщин под стражей
Александру МАРИЦ
147 Влияние COVID-19 на права некоторых уязвимых групп населения
165

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL PROPRIETĂȚII

Olga TATAR

PhD, Associate Professor

Comrat State University

e-mail: oleatatar@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-2158-006X>

Dreptul proprietății este un ansamblu de norme juridice care reglementează astfel de raporturi de proprietate, în care persoanele autorizate își pot exercita drepturile de proprietate (lucruri) fără a fi nevoie de acțiuni pozitive ale altor persoane. Multă vreme a fost pusă sub semnul întrebării posibilitatea de cumpărare și vânzare a drepturilor de proprietate. Da, cumpărarea și vânzarea de drepturi de proprietate își pierde trăsăturile distinctive, fuzionând parțial cu cesiunea de drepturi în temeiul obligațiilor. Iar din punct de vedere juridic, o astfel de înlocuire a unui concept precis, asociat cu consecințe cunoscute, cu un concept larg și nedefinit, oferă puține avantaje. Dar răspândirea largă a tranzacțiilor în concesiune plătită a drepturilor de proprietate a dus la necesitatea reglementării acestora.

Cuvinte-cheie: proprietate, dreptul proprietății, drept civil, obligație, moștenire, tranzacție.

INTERNATIONAL PROPERTY LAW

Property law is a set of legal norms regulating such property relations, where authorized persons can exercise their rights to property (things) without the need for positive actions of other persons. For a long time, the possibility of buying and selling property rights was called into question. Yes, the purchase and sale of property rights loses its distinguishing features, merging in part with the assignment of rights under obligations. And from a legal point of view, such a replacement of a precise concept, associated with known consequences, with a broad and indefinite concept gives few advantages. But the wide spread of transactions in paid concession of property rights led to the necessity of their regulation.

Keywords: property, property right, civil law, obligation, inheritance, transaction.

DROIT INTERNATIONAL DE LA PROPRIÉTÉ

Le droit de la propriété est un ensemble de normes juridiques régissant de telles relations de propriété, dans lesquelles les personnes autorisées peuvent exercer leurs droits de propriété (choses) sans avoir besoin d'actions positives d'autres personnes. Pendant longtemps, la possibilité d'acheter et de vendre des droits de propriété a été remise en question. Oui, l'achat et la vente de droits de propriété perdent leurs caractéristiques distinctives, se confondant partiellement avec la cession de droits en vertu d'obligations. Et d'un point de vue juridique, un tel remplacement d'un concept précis, associé à des conséquences connues, par un concept large et indéfini, offre peu d'avantages. Mais la large diffusion des transactions en concession rémunérée de droits de propriété a conduit à la nécessité de les réglementer.

Mots-clés: propriété, droits de propriété, droit civil, obligation, héritage, transaction.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО СОБСТВЕННОСТИ

Право собственности означает совокупность правовых норм, регулирующих такие имущественные отношения, при которых уполномоченные лица могут осуществлять свои имущественные права (вещи) без необходимости позитивных действий других лиц. Возможность покупать и продавать права собственности уже давно подвергается сомнению. Да, купля-продажа имущественных прав теряет свои отличительные черты, частично сливаясь с уступкой прав по обязательствам. А с юридической точки зрения, такая замена точного понятия, связанного с известными последствиями, на широкое и неопределенное понятие, дает мало преимуществ. Однако, широкое распространение сделок по платной уступке прав собственности привело к необходимости их регулирования.

Ключевые слова: имущество, право собственности, гражданское право, обязанность, наследование, сделка.

Introduction

According to part 1 Art. 2600 of the Civil Code of the Republic of Moldova [3]: “The acquisition and termination of ownership rights and other real rights to property are determined by the law of the state in whose territory the property was located or was located at the time when an action or other circumstance took place that served as the basis for the emergence or termination of the right property or other real rights, unless the legislation of the Republic of Moldova provides otherwise”.

Signs of property rights are: a) Property rights are prescribed by the norms of civil law, namely, according to Art. 454 of the Civil Code of the Republic of Moldova [3]: “Property rights and limited property rights are recognized as property rights”. Limited property rights include: the right of usufruct, the right of use, the right of residence, the right of superficies, the right of servitude, security property rights, including pledges and mortgages, and other rights given such a character by law. b) The right in rem is an absolute right, namely, when its owner is confronted by an unlimited circle of subjects on whom the obligation is imposed, the rights of the bearer of the right in rem are not violated. c) Property right accompanies a thing as a result of its transfer to other persons, the so-called succession right. In the event

that the owner of the thing leaves possession of the thing against his will, he still remains the owner and is not even deprived of the right to reclaim the thing from someone else’s illegal possession. d) Property rights - rights of advantage, in case of contradictions between property rights and obligation rights, the priority will be on the side of property rights. e) Individually defined things are the object of property rights. The central institute of real property law is the property right. The legal content of the ownership relationship is manifested through a set of subjective exclusive rights of the owner, through the triad of the following components: possession, use and disposal. The owner of the thing has the right to dispose of the thing as he wishes and to prevent other persons from affecting the thing in any way.

Main ideas of the research

The subject of any contract is the “object of the contract”, i.e. that to which the performance of all obligations under the contract is directed. Let’s take, for example, a lease agreement”, namely Art. 1288 of the Civil Code of the Republic of Moldova [3], where it is stated: “Under the lease agreement, one party (the lessor) undertakes to provide the other party (the lessee) with possession and use for a certain period of time of the land plot and / or other agricultural property, and the latter undertakes to pay the rent. For the purposes

of this chapter, agricultural property is understood as basic assets (agricultural land, including those located within the boundaries of settlements and land of the reserve fund, machines, equipment and equipment for performing agricultural work, constructions, including hydrotechnical platforms, places intended for the storage of agricultural products with adjacent territory, animals used in the agricultural process and, depending on the circumstances, movable assets". Regarding commercial contracts, it should be noted that they have a special object - a movable thing *in the form of goods*. Every trade involves the presence of an object of trade, therefore, in trade turnover there is an offer of goods and the demand for this product. The primary demand for the product, as it is known, gives rise to the offer. To satisfy the demand, the producer (producer) creates a product that takes the form of a product, which, in turn, is necessary in order to be sold [6, p. 19].

Consequently, not every manufactured or created thing can acquire the status of a commodity. As a distinctive feature of the product, its potential opportunity to be sold, i.e. the possibility of concluding a remunerative transaction makes a thing a commodity, therefore, the commodity value is an integral criterion of the commodity. When there is a demand for a product, the manufacturer produces an item with the properties of the product, however, due to the peculiarities of the market structure and the properties of the product, the manufacturer does not always manage to find a consumer specifically for this product. For this, the goods need to be promoted from one entity - the producer to another entity - the consumer. Such a movement of goods on commodity markets is possible through the conclusion of various transactions.

From the above, it is possible to record three stages of the movement of goods:

- a) production of goods;
- b) product promotion on the market;

c) consumption of goods.

Such a step-by-step chain allows you to reveal the consumer essence of the product, which boils down to promoting it from the manufacturer to the consumer through a system of paid transactions and achieving the final result - the use of the product as intended.

Commodity (thing) is a multifaceted concept. At the same time, the economic and legal purpose of the goods should be clearly distinguished. If we consider it from an economic point of view, then this is everything that can satisfy the emerging need and is offered to the market with a further goal - this is to attract the attention of the buyer, the further acquisition of the goods by the buyer, and finally the use of the goods for their intended purpose. A product is a product of labor activity intended for sale [12, p. 92].

In this sense, both physical objects, services, and various ideas, etc., can act. If viewed from a civil-law point of view, objects of civil rights that have a materialized form are recognized as goods. For commercial turnover, the product has special significance, because is the central object of commercial contractual relations. The Civil Code of the Republic of Moldova does not contain a legitimate definition of goods, it is found only in the form of things. The category of goods in civil law is synonymous with the category of object of civil law. The majority of objects of civil rights appear in the economic form of goods and, by virtue of this, are included in the concept of civil (property) turnover [15, p. 396].

Things are the most common, traditional object of purchase and sale, on which the legal regulation of this institute is focused. According to Art. 1108 of the Civil Code of the Republic of Moldova [3]: "According to the contract of sale, one party (the seller) undertakes to transfer ownership of the item to the other party (the buyer), and the buyer undertakes to accept it and pay the stipulated price for it", i.e. it is about the fact that any thing is recognized as a thing,

be it: movable or immovable, divisible or indivisible, individually defined or determined by family characteristics, consumable and non-consumable, with the exception of money (except foreign currency), there are still a number of other laws and legal acts regulating the sale and purchase of certain types of things.

For a long time, the possibility of buying and selling property rights was called into question. Yes, “the purchase and sale of *property rights* loses its distinguishing features, merging in part with the assignment of rights under obligations, and from a legal point of view, such a replacement of a precise concept associated with known consequences with a broad and indefinite concept gives few advantages”, but the wide spread of [13, p. 317] transactions in paid concession of property rights led to the necessity of their regulation.

It is very important to divide things as follows: financial and commercial property belongs to the category of intangible property rights from securities and negotiable instruments. Financial property is understood as monetary paper (bonds, promissory notes, checks), documents expressing the right to participate in companies or companies (shares, shares). Regarding commercial property, these are goods distribution documents that express the right to receive goods (for example, a bill of lading). As the main classification of real property objects, this is the division of things into movable and immovable property, where immovable property means things that are located in the same place and that have individual characteristics. As for movable things, they can be moved and replaced by other homogeneous things.

According to French legislation, immovable property includes land and related structures, forests, and immovable property includes machines, raw materials used in enterprises, cattle in the estate, but when we separate all these objects from the composition of the estate, then they will become movable. Also un-

der the concept of real estate should be added rights established on land, such as easements, usufructs, mortgages, and other types of property, including incorporeal ones, are recognized as movable.

For example, in the USA and England, the terms movable and immovable property are used in the case of relations that are directly related to foreign law. Real estate is land and everything that is inseparably connected with it, for example, buildings, structures, crops, etc., the rest of the property is movable property. The 1985 Hague Convention on the Law Applicable to Trusts and Their Recognition appeared as a demand for the unification of property rights [17].

At the European level, a special unified international legal regulation of property relations was formed. For example, Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [5]: “Every physical or legal person has the right to respect for his property. No one can be deprived of his property, except in the interests of society and under the conditions stipulated by law and general principles of international law”.

As for the European Court regarding this issue, it interprets the concept of property more broadly and refers to the objects of property rights as any private right that represents property value. In order to qualify the object of the legal relationship as property, the European Court has developed the following criteria: a) The presence of a sign of economic value, namely, the property has an economic value determined in monetary form on the basis of objective criteria; b) The presence of a sign of reality, namely, the property is in cash and must be legally registered in the name of the person interested in it.

The main role in the regulation of property rights and other real rights, which are directly related to the foreign legal order, is occupied by national conflict of laws law. Regarding real estate, the principle that the right of ownership of such property is subject to

the law of the place where the thing is located applies. For example, according to §36 of the Law on Emergencies of China [2]: “The right of the place in which it is located applies to real rights to immovable property”. This law defines the content of ownership of real estate, the form, procedure and conditions for the transfer of property rights. The solution to the issue of conflict regulation of movable property is very difficult. In most countries, the law of the location of the property is considered to be the principle of conflict of interest for determining property rights to movable property. For example, in Art. 21 of the Law on Emergencies of Azerbaijan [10] stipulates the following: “The origin and termination of real rights to property are established by the law of the country where this property is located”. If the right of ownership arose according to the law of the place where the thing is located, then this right is preserved even when the thing is transported across the border. It should be noted that all legal systems recognize the extraterritorial nature of property rights. However, according to Art. 66 of the Code of Civil Procedure of Bulgaria [4]: “When changing the location of a thing, the rights acquired on the basis of the law of the state in which the thing was located cannot be exercised in a way that may lead to a violation of the law of the state in which its new location is located”. The law of the place where the thing is located determines the scope of the property right.

As a result of moving things from one state to another, the content of the owner’s rights changes at the same time. The right of ownership of a thing acquired abroad is recognized, but its content is determined not by the law of the place of acquisition of the thing and not by the personal law of the acquirer [11, p. 211], but by the law of the place where the thing is located. §37 of the Law on IPR of China [2]: “The parties may choose the law applicable to real rights to movable property”. If the parties have not made a choice, the law of the place in which the movable

property was located at the time of the occurrence of the legal fact shall be applied. This principle of the law of location is also significant in solving the issue of protection of a *bona fide* purchaser. According to the civil legislation of Belarus, namely Art. 1123 of the Civil Code of Belarus [7] establishes that the law of the country where the property is located or the law of the court of the country shall be applied to the protection of property rights and other property rights at the choice of the applicant. The law of the country in which the property is located applies to the protection of property rights and other real rights to immovable property.

In the legislation of such countries as: Bulgaria, Belgium, namely in Art. 90 of the Belgian Emergencies Code [16] provides for the conflict regulation of such a category of things as cultural heritage, cultural values: “If a thing, which the state considers included in its cultural heritage, left the territory of this state, in a way that is considered illegal, then the demand for return is governed by the law of this state, or at the option of the latter, by the law of the state in whose territory the thing is located during the recovery”. If the law of the state, which considers the thing to be part of its cultural heritage, does not provide protection to a *bona fide* acquirer, the latter may request the protection provided to him under the law of the state in whose territory the thing is located at the time of vindication.

In a number of countries, the principle of Roman law is applied: the risk passes to the buyer at the moment of the contract, regardless of whether the buyer has the right of ownership of the sold goods (*periculum est emptoris*) [9, p. 367]. This principle is expressed in the legislation of Japan and Switzerland. Regarding countries such as Great Britain and France, the principle (*res perit domino*) applies there - the risk is borne by the owner. The moment of transfer of risk coincides with the moment of transfer of ownership. The moment of emergence and termination of the right

of ownership of one or another property, which is the subject of the transaction, is established according to the law of the place of the transaction, in the event that if not otherwise better.

Conclusions

Signs of property rights are:

a) Property rights are prescribed by the norms of civil law;

b) The right in rem is an absolute right, namely, when its owner is confronted by an unlimited circle of subjects on whom the obligation is imposed, the rights of the bearer of the right in rem are not violated;

c) Property right accompanies a thing as a result of its transfer to other persons, the so-called succession right;

d) Property rights - rights of advantage, in case of contradictions between property rights and obligation rights, the priority will be on the side of property rights; e) Individually defined things are the object of property rights.

Bibliographical references

1. BOHUSLAVSKYI, M.M. *Private International Law: textbook*. Moscow. 2021. 387 p.
2. China's Emergencies and Disasters Law. Date of visit [09.12.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/VA>.
3. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV dated 06.06.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86. Republished in: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75 (6989-6998) dated 01.03.2019.
4. Code of the Ministry of Emergency Situations of Bulgaria 2005 Date of visit [09.12.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041701>.
5. European Convention for the Protection of Hu-

man Rights and Fundamental Freedoms. Date of visit [09.12.2023]. Available: <https://www.coe.int/ru/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>.

6. FRUNZE, Yu. *Civil law* (separate types of obligations): (textbook). Chisinau. 2017. 379 p.

7. GKBelarus. Access data [09.12.2023]. Available: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=HK9800218>.

8. Guidelines for the coordinated survey of direct investments 2010. Date of visit [09.12.2023]. Available: <https://www.imf.org/external/russian/np/sta/cdis/2009/120109r.pdf>.

9. HETMAN-PAVLOVA, I. *Private International Law: textbook for masters*. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013. 967 p.

10. Law of the Republic of Azerbaijan On Private International Law of 2000. Date of visit [10.12.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/070801>.

11. LUNTS, L. *Course of Private International Law*. In 3 volumes. Moscow. 2002 311 p.

12. PUGINSKY, B. *Commercial law of Russia*. Moscow. 2010. 392 p.

13. SHERSHENEVICH, G. *Textbook of Russian civil law* (based on the 1907 edition). Moscow. 1995. 617 p.

14. SOKOLOVA, T. *Peculiarities of creating organizations with foreign investments*. Date of visit [10.12.2023]. Available: http://click.begun.ru/kick/jsp?url=4vrIyEhYbHFWip_NeNVSukEIVSYto_hb39BN_SgPvBhWxnrLaol_Ki8yxpr8VE.

15. SUKHANOVA, E. *Civil law: textbook*. Moscow. 2006. 496 p.

16. The Belgian law dated July 16, 2004. "On the Code of Private International Law". Date of visit [10.12.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041801>.

17. The Hague Convention on the Law Applicable to Trusts and Their Recognition. Date of visit [10.12.2023]. Available: https://lexcorp.com/ru/trust/hague_convention/.

18. TATAR, O. *Private international law*. Course notes. 2023 (A&V Poligraf). 270 p.

ÎMPRUMUTURILE ȘI GARANȚIILE STATULUI ÎN CONTEXTUL POLITICII ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ

Ion RĂILEANU

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: ion_raileanu@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0007-3640-8437>

Obiectul de cercetare al prezentului articol îl constituie analiza împrumuturilor și garanțiilor de stat prin prisma actelor normative și practicii din domeniul concurenței în Republica Moldova și la nivel comunitar european. În pofida faptului că intervențiile statului cu împrumuturi și garanții de stat sunt cunoscute în practică ca fiind o modalitate de încurajare a economiei, acordarea de împrumuturi și garanții de stat poate avea și efecte negative asupra mediului concurențial normal. Iată de ce tendințele actuale ale practicii din domeniul acordării împrumuturilor și garanțiilor de stat în Republica Moldova, cât și la nivel comunitar, este de a reduce ponderea ajutoarelor de stat în PIB.

Cuvinte-cheie: împrumuturi de stat, garanții de stat, ajutor de stat, mediu concurențial normal, concurență, Republica Moldova, Uniunea Europeană.

LOANS AND GUARANTEES GRANTED BY THE STATE IN THE CONTEXT OF COMPETITION POLICY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE EUROPEAN UNION

The object of research of this article is the analysis of state loans and guarantees in terms of normative acts and practices in the field of competition in the Republic of Moldova and at European Community level. Despite the fact that state interventions with loans and state guarantees are known in practice as a way to encourage the economy, lending and state guarantees can also have negative effects on the normal competitive environment. That is why the current trends in the practice of granting loans and state guarantees in the Republic of Moldova, as well as at the community level, are to reduce the share of state aid in GDP.

Keywords: state loans, state guarantees, state aid, normal competitive environment, competition, Republic of Moldova, European Union.

LES EMPRUNTS ET GARANTIES ACCORDÉS PAR L'ÉTAT DANS LE CADRE DE LA POLITIQUE DE LA CONCURRENCE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA ET DANS L'UNION EUROPÉENNE

L'objet de recherche de cet article est l'analyse des emprunts et garanties d'état du point de vue des actes normatifs et de la pratique dans le domaine de la concurrence en République de Moldova et au niveau communautaire européen. Bien que les interventions de l'état avec d'emprunts et de garanties d'état sont connues dans la pratique comme un moyen d'encourager l'économie, l'octroi d'emprunts et de garanties d'état peut avoir des effets négatifs sur l'environnement concurrentiel normal. C'est pourquoi la tendance actuelle de la pratique d'octroi d'emprunts et de garanties d'état en République de Moldova, ainsi qu'au niveau communautaire, est de réduire la part des aides d'état dans le PIB.

Mots-clés: emprunts d'état, garanties d'état, aide d'état, environnement concurrentiel normal, concurrence, République de Moldova, Union Européenne.

ЗАЙМЫ И ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ГАРАНТИИ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ КОНКУРЕНЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА И ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Целью исследования данной статьи является анализ государственных займов и гарантий с точки зрения нормативных актов и практики в области конкуренции в Республике Молдова и на уровне Европейского союза. Несмотря на то, что государственное вмешательство в виде займов и государственных гарантий известно на практике как способ стимулирования экономики, государственные займы и гарантии также могут оказывать негативное воздействие на нормальную конкурентную среду. Именно поэтому нынешние тенденции в практике предоставления займов и государственных гарантий в Республике Молдова, а также на уровне Европейского сообщества, заключаются в сокращении доли государственной помощи в ВВП.

Ключевые слова: государственные займы, государственные гарантии, государственная помощь, нормальная конкурентная среда, конкуренция, Республика Молдова, Европейский союз.

Introducere

În contextul în care împrumuturile și garanțiile de stat constituie niște instrumente prin intermediul cărora este încurajată economia țării, o problemă care suscită o deosebită atenție, necesară a fi abordată până la acordarea lor, constituie controlul acestor intervenții publice, și anume, cercetarea lor sub aspectul compatibilității cu politica de concurență a statului.

Actualitatea temei. Referindu-ne la politica de concurență a statului, evidențiem că o componentă importantă a acesteia este politica în domeniul ajutorului de stat, datorită efectelor intervenției statului asupra mediului economic. Aici, relevăm, că deoa-rece, în principiu, orice ajutor de stat distorsionează relațiile de concurență, monitorizarea ajutoarelor de stat, în scopul excluderii efectelor denaturării ne-justificate a concurenței, urmează a fi efectuată în permanență. Din acest motiv, legiuitorul moldav a adoptat Legea cu privire la ajutorul de stat nr.139 din 15.06.2012. De asemenea, Legea în cauză are drept scop monitorizarea centralizată a ajutoarelor de stat acordate în Republica Moldova în vederea eliminării ineficienței, netransparenței și birocratizării procedurilor legate de acordarea ajutoarelor de stat.

Dat fiind faptul că, în general, ajutoarele de stat sunt declarate ca fiind incompatibile cu mediul concurențial normal, acestea pot fi acordate numai după

o autorizare la autoritatea abilitată cu atribuții în acest sens. Or, art.5 alin.(3) din Legea sus-numită, prevede expres că acordarea ajutorului de stat, cu excepția derogărilor stabilite la art.4 și 5 este incompatibilă cu mediul concurențial normal.

Potrivit art.2 din Legea cu privire la ajutorul de stat nr.139 din 15.06.2012 autoritatea care deține atribuții de autorizare, monitorizare și raportare a ajutorului de stat în Republica Moldova este Consiliul Concurenței.

Metodologia de cercetare folosită. Această lucrare a fost elaborată prin utilizarea următoarelor metode: analiza logică, sistemică, comparativă, iar în calitate de suport științific au servit lucrări ale autorilor de specialitate în domeniu, Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, precum și actele normative, cât și administrative cu caracter individual, adoptate în Republica Moldova.

Conținutul de bază

Revenind la cercetarea în continuare a legăturii împrumuturilor și garanțiilor de stat cu ajutoarele de stat, desprindem din prevederile art.6 din Legea menționată, că împrumuturile și garanțiile de stat sunt tratate ca forme de exprimare a ajutorului de stat, care la rândul său este definit de aceeași Lege ca fiind orice măsură de sprijin ce întrunește cumulativ următoarele condiții:

a) este acordată de furnizor din resurse de stat

sau din resursele unităților administrativ-teritoriale sub orice formă;

- b) conferă beneficiarului un avantaj economic care nu ar fi fost obținut în condiții normale de piață;
- c) este acordată în mod selectiv;
- d) denaturează sau riscă să denatureze concurența [4, art. 6].

Având în vedere că, din punctul de vedere a politicii de concurență, în principiu, ajutoarele de stat sunt interzise, totuși, art.4 din Legea cu privire la ajutorul de stat nr.139 din 15.06.2012 stabilește exhaustiv niște derogări, compatibile mediului concurențial normal, statuând că sunt considerate a fi compatibile cu mediul concurențial normal și sunt exceptate de la obligația de notificare către Consiliul Concurenței următoarele categorii de ajutoare de stat:

- a) ajutoarele cu caracter social acordate consumatorilor individuali, cu condiția ca acestea să fie acordate fără vreo discriminare determinată de originea produselor sau a serviciilor;
- b) ajutoarele destinate remedierii pagubelor cauzate de calamități naturale sau de alte situații excepționale.

Fiind expres reglementate, aceste ajutoare nu pot fi aplicate extins dincolo de scopul pentru care au fost prevăzute.

Alte categorii de ajutoare de stat, care pot ridica probleme, sunt cele considerate de art.5 alin.(1) din aceeași Lege ca fiind potențial compatibile cu mediul concurențial normal și deci, pot fi exceptate. Aceste ajutoare trebuie să aibă următoarele destinații:

- a) ajutorul destinat să remedieze o perturbare gravă a economiei;
- b) ajutorul pentru instruirea angajaților și pentru crearea de noi locuri de muncă;
- c) ajutorul acordat întreprinderilor mici și mijlocii;
- d) ajutorul pentru cercetare, dezvoltare și inovare;
- e) ajutorul destinat protecției mediului înconjurător;

f) ajutorul acordat beneficiarilor ce prestează servicii de interes economic general;

- g) ajutorul acordat pentru salvarea beneficiarilor aflați în dificultate;
- h) ajutorul pentru înființarea de întreprinderi de către femeile antreprenor;
- i) ajutorul sectorial, în funcție de sectoarele de activitate ale economiei naționale;
- j) ajutorul pentru dezvoltarea regională.

Pentru fiecare categorie de ajutor de stat din cele enumerate mai sus, Consiliul Concurenței urmează să efectueze o evaluare a compatibilității cu mediul concurențial normal, în baza actelor normative elaborate de Consiliu cu respectarea prevederilor Legii nr.235-XVI din 20.07.2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător [4, art.5].

Unul din actele normative elaborate de autoritatea administrativă cu atribuții de autorizare a ajutoarelor de stat este Hotărârea Consiliului Concurenței nr.1 din 30.08.2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind forma de notificare, procedura de examinare și adoptare a deciziilor cu privire la ajutorul de stat.

Potrivit pct.4 și 5 ale Hotărârii indicate anterior a Consiliului Concurenței, în mod imperativ este prevăzut că nici un ajutor de stat, cu excepția ajutorului de minimis și ajutorului de stat prevăzut la art.4 din Legea nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat, nu poate fi acordat fără autorizarea Consiliului Concurenței, care dispune de o largă putere discreționară în aprecierea compatibilității ajutoarelor de stat, fiind în drept să interzică un ajutor de stat care denaturează în mod nejustificat mediul concurențial normal și/sau afectează aplicarea corespunzătoare a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte [8, pct. 4-5].

Respectiv, cu toată certitudinea, putem conchide că acordarea de împrumuturi și garanții de stat, în

situația în care acestea sunt prevăzute pentru destinațiile specificate la art.5 din Legea nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat, fără notificarea Consiliului Concurenței, este interzisă.

Menționăm, că prin Hotărârea Consiliului Concurenței nr.1 din 30.08.2013, autoritatea publică în cauză a instituit o serie de norme privind formularele de notificare, termenul și procedura de examinare a notificărilor, procedura de investigație și aprecierea valorii ajutorului de stat și evaluarea compatibilității ajutorului de stat cu mediul concurențial normal, monitorizarea, verificarea și recuperarea ajutorului de stat ilegal sau ajutorului de stat abuziv, adoptare a deciziilor în domeniul ajutorului de stat.

În continuare, reliefăm că aprecierea valorii ajutorului de stat depinde de forma prin care a fost oferit ajutorul de stat. Astfel, pentru împrumuturile și garanțiile de stat, în sensul art.6 alin. (2) din Legea nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat, elementul ajutorului de stat va constitui:

a) în cazul acordării unor împrumuturi cu dobânzi preferențiale - diferența dintre dobânda de piață și dobânda efectiv plătită. Dobânda de piață reprezintă dobânda calculată în baza ratei medii a dobânzii pe sistemul bancar la creditele noi în luna acordării împrumutului, corespunzător cu durata acordării împrumutului;

b) în cazul acordării unor garanții în condiții preferențiale - elementul de ajutor se va determina ținând cont de valoarea agregată a diferențelor anuale între primele ce ar trebui plătite în condițiile pieții și primele prevăzute a fi efectiv plătite care sunt actualizate la data acordării garanției, și diferența dintre rata dobânzii de piață pe care beneficiarul ar fi suportat-o în absența garanției și rata dobânzii obținută în temeiul garanției [8, pct. 47].

În cazul în care împrumuturile și garanțiile de stat sunt acordate în valută străină, valoarea ajutorului de stat se va determina la cursul valutar al

Băncii Naționale a Moldovei la data acordării ajutorului [8, pct.51].

Analizând normele enunțate mai sus, este necesar a se atrage atenția că împrumuturile sau garanțiile de stat pot fi numite ajutoare de stat în cazul în care acestea sunt acordate în condiții, care din punct de vedere economic prezintă un avantaj semnificativ beneficiarilor acestor modalități de ajutoare de stat comparativ cu alți actori din același grup ai mediului concurențial normal.

Totodată, se mai remarcă că la evaluarea compatibilității fiecărui ajutor de stat cu mediul concurențial normal sunt stabilite niște criterii de evaluare, cum sunt: intensitatea ajutorului, criteriile de eligibilitate, valoarea ajutorului, etc.

Astfel, ca urmare a evaluării ajutorului de stat cu mediul concurențial normal, Consiliul Concurenței autorizează aceste măsuri de sprijin în cazul în care acestea contribuie la îndeplinirea unui obiectiv sau a mai multor obiective de interes public, contribuie la creșterea eficienței pieței atunci când ele sunt orientate spre depășirea unui eșec al pieței. Decizia de a recurge la un anumită formă de ajutor de stat se justifică atunci când obiectivele urmărite nu se pot atinge prin utilizarea unui alt instrument de politică [8, pct. 57- 58, pct. 60].

Este necesar a fi precizat un moment important în cadrul acestui studiu că beneficiarii ai ajutoarelor de stat sub formă de împrumuturi și garanții publice în condiții preferențiale, în condițiile Legii nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat, poate fi orice persoană fizică sau juridică independentă, angajată într-o activitate economică ce constă în oferirea de bunuri sau servicii pe o piață [4, art. 3].

Întrucât împrumuturile și garanțiile de stat, acordate întreprinderilor, atât din sectorul public cât și cel privat, manifestă efecte negative asupra concurenței, denaturarea mediului concurențial normal ca urmare a intervenției statului se poate manifesta prin:

a) efectele dinamice pe termen lung asupra stimulului de a investi și de a intra în concurență;

b) afectarea concurenței pe piața produselor și provocarea reacțiilor diferite din partea concurenților (reducerea vânzărilor și planurilor de investiții, retragerea de pe piață);

c) afectarea concurenței pe piețele factorilor de producție și în special în ceea ce privește locul investiției [8, pct.63].

Pe lângă faptul că împrumuturile și garanțiile de stat ce urmează a fi acordate beneficiarilor finali urmează a fi notificate și autorizate de către Consiliului Concurenței, este necesar să ne referim și la consecințele ce pot surveni pentru nerespectarea de către furnizorii de ajutoare de stat a prevederilor Legii nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat.

Articolele 13-15 din Legea nr.139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat descrie procedurile ce vizează ajutorul ilegal și ajutorul utilizat abuziv. Prin ajutor ilegal, în sensul Legii menționate, se are în vedere orice ajutor de stat, altul decât ajutorul existent sau cel exceptat de la obligația notificării, care a fost acordat fără a fi autorizat de Consiliul Concurenței sau a fost acordat în condițiile în care Consiliul Concurenței a fost notificat, însă nu a adoptat în termenul legal o decizie referitoare la aceasta, iar ajutorul utilizat abuziv este ajutorul de stat folosit de beneficiar cu încălcarea deciziei Consiliului Concurenței.

Reieșind din prevederile acestor articole, constatăm că în asemenea cazuri, Consiliul Concurenței, este în drept, în termen de 30 zile lucrătoare, să emită prescripții prin care să solicite furnizorului și/sau inițiatorului ajutorului de stat suspendarea acordării ajutorului până la luarea unei decizii, care poate fi și negativă, privind compatibilitatea lui cu mediul concurențial normal. În cazul emiterii unei decizii negative, furnizorul și sau inițiatorul ajutorului de stat trebuie să întreprindă măsurile necesare pentru modificarea/anularea actului în baza căruia s-a acor-

dat ajutorul de stat, respectiv pentru recuperarea ori rambursarea ajutorului deja acordat, inclusiv a dobânzii aferente.

Analizând și din punct de vedere practic acordarea ajutoarelor de stat prin împrumuturi și garanții de stat în Republica Moldova, începând cu anul 2015, se constată că valoarea acestora a înregistrat o creștere în perioada anului 2015 până la 15,20% din valoarea totală a ajutoarelor de stat acordate. În rest, pentru anii următori, ponderea împrumuturilor și garanțiilor de stat cu condiții preferențiale din valoarea totală a ajutoarelor de stat a fost de până la 1% pentru fiecare din aceste două forme de ajutoare de stat [9, pag.22].

În același context, este necesar a se indica și faptul că dacă în anul 2015 valoarea totală a ajutoarelor de stat raportată la PIB a fost de 4,48%, atunci în anii următori cifra totală a ajutoarelor de stat raportată la PIB a constituit [10 pag. 14; 11 pag. 10; 12 pag. 11; 13 pag. 12; 14 pag. 13; 15 pag. 15]:

- pentru anul 2016 - 1,81%;
- pentru anul 2017 - 0,47%;
- pentru anul 2018 - 0,58%;
- pentru anul 2019 - 0,68%;
- pentru anul 2020 - 0,66%;
- pentru anul 2021 - 1,06%.

Vis-a-vis de raportarea anuală a valorii totale a ajutoarelor la PIB, ținem să precizăm că prin Legea nr.169 din 20.07.2017, a fost aprobat Programul național în domeniul concurenței și ajutorului de stat pentru anii 2017-2020. Unul din obiectivele specifice a Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat este instituirea unui mecanism performant în domeniul acordării și monitorizării ajutorului de stat pentru reducerea ponderii ajutorului de stat în PIB până la 1% [5, pct.31; 16, pag.10].

Conform bunelor practici internaționale în domeniul ajutorului de stat, se recomandă de a reduce nivelul general al ajutoarelor de stat, astfel încât acest indicator să constituie mai puțin de 1% în PIB, fără

a compromite scopul măsurilor de sprijin și anume corectarea eșecurilor pieței [10, pag. 11].

Potrivit Raportului Consiliului Concurenței privind ajutoarele de stat acordate în Republica Moldova pentru anul 2015, aprobat prin Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr.ASER-58 din 27.12.2016, majorarea valorii ajutorului de stat raportat sub forma unor împrumuturi cu dobânzi preferențiale a fost determinată inclusiv de creșterea semnificativă a valorii ajutorului de stat acordat în sectorul financiar. Ponderea ajutorului de stat sub formă de împrumuturi cu dobânzi preferențiale în valoarea totală a ajutorului de stat a avut o evoluție ascendentă în această perioadă. Totodată, ajutorul de stat acordat în sectorul financiar a deținut și cea mai mare pondere din ajutorul de stat raportat sub forma unor împrumuturi cu dobânzi preferențiale [9, pag.14].

Vis-a-vis de cele reflectate mai sus în raportul Consiliului Concurenței pentru anul 2015, menționăm că s-a făcut referire la creditele de urgență și garanțiile de stat pentru garantarea creditelor de urgență acordate de către Banca Națională a Moldovei băncilor licențiate pentru situații de criză financiară sistemică sau de pericol al apariției acesteia [6, pct. 1; 7, pct. 4].

Tot în contextul cercetării sub aspect practic a acordării împrumuturilor și garanțiilor de stat în Republica Moldova, s-a constatat că au fost autorizate aceste instrumente de intervenție a statului asupra mediului concurențial normal, în proporția cea mai mare, pentru prestarea serviciilor de interes economic general, cum ar fi de exemplu, măsura de sprijin privind garantarea de către Consiliul municipal Chișinău, în proporție de 100% a împrumuturilor externe obținute de SA „Apă-Canal Chișinău” de la BERD și Banca Europeană pentru Investiții; măsura de sprijin privind acordarea de către Ministerul Finanțelor a împrumutului cu dobândă preferențială SA „CET-Nord” în vederea îmbunătățirii infrastructurii de alimentare cu energie termică, îmbunătățirii eficienței

energetice și reducerii costurilor operaționale, ș.a. La fel, cu titlu de exemplu, în cadrul implementării creditului de asistență oferit Guvernului Republicii Moldova de Guvernul Republicii Polone pentru realizarea proiectelor în domeniul agriculturii, procesării produselor alimentare, inclusiv infrastructura aferentă acestora și altele, pe parcursul anului 2017, a fost autorizată o schemă de împrumuturi și subîmprumuturi de stat în condiții preferențiale [16-18].

Analizând Rapoartele Consiliului Concurenței privind ajutoarele de stat acordate în Republica Moldova, care sunt publicate anual și pentru anii următori, conchidem că spre deosebire de alte măsuri de sprijin de stat cum bunăoară sunt scutițiile de la plata drepturilor de import, scutițiile de la plata impozitului pe venit sau altor taxe, scutițiile întreprinderilor cu capital social de stat de la plata în bugetul de stat a profitului net al activității economice, împrumuturile și garanțiile publice acordate în condiții preferențiale au o pondere destul de mică, iar aceasta după cum s-a remarcat anterior, este într-o mare măsură rezultatul intervenției statului, care conform art.341 al Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de aliniere a schemelor de ajutor de stat existente la acquis-ul Uniunii Europene în materie de ajutor de stat.

În ce privește politica de concurență la nivel comunitar european referitoare la acordarea ajutoarelor de stat prin împrumuturi și garanții de stat, evidențiem, că art.107 par.1 a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, declară ca fiind incompatibile cu piața comună, în afara derogărilor prevăzute, orice ajutor acordat de către un stat membru sau prin intermediul resurselor de stat, indiferent de forma lui, care distorsionează sau amenință să distorsioneze concurența prin favorizarea anumitor întreprinderi sau a producerii anumitor bunuri, în măsura în care

acestea afectează schimburile comerciale dintre statele membre [3, art. 107 par. 1].

Regula instituită la par.1 al art.107 a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene este atenuată prin acceptarea unor derogări.

Unele dintre aceste derogări au fost declarate de drept strict, și anume ne referim la excepțiile prevăzute de par.2 al art.107, potrivit cărora, sunt compatibile cu piața internă:

a) ajutoarele cu caracter social acordate consumatorilor individuali, cu condiția ca acestea să fie acordate fără discriminare în funcție de originea produselor

b) ajutoarele destinate reparării pagubelor provocate de calamități naturale sau de alte evenimente extraordinare;

c) ajutoarele acordate economiei anumitor regiuni ale Republicii Federale Germania afectate de divizarea Germaniei, în măsura în care acestea sunt necesare pentru compensarea dezavantajelor economice cauzate de această divizare. În termen de cinci ani de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Consiliul, hotărând la propunerea Comisiei, poate adopta o decizie de abrogare a prezentei litere [3, art. 107 par. 2].

Alte categorii de ajutoare de stat, care sunt cele mai importante și pot fi declarate ca fiind admisibile cu piața comună, sunt cele prevăzute de art.107 par.3 și care trebuie să fie utilizate conform următoarelor destinații:

a) ajutoarele destinate să favorizeze dezvoltarea economică a regiunilor în care nivelul de trai este anormal de scăzut sau în care există un grad de ocupare a forței de muncă extrem de scăzut, precum și a regiunilor prevăzute la articolul 349, avându-se în vedere situația lor structurală, economică și socială;

b) ajutoarele destinate să promoveze realizarea unui proiect important de interes european comun sau să remedieze perturbări grave ale economiei unui stat membru;

c) ajutoarele destinate să faciliteze dezvoltarea anumitor activități sau a anumitor regiuni economice, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale într-o măsură care contravine interesului comun;

d) ajutoarele destinate să promoveze cultura și conservarea patrimoniului, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale și de concurență în Uniune într-o măsură care contravine interesului comun;

e) alte categorii de ajutoare stabilite prin decizie a Consiliului, care hotărăște la propunerea Comisiei.

Spre deosebire de derogările prevăzute la art. 107 par. 2, cele specificate în par.3 al aceluiași articol din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene au un caracter strict temporar, ajutoarele respective comportând mai mult un rol de regenerare sau revenire la situația normală. În caz contrar, ajutorul nu poate să fie justificat. Aceasta a fost una din concluziile formulate de Curtea Europeană de Justiție cu ocazia examinării cauzei Franței vs Comisia Europeană, hot. din 14 februarie 1990 [19].

Într-o altă cauză, Curtea Europeană a statuat că, în aprecierea compatibilității ajutoarelor de stat, Comisia Europeană este ținută să respecte anumite criterii, atunci când se au în vedere cele prevăzute la art. 107 par. 3 (anterior art. 93 par. 3). Astfel, „examinarea ajutoarelor de stat se va face în contextul comunitar și nu într-un cadru exclusiv național, avându-se în vedere faptul că un ajutor prevăzut pentru a se face față unei situații economice dificile într-un stat membru poate să ducă la transferarea acestor dificultăți spre alte state membre” [1, pag. 278; 20].

Referitor la procedura de notificare, respectiv de autorizare, în spațiul comunitar, a ajutoarelor de stat descrise în 107 par.1-2, aceasta este reglementată la art.108 și 109 ale Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene.

În completarea acestor prevederi și a interpretărilor emise în aplicarea lor de către Comisia Euro-

peană și de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene, au fost adoptate o serie de regulamente care detaliază procedurile consacrate de Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, destinate în special ajutoarelor destinate unor domenii specifice. Ca reglementare cu aplicabilitate generală menționăm Regulamentul nr.659/99/CE al Consiliului Uniunii Europene din 22.03.1999, pentru adoptarea normelor de aplicare a art. 93 din Tratatul de instituire a Comunității Europene, care stabilește cadrul executării obligației statelor membre de a notifica Comisiei orice ajutor pe care intenționează să îl acorde, precum și cel al examinării notificărilor și adoptării deciziilor de către Comisia, inclusiv procedurile ulterioare de control [2, pag. 373].

Este de notat și că literatura de specialitate privește ajutoarele de stat la nivel comunitar ca fiind o practicare a „unor măsuri discriminatorii, care favorizează activitățile naționale, ele tinzând prin această să se substituie barierele vamale care au fost înlăturate și să rupă artificial egalitatea mijloacelor. Uneori, ele sunt acordate mai mult din rațiuni politice decât economice. Nu mai puțin, ele pot să nu fie publice sau pot să fie identificate cu dificultate” [1, pag. 272].

Prin urmare, în spațiul comunitar european, ajutoarele de stat, indiferent de forma pe care o îmbracă, trebuie să fie circumscrise criteriilor globale, geografice sau sectoriale. În caz contrar, ele ar putea fi incompatibile cu piața comună.

Aprecierea compatibilității cu piața comună este în sarcina Comisiei Europene, care examinează ajutoarele de stat ce intră în domeniul de aplicare a art. 107 par. 1, iar un element al acestei evaluări îl constituie identificarea beneficiarului ajutorului de stat, acesta putând fi debitorul, creditorul sau ambii.

Evaluarea de către Comisia Europeană prin aplicarea acelorași reguli ca în cazul ajutoarelor de stat acordate în alte forme și va privi, în special, intensitatea ajutorului, caracteristicile beneficiarilor și obiectivele urmărite.

Concluzii

Pornind de la cele analizate și constatate conchidem, că acordarea împrumuturilor și garanțiilor de stat, persoanelor fizice sau juridice independente, angajate într-o activitate economică ce constă în oferirea de bunuri sau servicii pe o piață atât în Republica Moldova, cât și în spațiul comunitar al Uniunii Europene, necesită a fi autorizate prin prisma normelor concurențiale, în vederea evitării impactelor negative care pot fi cauzate asupra mediului concurențial normal. În același timp, nu poate fi ignorat și efectul pozitiv al acestor intervenții de stat, acordate în condiții de excepție, cu caracter temporar, a căror menire este de regenerare sau revenire la normal în situații economice dificile.

Referințe bibliografice

1. OCTAVIAN, Manolache. *Regimul juridic al concurenței în dreptul comunitar*. Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1997.
2. SIMONA, Gherghina. *Garanțiile publice: Reglementări, delimitări, aplicații*, Editura C.H. Beck, București, 2001.
3. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr.C 326 din 26.10.2012, Ediția în limba română.
4. Legea cu privire la ajutorul de stat nr.139 din 15.06.2012, Monitorul Oficial nr.166-169a art.565 din 16.08.2012.
5. Legea cu privire la aprobarea Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat pentru anii 2017- 2020 nr.169 din 20.07.2017, Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 301-315 art. 533 din 18.08.2017.
6. Hotărârea Guvernului cu privire la asigurarea stabilității sistemului bancar din Republica Moldova nr.124 din 30.03.2015, Monitorul Oficial al R.Moldova nr.166-176 art. 460 din 03.07.2015.
7. Hotărârea Guvernului cu privire la asigurarea stabilității macroeconomice în contextul conjuncturii regionale nr.938 din 13.11.2014, Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 93 art.180 din 14.04.2015.

8. Hotărârea Consiliului Concurenței cu privire la aprobarea Regulamentului privind forma de notificare, procedura de examinare și adoptare a deciziilor cu privire la ajutorul de stat nr.1 din 30.08.2013, Monitorul Oficial nr.213-215 art.1459 din 27.09.2013.

9. <https://competition.md/public/files/raport-ajutorul-de-stat-acordat-in-anul-2015-lrom74a28.pdf> (accesat la 22.09.2023).

10. <https://competition.md/public/files/Raport-ajutorul-de-stat-acordat-in-anul-201641db4.pdf> (accesat la 22.09.2023).

11. <https://competition.md/public/files/raport-ajutorul-de-stat-acordat-in-anul-2017-final90625.pdf> (accesat la 22.09.2023).

12. <https://competition.md/public/files/raport-AS-2018finalcef52.pdf> (accesat la 22.09.2023).

13. <https://competition.md/public/files/Raport-pri-vind-ajutoarele-de-stat-acordate-in-Republica-Moldova-pentru-anul-2019758fc.pdf> (accesat la 22.09.2023).

14. <https://competition.md/public/files/Raportfe5b6.pdf> (accesat la 22.09.2023).

15. <https://competition.md/public/files/Raport-AS-202190803.pdf> (accesat la 22.09.2023).

16. <https://competition.md/decizieview.php?l=ro&idc=64&id=5362&t=/Transparenta/Decizii/Decizia-Plenului-Consiliului-Concurentei-NrASER-02-din-22-ianuarie-2015> (accesat la 22.09.2023).

17. <https://competition.md/decizieview.php?l=ro&idc=64&id=5386&t=/Transparenta/Decizii/Decizia-Plenului-Consiliului-Concurentei-Nr-ASS-31-din-23042015> (accesat la 22.09.2023).

18. <https://competition.md/decizieview.php?l=ro&idc=64&id=5972&t=/Transparenta/Decizii/Decizia-Plenului-Consiliului-Concurentei-nr-ASO-4-din-23022017> (accesat la 22.09.2023).

19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:61987CJ0301> (accesat la 22.09.2023).

20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0730> (accesat la 22.09.2023).

PROPOȚIONALITATEA ÎN CONTEXTUL DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR

Elena PÎRĂU

Masterandă, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (România),

Consilier juridic în Parlamentul Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: elena.pirau@parlament.md

<https://orcid.org/0009-0002-3155-4826>

Principiul proporționalității urmărește să limiteze pagubele cauzate de operațiunile militare, cerând ca efectele mijloacelor și metodelor de război utilizate să nu fie disproporționate față de avantajul militar urmărit. Regula principală a dreptului internațional umanitar este protecția civililor. Civili și toți cei care nu participă la lupte nu trebuie în niciun caz să fie atacați și trebuie protejați. În ciuda acestui fapt, realitatea arată că civilii suferă cel mai mult de consecințele violenței armate. Cu toate acestea, ca excepție de la regula generală, utilizarea forței cu impact asupra civililor este permisă dacă este îndreptată către o țintă militară legitimă și este proporțională cu amenințarea generală cu care se confruntă. Toate părțile implicate în conflicte armate sunt responsabile pentru a se asigura că populația civilă este protejată.

Cuvinte-cheie: drept internațional umanitar, drepturile omului, război, forțe armate, proporționalitate, civili, infracțiunea de război împotriva persoanelor.

PROPORTIONALITY IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

The principle of consequentiality to limit the damage caused by military operations, requiring that the effects of proportionate means and methods of war be not disproportionate to the military advantage pursued. The main rule of international humanitarian law is the protection of civilians. Civilians and all non-combatants must under no circumstances be attacked and must be spared and protected. Despite this, the reality shows that civilians suffer the most from the consequences of armed violence. However, as an exception to the general rule, the use of force with impact on civilians is permitted if it is directed at a legitimate military target and is proportionate to the overall threat faced. All parties involved in armed conflict are responsible for ensuring that the civilian population is protected.

Keywords: international humanitarian law, human rights, war, armed forces, proportionality, civilians, war crime against persons.

LA PROPORTIONNALITÉ DANS LE CONTEXTE DU DROIT INTERNATIONAL HUMANITAIRE

Le principe de proportionnalité vise à limiter les dommages causés par les opérations militaires, exigeant que les effets des moyens et méthodes de guerre utilisés ne soient pas disproportionnés par rapport à l'avantage militaire recherché. La règle principale du droit international humanitaire est la protection des civils. Les civils et tous les non-combattants ne doivent en aucun cas être attaqués et doivent être épargnés et protégés. Malgré cela, la réalité montre que ce sont les civils qui souffrent le plus des conséquences de la violence armée. Toutefois, à titre d'exception à la règle générale, le

recours à la force ayant un impact sur les civils est autorisé s'il est dirigé contre une cible militaire légitime et s'il est proportionné à la menace globale encourue. Toutes les parties impliquées dans un conflit armé ont la responsabilité de garantir la protection de la population civile.

Mots-clés: *droit international humanitaire, droits de l'homme, guerre, forces armées, proportionnalité, civils, crimes de guerre contre les personnes.*

ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА

Принцип пропорциональности направлен на ограничение ущерба, причиняемого военными операциями, требуя, чтобы последствия используемых средств и методов войны не были непропорциональны преследуемым военным целям. Главным правилом международного гуманитарного права является защита гражданского населения. Гражданские лица и все те, которые не участвуют в военных действиях, ни при каких обстоятельствах не должны подвергаться нападению, их необходимо защищать. Несмотря на это, реальность показывает, что больше всего от последствий вооруженного насилия страдают гражданские лица. Однако, в качестве исключения из общего правила допускается применение силы с воздействием на гражданское население, если оно направлено на законную военную цель и соразмерно общей угрозе. Все стороны, участвующие в вооруженном конфликте, несут ответственность за обеспечение защиты гражданского населения.

Ключевые слова: *международное гуманитарное право, права человека, война, вооруженные силы, пропорциональность, гражданское население, военные преступления против людей.*

Introducere

Chiar dacă interzicerea anumitor comportamente în desfășurarea conflictelor armate este prevăzută de mai multe secole, conceptul de crime de război s-a dezvoltat în special când dreptul internațional umanitar, cunoscut și sub numele de dreptul conflictelor armate, a fost codificat. Cele mai importante sunt regulamentele de la Haga din 1907, cele patru convenții de la Geneva din 1949 și protocoalele adiționale ale acestora din 1977. Acestea se concentrează pe interzicerea părților în conflict de a folosi anumite mijloace și metode de război. Fiind ulterior adoptate mai multe tratate conexe în acest sens.

Normele dreptului internațional umanitar au evoluat ca urmare a echilibrării necesităților militare și a preocupărilor umanitare. Prin acestea se urmărește stabilirea prohibițiilor la desfășurarea ostilităților, în primul rând prin atenuarea suferințelor inutile asupra persoanelor civile și ba mai mult pentru a preveni ca conflictele date să nu ajungă la un punct fără întoarcere. Unul dintre principiile descrise de normele

internaționale este principiul proporționalității în scopul restrângerii mijloacelor și metodelor de război.

Dreptul internațional umanitar se aplică oricărui conflict armat, atât internațional, cât și național, indiferent de originea conflictului dar și situațiilor de ocupație care rezultă în urma unui conflict armat.

Proporționalitatea este deosebit de importantă pentru a echilibra argumentul necesității militare în evaluarea legalității utilizării forței armate. În special, principiul proporționalității se aplică în cazurile de autoapărare individuală sau colectivă, în cazurile de recurgere la forța armată de către un stat pentru restabilirea ordinii și siguranței publice în perioade de tulburări interne și în situații de conflicte internaționale sau regionale.

Conceptul de demnitate umană este fundamental în dreptul internațional umanitar. Aceasta nu constituie numai un drept fundamental în sine, ci reprezintă însuși temeiul drepturilor fundamentale. Potrivit art. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [1, art.1], demnitatea umană este inviolabilă. Aceasta trebuie respectată și protejată.

Totodată, în preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului este stabilit că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume fiind esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revoltă împotriva tiraniei și asupririi [2, p. 1].

Principiul proporționalității este o noțiune centrală în dreptul internațional umanitar care presupune că, chiar dacă un atac este permis, acesta nu trebuie să fie excesiv în raport cu avantajul militar așteptat. Chiar dacă există o țintă militară clară, nu este permis atacul dacă prejudiciul preconizat pentru civili sau pentru proprietate este excesiv în raport cu valoarea preconizată și avantajul militar. Aceasta este una dintre cele mai dificile reguli ale dreptului internațional umanitar de aplicat, deoarece necesită un echilibru între doi factori cu puțină relevanță unul pentru celălalt.

Prevederile tratatelor internaționale

Articolul 51 din Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale [3, art.51] stabilește că populația civilă și persoanele civile se bucură de o protecție generală contra pericolelor rezultând din operațiile militare.

În scopul de a face această protecție efectivă, sunt stabilite, la acest articol, anumite reguli care se adaugă celorlalte reguli de drept internațional aplicabil și care trebuie să fie respectate în toate împrejurările.

Astfel, nici populația civilă ca atare, nici persoanele civile nu vor trebui să facă obiectul atacurilor. Sunt interzise actele sau amenințările cu violență al căror scop principal este de a răspândi teroarea în populația civilă iar persoanele civile se bucură de protecția acordată, în afară de cazul când participă direct la ostilități și numai pe durata acestei participări.

La fel, sunt interzise atacurile fără discriminare. Prin expresia atacuri fără discriminare se înțeleg:

✓ atacuri care nu sunt îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat;

✓ atacuri în care se folosesc metode și mijloace de luptă care nu pot fi îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat, sau

✓ atacuri în care se folosesc metode sau mijloace de luptă ale căror efecte nu pot fi limitate și care sunt în consecință, în fiecare din aceste cazuri, capabile să lovească, fără deosebire, obiective militare și persoane civile sau bunuri cu caracter civil.

Sunt interzise atacurile îndreptate cu titlu de represalii împotriva populației civile sau a persoanelor civile și nici o violare a acestor interdicții nu scutește părțile la conflict de obligațiile lor juridice față de populația civilă, inclusiv de obligația de a lua măsurile de precauție prevăzute.

Articolul 2 pct. 4 din Carta ONU [4] stabilește că toți Membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite.

Articolul 43 din Convenția de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru [5], prevede că autoritatea puterii legale fiind de fapt trecută în mâinile ocupantului, acesta va lua toate măsurile ce depind de el în scopul de a restabili și a asigura, pe cât cu putință, ordinea și viața publică, respectând în afară de împiedicări absolute, legile în vigoare în țară.

În Declarația Comitetului Internațional al Crucii Roșii cu privire la violența din Orientul Mijlociu, Geneva, 5 decembrie 2001 [6], se statuează că demonstrațiile împotriva forțelor de ocupație ale populației civile aflate sub ocupație sau blocajele dintre acestea nu sunt acte de război. Prin urmare, acestea nu ar trebui să fie tratate prin metode și mij-

loace militare. Când se confruntă cu populația civilă, forțele israeliene trebuie să dea dovadă de reținere: orice utilizare a forței trebuie să fie proporțională, trebuie luate toate măsurile de precauție necesare pentru a evita victimele, iar folosirea letală a armelor de foc trebuie limitată strict la ceea ce este inevitabil ca măsură imediată pentru proteja viața.

Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949 [7, art. 3] prevede că persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau pentru orice altă cauză, vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nici o deosebire cu caracter discriminatoriu bazată pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, naștere sau avere sau orice alt criteriu analog. În acest scop, sunt și rămân prohibite, oricând și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus: atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile; luarea de ostatici; atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamentele umilitoare și înjositoare; condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate.

Prevederi naționale

La nivel național, art. 127 din Codul penal [8] stipulează, *inter alia*, că prin persoană protejată de dreptul internațional umanitar se înțelege:

a) într-un conflict armat cu caracter internațional: orice persoană protejată în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special bolnavii, răniții, naufragații, prizonierii de război și persoanele civile;

b) într-un conflict armat fără caracter internațional: orice persoană protejată în sensul art. 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și în sensul Protocolului adițional II din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional (bolnavii, răniții, naufragații, persoanele care nu participă direct la operațiunile militare și care se găsesc sub puterea părții inamice);

c) într-un conflict armat cu sau fără caracter internațional: membrii forțelor armate și combatanții părții inamice care au depus armele sau care, din orice altă cauză, nu se mai pot apăra și care nu se află sub puterea părții inamice.

În consecință, capitol I al părții speciale din Codului penal prevede infracțiuni contra păcii și securității omenirii, precum și infracțiuni de război, acestea fiind fapte socialmente periculoase, săvârșite cu intenție, care atentează la relațiile sociale cu privire la pacea și securitatea omenirii. În mod special, articolul 137 din Codul penal stabilește infracțiunea de război împotriva persoanelor.

Infrațiunile de război sunt acele încălcări ale dreptului internațional umanitar care aduc răspundere penală individuală conform dreptului internațional. Ca urmare, și spre deosebire de crimele de genocid și crimele împotriva umanității, crimele de război trebuie să aibă loc întotdeauna în contextul unui conflict armat, fie internațional, fie non-internațional. Și chiar dacă recurgerea la forță este justificată, totuși dreptul internațional limitează modul în care un stat poate exercita forța.

Articolul 35 din Primul Protocol adițional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12 august 1949 [10], referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale prevede două reguli fundamentale și anume că în orice conflict armat, dreptul părților la conflict de a alege metodele și mijloacele de luptă nu este nelimitat și este interzis să se întrebuițeze arme, proiectile și materiale, ca și metode de luptă de natură să provoace suferințe inutile.

Articolul 41 confirmă protecția persoanelor din afara luptei stipulând că nici o persoană recunoscută sau trebuind să fie recunoscută, ținând cont de împrejurări, ca fiind scoasă din luptă, nu trebuie să facă obiectul unui atac.

Articolul 48 recunoaște principiul diferențierii stabilind că în vederea asigurării respectării și protecției populației civile și a bunurilor cu caracter civil, părțile la conflict trebuie întotdeauna să facă o diferențiere între populația civilă și combatanți, ca și între bunurile cu caracter civil și obiectivele militare și, în consecință, să dirijeze operațiunile lor numai împotriva obiectivelor militare.

Articolul 50 menționează că este considerată ca fiind civilă orice persoană care nu aparține forțelor armate. În caz de îndoială, persoana respectivă va fi considerată civilă iar prezența în mijlocul populației civile a persoanelor izolate care nu răspund definiției de persoană civilă nu privează această populație de calitatea sa.

Protecția acordată civililor este prevăzută la art. 51 care stabilește că populația civilă și persoanele civile se bucură de o protecție generală contra pericolelor rezultând din operațiile militare. Nici populația civilă ca atare, nici persoanele civile nu vor trebui să facă obiectul atacurilor. Sunt interzise actele sau amenințările cu violența al căror scop principal este de a răspândi teroarea în populația civilă. Însă, persoanele civile se bucură de protecția acordată, în afară de cazul când participă direct la ostilități și numai pe durata acestei participări.

De protecție beneficiază și persoanele care se află la puterea unei părți beligerante și care nu beneficiază de un statut special de protecție, de exemplu ca cel de prizonier de război, conform legilor și obiceiurilor războiului [10, art. 75].

Într-o altă ordine de idei, pe lângă obligația de a se abține de la acte care ar dăuna civililor în mod disproportionat în raport cu avantajul militar anticipat, Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 cere

ambelor părți la conflict să ia măsuri de precauție „fezabile” pentru a minimiza pierderea accidentală a vieții civililor.

Deci, dreptul internațional nu autorizează statele să recurgă la forța armată decât în cazuri de autoapărare sau agresiune. Acest concept de autoapărare *permite doar măsuri care sunt „proporționale” cu atacul armat și necesare pentru a răspunde la acesta.*

În Raportul Ministerului Afacerilor Externe din Israel din iulie 2009, *“The Operation in Gaza, Factual and Legal Aspects”* [9, pct. 89], se stabilește că, chiar și acolo unde recurgerea la forță este justificată, dreptul cutumiar limitează modul în care un stat poate exercita forța (*jus in bello*). Cele două aspecte critice ale acestei limitări – principiul distincției și principiul proporționalității – sunt ambele menite să protejeze civilii care nu participă direct la ostilități și bunurile civile, ținând cont în același timp de necesitățile militare și de exigențele situației. De fapt, doctrina proporționalității operează în scenarii în care vătămările accidentale și daunele colaterale sunt rezultatul previzibil, deși nedorit, al atacului asupra unei ținte legitime. Nu se poate trece de la apariția nefericită a vătămării civililor la concluzia nefondată că atacurile au fost ilegale. Legătura critică, dar adesea omisă în determinarea legalității unui atac – chiar și a unui atac care are ca rezultat moartea sau rănirea civililor – este dacă forțele atacatoare au ținut să respecte regulile dreptului conflictelor armate și, în special, principiul distincției și proporționalității. Această analiză depinde de faptele particulare ale fiecărui incident. Atunci când atacurile individuale sunt legitime, „simplul cumul” de astfel de cazuri, toate considerate a fi fost legale, „nu se poate spune *ipso facto* că a constitui o infracțiune”.

În urma Operațiunii din Gaza, se constată că uciderea intenționată a 99 de membri ai poliției la sediul poliției și trei secții de poliție în primele minute ale operațiunilor militare, în timp ce aceștia erau angajați în sarcini civile în interiorul unităților poliției civi-

le, constituie un atac care nu a reușit să atingă un echilibru acceptabil între avantajul militar direct anticipat (adică uciderea acelor polițiști care ar fi putut fi membri ai unor grupuri armate palestinieni) și pierderea de vieți civile (adică ceilalți polițiști uciși și membrii societății civile care ar fi fost inevitabil prezenți sau în vecinătate). Atacurile asupra sediului de poliție din orașul Arafat și a secției de poliție din strada Abbas, a postului de poliție al-Tuffah și a secției de poliție de investigație Deir al-Balah au constituit *atacuri disproporționate, cu încălcarea dreptului internațional umanitar uzual*.

În *Raportul final efectuat în baza Rezoluției Consiliului pentru Drepturile Omului S-3/1 cu privire la operațiunile militare israeliene desfășurate la 8 noiembrie 2006 în orașul Beit Hanoun din teritoriul palestinian ocupat Gaza* [12] se stabilește că tragera artileriei către Beit Hanoun în dimineața zilei de 8 noiembrie 2006 a fost un act deliberat în contextul ocupării pe termen lung a Gazei și al decesului civililor și al distrugerii proprietăților în Autumn Clouds. Violența din Gaza și sudul Israelului a dus la nenumărate încălcări ale drepturilor internaționale ale omului și ale dreptului internațional umanitar. S-a concluzionat că există posibilitatea ca bombardarea Beit Hanoun să constituie o crimă de război, așa cum este definită în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale iar cei care ocupă funcții de autoritate în Gaza au nu numai obligația dreptului internațional umanitar de a respecta normele de drept internațional umanitar referitoare la protecția civililor, ci și responsabilitatea de a se asigura că aceste norme sunt respectate de către ceilalți.

În *cauza Kononov împotriva Letoniei* [13, pct. 122] Curtea Europeană a Drepturilor Omului menționează principiile de la Nürnberg *inter alia*, principiul 6. Potrivit acestui principiu, crimele de război sunt pedepsite în calitate de crime de drept internațional stabilind că crime de război sunt violările legilor și obiceiurilor războiului care cuprind,

fără a fi limitate, omorurile, relele tratamente sau deportarea pentru muncă forțată sau pentru orice alt scop a populațiilor civile în teritoriile ocupate, omorul sau relele tratamente a prizonierilor de război sau a persoanelor în mare, executarea ostaticilor, jaful bunurilor publice sau private, distrugerea perversă a orașelor și satelor sau devastarea care nu sunt dictate de necesități militare.

Dreptul internațional umanitar cu privire la ocupația de război

Îndatoririle pe care le are o putere ocupantă sunt prevăzute, în principal, în articolele 42 - 56 din Regulamentele privind Legile și Obiceiurile Războiului Terestru [5] și în articolele 27 - 34 și 47 - 78 din Convenția privind Protecția Civililor pe Timp de Război (Geneva, 12 august 1949) dar și în Protocolul Adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind Protecția Victimelor Conflictelor Armate Internaționale, 8 iunie 1977.

Potrivit art. 46 din Regulamentele privind Legile și Obiceiurile Războiului Terestru, onoarea și drepturile familiei, viața persoanelor și proprietatea privată, de asemenea ca convingeri și practici religioase, trebuie respectate. Proprietatea privată nu poate fi confiscată.

Convenția de la Geneva privind Protecția Civililor pe Timp de Război, din 12 august 1949 prevede că acordurile încheiate între Puterea Ocupantă și autoritățile locale nu pot priva populația din teritoriul ocupat de protecția oferită de dreptul umanitar internațional și persoanele astfel protejate nu pot renunța în niciun caz la aceste drepturi [7, art. 8, 47].

Jurisprudența Curții Internaționale de Justiție privind relația dintre dreptul internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului

Într-o procedură privind *Opinia Consultativă a Curții Internaționale de Justiție asupra*

Consecințelor Legale a Construirii unui Zid pe Teritoriul Palestinian aflat sub Ocupație Străină (9 iulie 2004) [11], Israel a negat aplicabilitatea pe teritoriul palestinian aflat sub ocupație străină a instrumentelor legale de drepturile omului la care era parte, inclusiv Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice și a susținut că dreptul umanitar este protecția acordată într-o situație de conflict așa cum este și cea din West Bank și Fâșia Gaza, în timp ce tratatele de drepturile omului sunt menite să ofere protecție propriilor cetățeni pe timp de pace.

În acest context, pentru a determina dacă instrumentele acestea erau aplicabile pe teritoriul palestinian aflat sub ocupație străină, Curtea Internațională de Justiție a examinat mai întâi problema relației dintre dreptul internațional umanitar și drepturile omului, statuând că protecția oferită de convențiile cu privire la drepturile omului nu încetează pe timpul unui conflict armat, decât prin efectul derogărilor de tipul celor prevăzute în articolul 4 din Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice. La caz, drepturile omului fiind legea generală și ca lege specială (*lex specialis*), dreptul internațional umanitar.

În ceea ce privește relația dintre dreptul internațional umanitar și drepturile omului, există trei situații posibile și anume:

- ✓ unele drepturi pot ține exclusiv de materia dreptului internațional umanitar;
- ✓ altele pot ține exclusiv de materia drepturilor omului,
- ✓ alte drepturi pot aparține ambelor ramuri de drept internațional.

Curtea a stabilit că o parte dintre convențiile privind drepturile omului, în special Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice, conțin prevederi pe care statele le pot invoca pentru a putea deroga, cu îndeplinirea anumitor condiții, de la anumite obligații convenționale. Cu privire la acest aspect, totuși, notificarea Israelului

adresată Secretarului General al Națiunilor Unite în temeiul articolului 4 din Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice privește doar articolul 9 din CEDO, cu privire la dreptul la libertate și siguranță al persoanei, Israel fiind obligat să respecte toate celelalte prevederi ale acestui instrument internațional [11, pct. 136].

Curtea Internațională de Justiție în hotărârea cu privire la *Activitățile Armate de pe Teritoriul Statului Congo (Republica Democrată Congo (RDC) împotriva Ugandei) din 19 decembrie 2005* [14], a stabilit că Uganda era Putere Ocupantă în Ituri la momentul respectiv și avea obligația, în conformitate cu articolul 43 din Regulamentele de la Haga din 1907, să ia toate măsurile care-i stăteau în putere pentru a reinstaura și asigura, pe cât posibil, ordinea și siguranța publică în zona ocupată, respectând, în același timp, cu excepția unor obstacole absolute, legislația în vigoare în RDC. Această obligație include datoria de a asigura respectarea regulilor aplicabile de drept internațional al drepturilor omului și de drept internațional umanitar, de a proteja locuitorii din teritoriul ocupat împotriva violențelor și de a nu tolera o asemenea violență din partea vreunui terț.

Uganda a fost declarată responsabilă pentru toate acțiunile și omisiunile forțelor sale militare aflate pe teritoriul RDC încălcând obligațiile asumate pe plan internațional în materia drepturilor omului și a dreptului internațional umanitar în special obligația de a efectua o anchetă cu privire la presupusele încălcări ale dreptului la viață în situații de conflict armat și ocupație militară, în temeiul dreptului internațional umanitar și ale dreptului internațional al drepturilor omului.

Or, articolul 121 din A Treia Convenție de la Geneva prevede că o anchetă oficială trebuie să fie efectuată de către Puterea Deținătoare în caz de suspiciune de crimă comisă asupra unui prizonier de război. Mai mult, articolul 131 din A Patra Convenție de la Geneva prevede că decesul sau vătămarea gravă a

unui deținut, provocată sau care se presupune că ar fi fost provocată de un gardian, un alt deținut sau de către o altă persoană, ca și decesul din cauze necunoscute trebuie să fie imediat urmate de o anchetă oficială efectuată de către Puterea Deținătoare iar dacă ancheta indică vinovăția uneia sau mai multor persoane, Puterea Deținătoare trebuie să ia măsurile necesare pentru a asigura tragerea la răspundere penală a persoanei sau a persoanelor responsabile.

Convențiile de la Geneva impun, de asemenea, o obligație Înantelor Părți Contractante de a investiga și urmări penal presupusele încălcări grave ale Convențiilor, inclusiv uciderea intenționată a persoanelor protejate.

Concluzii

Proportionalitatea este unul dintre principiile cheie care permite și favorizează o dezbateră concretă asupra limitărilor acțiunii militare și asupra spațiului care trebuie lăsat operațiunilor umanitare în situații de conflict. Această noțiune permite ca anumite forme de suferință să fie calificate drept inutile. Nu înseamnă că cauzarea altor tipuri de suferință este acceptabilă, ci mai degrabă, reflectă faptul că dreptul umanitar interzice suferința care nu este cauzată în nicio legătură directă cu un avantaj militar concret și în disproporție cu acesta.

Garantarea respectării și promovarea răspunderii pentru încălcările dreptului internațional umanitar și al drepturilor omului, asigurarea protecției prin misiuni de menținere a păcii ONU și alte misiuni, asigurarea accesului umanitar și asigurarea protecției în mod specific celor care sunt cei mai vulnerabili, cum ar fi femeile și copiii în timpul conflictelor armate, sunt elemente esențiale ale protecției eficiente a civililor.

Caracterul proporțional al unei represalii în raport cu atacul inițial este elementul care face distincția între represalii care sunt acceptabile în temeiul dreptului conflictului armat și un act de război, care este

întotdeauna interzis iar dreptul umanitar stabilește în mod clar responsabilitatea comandanților militari în ceea ce privește respectarea acestui principiu.

Deci, evaluarea proporționalității (sau a vătămării excesive aduse civililor în comparație cu avantajul militar) necesită echilibrarea a două seturi foarte diferite de valori și obiective, într-un cadru în care toate alegerile vor afecta viața umană.

Statele au obligația de a proteja viețile civililor și soldaților lor prin urmărirea unor obiective militare adecvate. Totodată trebuie să echilibreze acest lucru cu datoria lor de a minimiza pierderile accidentale de vieți și proprietăți civile în timpul operațiunilor militare. Însă, această echilibrare este în mod inerent dificilă și ridică probleme morale și etice semnificative.

Aceleași criterii de evaluare a avantajului militar se aplică în contextul proporționalității, și anume că avantajul militar anticipat dintr-o anumită decizie de țintire trebuie luat în considerare din punctul de vedere al obiectivului general al misiunii. În plus, poate include în mod legitim nu numai nevoia de a neutraliza armele și munițiile adversarului și de a demonta infrastructura militară sau teroristă, ci și – ca un aspect relevant, dar nu primordial – protejarea securității propriilor forțe ale comandantului [15].

Dreptul internațional umanitar, cât și dreptul internațional al drepturilor omului trebuie să fie luate în considerare și că instrumentele internaționale cu privire la drepturile omului sunt apte să aibă o aplicare extraterritorială, mai ales în teritoriile ocupate.

Atunci când teritoriul unui stat-parte la Convenție este ocupat de forțele armate ale altui stat, statul care ocupă trebuie, în principiu, în temeiul Convenției, să fie ținut responsabil de încălcările drepturilor omului din teritoriul ocupat. Deoarece, în caz contrar, populația teritoriului respectiv ar fi lipsită de drepturile și libertățile de care se bucurase până atunci și ar rezulta un “*vid*” de protecție în spațiul juridic al Convenției.

Interdicția generală de a provoca moartea în mod arbitrar aplicabilă autorităților statului ar fi lipsită de eficiență în practică, dacă nu ar exista o procedură legală prin care să se investigheze legalitatea utilizării forței letale. Obligația de a proteja dreptul la viață în temeiul acestei prevederi, combinată cu obligația generală a statului asigura tuturor celor aflați sub jurisdicția sa drepturile și libertățile fundamentale, ce decurge din articolul 1 CEDO, implică existența unei anchete oficiale efective atunci când o persoană este ucisă ca rezultat al utilizării forței de către autoritățile statului respectiv și să asigure tragerea la răspundere a acestora pentru decesele survenite.

Obligația procedurală întemeiată pe articolul 2 din CEDO continuă să se aplice în situații de securitate dificile, inclusiv în contextul unui conflict armat (*cauza Güleç împotriva Turciei, 27 iulie 1998, § 81*). La fel, chiar și în condiții de securitate dificile, se stabilește obligația de a se lua toate măsurile necesare pentru desfășurarea unei anchete efective și independente cu privire la presupusele încălcări ale dreptului la viață (*cauza Kaya împotriva Turciei, 19 februarie 1998, §§ 86-92*). Indiferent de metoda folosită, autoritățile statului trebuie să acționeze din oficiu, odată ce au luat la cunoștință de incident. Ancheta trebuie să fie efectivă în sensul că este aptă să conducă la stabilirea faptului dacă utilizarea forței a fost sau nu justificată de împrejurările cauzei și la identificarea și pedepsirea celor responsabili. Aceasta nu este o obligație de rezultat, ci una de mijloace.

Referințe bibliografice

1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, (2010/C 83/02). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 30.3.2010, nr. C 83/389.
2. Declarație Universală a Drepturilor Omului, Nr. 12 din 10.12.1948. În: Tratatate Internaționale la 30.12.1998, nr. Nr. 1 art. 12.
3. Protocol Adițional nr. 1 din 10.06.1977 la convențiile de la Geneva din 12.08.1949 privind protecția

victimelor conflictelor armate internaționale [online]. Chișinău, 2023 [citată 05.09.2023]. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50334>

4. Carta Națiunilor Unite din 26.06.1945. În: Tratatate internaționale, 2001, volumul 26, pag.5, Adoptată la San Francisco, la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2 martie 1992. Chișinău, 2023 [citată 14.03.2023]. Disponibil: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

5. Convenția de la Haga referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru, 18 octombrie 1907. Chișinău, 2023 [citată 07.09.2023]. Disponibil: <https://www.refworld.org/pdfid/4374cae64.pdf>

6. Declarația Comitetului Internațional al Crucii Roșii cu privire la violența din Orientul Mijlociu, Geneva, 5 decembrie 2001. Chișinău, 2023 [citată 03.05.2023]. Disponibil: <https://casebook.icrc.org/case-study/icrc-appeals-near-east>

7. Convenția cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949. În: Tratatate Internaționale la 30.12.1998, volumul 5, pag.126. În vigoare pentru Republica Moldova din 24 noiembrie 1993.

8. Codul penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 din 14.04.2009.

9. Raportul Ministerului Afacerilor Externe din Israel, iulie 2009, "The Operation in Gaza, Factual and Legal Aspects. Chișinău, 2023 [citată 03.05.2023]. Disponibil: <https://casebook.icrc.org/case-study/israelgaza-operation-cast-lead>

10. Primul Protocol adițional la Convențiile de la Geneva, semnat la 12 august 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 10.07.1977. În: Tratatate Internaționale la 30.12.1998, volumul 5, pag.189. În vigoare pentru Republica Moldova din 24 noiembrie 1993.

11. Legal consequences of the construction of a wall in the occupied Palestinian territory, International Court of Justice, 9 July 2004 [citată 07.09.2023]. Disponibil: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-204033/>

12. Raportul final efectuat în baza Rezoluției Consiliului pentru Drepturile Omului S-3/1 cu privire la operațiunile militare israeliene desfășurate la 8 noiembrie 2006 în orașul Beit Hanoun din teritoriul palestinian ocupat Gaza [citată 03.05.2023]. Disponibil: <https://casebook>.

icrc.org/case-study/israel-human-rights-committees-report-beit-hanoun

13. Cauza Kononov contra Letoniei (Cererea no 36376/04), 17 mai 2010.

14. Case concerning armed activities on the territory of the Congo (democratic Republic of the Congo v. Uganda) judgment of 19 december 2005 [citat 07.09.2023].

Disponibil: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>

15. The operation in gaza 27 december 2008 – 18 january 2009, Factual and Legal Aspects [citat 07.09.2023]. Disponibil: <https://reliefweb.int/report/israel/opt-operation-gaza-27-dec-2008-18-jan-2009-factual-and-legal-aspects>

REGLEMENTĂRI PRIVIND PROCEDURA ÎN ORDONANȚĂ ÎN SISTEMUL DE DREPT ANGLO-SAXON

Iona JOSANU

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ilonajosanu@yahoo.ca
<https://orcid.org/0009-0009-4682-6709>

În prezentul articol autorul oferă o analiză a cadrului legislativ a procedurii în ordonanță în sistemul de drept anglo-saxon, după exemplul reglementărilor procesual-civile din Statele Unite ale Americii și celor din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Autorul schițează principalele caracteristici și aspecte procedurale ale examinării cauzelor în procedura în ordonanță în sistemul de drept anglo-saxon, evidențiind diferențele față de reglementările adoptate în legislația procesual-civilă a Republicii Moldova. Analiza prezentată în articol accentuează caracterul de bază al procedurii în ordonanță – lipsa litigiului de drept și incontestabilitatea pretențiilor creditorului, importanța deținerii de către părți a unicului mijloc de probă admisibil în procedura în ordonanță – înscrisurilor. Totodată, autorul subliniază importanța existenței procedurii în ordonanță – procedură judiciară simplificată, ce oferă justițiabililor posibilitatea obținerii soluționării în fond a cauzelor necontencioase într-un mod mult mai rapid și mai eficient, comparativ cu durata procedurii judiciare clasice.

Cuvinte-cheie: instanță de judecată, judecător, procedură judiciară civilă, creditor, debitor, procedura în ordonanță, ordonanța judecătorească.

REGULATIONS REGARDING WRIT PROCEDURE IN THE COMMON LAW SYSTEM

In this article, the author offers an analysis of the legislative framework of the writ procedure in the common law system, based on the example of the civil procedural regulations in the United States of America and those in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. The author outlines the main characteristics and procedural aspects of the examination of cases in the writ procedure in the common law system, highlighting the differences in the regulations adopted in the civil procedural legislation of the Republic of Moldova. In the analysis presented in this article, the author emphasizes the basic characteristics of the writ procedure – the absence of a legal litigation and the indisputability of the creditor's claims, the importance of holding by the parties of the documents – the only type of evidence admissible in the writ procedure. At the same time, the author highlights the importance of the existence of the writ procedure – a simplified judicial procedure, which offers to the litigant parties the possibility to obtain resolution of non-litigant cases in a much faster and more efficient way, compared to the duration of the classic judicial procedure.

Keywords: court, judge, civil judicial procedure, creditor, debtor, writ procedure, court ruling.

RÈGLEMENT DE PROCÉDURE D'ORDONNANCE DANS LE SYSTÈME DU DROIT ANGLO-SAXON

Dans cet article, l'auteur propose une analyse du cadre législatif de la procédure d'ordonnance dans le système juridique anglo-saxon, à l'instar des règles de procédure civile aux États-Unis d'Amérique et celles du Royaume de

Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord. L'auteur expose les principales caractéristiques et aspects procéduraux de l'examen des affaires dans le cadre de la procédure d'ordonnance dans le système juridique anglo-saxon, en soulignant les différences par rapport aux réglementations adoptées dans la législation de procédure civile de la République de Moldova. L'analyse présentée dans cet article met l'accent sur le trait principal de la procédure d'ordonnance – l'absence de litige et le caractère incontestable des créances du créancier, l'importance de la possession par les parties de la seule preuve admissible dans la procédure d'ordonnance – les documents. Dans le même temps, l'auteur souligne l'importance de l'existence de la procédure dans l'ordonnance – une procédure judiciaire simplifiée, qui offre aux justiciables la possibilité d'obtenir une résolution des affaires non contentieuses d'une manière beaucoup plus rapide et efficace, par rapport à la durée de la procédure judiciaire classique.

Mots-clés: cour, juge, procédure judiciaire civile, créancier, débiteur, procédure d'ordonnance, ordonnance judiciaire.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОРДИНАЦИОННОЙ ПРОЦЕДУРЫ В АНГЛОСАКСОНСКОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

В данной статье автор проводит анализ законодательной базы ординационного производства в англосаксонской правовой системе на примере гражданских процессуальных норм Соединенных Штатов Америки и Королевства Великобритания и Северной Ирландии. Автор излагает основные характеристики и процессуальные аспекты рассмотрения дел в порядке ординационного производства в англосаксонской правовой системе, приводит отличия от норм, принятых в гражданском процессуальном законодательстве Республики Молдова. В представленном анализе автором выделена основная отличительная черта ординационного производства – отсутствие спора о праве и беспорность требований кредитора, подчеркивается значения наличия у сторон единственного допустимого в ординационном производстве средства доказывания – письменных документов. При этом, автор подчеркивает важность существования ординационного производства – упрощенной гражданской судебной процедуры, которая дает сторонам дела возможность разрешения беспорных дел более быстрым и эффективным способом по сравнению с исковым производством.

Ключевые слова: суд, судья, гражданское судопроизводство, кредитор, должник, ординационное производство, судебное распоряжение.

Introducere

Procedura în ordonanță, ca procedură judiciară simplificată, este cunoscută nu doar dreptului autohton, dar și altor țări din lume, atât celor din sistemul dreptului continental, cât și celor din sistemul dreptului anglo-saxon. În cadrul acestuia din urmă, procedura în ordonanță este denumită prin termenul de „procedură sumară”. Procedura în ordonanță (procedura sumară) este utilizată pe scară largă în jurisprudența statelor din sistemul de drept anglo-saxon și este descrisă și în doctrina procesual-civilă modernă. Procedura în ordonanță (procedura sumară) din cadrul sistemului de drept anglo-saxon își

are rădăcinile în dreptul roman (procedura *sumatim cognoscere*). Astfel, la sfârșitul Evului Mediu, judecătorii italieni au folosit forma simplificată a procedurilor judiciare civile stabilită prin decretul Saepe contingit (1306) al Papei Clement al V-lea, care a stat la baza majorității sistemelor moderne de drept civil ale țărilor europene și care a avut un impact semnificativ asupra proceduri judiciare civile din țările de drept anglo-saxon.

Existența și dezvoltarea procedurilor judiciare simplificate se datora, în special, necesității obiective de economie a timpului și mijloacelor financiare, asigurării unei soluții judiciare rapide și eficiente

pentru soluționarea pretențiilor de ordin comercial bazate pe probe documentare certe și necontestate de către debitor – caracteristici de bază care s-au păstrat până în prezent în reglementările instituției procedurii în ordonanță în sistemul de drept anglo-saxon.

Metodologia de cercetare aplicată. Rezultatele acestei cercetări au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode: analiza cadrului legislativ existent, sinteza normelor regulatorii ale procedurii în ordonanță și generalizarea. Aceste metode de cercetare au permis descrierea comprehensivă a cadrului regulatoriu existent al procedurii în ordonanță în unele țări din sistemul de drept anglo-saxon și esenței procedurii în ordonanță în legislația Statelor Unite și a Marii Britanii.

Rezultatele cercetării

În Marea Britanie, primele încercări de a simplifica procedurile judiciare datează din 1855, când Parlamentul, urmare a influenței sectorului bancar și oamenilor de afaceri din London City, a aprobat o procedură simplificată privind plățile în baza cambiei, denumită procedura sumară (procedura în ordonanță). Argumentul de bază ce a servit la elaborarea procedurii sumare era că această procedură judiciară, prin reglementările sale, permite de a evita acțiunile cu rea-credință din partea debitorilor neconștiințioși, care recurgeau la diferite acțiuni procesuale doar pentru a târăgăna plățile și a câștiga timp. Ulterior, procedura sumară s-a extins, a suferit mai multe modificări și ajustări, însă a continuat să existe de-a lungul timpului. În prezent, procedura în ordonanță (Summary Judgment) este prevăzută de Secțiunea 24 din Regulile de procedură civilă ale Marii Britanii din 1998 [1].

Așa cum reiese din reglementările Regulilor de procedură civilă ale Marii Britanii, în procedura în ordonanță din Marea Britanie, instanța de judecată poate soluționa pretenția creditorului, fără intenta-

rea procesului civil. Ordonanța judecătorească astfel adoptată, poate viza toate pretențiile sau doar o parte din pretențiile înaintate de către creditor, cu condiția ca instanța de judecată, din conținutul materialelor anexate de către creditor la cerere, să fie convinsă că:

(i) debitorul (partea împotriva căreia este înaintată pretenția creditorului) nu are nicio posibilitate reală de a se apăra cu succes contra acesteia, întrucât pretenția creditorului este nelitigioasă

și

(ii) nu există vreun alt motiv convingător pentru care cauza dată ar fi trebuit să fie soluționată în procedura judiciară contencioasă – de ex., litigiu de drept cu privire la creanța creditorului.

Regulile de procedură civilă ale Marii Britanii stabilesc că instanța de judecată poate pronunța o ordonanță judecătorească (*summary judgment*) vizând orice litigiu, depus în orice tip (fel) de procedură judiciară civilă. Excepție constituie cauzele ce vizează dreptul de proprietate asupra spațiilor de locuit împotriva unui debitor ipotecar sau unui chiriaș sau titular al contractului protejat de Actele cu privire la locuințe: Rent Act 1977 [2], Housing Act 1988 [3] sau Renting Homes (Wales) Act 2016 [4].

Partea care solicită eliberarea ordonanței judecătorești (creditorul), anterior depunerii cererii în instanța de judecată, trebuie să respecte procedura prealabilă, asigurându-se că partea împotriva căreia este formulată pretenția (debitorul) recunoaște pretenția creditorului.

După primirea cererii în procedură, instanța de judecată notifică părțile privind data ședinței, care nu poate fi stabilită decât minim peste 14 zile de la înștiințarea părților.

În cazul în care, după primirea înștiințării, debitorul dorește să prezinte probe scrise în apărarea sa, el trebuie cu cel puțin 7 zile înainte de data ședinței de judecată să le prezinte instanței de judecată, de rând cu copiile de pe acestea pentru creditor și pentru instanța de judecată.

Dacă creditorul, după ce ia cunoștință cu înscrisurile prezentate de către debitor, dorește, în replică, să prezinte înscrisuri contrarii – contra probe, el este în drept să le depună în instanța de judecată cu cel puțin 3 zile înainte de data ședinței de judecată, prezentând câte un rând de copii pentru instanță și pentru debitor.

În cazul în care instanța de judecată, din oficiu, decide să examineze o cauză în ordinea procedurii în ordonanță, oricare parte este în drept, cu cel puțin 7 zile înainte de ședința de judecată, să prezinte instanței de judecată înscrisuri probante.

Atunci când instanța de judecată dispune din oficiu judecarea cauzei în procedura în ordonanță, judecătorul este în drept: (i) să dea instrucțiuni cu privire la depunerea și comunicarea probelor; (ii) să ofere instrucțiuni suplimentare cu privire la gestionarea cazului.

Regulile de procedură civilă ale Marii Britanii stabilesc că ordonanța judecătorească este un act de dispoziție, prin care instanța de judecată soluționează fondul cauzei. Ordonanța judecătorească astfel emisă, poate fi contestată cu apel în termen de 21 de zile de la emitere.

În Statele Unite ale Americii, Regulile federale ale procedurii civile ale SUA instituie procedura în ordonanță (*Summary Judgment*) prin Regula nr. 56 [5].

Conform Regulii nr. 56 din Regulile federale ale procedurii civile ale Statelor Unite ale Americii, în acțiunile civile derulate în fața instanței de judecată federale, oricare dintre părți poate solicita judecarea cauzei în procedura în ordonanță (procedură sumară), depunând, în acest sens, o cerere în termen de cel târziu 30 de zile de la finisarea pregătirii cauzei pentru dezbatere judiciară. Pentru ca cererea de judecare a cauzei în procedura în ordonanță să poată fi pusă pe rol, partea care solicită judecarea cauzei în procedura în ordonanță, trebuie să demonstreze:

(i) că între părți nu există vreun litigiu de drept cu privire la circumstanțele de fapt ale cauzei și

(ii) că dreptul la creanța înaintată în procedura în ordonanță este incontestabil.

Ordonanța judecătorească emisă în procedura în ordonanță (*summary judgment*), precum și încheierea de refuz de a primi cererea de judecare a cauzei în procedura în ordonanță trebuie să fie motivate.

În anexă la cererea de judecare a cauzei în procedura în ordonanță, partea care solicită examinarea cauzei în procedura în ordonanță, trebuie să prezinte documentele, informația în format electronic, explicațiile sale scrise, declarațiile, declarațiile pe propria răspundere, precum și orice alte materiale ce dovedesc că partea adversă nu poate prezenta probe admisibile ce ar dovedi faptele contrarii. Se admit obiecțiile pe temeiul de inadmisibilitate al probelor. Atunci când partea opusă, prin declarație sau declarație pe proprie răspundere, aduce la cunoștința instanței de judecată motivele din care nu poate prezenta probele scrise întru justificarea obiecțiilor sale, instanța de judecată poate:

(1) amâna examinarea cererii de examinare a cauzei în procedura în ordonanță sau să respingă cererea

sau

(2) să acorde părții respective un termen pentru a obține probele necesare.

În cazul în care creditorul sau debitorul nu a prezentat instanței de judecată probele ce confirmă pretenția sau, respectiv, obiecțiile la pretențiile creditorului, instanța de judecată poate:

(1) să ofere părții respective un termen pentru prezentarea probelor necesare;

(2) să considere faptul ca fiind indiscutabil în sensul cererii;

(3) să emită ordonanța judecătorească, în cazul în care consideră că din conținutul cererii și din materialele anexate la cerere, se confirmă caracterul ne-

litigios al circumstanțelor de fapt și dreptul părții, conform legii, la creanța solicitată.

În cazul în care instanța de judecată constată acțiuni de rea credință din partea părților, sau acțiuni cu scop de târăgănare a examinării cauzei în procedura în ordonanță, instanța de judecată, după ce înștiințează partea respectivă și îi oferă termen rezonabil pentru a răspunde la înștiințare, poate obliga partea respectivă să-i achite celeilalte părți cheltuielile rezonabile, inclusiv cheltuielile de asistență juridică a avocatului. De asemenea, avocatul sau partea care a acționat cu rea credință poate fi acuzat/ă de sfidarea instanței de judecată și poate fi supus/ă oricăror altor sancțiuni corespunzătoare cazului.

În nota informativă la amendamentul la Regula nr. 56 din Regulile federale ale procedurii civile ale SUA – din 28 aprilie 2010, în vigoare din 01 decembrie 2010 [6], se menționează că modificările efectuate în procedura în ordonanță au scopul de a evidenția și mai clar că în procedura în ordonanță, cauza poate fi judecată dacă nu există un litigiu (dispută) cu privire la faptele invocate și că partea se prezumă titulară a dreptului respectiv.

În procedura în ordonanță, conform Regulii nr. 56 din Regulile federale ale procedurii civile ale SUA, instanța de judecată trebuie să se asigure de incontestabilitatea pretenției, de lipsa caracterului litigios al pretenției înaintate în ordinea procedurii în ordonanță, iar pretențiile trebuie să fie confirmate prin probe scrise certe, legale și admisibile, probe care nu sunt contestate de către debitorul obligației. Cererea de eliberare a ordonanței judecătorești poate fi formulată atât pentru toate pretențiile cauzei, cât și doar pentru o parte din pretenții, sau pentru doar o parte dintr-o pretenție, instanța de judecată fiind în drept să emită o ordonanță judecătorească parțială.

Amendamentul din 28.04.2010 la Regula nr. 56 din Regulile federale ale procedurii civile ale SUA a introdus obligativitatea motivării admitterii pretențiilor, precum și a încheierii de refuz de a pri-

mi cererea de eliberare a ordonanței judecătorești. Se menționează că motivarea ordonanței judecătorești, precum și a încheierii de refuz de a primi cererea de eliberare a ordonanței judecătorești, facilitează examinarea contestațiilor depuse de către părți, și că este deosebit de important ca instanța de judecată să-și motiveze decizia de admitere a pretenției creditorului sau de refuz de a primi cererea de eliberare a ordonanței judecătorești. Totodată, se precizează că în încheierea privind refuzul de a primi cererea de eliberare a ordonanței judecătorești, instanța nu este obligată să motiveze detaliat decizia sa, fiind suficiente doar argumentele de bază, ceea ce va ajuta părțile la viitoarele lor argumentări pe care le vor putea formula în ordinea contestării actului respectiv al instanței de judecată.

Concluzii

Concluzionând asupra reglementărilor actuale ale procedurii în ordonanță, după exemplele din legislația procesual-civilă a Marii Britanii și a Statelor Unite ale Americii, specificăm că în sistemul de drept anglo-saxon, procedura în ordonanță este o procedură judiciară simplificată, bazată pe stabilirea lipsei caracterului litigios al cauzei, prezenței probelor ce confirmă caracterul incontestabil al circumstanțelor de fapt, stabilit pe baza probelor scrise prezentate de către părți. Spre diferență de reglementarea procedurii în ordonanță în legislația procesuală civilă din Republica Moldova – art. 344 – 354 ale Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, care se bazează pe conceptul abordării limitative a temeiurilor în baza cărora poate fi emisă ordonanța judecătorească [7], în sistemul de drept anglo-saxon, cu unele mici excepții, procedura în ordonanță poate fi aplicată la judecarea oricărei cauze, chiar dacă, inițial, cererea a fost depusă în ordinea unei proceduri judiciare litigioase. Raționamentul acestui concept al legiui troului anglo-saxon se bazează pe faptul că dacă instanța stabilește că între părți nu există divergențe cu pri-

vire la circumstanțele de fapt, atunci nu este nevoie nici de dezbateri judiciare și judecătorul este în drept de a decide, din oficiu, privind examinarea cazului în ordinea procedurii în ordonanță. Acest mecanism procesual civil permite accelerarea considerabilă a examinării cauzelor de către instanțele de judecată și permite obținerea unei executări mai rapide a creanțelor creditorului, ceea ce indiscutabil, contribuie la dezvoltarea economică a societății.

Referințe bibliografice

1. Civil Procedure Rules of United Kingdom 1998, <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1998/3132/contents> (Accesat: 22.12.2023).
2. Rent Act 1977, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/42/contents> (Accesat: 22.12.2023).
3. Housing Act 1988, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/50/contents> (Accesat: 22.12.2023).
4. Renting Homes (Wales) Act 2016, <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2016/1/contents> (Accesat: 22.12.2023).
5. Federal Rules of Civil Procedure, December 2022, The Committee on the Judiciary House of Representatives/ U.S. Government Publishing Office Washington 2023, https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_december_1_2022_0.pdf (Accesat: 22.12.2023).
6. Federal Rules of Civil Procedure//Legal Information Institute. Cornell Law School, Ithaca, New York, https://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_56 (Accesat: 22.12.2023).
7. Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Publicat: 03.08.2018 în Monitorul Oficial nr. 285-294 articolul nr. 436.

PRINCIPII DE ASIGURARE A IMPLEMENTĂRII IDEII DE TRANSPARENTĂ A JUSTIȚIEI ÎN CAUZELE CIVILE

Igor ARSENI

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat,

Republica Moldova

e-mail: igorarseni1987@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9560-0011>

Etapa actuală de dezvoltare a dreptului procesual civil nu ne permite să afirmăm fără echivoc existența principiului transparenței în procesul civil, sau cel puțin este prematur să vorbim despre existența acestuia. Este foarte posibil ca în viitor să fie recunoscut ca un principiu juridic internațional, format în mare parte datorită interpretării evolutive a normelor internaționale efectuate de instanțele internaționale, inclusiv de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Cadrul juridic internațional pentru cerința de transparență a justiției este destul de solid: în deciziile Curții Europene, această cerință are o influență semnificativă. Legislația rusă modernă se îndreaptă, de asemenea, pe calea recunoașterii și consolidării ideii de transparență ca o cerință necesară pentru organizarea și implementarea justiției moderne. Dar, cu toate acestea, încă nu există motive suficiente pentru a recunoaște transparența ca principiu independent. Considerăm că este mai potrivit să luăm în considerare transparența prin manifestările instituțiilor individuale și principiile existente ale dreptului procesual civil.

Cuvinte-cheie: justiție, principii de procedură civilă, principiul probei, sistem judiciar, proceduri judiciare.

PRINCIPLES ENSURING THE IMPLEMENTATION OF THE IDEA OF TRANSPARENCY OF JUSTICE IN CIVIL CASES

The current stage of development of civil procedural law does not allow us to unequivocally state the existence of the principle of transparency in the civil process, or at least it is premature to talk about its existence. It is quite possible that in the future it will be recognized as an international legal principle, formed largely due to the evolutionary interpretation of international norms carried out by international courts, including the European Court of Human Rights. The international legal framework for the requirement of transparency of justice is quite solid; in the decisions of the European Court, this requirement is given significant influence. Modern Russian legislation is also moving along the path of recognizing and consolidating the idea of transparency as a necessary requirement for the organization and implementation of modern justice. But, nevertheless, there are still no sufficient grounds for recognizing transparency as an independent principle. We believe that it is more appropriate to consider transparency through the manifestations of individual institutions and existing principles of civil procedural law.

Keywords: justice, principles of civil procedure, principle of evidence, judicial system, legal proceedings.

PRINCIPES JUDICIAIRES ASSURANT LA MISE EN ŒUVRE DE L'IDÉE DE TRANSPARENCE DE LA JUSTICE DANS LES AFFAIRES CIVILES

Le stade actuel de développement du droit de la procédure civile ne permet pas d'affirmer sans équivoque l'existence

du principe de transparence dans la procédure civile, ou du moins il est prématuré de parler de son existence. Il est fort possible qu'à l'avenir, il soit reconnu comme un principe juridique international, formé en grande partie grâce à l'interprétation évolutive des normes internationales effectuée par les tribunaux internationaux, y compris la Cour européenne des droits de l'homme. Le cadre juridique international de l'exigence de transparence de la justice est assez solide; dans les décisions de la Cour européenne, cette exigence a une influence significative. La législation russe moderne avance également sur la voie de la reconnaissance et de la consolidation de l'idée de transparence en tant qu'exigence nécessaire à l'organisation et à la mise en œuvre de la justice moderne. Néanmoins, il n'existe toujours pas de raisons suffisantes pour reconnaître la transparence comme un principe indépendant. Nous pensons qu'il est plus approprié d'envisager la transparence à travers les manifestations des institutions individuelles et les principes existants du droit procédural civil.

Mots-clés: justice, principes de procédure civile, principe de preuve, système judiciaire, procédure judiciaire.

ПРИНЦИПЫ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ РЕАЛИЗАЦИЮ ИДЕИ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ ПРАВОСУДИЯ ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ

Современный этап развития гражданского процессуального права не позволяет однозначно утверждать о существовании в гражданском процессе принципа транспарентности или, по меньшей мере, говорить о его существовании пока преждевременно. Вполне возможно, в будущем его признают в качестве международно-правового принципа, сформировавшегося во многом благодаря эволюционному толкованию международных норм, осуществляемое международными судами, в том числе Европейским Судом по правам человека. Международно-правовая база требования транспарентности правосудия достаточно солидна, в решениях Европейского суда данному требованию уделяется существенное значение. Современное российское законодательство также идет по пути признания и закрепления идеи транспарентности в качестве необходимого требования организации и осуществления современного правосудия. Но, тем не менее, пока для признания транспарентности в качестве самостоятельного принципа нет достаточных оснований. Полагаем, транспарентность целесообразней рассматривать сквозь призму проявления отдельных институтов и существующих принципов гражданского процессуального права.

Ключевые слова: правосудие, принципы гражданского процесса, принцип доказывания, судоустройство, судопроизводство.

Introduction

The principles of a specific branch of law is built into a specific system that forms its basis. Based on this, the principles operating in civil procedural law can be classified into two large groups: *judicial principles and judicial principles.*

As has been repeatedly noted in the legal literature, this classification of principles is conditional in nature; there are no principles that are only judicial or judicial. Judicial principles include: the principle of administering justice only by the court, the principle of individual and collegial consideration of civil cases, the principle of independence of judges and

their subordination only to the law, the principle of equality of citizens before the law and the court, the principle of transparency of legal proceedings, the principle of the state language of legal proceedings. *The principles that determine procedural activities or judicial proceedings include: the principle of legality, the principle of discretion, the principle of adversarialism, the principle of procedural equality of the parties, the principle of combining oral and written principles of legal proceedings, the principle of directness of judicial proceedings.*

Each of the above principles, to a greater or lesser extent, ensures the implementation of the idea of

transparency of justice in civil cases. For example, the principle of publicity of legal proceedings, the principle of the state language of legal proceedings and the principle of orality in combination, in coordinated action, most fully ensure the implementation of the idea of transparency of justice in civil cases. The action of other principles of justice, although they do not have such a direct impact on ensuring the idea of transparency, also affect some aspects aimed at its implementation.

Findings and Discussion

Among the judicial principles that ensure the implementation of transparency, one can identify **the principle of administering justice only by the court.**

In accordance with Art. 114 of the Constitution of the Republic of Moldova, justice is carried out in the name of the law only by the courts [8].

This constitutional provision is enshrined in Part (1) of Article 19 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, according to which justice in civil cases is carried out in accordance with the rules established by the legislation on civil proceedings, only by judicial authorities and judges of these authorities appointed in the manner prescribed by law. This principle determines the role and significance of the court in considering and resolving civil cases on the merits. In the process of administering justice, the function of the judiciary is realized.

As emphasized in part (1) of Art. 1 of the Law of the Republic of Moldova “On the Judicial System” No. 514-XIII of 07/06/1995, the judicial power is independent, separated from the legislative and executive powers, has its powers exercised through the courts in accordance with the principles and provisions provided for by the Constitution and other regulations [eleven].

Justice is carried out through the consideration and resolution by courts of cases under their juris-

diction, in the appropriate manner prescribed by law, in order to protect the rights and interests of citizens, legal entities, and the state, with the issuance of legal, reasonable and fair court decisions based on the results of the consideration and resolution of court cases [1, p. 31].

Justice is carried out in a specific procedural form, giving a special degree of protection to the rights and interests of various subjects, which distinguishes judicial activities in the administration of justice from other bodies [15, p. 32], whose activities are not justice.

Within the framework of justice, the protection of violated or challenged rights and legitimate interests is carried out. Justice is also aimed at realizing public interests, including accessibility of justice, fair public trials, ensuring transparency, etc. [9, p .67]. It is in the administration of justice by the courts that the constitutional right of citizens to an open trial and the constitutional right of citizens to information are guaranteed. This distinguishes justice from the activities of other bodies, which can also resolve legal issues, but under different conditions (for example, confidentiality of proceedings), while justice is carried out only in conditions of publicity, except in cases expressly provided for by law.

The essence of this principle of legal proceedings is as follows. Justice as a special procedural procedure for the consideration of civil and criminal cases by courts is equipped with numerous and specific procedural guarantees of the rights of persons participating in the case. At the same time, they are guarantees of a legal and reasonable resolution of a dispute over law or other legal issue. Such a detailed and democratic order is typical only for the functioning of a court carrying out a special type of state activity. Two practical conclusions follow from this: 1) other state and public bodies should not violate judicial competence and try to resolve cases classified by law as the exclusive jurisdiction of the court;

2) resolution of legal issues by other bodies within their competence (for example, administrative bodies, CCC, arbitration courts, etc.) is not justice [1, p.38].

Only the court, the only one of all government bodies, can consider a civil case and make a decision on it in the name of the law. This is the essence of the principle under consideration.

No other state or other body of the person has the right to carry out this type of activity. The establishment of illegal courts is prohibited. Only the court in its inherent forms, in compliance with all democratic principles of legal proceedings, on the basis of evidence examined in a court hearing, can decide to satisfy or refuse to satisfy a particular claim.

The principle of independence of judges and their subordination only to the law

According to Art. 116 of the Constitution of the Republic of Moldova, judges of judicial instances are independent, impartial and irremovable according to the law. [8]

This constitutional principle is also enshrined in Art. 20 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, according to which, when administering justice in civil cases, judges are independent and subject only to the law. Any interference in judicial activities is not permitted and entails liability provided by law. The principle combines two inter-related provisions, namely: a) independence of judges; b) subjecting them only to the law.

Judges consider and resolve civil cases in conditions that exclude outside influence on them. Any interference in the activities of judges in the administration of justice is prohibited and entails liability established by law. The independence of judges is conditioned by their subordination only to the law, and subordination is real only on the condition that they are truly independent. The indication that judges are subordinate only to the law makes it clear

that neither the legislative branch, nor the President, nor the Government have the right to encroach on the judicial power. They are not allowed to exercise control over the decisions made by the courts. Neither one nor the other government has the right to give instructions to judicial authorities or otherwise interfere in judicial activities, as well as to replace judicial authorities in considering cases within their jurisdiction.

In relation to civil procedural law, we can talk about several aspects of the manifestation of the independence of judges. Each judge is independent when considering and resolving a case from the opinions of other judges taking part in the trial of the case. This provision is manifested in the fact that the decision (in a collegial hearing) on a case is made by a majority vote, each judge, including the presiding judge, has one vote; when voting, the judge does not have the right to abstain from voting, but has the right to express a dissenting opinion, which is attached to a court decision, the presiding judge votes last when making a decision.

When considering and deciding a case, judges are independent of the opinions given by various persons in the process. Thus, the prosecutor's conclusion on a case or on a separate issue does not have mandatory significance for the court considering the case. The conclusions of state bodies and local public administration bodies participating in the case are subject to evaluation by the court and do not have predetermined force.

Judges are independent from higher courts. Despite the fact that the appellate and cassation instances have control powers regarding judicial acts, these powers do not violate the principle of independence of judges. Judges are also independent from government bodies, public organizations, officials and individual citizens. [16, p. 33-34]

Guarantees of the independence of judges are the current procedure for suspension and termination of

the powers of a judge, as well as the institution of resignation.

The immunity of a judge means that the judge, members of his family and their property are under special protection of the state. The relevant state bodies are obliged to take measures to ensure the safety of judges, members of their families, and the safety of their property, if a corresponding application is received from judges. In addition, the law clearly stipulates: any interference in the activities of a judge in the administration of justice is prosecuted by law, and the judge is not obliged to give any explanations on the merits of the cases being considered or in his proceedings, nor to present them to anyone for familiarization otherwise than in the cases and procedures provided for by civil procedural legislation.

Speaking about the independence of judges, it is necessary to always remember that it is inadmissible to identify it with permissiveness. "A judge must serve as an example of impeccable behavior, integrity and self-discipline in all respects. Only this will ensure real and not imaginary judicial authority. Independence is not a personal privilege of a judge, but his responsibility to society and citizens." [18, p. 56-57]

The significance of the principle under consideration lies in the fact that the law establishes a position for judges in the Republic of Moldova in which they are independent from anyone, are not subordinate to other state bodies, and are not accountable to them. This creates the opportunity for judges to make objective, unbiased decisions in civil cases, without any outside interference. Judges obey only the law and act on the basis of their internal convictions, formed on the basis of the requirements of the law.

Consequently, guarantees of the independence of judges are based on legislative provisions of an organizational, judicial nature and on procedural norms and international acts. At the same time, the principle

of the independence of judges and their subordination only to the law presupposes the obligation of judges to strictly observe the procedure established by the procedural law during the trial of a case, and when making a decision, be guided only by the law and the facts and circumstances established in court hearings (case materials).

An additional guarantee of the independence of justice is the development of the institution of electronic justice, the posting of adopted judicial acts in the public domain, and the transparency of the entire judicial procedure, which also contributes to the development of the social responsibility of judges.

In relation to the transparency of justice, the issue of interest is the dissenting opinion of the judge. A dissenting opinion of a judge occurs in the case of a collegial consideration of the case and if the judge disagrees with the opinion of the majority of judges. In this case, the judge may express his dissenting opinion in writing.

We believe that the dissenting opinion of a judge in civil cases should have the same legal regime of transparency as the court decision itself. The dissenting opinion of a judge is proof of the real manifestation of the principle of judicial independence, and its transparency ensures the implementation of the principle of openness of judicial proceedings, increases confidence in justice and the possibility of control by society over the quality of a judicial decision and justice itself.

Judges, as bearers of the judiciary, exercising its main function - justice, must have a special status that protects them from any interference and outside pressure in order to ensure independent and impartial consideration and resolution of legal cases. The independence of judges and the perception of this independence by society is an integral part of the legitimacy of the judiciary, and an indispensable condition for the independence and impartiality of judges is the transparency of judicial activities.

One of the essential guarantees of the independence of judges is the transparency of legal proceedings.

The principle of publicity of legal proceedings is the principle of legal proceedings that is maximally aimed at realizing the idea of transparency of justice. It reflects the very spirit of the idea of transparency in civil matters, notes I.N. Spitsin.

This constitutional principle is enshrined in Art. 23 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova and means that court hearings in all instances are open.

The principle of publicity, along with other principles of civil procedural law, is a system-forming principle that permeates all procedural institutions and determines the specificity and independence of the corresponding branch of procedural law.

It should be noted that the position of the European Court on issues related to the requirement of publicity when reviewing judicial acts is less strict, especially in relation to civil proceedings. In the opinion of the European Court, when considering complaints about violation of Article 6 of the Convention, attention should be focused not on any one stage of the process, but on the entire judicial process as a whole, and if, in lower instances, the requirement of publicity of the process and decision were observed, and in higher the legal aspect of the case is being considered, then public hearings are not required. In many European countries, the procedure for reviewing judicial acts is usually written and does not involve the presence of the public. [7, p. 60-61]

Thus, publicity of court hearings is a constitutional principle of legal proceedings. Publicity is an important legal guarantee of the implementation of the principles of the legality of civil proceedings and the real respect for the rights of participants in the process. In light of the principle of publicity of court hearings, it is possible to cover the materials of the case under consideration in the press, orga-

nize broadcasts on radio and television, and publish decisions on the official website of the court on the Internet. Publicity is inextricably linked with other provisions of legal proceedings. It is primarily related to the oral nature of the trial.

Publicity is one of the fundamental guarantees of the principle of independence of judges and their subordination only to the law. It creates the prerequisites for an unbiased, complete and comprehensive examination of the circumstances of the case and contributes to the adoption of a legal and informed judicial decision.

Publicity of court proceedings helps to improve the culture of judicial proceedings and is a good preventive measure, has a huge educational impact on all participants in the process, as well as on citizens present in the courtroom.

The principle of the state language of legal proceedings enshrined in procedural legislation, is the development and implementation of the constitutional norm on the right of everyone to use their native language, the freedom to choose the language of communication, education, training and creativity. In order for a participant in legal proceedings to exercise his rights provided for by procedural legislation, to understand the meaning of everything that happens in court, he must be given the opportunity to freely communicate, communicate with the court and other participants in legal proceedings in the language he speaks.

The principles of justice, such as transparency, competition, and oral proceedings become useless and lose all meaning if there is no possibility of unhindered communication (without a language barrier) between the participants in the process. Therefore, the principle of the state language of legal proceedings is a principle that, in its action, is aimed at implementing the idea of transparency in justice and is one of the necessary conditions for its real provision.

Thus, in civil proceedings, the right to speak in court proceedings, get acquainted with the materials of civil cases, submit petitions in the language you speak, and, if necessary, use the services of an interpreter, is guaranteed and ensured. In order to ensure transparency of justice, accessibility and understandability of information for the public, legal proceedings in all courts of general jurisdiction must be conducted in the state language of the Republic of Moldova with the mandatory provision of the right to use the services of an interpreter.

So, the judicial principles that ensure the implementation of the idea of transparency of justice include: the principle of administering justice only by the court, the principle of the independence of judges and their subordination only to the law, the principle of publicity of legal proceedings, the principle of the state language of legal proceedings.

Among the judicial principles that ensure the implementation of transparency, the following principles can be distinguished: the principle of legality, the principle of discretion, the principles of adversarialism and equality of the parties, the principle of combining oral and written principles of legal proceedings and the immediacy of judicial proceedings.

One of the most important principles for constructing civil proceedings, a condition for the implementation of procedural principles and goals of justice, permeating the entire course of legal proceedings and exerting a guiding influence on all subjects of procedural relations, is **the principle of legality**.

The tasks of civil proceedings enshrined in the civil procedural code are closely related to ensuring the rule of law - this is the correct and timely consideration of the case, strengthening the rule of law and order, and the formation of a respectful attitude towards the law and the court.

Almost all provisions of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova guarantee the prin-

ciple of legality in the process. Among them, we can identify those that are aimed at ensuring the idea of transparency of justice in civil cases: the implementation of legal proceedings in conditions of openness, the motivation of court decisions and other judicial acts and resolutions; correct and accurate recording of court proceedings and much more.

The principle of legality applies to the activities of the court and other subjects of civil procedural relations, as well as to all persons present in the courtroom and showing interest in the course of legal proceedings.

The principle of legality requires the correct implementation of legal norms, the violation of which leads to the illegality of legal proceedings and the cancellation of judicial decisions. The principle of legality covers the entire course of legal proceedings. All manifestations of transparency of justice in civil cases, as one of the basic requirements of a fair trial, are covered by the principle of legality. Violation of the requirements of transparency of justice leads to an automatic violation of the principle of legality. The court has trust and authority when it is carried out openly, everyone should see that during the consideration and resolution of the case, the problems of legal proceedings were actually resolved.

Achieving the goals of transparency of justice is possible only in conditions of strict adherence to the principle of legality.

A significant role in ensuring the idea of transparency of justice in civil cases is played by **the principle of combining oral and written principles of legal proceedings**. The principle of orality is one of the important guarantees, a faithful companion of publicity in civil proceedings.

Any process combines oral and written principles. The principle of oral proceedings establishes the rule according to which legal proceedings in court can take place both orally and in writing. In the first case, the procedural material is presented to

the court orally, in the second - in the form of written procedural documents. The main thing in oral proceedings is the oral competition of the parties before the court [2, p. 89-90] in writing - the exchange of pleadings [21, p. 55].

Orality of legal proceedings allows you to fulfill the tasks facing legal proceedings: to correctly consider and resolve cases, since thanks to orality it is easier to assess the reliability of evidence, ask the necessary questions and get answers to them. The oral process has an educational and preventive effect on citizens present at the trial.

The principle of oral proceedings does not exclude the need for its documentation and recording, which is done to facilitate verification of the appealed decision.

Initially, the process in the courts was oral, since among some peoples the court sometimes arose earlier than writing was created and developed. Only when literacy became mandatory for government officials did protocolists and scribes appear, obliged to record everything that happens in court. However, the penetration of written literacy into the courts does not mean that the process becomes written. Writing, as a procedural principle, develops only in the Middle Ages in the canonical (church) process (especially the inquisition), and then penetrates into secular courts. During legal proceedings, protocols are kept. What is not reflected in them is considered not to have happened, not to have taken place.

Hearings are held orally in courts of first instance and in appellate instances, but there the principle of orality operates with exceptions, since the determination is based not only on what was expressed at the board meeting, but also on written case materials [13, p. 51-52].

Oral hearings are an integral part of the publicity of legal proceedings, as pointed out by the European Court of Human Rights. Oral speech is one of the types of public speech [5, p. 70].

At the stage of judicial proceedings, orality is most clearly manifested, especially in civil proceedings, since the court bases its final law enforcement act only on the evidence that was announced at the court hearing.

Taking into account the above, the principle of combining oral and written principles of legal proceedings is implemented at all stages of legal proceedings, which helps to ensure the idea of transparency of justice in civil cases. Depending on the type of proceedings, oral hearings may be excluded. This applies to writ proceedings (simplified proceedings) and in proceedings with a small claim in civil proceedings.

The principle of immediacy is also aimed at ensuring the idea of transparency of justice. This principle obliges the judge to personally familiarize himself with the evidence collected in the case and directly examine it: listen to the explanations of the parties and third parties, testimonies of witnesses, expert opinions, listen to audio recordings and watch video recordings.

This principle is that judges must personally perceive the evidence collected in the case, and the resolution of the case must be based on the evidence examined and verified in court. The principle of immediacy does not prohibit the court from using derivative evidence (in the absence of initial evidence), but it does not have the right to resort to derivative evidence in the presence of initial evidence [22, p. 55-56].

The resolution of the case and the court decision must be based only on the evidence examined by the court, which was announced at the court hearing, or on the evidence that the participants in the process had the opportunity to familiarize themselves with. Deviation from orality and immediacy leads to a limitation of publicity, even if the case was formally considered in open court. Immediacy and orality are guarantees of the correctness and validity of a judi-

cial decision, including guarantees of the transparency of justice.

Full implementation of the principle of immediacy is not always possible. The law also contains a number of deviations from this principle.

- The court cannot perceive some evidence personally and directly because it is located far from the location of the court. In this case, the court hearing the case instructs the local court to directly examine the evidence (interrogate witnesses, conduct an on-site inspection, etc.), and itself uses protocols and other materials collected during the execution of the assignment.

- Before the case is considered, there may be a risk that evidence will disappear in the future (for example, the witness will go on a business trip and cannot be questioned). In this case, the judge takes measures to secure evidence, and then at the court hearing the materials collected in order to secure evidence are used - protocols of interrogation of witnesses, examination of material evidence [19, p. 113].

As for **the principle of discretion** in civil and arbitration processes, it can also be identified among the principles that ensure the implementation of the idea of transparency of justice in civil cases.

Dispositivity – from the Latin “I dispose” – means the ability of persons participating in a case to dispose of the rights granted by law and the means of protecting them at their own discretion.

The dispositivity of the civil process is predetermined by the dispositivity of civil law and indicates a certain autonomy of the subjects of a controversial material legal relationship.

The principle of dispositivity is the main driving force of the process. The driving force is the initiative of the persons involved in the case and those interested in the outcome of the case. The court only controls and assists in the implementation of their substantive and procedural rights, ensuring compli-

ance with the law, preventing violation of anyone’s rights and legitimate interests.

The principle of discretion is the ability of persons participating in the case to dispose of their substantive and procedural rights, as well as the means of protecting them [14, p. 19].

The first component of this principle is the existence of rights and the equality of these rights for the corresponding categories of subjects of civil procedural legal relations. Without rights, one cannot talk about the ability to dispose of them.

The second component is the possibility of exercising these rights, having a choice in the means of protection. Thus, the plaintiff has the right to bring a claim or refrain from doing so, can change the subject or basis of the claim, abandon the claim, or agree to conclude a settlement agreement. The defendant may admit the claim in whole or in part, file a counterclaim, express objections (of a material, procedural nature) to the claim, and agree to the terms of the settlement agreement.

Moreover, throughout the entire trial, interested parties can actively influence it. To achieve this goal, they have the right:

- apply to court for protection of violated or disputed rights, freedoms and legitimate interests;
- involve procedural accomplices or bring claims against several at once;
- carry out singular (private) or universal (general) succession;
- determine the procedural opponent - the defendant, as well as the scope and subject of judicial protection;
- appeal a court decision or ruling in an appellate or cassation manner;
- ask the court to reconsider the decision, in a revision procedure, and others [3, p. 51].

These powers of the persons participating in the case are always combined with the powers of the court, since the freedom to dispose of substan-

tive and procedural rights is not absolute. In legal proceedings, where the court exercises state power in the administration of justice, there cannot be an indifferent attitude towards the will of interested parties. Otherwise, the court will lose its leadership position in the process and will not be able to resolve civil cases. [21, p. 52]

Dispositivity, as a principle that allows the parties to dispose of their rights, has a close connection with **the principle of adversarial** proceedings, since in adversarial proceedings, in order to achieve their goals, the parties determine the course of the process. The principle of adversarial law is one of the leading principles of civil procedure enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova.

The principle of competition occupies a central place in the system of ensuring fair justice. The constitutional consolidation of this principle largely predetermined its special role in the judicial process and its influence on the rules of legal proceedings. The main idea of the principle under consideration is the parity of the burden of proof on the persons involved in the case. It instructs participants in the process to defend their case by presenting evidence, participating in their research, and also expressing their thoughts on any issues raised at the court hearing. The principle of competition is proclaimed by Art. 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950. and is a fundamental element of the right to a fair trial. [10]

Article 26 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova stipulates that adversarialism presupposes the organization of the process in such a way that the parties and other participants in the process have the opportunity to formulate, argue and prove their position in the process, choose methods and means of defending it independently and independently of the court, other bodies and persons, express their position on factual and legal issues rel-

evant to the case under consideration, and express their point of view on initiatives of the court.

The content of adversarialism is that in civil proceedings the parties are opposed to each other in accordance with their interests and the trial of the case takes place in the form of a dispute between them [4, p. 32].

Such a structure of civil proceedings, by the way, perfectly corresponds to the controversial nature of civil cases and the very logic of the administration of justice. The adversarial process, built on the legal activity of the persons participating in the case, is democratic in nature and its results are convincing.

Thus, the elements of adversarialism are: the rights of the parties and other persons participating in the case; ensuring their procedural activity in justifying their position in the dispute; procedural assistance of the court to legally interested subjects of legal proceedings [21, p. 53].

We can identify the following components of the adversarial principle, aimed at ensuring the idea of transparency of justice when considering civil disputes. First of all, these are issues of proper notification of the parties about the commencement of the process, about the time and place of the court hearing, about the performance of certain procedural actions. Inadequate notification of the party about the time and place of the court hearing is one of the absolute grounds for reversing the court decision.

If the case was considered in violation of the rules of proper notification of the time and place of the court hearing, the court decision is subject to cancellation. This imperative rule is provided for in civil procedural legislation.

The personal presence of persons participating in the case is also ensured during the review of judicial acts in higher courts. Their presence is also ensured through the use of videoconferencing. According to the position of the European Court of Human Rights,

the personal participation of a party during the review of a case at a higher authority depends on the following circumstances: questions of fact or only law is resolved, as well as the extent to which the nature of the hearings requires presence [12, p. 355-356]. In cases where the review involves only issues of law, the personal presence of the party is required when the higher court can overturn the decision or make significant additions to it.

Finally, **the principle of procedural equality**, closely related to the principle of adversarial law and complementing it by providing equal procedural opportunities to the parties, including being present during the proceedings, speaking before the court, the right to be heard by the court and heard by the court, is the basis of a fair trial and a guarantee of transparent justice.

Legal proceedings are carried out on the basis of equality of rights of the parties. Equality of the parties, on the one hand, balances competition, on the other, creates the prerequisites for the development of competition.

The principle of equality of parties in civil proceedings is a manifestation of the more general principle of equality of citizens before the law and the court. [6, p. 87-88]

Its essence is expressed in the equal opportunities of the parties established by law and ensured by the court to actually use procedural means of judicial protection of their rights and interests. At a court hearing, the parties have equal rights to challenge, petition, give explanations, and participate in the examination of evidence. During the debate, the parties speak an equal number of times, and the right of the last word always belongs to the defendant and other procedural actions provided for by the Civil Procedure Code. [16, p. 110]

The following provisions follow from this principle: each party must be given equal procedural opportunities [20, p. 112]; the court cannot make a de-

cision without hearing the defendant's explanations [17, p. 361].

The equality of the parties is determined by the reality of the use of the granted rights. In addition to equal rights, the parties bear equal responsibilities.

So, among the judicial principles that ensure the implementation of the idea of transparency, we note: the principle of legality, the principle of discretion, the principle of adversarial and procedural equality of the parties, the principle of combining oral and written principles of legal proceedings, the principle of immediacy of judicial proceedings.

Conclusion and recommendations

There is no basis to assert the existence of the principle of transparency in civil procedural law and the existence of its own unique content. It can be derived by "logical", "lexical" and other interpretation, but it is difficult to clearly define its content, distinguish it from other legal principles, and find its place in the system of the corresponding branch of law.

Transparency, as a property of the civil procedural form, finds its manifestation through the system of existing civil procedural legal principles, which, in turn, serve as the basis and determine the further content of the norms of the relevant branch of procedural law, are a kind of "landmarks that organize and direct the activities of the participants in the process".

The principles of civil procedural law ensure the implementation of transparency by enshrining in the law at a basic level the possibility of participation of citizens in the administration of justice, the right of anyone wishing to attend an open court hearing, directly perceive information in the courtroom, the opportunity to obtain information about the trial and its results by contacting procedural documents, requirements for openness of the trial and publicity of the judicial act adopted in the case, the opportunity for persons interested in the outcome of the case to

personally and effectively participate in the trial of the case by the court through the exercise of their procedural rights.

Bibliographical references

1. ALEKHIN, S. A., BLAZHEEV, V. V. *Civil procedural law: Textbook* / ed. M.S. Shakaryan M.: TK Velby, Prospekt Publishing House, 2004. 580 p.

2. ALENOV, M. A. *Civil procedural law: Textbook*. 2nd edition, revised. and additional Astana.2011. 520 p.

3. ARSENI, Ig. The principle of dispositivity in the modern civil process of the Republic of Moldova. In: *National Law Journal: Theory and Practice*, 2014, No. 3. p.120-123.

4. ARSENI, Ig. The principle of competition in the civil process of the Republic of Moldova and foreign countries. In: *Law and Life*, 2014, No. 2. p. 133-140.

5. BARKALOV, O. The relationship between oral and written speech in civil litigation. In: *Russian Justice*. 2001. No. 7. p.70-72.

6. BELEI, E., CHIFA, F., COJUHARI, Al. and of. *Civil procedural law: Special Part: University course*. Chisinau: I.S. F.E.-P. "Central Typography", 2009. 440p.

7. CHERNYSHEV, O. S., DIKOV, G. V. Transparency of legal proceedings - ECHR standards. In: *Problems of transparency of justice*. M., 2005. 322 p.

8. Constitution of the Republic of Moldova of July 29. 94. // The Official Monitor of the Republic of Moldova No. 1 dated 08.12.94.

9. DEKTYAREV, S. L. *Implementation of judicial power in civil proceedings (theoretical and applied problems)*: abstract. dis. doc. legal Sci. Ekaterinburg, 2008. 51 p.

10. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Adopted on No-

vember 4, 1950 in Rome. Came into force on September 3, 1953. [date of visit: 11.12.2023] Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_RUS

11. Law of the Republic of Moldova "On the Judicial System" No. 514-XII dated July 6, 1995. // The Official Monitor of the Republic of Moldova No. 58/641 dated 10/19/1995.

12. MORSCHAKOVA, T. G. *Standards of fair justice (international and national practices)*. M., 2012. 583 p.

13. MUSIN, V. A., CHECHENINA, N. A. *Civil process: Textbook*. M.: Prospekt, 1999. 544 p.

14. YARKOV, V. V. *Civil procedure: A short guide to preparing for the exam*. M.: Publishing house. BECK, 2000. 288 p.

15. YARKOV, V. V. *Civil process. Textbook*. M., 2004. 687 p.

16. YARKOV, V. V. *Civil process: Textbook*. 6th ed., revised. and additional - M.: Wolters Kluwer, 2006. 702 p.

17. POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU Iu. and of. *The Judge's Manual for Civil Cases*. Second edition. Chisinau: I.S. F.E.-P. "Central Typography", 2013. 1198 p.

18. REDCHENKO, V. I. *Comments on the Civil Procedure Code of the Russian Federation*. Under general editorship First Deputy Chairman of the Supreme Court of the Russian Federation. M.: Publishing house "NORMA", 2008. 926 p.

19. TREUSHNIKOV, M. K. *Civil process: Textbook*. M., 2005.

20. TREUSHNIKOV, M. K. *Civil process: Textbook*. 5th ed., revised. and additional - M.: Statute, 2014.

21. VLASOV, A. A. *Civil procedural process: Textbook*. M.: TK Velby, 2004.

22. VLASOV, A. A. *Civil process. Textbook for bachelors*. M.: Yurait, 2012, p. 55, 56.

DEFICIENȚE ȘI CARENȚE ÎN MECANISMUL DE APLICARE AL SANȚIUNILOR CONTRAVENȚIONALE ¹

Ianuș ERHAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetare și Inovare a Universității de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

Una din măsurile de constrângere ale statului pentru comiterea contravențiilor sunt considerate și sancțiunile contravenționale care se aplică în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al acestora, de caracteristica persoanei și de circumstanțele atenuante și agravante. Gradualitatea și condițiile de aplicare ale acestora sunt stabilite de prevederile Codului contravențional și au rolul de a repara acel atentat la starea de legalitate, cât și de a reeduca făptuitorul în vederea excluderii comiterii în viitor a unor altor încălcări. În practică există anumite curențe ce țin de sancțiunile contravenționale care îngreunează activitatea atât a agenților constatați, cât și a instanțelor de judecată, fiind multiple interpretări și neclarități legate de condițiile de individualizare și mecanismul aplicabil. La fel, nu întotdeauna persoanelor ce sunt atrase la răspundere li se aplică o sancțiune proporțională și eficientă cu ilegalitatea comisă. Astăzi sistemul sancțiunilor contravenționale necesită anumite modificări și revizuirii, or, acesta nu își realizează pe deplin finalitatea scontată și stabilită prin prevederile legale de a combate și preveni eficient comiterea contravențiilor.

Cuvinte-cheie: *contravenție, sancțiune contravențională, amendă, agent constator, instanța de judecată.*

DEFICIENCIES AND SHORTCOMINGS IN THE MECHANISM FOR THE APPLICATION OF CONTRAVENTIONAL SANCTIONS

One of the coercive measures of the state for committing contraventions are also considered the contraventional sanctions which are applied according to their character and degree of prejudice, the characteristics of the person and the mitigating and aggravating circumstances. The gradualness and conditions of their application are established by the provisions of the Contraventional Code and have the role of repairing that attempt to the state of legality, as well as re-educating the perpetrator in order to exclude the commission of other violations in the future. In practice, there are certain shortcomings related to the contraventional sanctions that make it difficult for both the investigative agents and the courts, as there are multiple interpretations and ambiguities related to the individualization conditions and the applicable mechanism. In the same way, the people who are held responsible are not always given a proportional and effective sanction with the illegality committed. Today, the contraventional sanctions system requires certain changes and revisions, or, it does not fully achieve its intended purpose and established by the legal provisions to combat and prevent the commission of contraventions effectively.

Keywords: *contravention, contraventional sanction, pecuniary penalty, investigating agent, the court.*

¹ Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Arhitectura juridică a mecanismelor naționale de ordine și securitate publică” - cifra 22.00208.0807.11/PD I, din cadrul programului „Programe de Postdoctorat”, autorul fiind coordonatorul proiectului menționat.

DÉFICIENCES ET LACUNES DU MÉCANISME D'APPLICATION DES SANCTIONS EN VIOLATION

L'une des mesures coercitives de l'État pour commettre des contraventions est également considérée comme les sanctions contraventionnelles qui sont appliquées en fonction de leur nature et degré de préjudice, des caractéristiques de la personne et des circonstances atténuantes et aggravantes. La progressivité et les conditions de leur application sont établies par les dispositions du Code des contraventions et ont pour rôle de réparer cette tentative à l'état de légalité, ainsi que de rééduquer l'auteur afin d'exclure la commission d'autres violations à l'avenir. Dans la pratique, il existe certaines lacunes liées aux sanctions contraventionnelles qui rendent la tâche difficile tant aux agents enquêteurs qu'aux tribunaux, car il existe de multiples interprétations et ambiguïtés liées aux conditions d'individualisation et au mécanisme applicable. De la même manière, les personnes tenues pour responsables ne reçoivent pas toujours une sanction proportionnée et efficace à l'illégalité commise. Aujourd'hui, le système de sanctions contraventionnelles nécessite certains changements et révisions, ou bien il n'atteint pas pleinement son objectif prévu et établi par les dispositions légales pour combattre et prévenir efficacement la commission de violations.

Mots-clés: *contravention, sanction contraventionnelle, amende, agent enquêteur, tribunal.*

СЛОЖНОСТИ И НЕДОСТАТКИ МЕХАНИЗМА ПРИМЕНЕНИЯ САНКЦИЙ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ

Одной из принудительных мер государства за совершение правонарушений считаются противоправные санкции, которые применяются с учетом их характера и степени причинения вреда, особенностей личности, смягчающих и отягчающих обстоятельств. Постепенность и условия их применения установлены положениями Кодекса о правонарушениях и имеют роль исправления покаяния на состояния законности, а также перевоспитания нарушителя с целью исключения совершения иных нарушений в будущем. На практике существуют определенные недостатки, связанные с санкциями за нарушение, которые затрудняют работу как констатирующих субъектов, так и судов, поскольку существуют множественные толкования и неясности, связанные с условиями индивидуализации и применимым механизмом. Точно так же люди, привлеченные к ответственности, не всегда получают соразмерные и эффективные санкции за совершенные противоправные действия. На сегодняшний день система санкций за правонарушения требует определенных изменений и доработок, либо не в полной мере достигает своего предназначения и установленных правовыми положениями для эффективного противодействия и предотвращения совершения правонарушений.

Ключевые слова: *правонарушение, противоправная санкция, штраф, констатирующий субъект, суд.*

Introducere

Atunci când se comite o ilegalitate sub formă de contravenție, statul prin intermediul autorităților competente aplică mecanismul de constatare și examinare a contravențiilor cu atragerea persoanei vinovate de comiterea acesteia la răspundere prin aplicarea sancțiunii contravenționale și restabilirea ordinii de drept lezate.

Dat fiind că faptele antisociale pe care le întâlnim zilnic sunt diverse, gradul de pericol pe care-l generează, dar și modalitatea de reacționare a autorităților statului întru prevenirea și combaterea acestor fapte

diferă de la caz la caz, caracterul sancțiunilor aplicate este și el diferențiat de la o ramură de drept la alta. Cel mai frecvent întâlnite fapte antisociale sunt contravențiile, respectiv, pentru care se aplică sancțiunile contravenționale [1, p. 73].

Una din măsurile de constrângere ale statului pentru comiterea contravențiilor sunt considerate și sancțiunile contravenționale care se aplică în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al acestora, de caracteristica persoanei și de circumstanțele atenuante și agravante.

Acestea sunt diferite după caracterul lor, comparativ cu alte categorii de sancțiuni, având atât carac-

ter moral, pecuniar, precum și unul mixt, cum ar fi: limitarea unor drepturi de a desfășura anumite acțiuni sau activități (privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate sau de a deține anumite funcții), dar și obligarea la anumite acțiuni (muncă neremunerată în folosul comunității), cât și privarea pe un termen scurt de libertate (arestul contravențional).

Gradualitatea și condițiile de aplicare ale acestora sunt stabilite de prevederile Codului contravențional și au rolul de a repara acel atentat la starea de legalitate, cât și de a reeduca făptuitorul în vederea excluderii comiterii în viitor a unor altor încălcări.

Autorul Sergiu Furdui determină trăsăturile caracteristice ale sancțiunii contravenționale ca fiind:

- o măsură de constrângere din partea statului, adică ea se aplică numai de către stat prin intermediul organelor abilitate în acest scop;
- o măsură coercitivă, ce se concretizează într-o anumită privațiune sau restricții sau obligație silită, impusă persoanei vinovate de comiterea contravenției, ea se aplică contrar voinței contravenientului;
- un mijloc de corectare și reeducare;
- se aplică în cea mai mare parte pe cale extrajudiciară de către agentul constator;
- are menirea de a preveni comiterea altor contravenții, adică prin aplicarea, executarea sancțiunii contravenționale se urmărește preîntâmpinarea comiterii altor fapte ilegale [2, p. 110].

Conform datelor statistice în anul 2022, au fost constatate 685,2 mii de contravenții sau cu 55,9 mii mai multe comparativ cu anul 2021. Din numărul total al deciziilor luate asupra cauzelor contravenționale, în majoritatea cazurilor au fost adoptate decizii de aplicare a sancțiunii contravenționale (97,7% sau în 665,2 mii de cazuri) [3].

După cum vedem, de cele mai multe ori o procedură contravențională se finalizează cu aplicarea unei sancțiuni contravenționale, fiind foarte înalt procentajul indicat mai sus, mai ales, în condițiile

în care, de cele mai multe ori, persoanele în privința cărora se pornește o cauză contravențională nu își recunosc vinovăția în comiterea acestora.

Totodată, în rezultatul examinării contravențiilor, pe parcursul anului 2022 au fost aplicate în principal următoarele sancțiuni contravenționale: 12,8 mii de avertismente, 649,9 mii de amenzi (cu 8,2% mai mult comparativ cu anul 2021) și 2,5 mii de sancțiuni aplicate privind munca neremunerată în folosul comunității [3].

În practică există anumite curențe legate de aplicarea sancțiunilor contravenționale, care îngreunează activitatea atât a agenților constatori cât și instanțelor de judecată, iar mecanismul de aplicare al acestora nu-și produce efectul scontat. Am încercat în această cercetare să le determinăm care sunt acestea și să venim cu anumite propuneri de îmbunătățire ale mecanismului de aplicare al sancțiunilor contravenționale, cât și o eventuală modificare a legislației.

Principalele idei ale cercetării

O primă întrebare supusă cercetării – care este diferența dintre aplicarea sancțiunii avertismentului și contravenția neînsemnată. Astfel, legea contravențională stipulează că, în cazul contravenției neînsemnate, organul (persoana cu funcție de răspundere) împuternicit să rezolve cazul poate înlătura răspunderea contravențională, limitându-se la adresarea unei observații verbale făptuitorului. Se consideră neînsemnată contravenția pentru care Codul contravențional prevede în calitate de sancțiune maximă aplicarea unei amenzi de până la 10 unități convenționale [4].

Avertismentul, la rândul său, constă în atenționarea contravenientului asupra pericolului faptei săvârșite și în recomandarea de a respecta pe viitor dispozițiile legale.

În ordinea dată de idei, sunt anumite categorii de contravenții pentru care sancțiunea este stabilită,

atât sub formă de avertisment, cât și amendă de până la 10 unități convenționale. De cele mai multe ori, în practică, agentul constatator nu va aplica avertismentul, deoarece acesta se aplică doar în scris, fie prin întocmirea procesului-verbal, fie prin decizie asupra cauzei contravenționale, dar va aplica prevederile art. 28 Cod contravențional ce determină contravenția neînsemnată ca una din cauzele care înlătură răspunderea contravențională, limitându-se la observația verbală.

De exemplu, analizând categoria dată de contravenții, pentru care se aplică atât avertismentul, cât și sancțiunea sub formă de amendă de până la 10 unități convenționale am determinat următoarele:

- articolul 127 (încălcarea regulilor de folosire a obiectelor fondului forestier), și anume, alin. (1) – cositul neautorizat al ierbii pentru fân și pășunatul neautorizat pe terenurile fondului forestier, în perdelele forestiere de protecție și în spațiile verzi;

- articolul 130 (amplasarea neautorizată a stupilor și a stupinelor pe terenurile fondului forestier sau nerespectarea prescripțiilor din biletul silvic privind amplasarea lor);

- articolul 135 (circulația și parcarele vehiculelor pe terenurile fondului forestier, în spațiile verzi din afara drumurilor publice și în locuri interzise);

- articolul 198 (încălcarea regulilor de securitate în transportul feroviar), și anume, alin. (3) ce sancționează încălcarea regulilor de trecere a transportului cu tracțiune animală și de mânăre a vitelor peste linia de cale ferată, precum și de pășunare a vitelor în apropierea liniei de cale ferată), cât și alin. (4) ce determină traversarea de către pietoni a liniei de cale ferată în locuri interzise sau încălcarea regulilor de traversare în locuri stabilite;

- articolul 210 (încălcarea regulilor de conduită în aeronavă), doar alin. (2) ce prevede încălcarea regulilor de utilizare a aparatelor electronice la bordul aeronavei;

- articolul 230 (conducerea unui vehicul cu în-

călcarea regulilor de amplasare a numărului de înmatriculare sau conducerea unui vehicul fără un astfel de număr), alin. (5) – nemenținerea în stare curată a dispozitivelor de iluminare, de semnalizare, a numărului de înmatriculare, a seturilor reflectorizante, a sticlelor de la portierele din față și a parbrizului vehiculului;

- articolul 238 (încălcarea regulilor de oprire și neacordarea de prioritate pietonilor și altor participanți la traficul rutier), și anume, alin. (1) ce sancționează oprirea în locuri interzise;

- articolul 245 (încălcarea regulilor de circulație de către pietoni și alți participanți la circulația rutieră), în special, alin. (1) ce determină – ignorarea de către pietoni a semnalelor de dirijare a traficului rutier, traversarea părții carosabile a drumului sau deplasarea pe ea în locuri neindicate, nerespectarea indicatoarelor rutiere de prioritate, a indicatoarelor de interdicție și de sens obligatoriu, a regulilor de deplasare pe drumuri a motocicletistilor, conducătorilor de ciclomotoare, bicicliștilor, vizitiilor și a altor persoane care se folosesc de drum.

În total sunt opt contravenții care nu au nici o relevanță pentru sistemul de sancționare contravențional. Totodată, nu există nici o contravenție pentru care se aplică doar sancțiunea avertismentului dedicat.

Ce ține de sancțiunea sub formă de **amendă**, art. 34, alin. (2) determină că amenda se aplică persoanelor fizice în mărime de la una la 1500 de unități convenționale [4].

Făcând o analiză comparativă cu limitele amenzii penale pentru persoana fizică, aceasta variază de la 500 până la 3000 de unități convenționale [5]. După cum este vizibil în cazul aplicării pedepsei penale de până la 1500 de unități convenționale, ar constitui o pedeapsa mai ușoară, decât în cazul comiterii unei contravenții, ceea ce este disproporționat cu însăși noțiunea de contravenție și infracțiune, cât și esența sistemului de aplicare al sancțiunilor contravenționale și pedepselor penale.

Astfel, se impune ajustarea proporțiilor pedepsei sub formă de amendă în cadrul Codului penal cu indicarea expresă a limitei minime de la 1500 până la 3000 unități convenționale, ce constituie limita maximă.

Totodată, Codul contravențional prevede aplicarea limitei maxime a sancțiunii contravenționale, sub formă de amendă, pentru următoarele contravenții:

- articolul 55² (achitarea salariului sau a altor plăți fără reflectarea acestora în evidența contabilă) care se aplică persoanei cu funcție de răspundere, cât și persoanei juridice;

- articolul 74 (încălcarea legislației cu privire la patrimoniul cultural, patrimoniul arheologic sau monumentele de for public), și anume, în cazul aliniatelor (1), (3), (4), (5) și (7), este stabilită sancțiunea doar în privința persoanei cu funcție de răspundere și persoanei juridice;

- articolul 76¹ (nerespectarea măsurilor de profilaxie, prevenire și/sau combatere a bolilor epidemice) doar alin. (1¹) se referă la sancționarea persoanei juridice;

- articolul 113, alin. (7) ce determină încălcarea regulilor de desfășurare a activității economice în zonele de protecție a apelor, prevede că sancțiunea se aplică exclusiv persoanei juridice;

- articolul 177 (încălcarea legislației și a documentelor normative în amenajarea teritoriului, urbanism și construcții), alin. (4), lit. h) prevede în calitate de subiect al răspunderii pentru care poate fi aplicată limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă în mărime de 1500 de unități convenționale, la fel, doar persoana juridică;

- articolul 179 (construcții neautorizate și intervenții neautorizate la construcțiile existente) prevede că limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă se aplică doar persoanei juridice;

- articolul 263 (desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător) sancțiunea de la alin. (9) poartă un

caracter general, adică ipotetic poate fi aplicată inclusiv și persoanei fizice;

- articolul 263² (nedeclararea informației cu privire la beneficiarul efectiv/beneficiarii efectivi), la fel, sancțiunea poartă un caracter general, respectiv poate fi aplicată și persoanei fizice;

- articolul 277 (încălcarea legislației în domeniul pieței produselor petroliere), și anume, pentru aliniatele (2), (3), (6), (8), (9) limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă se aplică persoanei cu funcție de răspundere, cât și persoanei juridice;

- articolul 287 (încălcarea regulilor vamale) în aliniatele 10 și 11 nu determină exact care este subiectul răspunderii, adică poartă caracter general, fiind posibil de atras la răspundere și persoana fizică.

Astfel, limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă în mărime de 1500 unități convenționale este stabilită pentru 10 contravenții, dintre care doar pentru 3 contravenții ar putea fi aplicată persoanei fizice, în care condiții apare întrebarea – care este raționamentul juridic de a stabili limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă în privința persoanei fizice doar în privința a trei contravenții și în mărime de 1500 de unități convenționale.

În cazul dat s-ar impune revizuirea acestora, fie în sensul majorării listei de contravenții pentru care este stabilită limita maximă, fie în vederea reducerii acesteia prin stabilirea altor proporții.

Ce ține de ***munca neremunerată în folosul comunității***, condițiile de aplicare ale acestei sancțiuni determină că poate fi aplicată doar în privința persoanelor care acceptă să o execute, cu excepția contravenției prevăzute la art. 78¹ (violența în familie) și 318¹ (neexecutarea ordinului de restricție de urgență), pentru care acordul persoanei nu este necesar [4].

Aspectele date au făcut obiectul unei sesizări privind excepția de neconstituționalitate din 26.07.2018 [6] pe un caz examinat de către Judecătoria Chișinău (sediul Centru).

Argumentele invocate atunci de către Curtea Constituțională au fost că „prin prisma obligațiilor procedurale care derivă din art. 24, alin. (2) din Constituție, articol care garantează dreptul la viață și la integritate fizică și psihică al persoanei autoritățile statului au o obligație pozitivă de a stabili și de a aplica în mod efectiv un sistem de sancționare a tuturor formelor de violență în familie și de a le oferi garanții suficiente victimelor.”

Curtea a examinat, din perspectiva proporționalității, cele două condiții impuse de articolele 37 alin. (3) și 38 alin. (6) din Codul contravențional. Aceste condiții se referă, pe de o parte, la acordul persoanei de a executa munca neremunerată în folosul comunității, iar pe de altă parte, la interdicția de a sancționa cu arest contravențional persoanele care au împlinit vârsta generală de pensionare.

În acest sens, Curtea a menționat că, în lipsa unei alternative punitive, acordul persoanei de a executa munca neremunerată în folosul comunității apare ca un detaliu insignifiant în raport cu obligația autorităților statale de a garanta un sistem efectiv de sancționare a tuturor formelor de violență în familie în baza art. 24 alin. (2) din Constituție și a art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [7].

Astfel, reieșind din interesul public ridicat, cât și în vederea protejării celor mai importante valori ocrotite de norma legală, ar fi oportun extinderea listei de contravenții pentru care se aplică această sancțiune fără acceptul contravenientului, și anume:

- articolul 78 (vătămarea integrității corporale);
- articolul 78² (acte de persecuție);
- articolul 233 (conducerea vehiculului sub influența alcoolului ori în stare de ebrietate produsă de alcool, predarea conducerii lui către o persoană care se află sub influența alcoolului ori în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe);
- articolul 237 (încălcarea regulilor de traversare a liniei de cale ferată);

- articolul 241¹ (încălcarea de către conducătorii de vehicule a regulilor de circulație rutieră prin comportament agresiv);

- articolul 243 (părăsirea locului în care s-a produs accidentul rutier), nefiind o listă exhaustivă, doar una propusă spre discuție care urmează a fi discutată cu invocarea tuturor argumentelor pro și contra, în acest sens.

Totodată, conform prevederilor legale munca neremunerată în folosul comunității se stabilește pe o durată de la 10 la 60 de ore, iar conform art. 34, alin. (4), lit. c) atunci când persoana fizică nu a achitat amenda în decursul a 30 de zile de la data stabilirii acesteia, inclusiv din cauza lipsei ori a insuficienței bunurilor sau din cauza eschivării cu rea-voință a contravenientului de la achitarea acesteia, instanța de judecată poate înlocui suma neachitată a amenzii, după caz, cu muncă neremunerată în folosul comunității, calculându-se o oră de muncă pentru o unitate convențională, durata muncii fiind de cel mult 60 de ore.

Or, din logica prevederilor date, această procedură poate fi aplicată în cazul sancțiunii sub formă de amendă în mărime de până la 3000 de lei, fiind ineficientă dacă suma depășește mărimea dată.

În acest sens, considerăm oportună operarea modificărilor ce ar extinde sancțiunea dată, pentru un număr mai mare de ore, de exemplu până la 200 de ore, iar înlocuirea să fie în proporție de două ore de muncă neremunerată în folosul comunității pentru o unitate convențională, ceea ce ar acorda posibilitatea aplicării mecanismului descris pentru o amendă neachitată de până la 20.000 lei, ceea ce constituie 400 de unități convenționale determinând o marjă mult mai vastă în vederea înlocuirii sumei amenzilor neachitate.

Corespondent se impune și modificarea Codului penal unde munca neremunerată în folosul comunității variază de la 60-240 de ore în vederea majorării acestora.

Există o Hotărâre de Guvern ce determină aplicarea acestei pedepse penale, care se aplică corespunzător și în procedura contravențională, determinând condițiile de executare și anume „Pedepsa (sanctiunea) sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității se execută la obiecte cu destinație socială de la locul de trai al condamnatului (contravenientului) sau din alte locuri, respectiv pe teritoriul satului, comunei, orașului, municipiului, raionului sau al unităților administrativ-teritoriale învecinate cu cele unde își are locul de trai condamnatul, determinate de organul de probațiune, în comun cu autoritățile administrației publice locale. Obiectele cu destinație socială sînt determinate de către primărie (pretură), de comun acord cu organul de probațiune, la organizații, instituții și întreprinderi, indiferent de forma organizatorico-juridică a acestora” [8].

Cu toate acestea, în practică, acest mecanism este greu realizabil, iar autoritățile publice locale, de cele mai multe ori, nu au capacitățile organizatorice și logistice necesare pentru a asigura corectitudinea necesară și eficiență practică a acestora pedepse/sanctiuni, iar persoana o realizează superficial, fără a simți efectul acestora. În ordinea dată de idei, se impune un angajament mai dedicat al reprezentanților autorităților publice locale, cât și celor de probațiune, cu atragerea angajaților Poliției pentru a responsabiliza persoanele în vederea executării acestei sancțiuni.

Recent, la data de 06.07.2023 au intrat în vigoare modificările la Codul contravențional [9] ce instituie o nouă sancțiune, și anume, **suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule** care constă în interzicerea temporară persoanei fizice de a conduce vehicule, inclusiv prin ridicarea permisului de conducere.

Suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule se aplică pe un termen de:

- 30 de zile – dacă persoana acumulează 15 puncte de penalizare;

- 60 de zile – dacă persoana acumulează, din nou, cel puțin 15 puncte de penalizare în următoarele 6 luni de la data expirării ultimei suspendări a exercitării dreptului special de a conduce vehicule;
- 180 de zile – dacă persoana acumulează, din nou, cel puțin 15 puncte de penalizare în următoarele 12 luni de la data expirării ultimei suspendări repetate.

În acest caz vedem că sancțiunea se aplică gradual, în dependență de recidiva persoanei, care nu a conștientizat gravitatea acțiunilor sale ilegale și continuă să manifeste un comportament deviant și ilegal prin comiterea, în special, a contravențiilor din domeniul circulației rutiere.

Totodată, dacă aplicarea sancțiunii condiționează acumularea a 15 puncte de penalizare sau persoana comite o contravenție stabilită de art. 236 alin. (4)-(7) și art. 238 alin. 3¹ Cod contravențional agentul constatat, după aplicarea sancțiunii principale sub formă de amendă și a punctelor de penalizare, propune suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 30 la 180 de zile, ca sancțiune complementară.

La nivelul Poliției mecanismul de aplicare al acestei sancțiuni a fost instituit prin Ordinul 216 din 30.06.2023 „Cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind modul de aplicare a sancțiunii contravenționale complementare – suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule”.

Sancțiunea dată se aplică de către șeful, șeful adjunct (responsabil de domeniul siguranței și securității circulației rutiere) și șefii subdiviziunilor teritoriale ale Inspectoratului Național de Securitate Publică al IGP (direcțiile de patrulare Nord, Centru și Sud), pe un termen de la 30 la 180 de zile.

În acest sens, nu este clar cum se va proceda atunci când conducătorii vizați nu sunt de acord cu propunerea agentului constatat sau materialele nu sunt întocmite corect sau sunt incomplete, va putea acesta să le restituie spre reexaminare sau comple-

tare sau unica soluție juridică este să aplice această sancțiune, asumându-și consecințele ulterioare în caz de contestare a deciziilor date în instanța de judecată.

Procedura dedicată prevede, la fel, că în cazul în care, la expirarea termenului de 5 zile lucrătoare din momentul confirmării de recepționare a înștiințării remise prin aviz recomandat, contravenientul nu se prezintă la subdiviziunea de poliție pentru a preda permisul de conducere ca să fie ridicat pentru perioada vizată de suspendarea dreptului de a conduce, agentul constatatator emite imediat Decizia de majorare a perioadei de suspendare a exercitării dreptului special de a conduce vehicule cu 30 de zile.

Majorarea perioadei de suspendare a exercitării dreptului special de a conduce vehicule poate fi dispusă repetat, până la acumularea cumulativă a termenului de 180 de zile.

Totodată, aceste prevederi nu sunt aplicabile, în cazul, în care persoana, de acum a fost sancționată pe un termen de 180 de zile, respectiv, apare întrebarea cum se va asigura prezentarea la Poliție a categoriei date de contravenienți, în privința lor nefiind posibil de a aplica careva măsuri coercitive. La fel, nu este clar cum se va proceda în privința persoanelor care chiar și după această majorare a termenului nu se prezintă la subdiviziunea de Poliție competentă.

Analizând art. 236 Cod contravențional, care la, le fel a fost modificat prin Legea indicată supra (depășirea vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum), și anume alin. (4) determinăm că prevede „Depășirea vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum de la 60 la 80 km/oră se sancționează cu amendă de la 45 la 50 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 30 la 45 de zile*”. La rândul său, alin. (5) „Depășirea vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum mai mult de 80 km/oră se sancționează cu amendă de la 75 la 100 de unități convenționale *cu*

suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 60 la 90 de zile”, iar alin. (6) prevede „Depășirea repetată a vitezei de circulație stabilite la alin. (4), în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 100 la 150 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 90 la 120 de zile*.”

Ce ține de alin. (7) determină „Depășirea repetată a vitezei de circulație stabilite la alin. (5), în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 150 la 200 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 120 la 180 de zile*.”

Următorul articol vizat este art. 238 Cod Contravențional (încălcarea regulilor de oprire și neacordarea de prioritate pietonilor și altor participanți la traficul rutier), care în alin. (3) prevede „Neacordarea de prioritate legală pietonilor sau cicliștilor care se sancționează cu amendă de la 30 la 36 de unități convenționale cu aplicarea a 5 puncte de penalizare”, iar alin. (3¹) determină că „Acțiunile specificate la alin. (3), săvârșite repetat în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 45 la 50 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce mijloace de transport pe un termen de la 30 la 45 de zile*” [4].

În cazul dat apare întrebarea, cum calificăm juridic corect situația atunci când conducătorul auto a comis această contravenție, dar a fost constatată de Sistemul Automatizat de Supraveghere a Circulației Rutiere „Controlul Traficului”, iar acesta nu cunoștea despre existența acesteia sau dacă cunoștea nu a fost sancționat în baza art. 238, alin. (3) Cod contravențional, fiind o anumită perioadă dintre momentul fixării contravenției și expedierii solicitării privind depunerea declarației cu privire la identitatea conducătorului vehiculului în momentul săvârșirii contravenției, recepționarea, cât și răspunderea la aceasta durează o anumită perioadă. Intenția acestuia de a comite repe-

tat această contravenție este afectată de cunoașterea sau necunoașterea recidivei, or, responsabilizarea conducătorului auto este determinată anume de recidivarea cu rea intenție, atunci când sancțiunea anterioară aplicată asupra acestuia nu produce efectul de conștientizare a faptelor comise.

Noua sancțiune instituită are un efect imediat și numai este necesară remiterea/prezentarea cauzei contravenționale/materialelor în instanța de judecată, proces îndelungat care rare ori se finalizează cu aplicarea sancțiunii de privare de dreptul special de a conduce vehicule.

Astfel, fiind efectuată o analiză pentru prima luna de la intrarea în vigoare a modificărilor menționate *supra*, s-a stabilit că, inspectorii de patrulare au emis 107 decizii de aplicare a sancțiunii în urma acumulării punctelor de penalizare, iar 56 de permise de conducere au fost ridicate. Până la intrarea în vigoare a noilor modificări ale Codului Contravențional, autoritatea împuternicită de a priva persoanele de dreptul de a conduce vehicule era instanța de judecată. Astfel, pe parcursul anului trecut, polițiștii au intentat 735 de cauze contravenționale, iar ca urmare a acumulării de către șoferi a 15 puncte de penalizare, instanțele judecătorești au emis 100 de hotărâri cu privire la „privarea dreptului special de a conduce vehicule”.

De asemenea, în această perioadă, polițiștii au înregistrat 43 de cazuri de suspendare a dreptului de a conduce vehicule și au ridicat 29 de permise de conducere pe motivul depășirii limitei de viteză [10].

După cum deducem din informația prezentată este evidentă relevanța modificărilor operate, or, timp de o luna au fost primite tot atâtea decizii câte au fost adoptate anterior pe parcursul unui an întreg. Modificările operate denotă, încă odată, că eficiența și impactul aplicării sancțiunilor contravenționale trebuie să fie imediat, în caz contrar, cât este mai anevoioasă și îndelungată procedura cu atât mai greu își produce efectul.

Arestul contravențional este considerată cea mai severă sancțiune, deoarece se aplică numai în cazurile când printr-o contravenție se pune în pericol real sănătatea ori integritatea corporală a persoanei.

Chiar dacă se atentează la valorile supreme ale persoanei, nu tuturor contravenienților li se aplică această sancțiune. Respectiv, acesta se aplică doar persoanelor fizice și presupune privarea de libertate pe o perioadă determinată. Hotărârea privind aplicarea arestului este de competența exclusivă a instanței de judecată și se aplică cauzelor contravenționale, pentru care sunt prevăzute astfel de sancțiuni și, atunci, când contravenientul nu a executat intenționat alte sancțiuni contravenționale.

Arestul poate fi aplicat pentru următoarele contravenții:

- articolul 67 (încălcarea legislației privind întrunirile), alin. (4)¹ care determină participarea la întrunire cu deținerea asupra sa a substanțelor explozive, a oricăror substanțe interzise sau a altor obiecte ce pot pune în pericol viața ori sănătatea oamenilor;
- articolul 78 (vătămarea integrității corporale);
- articolul 78¹ (violența în familie);
- articolul 231 (conducerea vehiculului cu încălcarea regulilor privind dreptul de a conduce vehicule), și anume alin. (6) – conducerea vehiculului de către o persoană al cărei drept de a conduce vehicule este anulat, care este privată de dreptul de a conduce vehicule sau căreia îi este suspendată exercitarea dreptului special de a conduce vehicule;
- articolul 233 (conducerea vehiculului sub influența alcoolului ori în stare de ebrietate produsă de alcool, predarea conducerii lui către o persoană care se află sub influența alcoolului ori în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe);
- articolul 243 (părăsirea locului în care s-a produs accidentul rutier);
- articolul 318¹ (neexecutarea ordinului de restricție de urgență);

- articolul 334¹ (încălcarea regulilor de aflare în custodie publică);

- articolul 353 (ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență), doar alin. (2) ce determină opunerea de rezistență procurorului, ofițerului de urmărire penală, ofițerului de informații și securitate, angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, unei alte persoane, aflată în exercițiul funcțiunii sau al datoriei obștești de asigurare a securității statului, de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității.

Totodată, în practică mecanismul de aplicare al acestei sancțiuni este unul anevoios, fiind ineficient, din care considerente propunem aplicarea arestului și de către angajații Poliției, pe un termen scurt până la 5 zile, fapt ce ar contribui la ridicarea eficienței acestui tip de sancțiune, cât și responsabilizarea persoanelor ce comit diferite ilegalități, de exemplu, pentru art. 67, alin. 4¹); art. 78; art. 78¹; art 231, alin. (6); art. 233; art. 243; art. 318¹ din Codul contravențional.

În condițiile în care Poliția deține toate competențele și atribuțiile, aceștia urmează să aplice și să asigure executarea acestei sancțiuni în Izolatoarele de detenție provizorie din cadrul Inspectoratelor de poliție teritoriale.

Totodată, de către instanța de judecată urmând a fi aplicat arestul pentru o perioadă mai mare de 5 zile, până la 30 de zile, pentru un cumul de contravenții sau comiterea unor contravenții grave, cât și cele cu impact major asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dar și excluderii unei atitudini subiective din partea autorității constataoare, de exemplu, în cazul articolelor 334¹ și 353, alin. (2) Cod contravențional.

În același context, în eventualitatea propunerilor legislative de modificare a Codului contravențional, considerăm oportună revizuirea competenței instanței de judecată în examinarea mai multor contravenții

cu acordarea acestei competențe agenților constata-tori din cadrul Poliției, cât și ajustarea corespunzătoare la prevederile legale ce determină categoriile de sancțiuni ce poate fi aplicată de către aceștia, și anume:

1. articolul 67 (încălcarea legislației privind întrunirile);

2. articolul 68 (constrângerea sau împiedicarea de a participa la grevă);

3. articolul 78¹ (violența în familie);

4. articolul 78² (acte de persecuție);

5. articolul 107¹ (editarea publicațiilor periodice publice neînregistrate);

6. articolul 157 (cruzimea față de animale, cu aliniatele determinate);

7. articolul 243¹ (deplasarea neautorizată în grup pe drumurile publice);

8. articolul 277¹ (încălcarea legislației cu privire la jocurile de noroc);

9. articolul 318¹ (neexecutarea ordinului de restricție de urgență);

10. articolul 335 (samavolnicia);

11. articolul 342 (chemarea intenționat falsă a serviciilor specializate).

Aceste propuneri, vin să accelereze și simplifice procedura, optimizeze și să asigure utilizarea eficientă a resurselor administrative, mai ales, în cazul, când majoritatea dintre aceste contravenții sunt constatate și documentate anume de către angajații Poliției, tot ei, fiind cei care ar putea aplica/decide sancțiunea contravențională.

Întru motivarea acestor modificări suntem de acord cu cercetătorii Igor Trofimov și Andrian Crețu care sunt de părerea că „deși potrivit prevederilor Codului contravențional agentul constata-tor nu este în drept de a examina cazul odată cu constatarea faptei contravenționale asupra căreia nu poate aplica sancțiunea contravențională, totuși acesta (agentul constata-tor) efectuează examinarea cazului, realizând actele de administrare a probelor, cel puțin pentru ca acestea să-i

permite constatarea prezenței sau lipsei împrejurărilor care înlătură răspunderea contravențională conform articolelor 20-31¹ ale Codului contravențional.

Este necesar de menționat un moment destul de important, și anume acela că, după finalizarea examinării, agentul constatator urmează a adopta una din următoarele decizii:

a) Constatând existența contravenției și lipsa împrejurărilor prevăzute de articolele 20-31¹ ale Codului contravențional, agentul constatator întocmește un proces-verbal cu privire la contravenție și îl remite organului competent prevăzut de articolele 400-423¹¹ ale Codului contravențional.

b) Constatând prezența împrejurărilor prevăzute de articolele 20-31¹ Cod contravențional, agentul constatator nu întocmește un proces-verbal cu privire la contravenție și nu remite materialele organului competent prevăzut de articolele 400-423¹¹ ale Codului contravențional pentru examinarea cauzei contravenționale, ci adoptă o decizie de încetare a procesului contravențional [11, p. 225-226].

Concluzii

Sistemul sancțiunilor contravenționale necesită anumite modificări și revizui, or, acesta nu își realizează finalitatea scontată și stabilită prin prevederile legale de a combate și preveni eficient comiterea contravențiilor. Astfel, necesitatea păstrării sancțiunii sub forma avertismentului urmează a fi evaluată, în sensul că nu produce nici un efect, urmând a fi exclusă cu păstrarea doar a observației verbale a agentului constatator.

Amenda, mai bine spus mărimile acesteia urmează a fi ajustate, or, limita maximă de 1500 de unități convenționale prevăzută doar pentru trei contravenții în privința persoanei fizice nu își are argumentarea necesară.

Ce ține de sancțiunea muncii neremunerate în folosul comunității, chiar dacă în anumite cazuri instanța de judecată o poate aplica fără acceptul per-

soanei, situația dată este restrânsă la două contravenții, fapt ce denotă ineficiența acestea, urmând a fi extinsă lista de contravenții pentru care nu este nevoie de acceptul contravenientului. La fel, urmează a fi revizuită perioada pentru care se aplică această sancțiune cu majorarea numărului de ore, de la 60, existente la moment până la 200, din considerentele că, mărimea existentă la moment nu este suficientă pentru ași realiza scopul pentru care se aplică, și anume, de a restabili ordinea de drept lezată și responsabiliza făptuitorul.

Referitor la arestul contravențional aplicarea acestuia este o procedură anevoioasă, care nu este argumentată și nu produce prea mare efect asupra corectării persoanelor sau prevenirii comiterii altor contravenții.

Pe de altă parte, mecanismul de aplicare de către instanța de judecată nu își realizează scopul propus, pentru care situație considerăm realocarea competențelor către Poliție care dispune de procedurile și condițiile necesare pentru a-și realiza eficient și profesionist competențele.

Astfel, considerăm că Poliția ar putea aplica această sancțiune pentru o perioadă scurtă de timp, fiind o condiție *sine qua non* de a combate mai eficient anumite categorii de contravenții grave, mai mult ca atât, anume Poliția constată, documentează și deține, după cum am menționat anterior, toate condițiile necesare pentru a realiza aceste competențe. Totodată, aplicarea în diferite nivele a acestei sancțiuni va asigura și garanta, pe deplin drepturile și libertățile omului.

Referințe bibliografice

1. PANTEA, O., ANTOCI, A. *Drept contravențional. Suport de curs*, Chișinău: CEP USM, 2020.
2. FURDUI, S. *Drept contravențional. Manual*. Chișinău: Cartier juridic, 2005.

3. https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2022-9478_60403.html

4. Codul Contravențional al Republicii Moldova, Legea nr. 218 din 24.10.2008, republicat în: Monitorul Oficial nr. 78-84 din 17.03.2017, art. 100.

5. Codul Penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985 din 18.04.2002, republicat în: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.

6. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/ro-111g201808021abca.pdf>

7. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=67>

8. Hotărârea Guvernului nr. 1643 din 31.12.2003 des-

pre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de executare a pedepsei penale sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității, în: Monitorul Oficial nr. 16-18 din 23.01.2004, art. 124.

9. Legea nr. 35 din 02.03.2023 pentru modificarea unor acte normative, în: Monitorul Oficial Nr. 117-118 din 06.04.2023, art. 188.

10. <https://tvrmdova.md/article/f6a33f06ed880a35/politistii-au-emis-107-decizii-de-suspendare-a-dreptului-special-de-a-conduce-vehicule.html>

11. TROFIMOV, I., CREȚU, A. *Drept procesual contravențional*. Chișinău: Cartea militară, 2017.

CARACTERISTICILE EXCESELOR FĂPTUITORULUI LA SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNII ÎN COMPLICITATE

Tatyana SARY

PhD student, Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: koltuk-tanea@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-6389-0301>

Prezentul articol abordează caracterizarea excesului făptuitorului și forma de complicitate în excesul făptuitorului. Este analizată evaluarea juridico-penală a acțiunilor complicilor în condițiile exceselor executorului unei infracțiuni, când sunt evidențiate o serie de probleme, în special: stabilirea caracteristicilor de calificare în funcție de un tip de excесе ale executorului unei infracțiuni; calificarea faptelor coautorilor la comiterea de către aceștia a unor infracțiuni “excedentare”; calificarea infracțiunilor pe motivul comiterii lor de către un grup de persoane în baza unei conspirații planificate în prealabil; calificarea faptelor complicilor pe baza celei mai grave caracteristici de calificare a structurii unei infracțiuni etc. Caracteristicile calificării infracțiunilor în condițiile exceselor autorului unei infracțiuni în știința dreptului penal sunt considerate în mod tradițional în raport cu excesele cantitative și calitative.

Cuvinte-cheie: *exces al executorului, complicitate, complice, exces cantitativ și calitativ, răspundere.*

CHARACTERISTICS OF EXCESSES OF THE PERPETRATOR WHEN COMMITTING A CRIME IN COMPLICITY

This article considers the characteristic of excesses of the perpetrator and the form of complicity in excesses of the perpetrator. The criminal-legal assessment of actions of accomplices in the conditions of excesses of the perpetrator of a crime is analyzed, when a number of problems are revealed, in particular: establishment of peculiarities of qualification depending on the type of excesses of the perpetrator of a crime; qualification of acts of co-perpetrators when they commit “outgrowing” crimes; qualification of crimes on the grounds of committing them by a group of persons by pre-planned conspiracy; qualification of acts of accomplices on the most serious qualifying feature of the crime, etc. Features of qualification of crimes in conditions of excesses of the perpetrator of a crime in the science of criminal law are traditionally considered in relation to quantitative and qualitative excesses.

Keywords: *excess of the executor, complicity, accomplice, quantitative and qualitative excess, responsibility.*

CARACTÉRISTIQUES DES EXCÈS DE L'AUTEUR LORS DE LA COMMISSION D'UN CRIME EN COMPLICITÉ

Cet article examine la caractérisation de l'excès de l'auteur et la forme de complicité dans l'excès de l'auteur. L'évaluation pénale et juridique des actions des complices dans des conditions d'excès de l'exécutant d'un crime est analysée, ce qui révèle un certain nombre de problèmes, notamment : l'établissement de caractéristiques de qualification en fonction d'un type d'excès de l'exécutant d'un crime ; la qualification des actes des coexécutants lors de la commission par eux de crimes “en expansion” ; la qualification des crimes au motif qu'ils sont commis par un groupe de personnes dans

le cadre d'une conspiration planifiée à l'avance ; la qualification des actes des complices sur la base de la caractéristique de qualification la plus grave du corps du délit, etc. Dans la science du droit pénal, les caractéristiques de la qualification des crimes dans les conditions d'excès de l'auteur d'un crime sont traditionnellement considérées en relation avec les excès quantitatifs et qualitatifs.

Mots-clés: *excès de l'exécutant, complicité, complice, excès quantitatif et qualitatif, responsabilité.*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ЭКСЦЕССОВ ИСПОЛНИТЕЛЯ ПРИ СОВЕРШЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СОУЧАСТИИ

В данной статье рассматривается характеристика эксцесса исполнителя и форма соучастия в эксцессе исполнителя. Анализируется уголовно-правовая оценка действий соучастников в условиях эксцесса исполнителя преступления, когда выявляется ряд проблем, в частности: установление особенностей квалификации в зависимости от вида эксцессов исполнителя преступления; квалификация деяний соисполнителей при совершении ими «перерастающих» преступлений; квалификация преступлений по признаку совершения их группой лиц по заранее запланированному сговору; квалификация поступков соучастников по наиболее тяжкому квалифицирующему признаку состава преступления и т.д. Особенности квалификации преступлений в условиях эксцессов исполнителя преступления в науке уголовного права традиционно рассматриваются применительно к количественным и качественным эксцессам.

Ключевые слова: *эксцесс исполнителя, соучастие, соучастник, количественный и качественный эксцесс, ответственность.*

Introduction

The clarification of the definition of excess of the perpetrator of a crime, its importance in the criminal law system of the Republic of Moldova is facilitated by the differentiation and correlation of the considered category with a number of other similar criminal-legal situations, in particular, such as complicity, gathering of several persons in one crime (careless infliction of harm), mistake and voluntary abandonment of the crime.

Research methods used. In order to achieve the goal set, the general scientific and private-scientific methods, universal principles of cognition of objective reality, the use of which allowed to comprehensively and comprehensively consider the stated topic. Deductive and inductive methods allowed to formulate private conclusions from general judgments and private conclusion from the general understanding of the concepts of criminal legal responsibility of the excess of the perpetrator of a crime. The use of system-structural method made it possible to study the

concept of criminal liability in the case of excess of the perpetrator of a crime as a complex phenomenon, which is a set of logically interrelated elements.

Basic research content

Based on the provisions of Article 48 of the Criminal Code of RM, the excess of the perpetrator of a crime presupposes such conditions as, firstly, the presence of signs of complicity in the preparation or commission of a crime, covered by the intent of all accomplices, and secondly, the commission by the perpetrator of acts not covered by the intent of other accomplices, which constitute an excess. In other words, in the case of excess, the deed is broken down into two components: the act of the perpetrators before the perpetrator's excess, and the act of the perpetrator not covered by the intent of other accomplices.

Correlating the excess of the perpetrator of a crime with such a phenomenon as complicity, A. Yu. Korchagina concludes that some signs of complicity can be simultaneously signs of excess, and singles

out such signs as plurality of subjects; continuation of initially planned criminal activity without actions aimed at maintaining the crime-excess on the part of at least one accomplice; joint actions at the stages of preparation or attempt to commit a crime or in the commission of the main crime, which is performed by all accomplices. [1, p. 196].

The following should be noted with regard to such an approach.

Indeed, the signs of complicity take place only in the act of the perpetrators before the perpetrator commits an excess. As V.F. Shchepelkov notes, if the perpetrator initially had no intention to commit the crime provided for by the preliminary agreement, together with other persons, then the deed cannot be attributed to excess, as there is no intention of the perpetrator to commit a crime in complicity. [2, p.76]. At the same time, excess as a criminal act of the perpetrator of a crime, which goes beyond the intent of other accomplices, is a criminal-legal phenomenon that is beyond the limits of complicity, and what is a sign of complicity, in the case of excess acquires a different meaning. Thus, in case of complicity it is obligatory to have two or more persons who are the subjects of the crime, while one of the accomplices may allow excess, while the commission of a crime by several persons, of whom only one has the signs of a subject, is not complicity in the criminal-legal sense. Such a sign of complicity as jointness implies integrated actions of all accomplices aimed at achieving a common criminal result. It is indeed present at the initial stage of committing a crime, but the act that constitutes the direct excess of the perpetrator of the crime does not contain this attribute in view of the departure of the perpetrator from the common intent of other accomplices. In contrast to complicity in excess, the actions of the perpetrator of the crime, which go beyond the intent of the other accomplices, are not covered by a common intention with them, are not aimed at achieving a single result.

Even if the jointly conceived result exists to some extent (for example, when the perpetrator commits a crime that was covered by the intent of other accomplices, but under qualifying circumstances not covered by their intent), it is achieved in a way that the other accomplices did not realize, did not foresee and did not desire. Moreover, in excess, there is no causal and culpable connection between the consequences resulting from the crime committed by the perpetrator and the act of other accomplices, while in complicity, as noted, there is such a connection. Complicity differs from the general type of gathering of the guilty in one crime in that instead of personal responsibility of each of the reunited persons for what they have done, there comes the responsibility of each for the common cause". Excess of the perpetrator of a crime represents a kind of confluence of several persons in a crime, since only the perpetrator who has gone beyond the intent of the other co-conspirators of the crime is responsible for it. [3]. Criminal law knows different varieties of concurrence of several persons in one crime: accessory to a crime, mediated causation, reckless causation, group way of execution of a crime and other types of concurrence of several persons in one crime. [4, p.5]. Excesses of the perpetrator of a crime have certain similarities with careless causation.

The following specific features are characteristic for negligent causing: a single crime, participation of several subjects of criminal responsibility; internally interconnected and mutually conditional nature of behavior, which caused the occurrence of the result; creation of a threat of occurrence or occurrence of a single for all subjects criminal consequence, provided for by the specific composition; the presence between the behavior of subjects and the occurrence of the criminal result on the causal relationship; commission of encroachment with a non-negligent form of guilt. Unlike other facts of negligent criminal offenses, in which the behavior of several persons

somehow manifests itself, in negligent infliction the perpetrators were obliged (in order to avoid undesirable consequences) to act in concert in one direction, but due to negligence or bad faith they interrelated, joint actions allowed the occurrence of harmful consequences, assessed as a negligent crime committed by several persons. When analyzing the criminal-legal assessment of actions of accomplices in the conditions of excesses of the perpetrator of a crime, when a number of problems are revealed, in particular: the establishment of peculiarities of qualification depending on the type of excesses of the perpetrator of a crime; qualification of acts of co-perpetrators when they commit “outgrowing” crimes; qualification of crimes on the basis of committing them by a group of persons by pre-planned conspiracy; qualification of acts of accomplices on the most serious qualifying feature of the corpus delicti, etc.

Before the legislative enshrinement of the norm on criminal liability in case of excess of the perpetrator in the theory of criminal law, there were different points of view on the qualification of the deeds of accomplices in the commission of excess of the perpetrator of a crime. At the same time, the differences were conditioned, firstly, by the author's position on the theory of complicity in general and whether the author adhered to the accessory or independent theory of responsibility of accomplices, and, secondly, by the proposed types of excesses of the perpetrator of crimes. Despite the enshrinement in the current legislation of the provision, according to which for the excess of the perpetrator of a crime other accomplices may not be liable, the criminal-legal assessment of the actions of accomplices associated with the excess of the perpetrators of a crime is still controversial. Features of qualification of crimes in conditions of excesses of the executor of a crime in the science of criminal law are traditionally considered in relation to quantitative and qualitative excesses.

Taking into account the different views on the grounds for the allocation of these groups of excesses, to which attention was paid earlier, different variants of qualification of acts of both the perpetrator, who allowed excesses, and other accomplices of the crime are also considered. In the science of criminal law do not cause disputes situations in which the perpetrator of a crime in addition to the conceived crime, agreed with accomplices, commits a new crime. The responsibility of accomplices comes for participation in the crime to which they gave their consent and which, as a rule, was covered by their intent; the perpetrator will be liable for the totality of crimes. In the opinion of A.Yu. Korchagina, in all cases of excesses related to the commission of the same number of crimes, and in relation to planned crimes, the actions of other accomplices should be qualified as failed complicity. [1]. In the case of excesses related to the commission of a greater number of crimes and in relation to the planned ones, the rules of Art. 84 of the Criminal Code of the RM - cumulative offenses - are applied when deciding on the qualification of crimes of the person who committed the excess. [6].

In case the perpetrator commits a homogeneous crime, which was not covered by the intent of other accomplices, M.I. Kovalev believes that the perpetrator should be responsible for complicity in the originally planned crime, in other cases both instigator and accomplice are no longer considered as accomplices, they should be held responsible according to the rules on the stages of development of criminal activity - for preparation for a crime (if it is punishable by law). [7, p. 230]. It is also considered that if the perpetrator committed a different crime, covering the intent of the other accomplices, but homogeneous with it, the actions of the perpetrators are qualified by the direction of intent. If the perpetrator committed another heterogeneous crime, to the commission of which there was no consent of the other

accomplices, the actions of the latter are qualified as failed complicity - preparation for a crime.

The point of view, according to which the responsibility of accomplices comes according to the rules on the stages of committing a crime, is supported in the academic literature. Thus, when committing a homogeneous crime, accomplices are responsible either for an unfinished crime (preparation, attempt), or for a completed crime covered by their intent. In other cases, the perpetrator is liable on the aggregate for preparation for a jointly conceived crime (if the crime is grave or especially grave) and another actually committed crime or on the aggregate of the committed crimes. Other co-conspirators are held liable either for the preparation of a jointly conceived crime or for the crime that was initially and covered by their intent.

There is also a point of view according to which in case of failure of the perpetrator to bring the crime to an end, the accomplice shall bear criminal liability for complicity in an unfinished crime, i.e. for organizing, inciting or aiding and abetting the attempted crime, depending on the stage at which the criminal activity of the perpetrator was interrupted. In cases when the perpetrator committed another crime, which was not covered by the intent of the organizer or instigator, their actions should be qualified as an attempt on organizational activity or on incitement, since the perpetrator did not commit any actions to implement the intention of the accomplices.

But such a construction does not meet the permissible requirements of justice, forcing the law enforcer to exempt the instigator from criminal liability for complicity in the preparation of crimes of minor or medium gravity - if the instigator succeeded in inducing the perpetrator to the crime, and the activity of the perpetrator was interrupted at the stage of preparation for the crime; and to bring to criminal liability an unsuccessful instigator to commit the same crimes for attempted incitement - if the

instigator has attempted to commit the crime. This artificially inflates the degree of public danger of unsuccessful incitement compared to successful incitement. Besides, in criminal law there is no such crime as complicity, but there is the concept of complicity in a crime. Qualitative excess we have when the perpetrator commits acts that are not homogeneous with those for which he was set up or in which he was assisted [8, p.117].

The doctrine states that qualitative perpetrator excess includes two hypotheses: a) the perpetrator commits a new intentional crime to replace the one that was within the intent of the other participants, and b) the perpetrator commits another intentional crime to replace the one that was within the intent of the other participants [9, p. 7]. In the context of perpetrator excess, the question naturally arises: how should the actions/inaction of the instigator, organizer, accomplice and perpetrator be qualified in the hypothesis of qualitative perpetrator excess, if the perpetrator commits a crime of a different nature, which is not covered by the intent of other participants.

In order to answer this question, let us distinguish two situations:

1) the perpetrator commits the crime with the assistance of other participants, both in a coordinated and uncoordinated manner, and then commits the crime, over and above. Thus, in addition to the main crime, the perpetrator commits another crime (of a different nature) that was not covered by the intent of the other participants;

2) the perpetrator voluntarily abandons the crime in which he cooperated with the other participants, committing a crime in excess.

In the first situation, the decision on the qualification of the criminal acts of the perpetrator and other participants:

a) if the activity of the perpetrator is interrupted at the stage of preparation for the crime in which he

cooperated with the other participants and he resorts to committing another crime that was not covered by the intent of the other participants, his actions should be qualified as preparation for the crime in which he cooperated, plus the crime committed in addition, and the actions of the other participants should be qualified as attempted crime;

b) if the activity of the perpetrator is interrupted at the stage of committing the acts, after which he resorts to committing another crime that was not covered by the intent of the other participants, his actions should be qualified as attempted crime in which he cooperated plus the crime committed in excess, and the actions of the other participants should be qualified as attempted crime in which they cooperated with the perpetrator, with the application of the norm of Article 42 of the CC RM, in order to specify the legal role played by each participant;

c) if the perpetrator has reached the stage of completion of the criminal act;

d) if the perpetrator reaches the end of the criminal act, after which he resorts to the commission of another crime, which was not covered by the intent of other participants, his actions shall be qualified under the norm of the special part of the CC incriminating the criminal act in the commission of which he cooperated with other participants, by approving one of the rules provided for in Art. 26. or 27 of the Criminal Code of RM, plus the committed crime in excess, and the actions of other participants of the crime shall be qualified according to the norm of the special part of the CC incriminating the criminal act, in the commission of which they cooperated with the perpetrator, by referring to one of the rules provided for by Art. 26 or 27 of the Criminal Code of RM, but with reference to the norm of Art. 42 of the Criminal Code of RM, in order to specify the legal role played by each participant in the crime.

Much more problematic is the solution of the issue of qualification in the second situation, when the

perpetrator voluntarily refuses to commit a crime in which he cooperated with other participants, resorting to committing the crime in excess. In fact, qualification issues arise in connection with the actions/inaction of other participants, except for the perpetrator. It is obvious that the perpetrator, by virtue of the rule stipulated in part 1 of article 56 of the Criminal Code of Moldova, will not be criminally liable for the crime he voluntarily renounced, unless the act itself contains signs of another *corpus delicti*, in which case his actions will be qualified according to the incriminated crime. In this case, the actions of the perpetrator will be qualified in accordance with the norm providing for punishment for an act committed in excess.

But how should the actions of other participants be qualified? We can say with certainty that they will not be held liable for their excesses. Such decision follows from the legal provision of Article 48 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, according to which other participants are not subject to criminal prosecution for the excesses of the perpetrator. They are subject to punishment in accordance with the norm providing for criminal liability for the criminal act to be committed by the perpetrator, which the latter abandoned in favor of committing the crime in excess. This raises the question: will the actions/inaction of the other participants constitute a completed or incomplete crime? And if incomplete, in what form: in the form of prior conspiracy or attempt, similarly, the following question must be answered: whether the crime imputed to other persons should be considered as a crime of participation or not. As to the first question, I note that the possibility of committing a crime is excluded, but the intention of the participants was not realized by the perpetrator. What they intended and what they cooperated on was not reflected in objective reality.

We have nothing left but to choose between the possibility of preparation or attempt to commit a

crime. The solution of the issue of qualification is complicated by the possibility provided by the legislator of voluntary refusal to commit a crime both at the stage of preparation and at the stage of execution. In the doctrine there is no consensus on this issue. In the opinion of L. D. Gaukhman [10, p. 231]. in such cases, other persons should be held criminally liable for preparation or attempt, depending on the stage at which the perpetrator voluntarily renounced the commission of the crime. T. Plaksina adheres to a different point of view, considering that such qualification is impossible in cases where the perpetrator at the stage of attempt voluntarily refused to commit a crime. In the opinion of the author quoted above, the qualification of unsuccessful incitement as an attempted crime would lead to distortion of the role of the instigator. [11, p. 51]. In our opinion, it would be incorrect to qualify the actions of other persons as an attempt on a crime, when the executor voluntarily refused to commit a crime at the stage of commission of executive actions. It is even more incorrect to qualify actions as preparation for a crime, if the actions of the executor, who refused to commit a crime, contain signs of another corpus delicti. That is why we support the position of L. D. Gaukhman stated above. Gaukhman stated above. Let us consider whether such a qualifying decision is fair and equitable. If we qualify the actions of the participants as preparation for a crime, which the perpetrator refused to commit, the question will arise: why, if the activity of the perpetrator is interrupted for reasons beyond his control at a certain stage of criminal activity, especially at the stage of execution, the actions of other participants should be qualified in accordance with the result of criminal activity achieved by the perpetrator, whereas if the perpetrator voluntarily refused to commit the crime, the decision should be different. Are the activities of other participants of the crime different in these two situations? In my opinion, no. In both cases the

instigator, for example, cooperated in exactly the same way as the perpetrator. Why then should the qualification decision be different? As to the second question, in my opinion, the actions of other persons should be qualified according to the rules of criminal complicity. In other words, the rules of Article 42 of the Criminal Code of the Republic of Moldova should be applied to qualify their actions. And this is legitimate only if, in addition to the perpetrator, there are at least two persons subject to criminal prosecution. Otherwise, the criminal participation is not considered to be committed by virtue of the rule that at least two persons must be present when cooperating in the commission of a crime.

Conclusions

Having made a certain analysis of theoretically significant material on this article, allows us to note that the problem of excesses of perpetrators of a crime is of a debatable nature. There are different points of view on the definition of the concept of excesses of the perpetrator of a crime, on the allocation of quantitative or qualitative excesses of the perpetrator of a crime, on the consideration of the issue of causal and culpable connection of excesses of the perpetrator of a crime with the previous activities of other accomplices, on the solution of the problem of qualification and sentencing of accomplices in the conditions of excesses of the perpetrator of a crime. The existence of different points of view on the definition of the concept of excesses of the perpetrator of a crime who committed the crime, in the division of quantitative or qualitative excesses of the perpetrator of a crime who committed the crime, on the consideration of the issue of causal relationship with the perpetrator of the crime with other accomplices of the crime, on the solution of the problem of qualification and punishment of accomplices in the conditions of excesses of the person who committed the crime. Excess of the perpetrator of a crime assumes,

actions, when the perpetrator commits a crime, which was not covered by the intent of other accomplices of a crime. The excess of the perpetrator of a crime represents the commission by a co-conspirator of an act, not covered by the intent of other co-conspirators, but preserving with the initial acts of objective and culpable connection in relation to the object, objective or subjective side of the crime first conceived by him. We have established that the excesses of the perpetrator of a crime can be quantitative and qualitative. Quantitative is expressed in committing a homogeneous crime, but characterized by qualifying features and other circumstances that were not part of the intent of other accomplices. Qualitative excess consists in encroachment on another object: committing another crime instead of the intended one. As a rule, in the case of excess of the perpetrator, it is assumed that the perpetrator committed a crime that was not covered by the intent of other accomplices. It is established that excesses can be quantitative and qualitative. Quantitative excess is expressed in the commission of a homogeneous crime, but characterized by qualifying features and other circumstances that were not part of the intent of other accomplices. Qualitative excess consists in encroachment on another object: committing another crime instead of the intended one. It seems that such a legal category as excess of the perpetrator is complex and ambiguous, causing many errors in law enforcement activity.

Thus, excess represents the commission by a accomplice of an act not covered by the intent of the other accomplices, but maintaining an objective and culpable connection with the original act in respect of the object, objective or subjective side of the originally conceived crime. At qualification of the act of accomplices it is necessary to pay attention to the fact that it is possible excess on the part of each

of the accomplices at the same time, therefore at individualization of criminal punishment for accomplices, at assignment of punishment it is necessary to take into account the nature and degree of social danger of the crime, constituting excess of the crime committed.

Bibliographical references

1. КОРЧАГИНА, А. Ю. *Экссесс исполнителя преступления*: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 Москва, 2004, 196 с.
2. ЩЕПЕЛЬКОВ, В. Ф. *Уголовный закон: понятие, структура, пределы действия и толкование*: Учеб. пособие / - 76 с.
3. Комментарий к уголовному кодексу Республики Молдова (общая часть) Бужор В. Г., Гуцуляк В. И, Спыну И. А., Кишинэу, 2010.
4. АРУТЮНОВ, А. А. Экссесс исполнителя преступления, совершенного в соучастии. В: *Уголовное право*. 2003. №1, с. 5.
5. Уголовный кодекс Республики Молдова, № 985-XV18 апреля 2002 года, вступил в силу 12 июня 2003 г.
6. КОВАЛЕВ, М. И., КОЗАЧЕНКО И. Я., КОНДРАШОВА Т. В. и др. *Уголовное право. Общая часть*.
7. GRAMA, M. *Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor*. CEP USM, Chișinău, 2004. p. 117.
8. ИВАНОВА, Л. В. *Уголовно-правовая характеристика эксцесса исполнителя преступления*: диссертация, кандидата юридических наук. Тюмень, 2009, с. 7.
9. ГАУХМАН, Л. Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2003, с. 231.
10. ПЛАКСИНА, Т. Неудавшееся подстрекательство. В: *Уголовное право*, 2011, № 4, с. 51.

CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA REFORMA PROCEDURILOR SUMARE ÎN PROCESUL PENAL

Irina PAVEL-GUZUN

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: irina.pavel19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9958-6918>

Întru perfecționarea cadrului legal și pentru a menține echilibrul între necesitățile societății și normele de drept, legiuitorul caută soluții adecvate, inclusiv prin modificarea normelor procesuale. În acest aspect, procedurile sumare recent au suportat modificări, efectuându-se chiar o reformă în acest sens. Obiectivele prezentului studiu au vizat analiza noilor proceduri sumare introduse în legea procesual-penală și modificările operate la cele existente. Au fost analizate premisele modificărilor legislative, dar și, nemijlocit, procedurile sumare: acordul de recunoaștere a vinovăției, procedura de judecare a cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală, acordul judiciar de interes public și acordul de cooperare.

Cuvintele-cheie: *procedură sumară, acord de recunoaștere a vinovăției, acord judiciar de interes public, art. 364¹ Cod de procedură penală, acord de cooperare.*

CONSIDERATIONS ON THE REFORM OF SUMMARY PROCEDURES IN THE PENAL PROCESS

In order to improve the legal framework and to maintain the balance between the needs of society and the rules of law, the legislator seeks appropriate solutions, including by changing the procedural rules. In this respect, the recent summary procedures have undergone changes, even a reform in this regard. The objectives of this study were to analyze the new summary procedures introduced in the criminal procedural law and the amendments made to the existing ones. The premises of the legislative changes were analyzed, but also, directly, the summary procedures: the agreement for recognition of guilt, the procedure for judging the case based on the evidence administered at the criminal investigation phase, the public interest judicial agreement and the cooperation agreement.

Keywords: *summary procedure, guilty agreement, public interest court agreement, art. 364¹ Code of Criminal Procedure, cooperation agreement.*

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA RÉFORME DES PROCÉDURES DE RÉSUMÉ DANS LE PROCESSUS PÉNAL

Afin d'améliorer le cadre juridique et de maintenir l'équilibre entre les besoins de la société et les règles de droit, le législateur cherche des solutions appropriées, notamment en modifiant les règles de procédure. À cet égard, les procédures de résumé ont récemment subi des modifications, avec une réforme à cet égard. Les objectifs de cette étude étaient d'analyser les nouvelles procédures de résumé introduites dans le droit pénal procédural et les modifications apportées aux procédures existantes. Les prémisses des changements législatifs ont été analysées, mais aussi, directement, les procédures de résumé : l'accord pour la reconnaissance de la culpabilité, la procédure pour juger le cas sur la base des preuves administrées à la phase d'enquête criminelle, l'accord judiciaire d'intérêt public et l'accord de coopération.

Mots-clés: procédure de référé, accord de culpabilité, accord de tribunal d'intérêt public, art. 364¹ Code de procédure pénale, accord de coopération.

РАЗМЫШЛЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО РЕФОРМЫ УПРОЩЕННЫХ ПРОЦЕДУР В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

В целях совершенствования правовой базы и поддержания баланса между потребностями общества и нормами права законодатель ищет соответствующие решения, в том числе путем изменения процессуальных норм. В этой связи, недавно были внесены изменения в упрощенные процедуры, и в данной сфере была проведена реформа. Цель данного исследования заключается в анализе новых упрощенных процедур, введенных в уголовно-процессуальном праве, и поправок, внесенных в существующие процедуры. Проанализированы предпосылки законодательных изменений, а также непосредственно упрощенные процедуры: соглашение о признании вины, процедура рассмотрения дела на основании доказательств, полученных на этапе уголовного расследования, судебное соглашение в интересах общества и соглашение о сотрудничестве.

Ключевые слова: суммарное производство, соглашение о признании вины, судебное соглашение представляющее общественный интерес, ст. 364¹ Уголовно-процессуального кодекса, соглашение о сотрудничестве.

Introducere

Normele juridice cuprinse, atât în Partea Generală, cât și în Partea Specială a Codului de procedură penală constituie categoria procedurii obișnuite sau de drept comun, care disciplinează procesul penal în vederea realizării scopului său.

Sunt, însă, unele situații când, datorită condițiilor în care se săvârșesc anumite infracțiuni, cât și pentru ocrotirea unor interese importante lezate prin săvârșirea acestora ori pentru alte motive, se impun unele derogări de la procedura obișnuită prin instituirea unor proceduri speciale destinate să asigure realizarea corespunzătoare a funcțiilor procesului penal [1, p.429]. Tradițional, normele derogatorii de la procedura generală erau incluse în procedurile speciale care se considerau modalități de desfășurare a procesului penal, diferite de procedura obișnuită, constituite dintr-un complex de norme cu caracter complementar și derogatoriu, ceea ce presupune că, în cazul aplicării lor, procesul penal se desfășoară după normele comune numai în măsura în care nu există dispoziții speciale care au prioritate [2, p. 335]. Procedurile speciale sunt considerate și ca modalități de desfășurare a procesului penal diferite de procedura

obișnuită. Acestea există datorită elementului „special” - subiectul, obiectul, rezolvarea unei situații speciale. Ele pot fi definite și ca totalitatea normelor de drept procesual penal prin care se derogă de la procedura de drept comun, prin care se instituie, pentru anumite cauze penale, o altă desfășurare a procesului penal [3, p. 588-589].

Totuși, tradițional nu s-a făcut o delimitare dintre procedurile speciale în general și procedurile sumare în special. În sistemul Republicii Moldova, procedurile sumare sunt incluse în cadrul unui grup mai vast de proceduri sub denumirea generică de „proceduri speciale”. Pe de altă parte, unele proceduri sumare care funcționează doar la anumite faze ale procesului, cum ar fi spre exemplu judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală este amplasată în capitolul care reglementează judecarea cauzei. La fel, au fost plasate și alte proceduri cu un anumit specific special cum ar fi urmărirea și judecarea cauzei în absență. Am putea considera că procedurile sumare sunt constituite dintr-un complex de norme cu caracter complementar și derogatoriu, ceea ce presupune că în cazul aplicării lor, procesul penal se desfășoară după normele comune numai în măsura în care nu există anumite circumstanțe care

au prioritate. Într-o perspectivă s-ar putea întreprinde eforturi pentru o amplasare mai uniformă a procedurilor în funcție de natura acestora pentru a asigura o claritate a legii și în mod firesc o aplicare mai eficientă a acesteia. Evoluția instituțiilor procesuale penale își lasă amprenta și asupra procedurilor sumare. Aceasta, deoarece, pe de o parte, diversificarea procedurilor este acceptată de majoritatea sistemelor procesuale pornind de la eficiența acestora, pe de altă parte, echitatea procedurilor nu poate fi afectată indiferent de forma procesuală. Din aceste considerente, având scopul de a degreva instanțele de judecată de volumul mare de cauze și operativitatea instrumentării acestora atât la faza de urmărire penală cât și la faza de judecare; de a evita tergiversarea examinării cauzelor penale; de a evita expirarea termenului de prescripție sau de restituire a prejudiciului cauzat; de a reduce timpul și cheltuielile costisitoare în cadrul procesului penal; de a recupera mai rapid prejudiciile cauzate prin infracțiuni și încasări la bugetul de stat, autoritățile întreprind măsuri ce vizează revizuirea legislației procesuale penale în vederea simplificării sau eficientizării procedurilor de examinare a cauzelor penale atât la etapa prejudiciară, cât și la cea judiciară, precum și revizuirea mecanismelor procesuale care ar asigura un echilibru adecvat între învinuire și apărare din perspectiva egalității armelor [4]. În urma acestor inițiative, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 83 din 14.04.2023 pentru modificarea unor acte normative [5] și Legea nr. 245 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și a Codului contravențional) [6].

Metodologia de cercetare folosită. În studiul nostru, ne-am asumat ca scop de a realiza o abordare analitică a noilor reforme ale procedurilor sumare utilizând o metodologie tradițională. Pe lângă metoda analitică ce vizează doctrina și a normelor juridice recent adoptate, a mai fost utilizată metoda empirică a interviurilor cu actorii din domeniul

justiției (judecători, procurori și avocați). Cercetarea empirică a fost realizată anterior, cu scopul constatării deficiențelor cu care se confruntă sistemul de justiție. În studiul dat, au fost folosite și alte metode de cercetare: metoda sociologică – prin care s-a încercat analiza viziunilor actorilor din sistemul de justiție privind respectivele proceduri; metoda analitică – fiind analizate premisele modificărilor legislative; metoda comparativă, precum și observarea.

Analiza viziunilor actorilor din sistemul de justiție

Cercetarea empirică a fost realizată într-o perioadă anterioară modificărilor legislative pe un eșantion de 100 de persoane (judecători, procurori și avocați). Scopul acesteia a fost identificarea unor deficiențe în aplicarea procedurilor sumare și modalități de îmbunătățire a situației.

Așadar, la o analiză rezumativă a opiniilor exprimate se poate constata că marea majoritate dintre intervievați au considerat că procedura acordului de recunoaștere a vinovăției este inaplicabilă din cauza noii alternative introduse prin Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală nr. 66 din 05.04.2012, intrate în vigoare din 27.10.2012. Codul a fost completat cu art. 364/1 CPP RM, prin care se instituie o nouă modalitate a procedurilor simplificate de judecare a cauzelor penale-judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. Aceasta deoarece pedepsele stabilite prin procedura sumară prevăzută de art. 364/1 CPP RM este mai avantajoasă decât în cadrul aplicării acordului de recunoaștere a vinovăției. Au mai fost invocate și argumentele precum că există un exces de formalități necesare de a fi îndeplinite pentru a fi valabil acordul de recunoaștere a vinovăției și faptul că judecarea cauzelor în baza probelor administrate la faza de urmărire penală, prevăzută de art. 364 prim CPP, prevede o reducere mai mare a pedepsei (potrivit vechiului art. 364 prim alin. (8) CPP RM, se re-

ducea cu o treime limitele de pedeapsă prevăzute de lege în cazul pedepsei cu închisoare, cu muncă nere-munerată în folosul comunității și de reducerea cu o pătrime a limitelor de pedeapsă prevăzute de lege în cazul pedepsei cu amendă. Dacă pedeapsa prevăzută de lege este detențiunea pe viață, se aplica pedeapsa închisorii de 30 de ani), care este mai favorabilă ca în condițiile acordului de recunoaștere a vinovăției (potrivit art. 80 CP RM, pedeapsa pentru infracțiunea imputată se reduce cu o treime din pedeapsa maximă prevăzută pentru această infracțiune).

În acest sens, se observă că sunt bine-venite modificările adoptate prin LP 83 din 14.04.2023 și LP 245 din 31.07.2023, întrucât oferă justițiabililor mai multe alternative avantajoase de soluționare a cauzei sau, în dependență de situație, ar permite soluționarea acesteia în termeni restrânși.

Nu putem să nu remarcăm modificările operate la cuantumul pedepsei în cazul aplicării acordului de recunoaștere a vinovăției și a procedurii prevăzute de art. 364¹ CPP RM. În cazul în care persoana pusă sub învinuire încheie un acord de recunoaștere a vinovăției- limitele de pedeapsă prevăzute în Partea specială a prezentului cod se reduc cu o treime, iar în cazul în care inculpatul a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală- se reduce cu o pătrime limitele de pedeapsă prevăzute în Partea specială a prezentului cod în cazul pedepsei cu amendă, cu muncă nere-munerată în folosul comunității sau cu închisoare. În această situație se poate observa că procedura acordului de recunoaștere a vinovăției deja a devenit mai avantajoasă decât procedura prevăzută de art. 364¹ CPP RM.

Concluzionăm că toate modificările efectuate în raport cu Codul de Procedură Penală (în principal), a Codului Penal, al Legii nr. 1104/2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție, (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.103, art. 353, din 05 octombrie 2012), au un impact pozitiv

asupra procesului judiciar. În atare situații, există o claritate în diferențierea procedurilor respective sumare, iar justițiabilii, în dependență de situație și etapă vor putea ușor alege procedura care este potrivită acestora.

În atare circumstanțe, se prevede că toate procedurile sumare vor avea aplicabilitate aproape egală. În ultimii ani, mai exact 2021, din toate cauzele penale (examineate în procedura generală și simplificată), procedura prevăzută de art. 364/1 CPP (judecarea cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală) a fost aplicată în proporție de 62,48% [7].

La fel, au fost exprimate opinii că se solicită și introducerea unor proceduri care ar facilita cooperarea acuzatului cu procurorul în scopul descoperirii altor infracțiuni.

În urma analizei opiniilor exprimate în studiul empiric se constată că modificările întreprinse vin a se raporta la așteptările actorilor sistemului de justiție.

Premisele modificărilor legislative

Condițiile ce au impus elaborarea proiectului nr. 684 pentru modificarea unor acte normative (proceduri simplificate în procesul penal), care a rezultat adoptarea Legii nr. 83 din 14.04.2023 și ale proiectului nr. 729 care a rezultat adoptarea Legii nr. 245 din 31.07.2023, constă în eficientizarea procedurilor simplificate în procesul penal, delimitarea clară a procedurilor din dreptul pozitiv, precum și sincronizarea acestora prin introducerea unor proceduri simplificate noi. S-au distins 4 categorii de proceduri: I) acordul de recunoaștere a vinovăției, II) acordul judiciar în interesul public, III) judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală și IV) acordul de cooperare.

O viziune generală rezultată din analiza proiectelor și a legilor adoptate în rezultat, este că s-au efectuat modificări în sensul diferențierii procedurilor

simplificate între ele, atât după etapa la care pot fi inițiate, procedura de judecare cât și după pedepsele aplicate, precum și subiecții care pot solicita aplicarea acestora, astfel încât procedurile simplificate să poată fi atractive în practica lor. Astfel, prin Lege nr. 83 din 14.04.2023 și Legea nr.245 din 31.07.2023 s-au trasat clar liniile de demarcare între aceste proceduri simplificate în procesul penal:

- acordul de recunoaștere a vinovăției este aplicabil atât persoanelor fizice cât și juridice, fiind posibil de încheiat din momentul înaintării învinuirii până în momentul transmiterii dosarului în instanță.

- acordul de cooperare este aplicabil doar persoanelor fizice, fiind posibil de încheiat doar la faza de urmărire penală.

- acordul judiciar în interesul public este aplicabil doar persoanelor juridice, fiind posibil de încheiat la faza de urmărire penală. Această procedură este una nouă, ce presupune introducerea în Titlul III, Capitolul VI din Codul de Procedură Penală a articolelor 523/1 – 523/7.

- judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală este aplicabil doar persoanelor fizice și are loc doar în instanța de judecată.

La încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției (art. 504- 509/2 CPP) limitele pedepsei se reduc cu 1/3, dat fiind că acesta se încheie la etapa de urmărire penală, adică la o etapă mai „incipientă”, iar la procedura de judecare a cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală (art. 364/1) – se reduc cu 1/4, întrucât au fost efectuate toate acțiunile de urmărire penală și s-a întocmit rechizitoriu, cauza aflându-se la etapă judiciară, ceea ce și presupune o reducere a limitelor pedepsei mai mică.

Analizând Legea nr. 83 din 14.04.2023 și Legea nr. 245 din 31.07.2023, se mai observă că s-au efectuat modificări vizibile în următoarele direcții:

- se acordă o atenție sporită subiectului persoană juridică, introducându-se în acest sens o procedură specială ce o vizează strict pe aceasta: procedura pri-

vind acordul judiciar în interes public, cu modificările ulterioare de vigoare în cod;

- se modifică cuantumul reducerii limitelor pedepselor în cadrul aplicării acordului de recunoaștere a vinovăției și a judecării cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală;

- se reduce spectrul de infracțiuni la aplicarea acordului de recunoaștere a vinovăției (ex: se aplică doar în situația comiterii infracțiunilor ce prevede o pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de maxim 15 ani) și a judecării cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală (ex: nu se aplică în cadrul comiterii infracțiunilor ce prevede pedeapsa detențiune pe viață);

- se simplifică, dar totodată se condiționează suplimentar procedura la aplicarea acordului de recunoaștere a vinovăției.

Acordul de recunoaștere a vinovăției

Acordul de recunoaștere a vinovăției este o tranzacție încheiată în scris între acuzatorul de stat și învinuit sau, după caz, inculpat, care și-a dat consimțământul de a-și recunoaște vina în schimbul unei pedepse reduse. Această procedură oferă beneficii tuturor actorilor sistemului judiciar penal, inclusiv procurorilor.

Acordul de recunoaștere a vinovăției este o formă de negociere prin intermediul căreia se încheie o înțelegere care soluționează una sau mai multe învinuiri aduse învinuitului fără a desfășura un proces judiciar deplin în care inculpatului i se garantează toate drepturile prevăzute de lege [8, p.279].

Rezumând Legea nr.83 din 14.04.2023, prin care s-a modificat inclusiv Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, observăm următoarele aspecte.

Referitor la procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției, s-au efectuat multiple modificări ce vin să clarifice lucrurile, să le simplifice, să le condiționeze:

- încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției are loc la faza de urmărire penală din momentul înaintării învinuirii și până la trimiterea cauzei în judecată (fără întocmirea rechizitoriului).

Se observă că, după modificările respective, expres se disting 2 etape în situația în care s-a purces la examinarea cauzei potrivit procedurii acordului de recunoaștere a vinovăției:

I. prima etapă implică manifestarea de voință a învinutului și a procurorului, care trebuie să intervină în faza de urmărire penală, în urma căreia se încheie un acord între procuror și inculpat, ce constituie o veritabilă „convenție de drept penal”, fără întocmirea rechizitoriului.

La această etapă s-a mai completat atribuțiile procurorului ierarhic superior- art. 53/1 alin. (2) lit. c/1) CPP RM, potrivit căroră, acesta „*aprobă, cu indicațiile sale scrise, limitele acordului de recunoaștere a vinovăției și acordului judiciar de interes public, precum și acordul de recunoaștere a vinovăției și acordul judiciar de interes public*”.

Se observă că intervenția procurorului ierarhic superior intervine la două etape în cadrul acordului de recunoaștere a vinovăției și acordului judiciar de interes public:

- la etapa inițierii negocierii de încheiere a acordului de recunoaștere a vinovăției sau a acordului judiciar de interes public, prin aprobarea în scris a limitelor pedepsei/ amenzii de interes public în interiorul căruia procurorul va putea încheia acordul de recunoaștere a vinovăției sau a acordului judiciar de interes public; și

- până la transmiterea în instanța de judecată a acordului de recunoaștere a vinovăției sau a acordului judiciar de interes public, prin aprobarea în scris a acestor acorduri.

Potrivit notei informative ce a însoțit proiectul de lege nr. 684 pentru modificarea unor acte normative (proceduri simplificate în procesul penal), nu se ates-

tă o încălcare a independenței procurorului la luarea deciziilor în cadrul procesului penal.

Mai mult ca atât, acordul de recunoaștere a vinovăției încheiat în cursul urmăririi penale și acordul judiciar de interes public constituie „elemente de justiție negociată”, căci felul, cuantumul și modul de executare a pedepsei se stabilesc prin negociere între procuror și învinuit. Pentru că este situația unui proces cu elemente necontradictorii, însă negociat, este necesară instituirea la această etapă a unui control, care de fapt este anume procurorul ierarhic superior. În același timp, se vor înlătura și dubiile cu privire la factorii de corupție referitoare la încheierea acordului. Ulterior, acest „control” urmează a fi efectuat de către instanța de judecată. De aceea, în „justiția negociată” este necesară implicarea mai multor actori și factori de decizie pentru a „repartiza” asumarea unor astfel de decizii cu absențe ale procesului necontradictoriu.

O novație este că procurorul și învinuitul pot negocia atât categoria și cuantumul pedepsei penale, dar și modul de executare a pedepsei, fiind posibilă deciderea suspendării executării pedepsei în cazurile permise de lege.

II. a doua etapă se desfășoară în față instanței de judecată, fără parcurgerea cercetării judecătorești.

În urma sesizării cu acordul de recunoaștere încheiat între procuror și învinuit, instanța verifică îndeplinirea condițiilor de legalitate, iar dacă soluția propusă prin acord nu este prea blândă, admite acordul și pronunță o soluție de condamnare, fără să poată crea o situație defavorabilă învinutului decât cea asupra căreia s-a ajuns la acord. În caz contrar, respinge acordul și trimite cauza în vederea continuării urmăririi penale.

Așadar, rolul judecătorului este consecința existenței prerogativei de omologare care implică motivarea soluției adoptate în urma efectuării unui control de legalitate.

- s-a modificat art. 504 alin. (3) CPP prin indicarea faptului că este aplicabilă procedura re-

spectivă, inclusiv dacă „a) învinuitul, la momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; b) infracțiunilor a căror pedeapsă cu închisoare este mai mică de 15 ani, cu excepția celor prevăzute la art. 135 și 135/1 din Codul penal”.

Rațiunea instituirii unei interdicții în ceea ce privește posibilitatea încheierii unui acord de recunoaștere a vinovăției în cazul infracțiunilor ce prezintă un anumit grad de gravitate este de a nu compromite descurajarea fenomenului infracțional.

- procedura acordului de recunoaștere a vinovăției nu se aplică în cazul în care persoana este învinuită de crearea grupului criminal organizat sau organizației criminale. Acest fapt își are rațiunea că această persoană sporește pericolul social al faptei și al persoanelor care acționează împreună în vederea comiterii de infracțiuni și este necesară descurajarea fenomenului infracțional, în special al celor care creează grupuri criminale organizate sau organizații criminale. Dacă infracțiunea este săvârșită cu participatie, cauza se disjunge în privința persoanei care a încheiat acordul de recunoaștere a vinovăției.

- s-a modificat cuantumul limitelor de pedeapsă în cazul în care se purcede la examinarea cauzei în procedura respectivă, prin modificarea art. 80 din Codul Penal al RM: „În cazul în care persoana pusă sub învinuire încheie un acord de recunoaștere a vinovăției, iar instanța de judecată acceptă acest acord, limitele de pedeapsă prevăzute de norma Părții Speciale a prezentului cod se reduc cu o treime”.

Potrivit notei informative ce însoțește proiectul nr. 684 pentru modificarea unor acte normative (proceduri simplificate în procesul penal), redarea textului articolului într-o formulă nouă constă în aceea de a arăta că în cazul acceptării acordului de recunoaștere a vinovăției, limitele pedepselor (principale și complementare) prevăzute pentru infracțiunea învinuită se vor reduce cu 1/3. Intenția printr-o astfel de reglementare este că să se reducă atât limita minimă a

pedepsei cât și limita maximă a pedepsei prevăzute de norma Părții Speciale a Codului penal.

- LP 83 din 14.04.23 mai prevede: condițiile de inițiere și încheiere a acordului de recunoaștere a vinovăției (art. 505), conținutul acordului de recunoaștere a vinovăției (art. 506), modul de trimitere a cauzei în judecată (art. 507), procedura de admisibilitate a acordului (în cazul în care acesta nu corespunde după condițiile de formă și conținut, procurorului i se acordă posibilitatea de a înlătura omisiunile depistate, judecătorul acordându-i un termen de 10 zile lucrătoare pentru înlăturarea omisiunilor (art. 508)), soluțiile instanței în cazul admiterii sau respingerii acordului de recunoaștere a vinovăției (art. 509/1- 509/2), modalitățile de contestare a soluțiilor instanței.

Judecarea cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală

Examinarea cauzei penale în procedura respectivă este un instrument care oferă avantajul soluționării cu celeritate a cauzelor penale atunci când inculpatul recunoaște în totalitate săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și solicită ca judecata să se facă în baza probelor administrate în faza de urmărire penală [9, pct. 43].

S-au ajustat unele neclarități care sunt interpretate eronat în practică, precum și limitarea aplicării acestei proceduri numai cu privire la unele dintre categoriile de infracțiuni.

Rezumând Legea nr. 83 din 14.04.2023, prin care s-a modificat inclusiv Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, observăm următoarele aspecte:

- pentru a fi aplicabilă, este necesar ca inculpatul să recunoască vinovăția și faptele indicate în rechizitoriu, nu se solicită administrarea de noi probe, iar din probele administrate în faza de urmărire penală rezultă suficiente date cu privire la vinovăția inculpatului.

Potrivit notei informative ce însoțește proiectul nr. 684 pentru modificarea unor acte normative (proceduri simplificate în procesul penal), încadrarea juridică a faptelor recunoscute de inculpat aparține în exclusivitate organelor de drept care urmează să califice aceste fapte drept infracțiuni, astfel nu este necesar ca inculpatul să recunoască, inclusiv, și încadrarea juridică a faptelor. Aprecierea juridică a faptelor trebuie să rămână la aprecierea instanței de judecată, după examinarea probelor administrate și faptelor a căror săvârșire a fost recunoscută de inculpat.

Se reține că, potrivit studiului empiric efectuat (indicat mai sus), s-a conturat o problemă apărută în cadrul judecării cauzei în baza art. 364/1 CPP RM- de multe ori, instanțele de judecată respingeau cererea inculpatului prin care solicita examinarea cauzei în baza probelor administrate la faza de urmărire penală, întrucât nu era de acord cu încadrarea juridică a faptelor sau se depista că procurorul eronat a încadrat faptele descrise în actul de acuzare (rechizitoriu). Anume încadrarea juridică greșită a faptelor recunoscute împiedică aplicarea acestei instituții, în detrimentul intereselor justiției și ale inculpatului;

- s-au limitat cauzele în care se va purcede la judecarea pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, prin introducerea unui nou alineat în cadrul art. 364/1 CPP RM ce prevede faptul că judecarea cauzelor penale asupra infracțiunilor pentru săvârșirea cărora legea prevede pedeapsă cu detențiune pe viață, nu poate avea loc pe baza probelor administrate în faza de urmărire penal.

Susținem propunerea respectivă, întrucât este necesar de a descuraja fenomenul infracțional;

- a fost abrogat alineatul 8 din art. 364/1 Codului de Procedură Penală al RM, cu modificarea Codului Penal al RM, prin introducerea art. 80/1 cu următorul conținut: „*În cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor admi-*

nistrate în faza de urmărire penală beneficiază de o reducere cu o pătrime a limitelor de pedeapsă sub formă de amendă, muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare prevăzute de norma Părții Speciale a prezentului cod. (2) În cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu pentru infracțiunile prevăzute la art. 181/1-182, 239-240, 242/1, 242/2, 256, 324-335/1, 370 și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, beneficiază de reducerea cu o pătrime doar din limita maximă a pedepsei sub formă de amendă, muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare prevăzute de norma Părții Speciale a prezentului cod.”

Astfel, se observă că:

- s-a modificat cuantumul limitei pedepsei principale: reducerea cu $\frac{1}{4}$ din limita minimă și maximă din pedeapsa sub formă de amendă, muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare;

- s-a înăspriț pedeapsa în cadrul unor categorii de infracțiuni: reducerea cu $\frac{1}{4}$ doar din limita maximă a pedepsei principale sub formă de amendă, muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare. Această derogare reiese din faptul că săvârșirea infracțiunilor respective atentează la securitatea statului, iar în acest sens, statul vine cu o abordare critică.

Norma impune reducerea doar a pedepselor principale sub formă de amendă, muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare, fapt pentru care s-a optat de a enumera exact categoriile de pedepse care urmează a fi reduse. De aceea, prin aplicarea procedurii respective nu se vor reduce pedepsele complementare.

Însăși abrogarea alineatului 8 din art. 364/1 Codului de Procedură Penală al RM, cu „trecerea” acestuia în Codul Penal (prin modificarea Codului Penal al RM cu introducerea art. 80/1), este o modificare bine-venită, întrucât Codul de Procedură penală este o lege ce prevede procedura de desfășurare a pro-

cesului penal, pe când fostul alin. (8) art. 364/1 CP era o normă materială. Completarea Codului penal cu norma de la art. 80/1, impune încadrarea organică în capitolul VIII „Individualizarea pedepselor” ca o normă de drept general pentru aplicarea pedepsei în cazul judecării pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, similar acordului de recunoaștere a vinovăției. Pentru a nu admite dublarea normei, precum și de a respecta tehnica de normă legislativă prin amplasarea în dreptul material, dispozițiile alin. (8) din art. 364/1 din Codul de procedură penală corect au fost abrogate;

- s-a completat art. 364/1 CPP cu alineatele (10) și (11), deoarece în practică apar inadvertențe de aplicare la modul de atac al sentințelor emise în ordinea art. 364/1 CPP, din acest motiv aspectul privind modalitatea de contestare și judecare a căii de atac exercitate asupra sentințelor expres este reglementat de lege.

Sunt supuse contestării erorile procesuale și măsura de pedeapsă aplicată inculpatului.

Pentru a nu crea o inegalitate de tratament între persoana vătămată, pe de o parte, și inculpat, pe de altă parte, sub aspectul dreptului de a contesta sentința, în ceea ce privește latura penală a cauzei, precum și a asigura accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil la nivelul instanțelor competente să soluționeze următoarele faze ale procesului penal, dar în același timp pentru a crea impedimente la soluționarea cu celeritate a procesului penal, se impune oferirea posibilității părții vătămate de a contesta cu recurs sentința, invocându-se doar erorile procesuale.

Inovație în procedura penală din Republica Moldova - acordul judiciar de interes public

În legislația procesual-penală a RM, prin Legea nr. 83 din 14.04.2023 a fost introdusă o procedură sumară aplicată persoanei juridice. În legislația penală a Republicii Moldova răspunderea penală a persoanei

juridice este limitată la aplicarea a trei categorii de pedepse: amenda, privare de dreptul de a exercita o activitate sau lichidarea, ce implica excluderea de pe piața comercială a unui actor economic și distorsionarea concurenței. Spre deosebire de persoanele fizice, în cazul persoanelor juridice, nu există proceduri alternative pentru urmărirea penală și înfăptuirii justiției.

Referitor la procedura privind acordul judiciar de interes public s-a completat Codului de Procedură Penală al RM, prin introducerea în Titlul III, Capitolul VI, Secțiunea nr.2 „Procedura privind acordul judiciar de interes public”, cu articolele de rigoare: 523/1 – 523/7:

- acordul judiciar de interes public este o tranzacție publică încheiată între procuror și reprezentantul legal sau reprezentantul desemnat al persoanei juridice, prin care ultimul recunoaște faptul comiterii infracțiunii, calificarea juridică a faptelor și se angajează să execute obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public în schimbul renunțării procurorului la transmiterea cauzei penale în instanța de judecată;

- acordul judiciar de interes public se aplică doar în situația în care persoana juridică a comis infracțiunile prevăzute de art. art. 243 (spălarea banilor), 244 (evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor), 325 (corupere activă), 326 (traficul de influență), 334 (darea de mită) din Cod penal. Similar cu acordul de recunoaștere a vinovăției, acordul judiciar de interes public va fi aprobat de către procurorul ierarhic superior și confirmat de instanța de judecată;

- potrivit art. 523/3 alin. (2) CPP „Prin acordul judiciar de interes public sunt stabilite următoarele obligații cumulative față de persoana juridică învinuită:

- a) să achite o amendă de interes public în bugetul de stat, a cărei sumă se stabilește în limitele de la trei amenzi minime prevăzută pentru infracțiunea comisă până la limita a 30 % din cifra medie de afa-

ceri anuală calculată pe ultimii 3 ani până la data pornirii urmăririi penale.

Amenda de interes public nu poate fi mai mică decât trei amenzi minime penale prevăzută pentru categoria de infracțiuni de care este învinuită persoana juridică.

Scopul amenzii de interes public este de a preveni comiterea unor infracțiuni similare pentru viitor și acordarea unei noi „șanse” pentru persoana juridică. O amendă de interes public excesiv de mare ar reduce aplicabilitatea acestei proceduri, precum și ar fi neproportională scopului urmărit;

b) să fie suspus unui program de monitorizare pe o perioadă de maxim 3 ani sub supravegherea instituției responsabile.

De competența Centrului Național Anticorupție va fi monitorizarea persoanelor juridice care au semnat un acord judiciar de interes public.

Transparența acestei proceduri alternative este asigurat prin cerința publicării acordului judiciar de interes public pe pagina web oficială a autorităților responsabile de monitorizare, procuratura, și instanța de judecată;

c) să suporte cheltuieli pentru experți sau persoane calificate care vor asista instituția responsabilă de monitorizarea persoanei juridice învinuite și pentru efectuarea analizelor juridice, financiare, fiscale și contabile necesare misiunii de monitorizare;

d) să nu comită alte infracțiuni în perioada de monitorizare;

e) să înlătore de la administrare persoanele care au participat la comiterea infracțiunii;

f) să restituie profitul ilicit obținut prin comiterea infracțiunii și să repare prejudiciul cauzat prin infracțiune”;

- semnarea acordului judiciar de interes public va fi un temei de liberarea condiționată de răspundere penală, nu vor fi aplicate pedepsele complimentare sub formă de lichidare persoanei juridice sau privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate;

- persoanele responsabile de comiterea infracțiunii vor fi înlăturate de la posturile de administrare. Acordul judiciar de interes public nu afectează urmărirea penală a persoanelor fizice care au comis infracțiunea și nu înlătură răspunderea penală a acestora. Cauzele penale a persoanelor fizice sunt examinate în proceduri separate;

- noțiunea de *acord judiciar* de interes public rezidă din faptul că aceasta capătă puterea unui lucru judecat doar după ce va fi validat de către instanța de judecată, în caz contrar, acest acord nu va produce efecte pentru nici o parte a procesului. Validarea acordului judiciar de interes public de către instanța de judecată implică verificarea respectării condițiilor legale de către procuror și reprezentantul persoanei juridice. În cazul în care acordul judiciar de interes public este validat de instanța de judecată, urmărirea penală se suspendă condiționat;

- în circumstanțele în care persoana juridică nu execută obligațiile asumate în baza acordului judiciar de interes public, nu achită amenda de interes public stabilită, comite o altă infracțiune, urmărirea penală este reluată cu expedierea cauzei penale în instanța de judecată.

Dacă persoana juridică se conformează condițiilor stipulate în acordul judiciar de interes public în termenul stabilit, urmărirea penală încetează.

O altă inovație în procedura penală din Republica Moldova – procedura privind acordul de cooperare

Prin Legea nr. 245 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și a Codului contravențional), publicat: 22.08.2023 în Monitorul Oficial Nr. 325-327 art. 579, în Codul de Procedură Penală al RM, la capitolul III titlul III partea specială, s-a adăugat secțiunea 2- procedura acordului de cooperare.

Corupția și crima organizată sunt amenințări majore pentru statul nostru, iar combaterea acestui

fenomen este mai eficientă în cazul în care vor fi implicați așa numiții „colaboratorii justiției”, or realizarea eficientă a actului de justiție presupune activitatea conjugată a mai multor instituții (sistemul judecătoresc, procuratura, organele de urmărire penală, avocatura, sistemul de executare a sancțiunilor etc.), precum și colaborarea dintre subiecții acestor instituții cu cetățenii.

Potrivit art. 509³ alin. (2) CPP RM, acordul de cooperare este o tranzacție încheiată, la propunerea procurorului, între procurorul-șef al procuraturii specializate și învinuitul persoană fizică care își recunoaște vina și dorește să coopereze cu organul de urmărire penală, prin facilitarea identificării și tragerii la răspundere penală a altor persoane, în schimbul unei pedepse reduse și al formei de executare a acesteia.

Ca regulă, cooperarea persoanelor implicate în săvârșirea unor infracțiuni cu organele de justiție are la bază o tranzacție, care constă într-un schimb de beneficii dintre aceste persoane și stat, concretizat:

1. pe de o parte, în suportul acordat de către acestea organelor de justiție în investigarea infracțiunilor în săvârșirea sau pregătirea cărora au fost implicate, iar,

2. pe de altă, în acordarea unui tratament juridic mai favorabil acestor persoane de către stat, în special prin intermediul legii penale.

Se reține că procedurii acordului de cooperare i se aplică dispozițiile referitoare la procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, cu completările și derogările stipulate în lege. Dat fiind faptul că procedura acordului de cooperare are aspecte comune cu procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, s-a optat pentru reglementarea doar a chestiunilor care face diferența între acestea, specificând la rândul său doar derogările corespunzătoare.

Procedura acordului de cooperare:

- se aplică în cauzele penale date în competența

procuraturilor specializate în vederea descoperirii unei infracțiuni prevăzute la art. 270/1 și 270/2, cu excepția infracțiunilor ușoare, când pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal,

- nu se aplică în cazul săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art. 135–144 și 166/1 din Codul penal și nici în cazul infracțiunilor pentru care legea penală prevede o pedeapsă maximă ce depășește 15 ani de închisoare.

Acordul de cooperare se întocmește în scris, la care participarea învinuitului și apărătorului acestuia este obligatorie. La fel, o obligație constituie și că acordul de cooperare trebuie aprobat în scris de către Procurorul General. Or, Procurorul General urmează să participe în acest proces pentru a asigura mai multe „filtre” procesului de încheiere a acestui acord de cooperare și garanții pentru învinuit.

Suplimentar elementelor prevăzute la conținutul acordului de recunoaștere a vinovăției, acordul de cooperare urmează să mai cuprindă:

1) condițiile de cooperare asumate de către învinuit;

2) descrierea acțiunilor întreprinse și a celor pe care se angajează să le întreprindă învinuitul;

3) declarațiile pe care învinuitul le va depune în instanța de judecată pentru facilitarea tragerii la răspundere penală a altor persoane care au săvârșit infracțiuni;

4) circumstanțele în care acordul de cooperare poate fi revocat de către procuror;

5) consecințele neexecutării acordului de cooperare după pronunțarea sentinței de condamnare.

În cazul în care învinuitul poate contribui cu anumite acțiuni pe care și le-a asumat prin acordul de cooperare ce pot fi efectuate până la trimiterea cauzeri în judecată, însă nu le execută - intervine sancțiunea revocării acordului de cooperare. În ipoteza care învinuitul va contribui cu acțiuni asumate prin acordul de cooperare după trimiterea cauzei

în judecată, însă ulterior nu le va executa, survine sancțiunea anulării condamnării în baza acordului de cooperare prevăzută la art. 509¹⁰ CPP RM.

Concluzii

În urma celor enunțate supra pot fi formulate anumite concluzii care vizează nu aspectele ce țin de dezvoltarea procedurilor sumare și respectarea a două obiective strategice: avantajarea procedurilor și atractivitatea acestora din perspectiva persoanei acuzate pe de o parte și reducerea termenelor și eforturilor, inclusiv materiale, pe de alta. Realizarea acestor două obiective, evident cu respectarea regulilor de echitate a procesului, ar spori la un nivel calitativ noi eficiența justiției penale.

În particular, considerăm că este necesară o ierarhizare a sancțiunilor penale în funcție de etapa aplicării procedurii. Cu alte cuvinte, cu cât procedura va fi aplicată la etape inițiale ale procesului penal cu atât mai avantajoasă pentru acuzat urmează a fi soluția privind sancțiunea. Soluția instanței trebuie să fie previzibilă pentru acuzatul care acceptă aplicarea procedurii. Prin urmare, negocierea trebuie să vizeze în primul rând pedeapsa aplicată acestuia. În sens contrar există riscul în care

La fel, este necesar de dezvoltat instituții ce vizează stimularea cooperării acuzatului cu procurorul în descoperirea altor infracțiuni. Din această perspectivă urmează a se crea o practică constantă pri-

vind probatoriul în asemenea categorii de proceduri. Prin urmare, recunoașterea de către învinuit a faptei comise trebuie să fie proba determinantă pentru aplicarea procedurii.

Referințe bibliografice

1. BOROI, A. UNGUREANU, Ș. G., JIDOVU, N. *Drept procesual penal*. Ediția a II-a. 466 p. București: All Beck, 2002.
2. THEODORU, Gr., MOLDOVAN, L. *Drept procesual penal*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1979.
3. TULBURE, A. Ș., TATU, A. M. *Tratat de drept procesual penal*. 652 p. București: editura All Beck, 2003.
4. https://justice.gov.md/sites/default/files/proiect_1.pdf (accesat la 02.07.2023).
5. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136756&lang=ro (accesat la 02.08.2023).
6. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138674&lang=ro (accesat la 12.09.2023).
7. http://procuratura.md/file/2022-03-21_RA-PORT%20de%20activitate%20FINAL.pdf (accesat la 02.08.2023).
8. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, I., VÎZDOAGĂ, T. et al. *Drept Procesual Penal. Partea specială*. Volumul II. Chișinău: Cartdidact, tipografia Reclama, 2006, 335 p.
9. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364/1 din Codul de procedură penală (judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală) (Sesizarea nr. 156g/2016).

ASIGURAREA DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL ÎN CADRUL DOCUMENTĂRII CONTRAVENȚIEI PRIN PRISMA PREVEDERILOR CEDO

Albert ANTOCI

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: antoci22@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-6304-2046>

Adrian LILE

Doctorand (România), Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: lileadrian@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-9254-9054>

Indiscutabil, dreptul la un proces echitabil este unul din drepturile de bază de care beneficiază orice persoană implicată într-un proces contravențional. Chiar dacă nu este consfințit direct în legea contravențională totuși el se regăsește în conținutul legii, aplicarea acestuia fiind o obligație a autorităților statului implicate în realizarea procesului contravențional. Atât jurisprudența națională, cât și jurisprudența CtEDO, denotă rolul pe care îl are acest principiu în efectuarea justiției, nerespectarea acestuia având ca consecință lezarea principiilor și drepturilor fundamentale garantate. Cu toate că contravenția prezintă un pericol social mai redus în coraport cu infracțiunea, faptul respectiv însă nu trebuie să influențeze asupra bunei desfășurări al procesului contravențional, astfel încât agentul constatatator să ignore respectarea tuturor principiilor stabilite de lege în procesul de examinare al contravenției.

Cuvinte-cheie: *contravenție, agent constatatator, proces contravențional, proces echitabil, obligație, sancțiune.*

ENSURING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN THE DOCUMENTATION OF THE CONTRAVENTION THROUGH THE PROVISIONS OF THE ECHR

Undoubtedly, the right to a fair trial is one of the fundamental rights enjoyed by anyone involved in a contravention process. Although it is not directly enshrined in the contravention law, it is nonetheless embedded in the content of the law, and its application is an obligation of the state authorities involved in the implementation of the contravention process. Both national jurisprudence and the jurisprudence of the European Court of Human Rights underscore the role this principle plays in the administration of justice, with its non-compliance resulting in the violation of guaranteed fundamental principles and rights. Although a contravention poses a lesser social danger compared to a crime, this fact should not affect the proper conduct of the contravention process, such that the enforcement officer ignores the observance of all legal principles in the examination of the contravention.

Keywords: *misdemeanor, finding agent, misdemeanor process, due process, obligation, penalty.*

ASSURER LE DROIT À UN PROCÈS ÉQUITABLE DANS LE CADRE DE LA DOCUMENTATION DE LA CONTRAVENTION À TRAVERS LES DISPOSITIONS DE LA CEDH

Indubitablement, le droit à un procès équitable est l'un des droits fondamentaux dont bénéficie toute personne impliquée dans un processus contraventionnel. Même s'il n'est pas directement consacré dans la loi sur les contraventions, il est néanmoins inclus dans le contenu de la loi, et son application est une obligation des autorités de l'État impliquées dans la mise en œuvre du processus contraventionnel. La jurisprudence nationale, ainsi que la jurisprudence de la CEDH, illustrent le rôle de ce principe dans l'administration de la justice, et le non-respect de celui-ci entraîne la violation des principes et droits fondamentaux garantis. Bien que la contravention présente un risque social moins élevé comparé à celui d'une infraction, ce fait ne doit pas affecter le bon déroulement du processus contraventionnel, de sorte que l'agent constatateur ignore le respect de tous les principes établis par la loi dans le processus d'examen de la contravention.

Mots-clés: délit, agent de recherche, procédure de délit, procédure régulière, obligation, peine.

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВЫЙ ПРОЦЕСС В РАМКАХ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ С УЧЁТОМ ПОЛОЖЕНИЙ ЕКПЧ

Несомненно, право на справедливый процесс является одним из основных прав, которыми пользуется любое лицо, участвующее в административном процессе. Хотя данное право непосредственно не закреплено в законе об административных правонарушениях, оно всё же присутствует в содержании закона, и его применение является обязанностью государственных органов, участвующих в проведении административного процесса. Как национальная, так и практика Европейского суда по правам человека подчеркивают роль данного принципа в осуществлении правосудия, несоблюдение которого ведет к нарушению принципов и фундаментальных прав, гарантированных законом. Несмотря на то, что административное правонарушение представляет собой социальную опасность меньшую, чем преступление, этот факт не должен влиять на хорошее проведение административного процесса таким образом, чтобы сотрудник, составляющий протокол, игнорировал соблюдение всех принципов, установленных законом при рассмотрении административного правонарушения.

Ключевые слова: правонарушение, уполномоченный сотрудник, административный процесс, справедливый процесс, обязанность, санкция.

Introducere

Dreptul la un proces echitabil reprezintă un principiu fundamental al drepturilor individuale, implicând o responsabilitate specifică a statului de a se abține de la orice acțiuni sau practici care ar putea limita exercitarea acestui drept. Modalitățile concrete de manifestare ale obligației generale de abstențiune ale statului sunt multiple, dar acestea nu sunt echivalente cu măsurile pe care trebuie să le întreprindă statul în vederea realizării unei justiții echitabile [1, p. 35].

Art. 20 din Constituția Republica Moldova stabilește: „Orice persoană are dreptul la satisfacție

efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngădi accesul la justiție”, urmat de art. 21 care statutează: „Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale” [2], consacră în linii generale dreptul tuturor cetățenilor la un proces echitabil în cadrul unui proces.

Totuși, ca și în Constituția României [3], în Constituția Republicii Moldova nu se definește expres dreptul la un proces echitabil și nici nu se pre-

vede în mod detaliat garanțiile acestuia, făcându-se referire expresă doar la garanția accesului la justiție.

Potrivit art. 7 din Codul Contravențional: „*persoana poate fi sancționată numai pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod*”, iar art. 375 al codului pre citat statuează: „*persoana acuzată de săvârșirea unei contravenții se consideră nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu este dovedită în modul prevăzut de prezentul cod*” [4]. Bazându-ne pe conținutul normelor menționate scopul acestui articol este de a efectua o analiză teoretico-practică al efectivității respectării dreptului la un proces echitabil în cadrul documentării faptului contravenției.

Metode de cercetare. Pentru realizarea scopului propus au fost utilizate metode precum: Metoda logică - pentru examinarea și interpretarea cadrului legal și a materialelor doctrinare. Metoda comparativă s-a impus pentru efectuarea unei analize a prevederilor legale și a doctrinei naționale în raport cu cele străine. Ca punct de reper la efectuarea cercetării a servit legislația Republicii Moldova, Codul Contravențional al Republicii Moldova, legislația Contravențională a României, practica judiciară al CtEDO. Metoda analizei sintetice, utilizată întru obținerea și prezentarea constatărilor deduse din materialele cercetate.

Idei și discuții

Constituind garanția procesuală principală a dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție, consacrată inițial la nivel internațional în art. 9 din *Declarația universală a drepturilor omului și cetățeanului* din 1789 și ulterior în art. 6 par. 2 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, reglementează, în esență, dreptul unei persoane de a fi considerată nevinovată până la stabilirea în mod legal a vinovăției sale.

Este important a reține că, de principiu, respectarea acesteia presupune întrunirea a 3 condiții cumu-

lative: autoritățile să nu pornească de la prejudecata vinovăției beneficiarului acestei prezumții; sarcina probei să încumbe celui ce acuză, adică organelor statului, astfel că revine întotdeauna autorităților obligația de a stabili vinovăția, cel acuzat neavând îndatorirea de a furniza probe pentru a-și demonstra propria nevinovăție, precum și că orice dubiu sau îndoială rezonabilă profită subiectului pasiv al procedurii de tragere la răspundere [5].

Prezumția de nevinovăție constituie elementul central al dreptului la un proces echitabil, numai în condițiile respectării prezumției de nevinovăție se poate asigura în mod efectiv respectarea celorlalte componente a dreptului la un proces echitabil [6, p. 36].

În lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului a fost statuat, la nivel de principiu, că faptele contravenționale pot fi asimilate unor „*acuzății în materie penală*”, (*Ziliberberg contra Moldovei, hotărâre din 01.02.2005, §35 și Anghel contra României, hotărâre din 04.10.2007, §52*) [7], Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că în aceste spețe predomină elementele care sugerează că a fost vorba de acuzații penale. Astfel, în materie contravențională au fost recunoscute garanțiile procedurale specifice materiei penale.

În acest sens, criteriile utilizate în mod constant de CEDO pentru a stabili caracterul penal sau ne-penal al unei contravenții sunt reprezentate de calificarea faptei în dreptul intern, natura faptei ilicite și caracterul normei interne ce o sancționează, respectiv natura și gravitatea sancțiunii la care subiectul activ al contravenției se expune. Se impune a fi făcută precizarea că cele trei criterii nu trebuie analizate cumulativ decât în situația în care o analiză distinctă a acestora nu ar fi utilă în vederea stabilirii caracterului concret al faptei [8].

Reiterăm faptul că respectarea principiului nevinovăției este un factor esențial în cadrul procesului de documentare al unei contravenții, principiu

care este indisolubil legat cu dreptul la un proces echitabil. Cu toate că textul art. 6, pct. 1, statuează că orice persoană are dreptul de a-i fi examinată cauza în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa, regulă care trebuie să fie respectată atât în procesul de examinare al cazului de către o instanță cât și pe tot parcursul procesului de documentare (în cazul nostru) al contravenției.

Condiția „echității” este diferită de toate celelalte elemente ale articolului 6, în principal, deoarece ea acoperă procedurile în ansamblu, iar chestiunea dacă o persoană a avut un proces „echitabil” este examinată prin analiza cumulativă a tuturor etapelor, nu numai a unui incident particular sau a unui singur viciu de procedură; în consecință, erorile la un nivel pot fi corectate la etapele ulterioare (*Monnell și Morris c. Regatului Unit*, §§ 55-70).

Noțiunea de „echitate” este, de asemenea, autonomă față de modul în care procedura internă interpretează o încălcare a normelor și codurilor relevante (*Khan*, §§ 34-40), astfel încât o eroare procedurală care constituie o încălcare a procedurii interne, chiar și una flagrantă, nu poate conduce, în sine, la un proces „neechitabil” (*Gäfgen c. Germaniei [MC]*, §§ 162-188); și, invers, o încălcare în temeiul articolului 6 poate fi constatată chiar și în cazul în care dreptul intern a fost respectat.

Pe de altă parte, în cazul destul de excepțional al lui *Barberà, Messegué și Jabardo c. Spaniei* (§§ 67-89), procedurile interne au fost considerate ca fiind neechitabile din cauza efectului cumulativ al diferitelor erori de procedură, în pofida faptului că fiecare eroare, luată separat, nu ar fi convins Curtea de faptul că procedurile erau „neechitabile”.

În conformitate cu principiul subsidiarității, articolul 6 nu permite Curții Europene a Drepturilor

Omului să acționeze în calitate de-a patra instanță, și anume să re-examineze cauza în fapt ori să re-evalueze presupusele încălcări ale dreptului național (*Bernard*, §§ 37-41), sau să se pronunțe asupra admisibilității probelor (*Schenk*, §§ 45-49). În același timp, modul în care probele au fost obținute și folosite de autoritățile naționale ar putea fi relevant pentru concluzia referitoare la echitatea generală a unui proces, în special, atunci când este implicată o încălcare a articolului 3 (*Jalloh c. Germaniei*, *Othman c. Regatului Unit*) [9, p. 63].

La rândul său, art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE, garantează dreptul la un proces echitabil și la o un remediu efectiv, conform interpretării date de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și, respectiv, de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE).

După cum s-a menționat mai sus, aceste drepturi sunt, de asemenea, prevăzute în instrumentele internaționale, precum articolele 2 (3) și 14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP) [10] ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) și articolele 8 și 10 din Declarația universală a drepturilor omului (DUDO) [11] a ONU. Elementele de bază ale acestor drepturi includ accesul efectiv la un organism de soluționare a litigiilor, dreptul la un proces echitabil și la soluționarea în timp util a litigiilor, dreptul la despăgubiri adecvate, precum și aplicarea generală a principiilor referitoare la eficiența și efectivitatea realizării actului de justiție.

Cu toate că conform pericolului social al faptei ilicite comise calificată drept contravenție este mai redus decât fapta ilicită calificată ca infracțiune, aceasta nu trebuie să condiționeze ca autoritatea competentă să constate și să documenteze o contravenție să ignore respectarea deplină al cerințelor cadrului legal.

Este necesar de menționat faptul că prin respectarea dreptului la un proces echitabil în cadrul procesului contravențional nu trebuie să ne referim doar

la etapa de examinare al cauzei în instanța de judecată, ci în primul rând la tot procesul de acumulare al probelor de către agentul constatator privind faptul comiterii contravenției. Ignorarea de către agentul constatator al respectării dreptului la un proces echitabil doar din considerentul că în coraport cu infracțiunea, contravenția are un pericol social mai redus, iar contravenientul în majoritatea cazurilor nu contestă decizia aplicată de către agentul constatator, afectează esențial calitatea justiției, circumstanță ce nu trebuie să fie agreată.

Potrivit art. 440 alin. (1) din Codul contravențional, constatarea faptei contravenționale înseamnă activitatea, desfășurată de agentul constatator, de colectare și de administrare a probelor privind existența contravenției, de încheiere a procesului-verbal cu privire la contravenție, de aplicare a sancțiunii contravenționale sau de trimitere, a dosarului, după caz, funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constatator, în instanța de judecată sau în alt organ spre soluționare. În concordanță cu art. 442 alin. (1) din Codul contravențional, procesul-verbal cu privire la contravenție este un act prin care se individualizează fapta ilicită și se identifică făptuitorul. Procesul-verbal se încheie de agentul constatator pe baza constatărilor personale și a probelor acumulate, în prezența făptuitorului sau în absența lui.

Importanța asigurării respectării dreptului la un proces echitabil în procesul de documentare al unei contravenții realizat de către agentul constatator, este motivat prin faptul că din numărul total de contravenții comise și înregistrate, mai puțin de jumate din acestea au fost contestate în instanța de judecată.

Astfel, conform datelor BNS, numărul contravențiilor constatate în 2022 este în creștere față de 2021. În anul 2022, au fost constatate 685,2 mii de contravenții sau cu 55,9 mii mai multe com-

parativ cu anul 2021. Din numărul total al deciziilor luate asupra cauzelor contravenționale, în majoritatea cazurilor au fost adoptate decizii de aplicare a sancțiunii contravenționale (97,7% sau în 665,2 mii de cazuri). În 2,7 mii de cazuri (0,4%) au fost luate decizii de a transmite organelor de cercetare prealabilă (penală), dat fiind faptul că în acțiunile contravențiilor se conținea indicele infracțiunii, iar în 13,0 mii de cazuri procesul contravențional a fost încetat din alte motive (1,9%). În medie la 1000 de locuitori au revenit 255 de decizii de aplicare a sancțiunii contravenționale [12].

În Raportul privind examinarea dosarelor în instanțele de judecată pe parcursul anului 2021, găsim fixat că în instanțele de judecată din țară au fost înregistrate 24.391 cauze contravenționale și 21.881 cauze contravenționale soluționate [13].

Suntem de acord cu afirmația autorilor Trofimov Ig. și Crețu A., conform cărora chestiunea referitoare la examinarea cauzei contravenționale de către agentul constatator reprezintă un subiect deosebit de controversat. Aceasta este legat de faptul că articolul 114 al Constituției Republicii Moldova [2] stabilește că justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești. Prin justiție urmează a înțelege ca fiind una dintre formele fundamentale ale activității statului, care constă în judecarea pricinilor civile, contravenționale, penale și de altă natură în aplicarea pedepselor prevăzute de lege. În așa fel, odată ce Codul contravențional identifică atribuții specifice pentru autoritățile prevăzute de articolele 400 – 423¹⁰ ale Codului contravențional [4], și anume atribuții de examinare și aplicare a sancțiunii, urmează a constata că, de fapt, actul de justiție este realizat nu doar de către instanțele de judecată, ci și de alte autorități [14, p. 216].

Totuși, cu referire la această afirmație, Curtea Constituțională a R. Moldova statuează că, spre deosebire de cauzele penale, în cauzele contravenționale persoana învinuită de comiterea unei contravenții

poate fi sancționată chiar de către autoritatea care are competența de a investiga fapta imputată. În funcție de competența autorității, sancțiunea poate fi impusă printr-un act administrativ care ia forma unei decizii, unui proces verbal etc. Deciziile (hotărârile) contravenționale, inclusiv cele emise de agenții constatatori în limitele competenței atribuite prin lege, constituie documente executorii [articolul 11 lit. c) din Codul de executare].

În contextul actualei discuții dorim să subliniem cât de crucial este respectarea dreptului la un proces echitabil în etapa de documentare a contravențiilor. Acest aspect este vital, având în vedere că, în majoritatea cazurilor, deciziile luate de agentul constator după evaluarea contravențiilor nu sunt contestate de nicio parte implicată. Mai mult, o analiză a practicii judiciare relevă că în reclamațiile înaintate de contravenienți se menționează adesea că procedura contravențională s-a desfășurat fără garantarea unui proces echitabil [15].

Din cele menționate rezultă că, deși actul administrativ prin care se constată fapta contravențională și se aplică o sancțiune contravențională este un document executoriu, acesta nu poate fi considerat definitiv din momentul în care este întocmit, având în vedere faptul că trăsătura „definitivatului” este caracteristică doar pentru hotărârile cu caracter jurisdicțional [16].

La rândul său agentul constator are rolul de a administra probe în ordinea prevăzută de lege, necesare în vederea verificării legalității și temeiniciei procesului-verbal. Prin urmare, simpla constatare *ex propriis sensibus* a agentului constator nu este suficientă pentru ca instanța să stabilească vinovăția unei persoane pe numele căreia s-a întocmit un proces-verbal contravențional. Respectiv, atât timp cât asupra faptelor descrise în conținutul actului sunt neconfirmate prin alte mijloace de probă, în sensul dat pot plana o serie de dubii, fiind aplicabil principiul de drept *in dubio pro reo* [17].

În practica judiciară se statuează că deși procesul-verbal cu privire la contravenție este un act administrativ care emană de la o autoritate publică dotată cu competența de a constata și de a sancționa faptele contravenționale și se bucură de prezumția de legalitate, de autenticitate și de veridicitate, sancționarea contravențională a persoanei trebuie să fie susținută prin probe substanțiale, din care ar rezulta componența de contravenție.

În conformitate cu jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului, instanțele de judecată sunt obligate să demonstreze vinovăția acuzatului prin adoptarea unor soluții motivate.

Lipsa motivelor reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil, în cazul în care instanțele judecătorești naționale se abțin de a da un răspuns special și explicit la cele mai importante întrebări, fără a-i oferi părții care le-a formulat posibilitatea de a ști dacă o anumită susținere a fost neglijată sau respinsă, acest fapt va fi considerat o încălcare a dreptului la un proces echitabil (*Ruiz Torija contra Spaniei*, 09.12.1994, §29; *Papon contra Franței (nr.2)*, dec., 15.12.2001; *Boldea contra României*, 15.02.2007, §30).

Astfel, agentul constator are rolul de a administra probe în ordinea prevăzută de lege, necesare în vederea verificării legalității și temeiniciei procesului-verbal. Prin urmare, simpla constatare *ex propriis sensibus* a agentului constator nu este suficientă pentru ca instanța să stabilească vinovăția unei persoane pe numele căreia s-a întocmit un proces-verbal contravențional. Respectiv, atât timp cât asupra faptelor descrise în conținutul actului sunt neconfirmate prin alte mijloace de probă, în sensul dat pot plana o serie de dubii, fiind aplicabil principiul de drept *in dubio pro reo* [18].

Folosind interpretările teoreticienilor români și adaptându-le la specificul procesului contravențional, devine evident pentru practicieni că impactul jurisprudenței europene asupra acestei proceduri

transcende statutul de simplă garanție formală, căpătând o relevanță esențială. Deși normele procedurale fundamentale ale procedurii contravenționale asigură în continuare regularitatea formală a procesului, asigurând desfășurarea acestuia în condiții de corectitudine, este esențial de subliniat că procedura contravențională a câștigat o semnificație deosebit de importantă. Astfel, dreptul la un proces echitabil, situat în centrul procedurii contravenționale, devine un standard primordial în evaluarea modului în care instanțele respectă drepturile fundamentale, transformându-se într-un drept substanțial în sine [19, p. 535-536].

Revenind la art. 6 al CEDO, în ordinea ideii expuse mai sus, acesta presupune examinarea caracterului echitabil al procedurilor luate în ansamblu – și anume din perspectiva tuturor etapelor procedurale și a posibilităților acordate reclamantului – și urmărește evaluarea unei erori de procedură izolate. Cu toate acestea, în ultimii ani Curtea a început să acorde o importanță mai mare anumitor momente esențiale în cadrul procedurilor – în special, la prima interogare a unui suspect în cadrul procedurilor penale (*Imbrioscia c. Elveției*, §§ 39-44; *Salduz c. Turciei* [MC], §§ 56-62; *Panovits c. Ciprului*, §§ 66-77; *Dayanan c. Turciei*, §§ 31-43; *Pishchalnikov c. Rusiei*, §§ 72-91).

Atunci când a definit articolului 6, ca fiind un drept limitat, Curtea a afirmat că ceea ce constituie un proces echitabil nu poate fi stabilit de un singur principiu invariabil, ci trebuie să depindă de circumstanțele unei anumite cauze. În consecință, un test de proporționalitate *sui generis*, în temeiul articolului 6, a fost aplicat cu mai multe ocazii, cunoscut și ca testul „esenței dreptului” spre exemplu, atunci când a fost stabilit un grad diferit de protecție a privilegiilor împotriva auto-incriminării cu privire la fapte penale minore (contravenții sau așa-numite „contravenții, delict administrative” în unele din sisteme de drept europene), spre deosebire de nor-

mele care se aplică investigării faptelor mai grave (*O’Halloran și Francis c. Regatului Unit* [MC], §§ 43-63); sau atunci când a fost confirmat un grad redus al garanției de egalitate a armelor, aplicabil în cazurile civile, comparativ cu cele penale (*Foucher c. Franței*, §§ 29-38; spre deosebire de *Menet c. Franței*, §§ 43-53) [9, p. 14-15].

Concluzii

Din cele relatate, se impune sublinierea faptului că, în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în cazurile cu implicarea Republicii Moldova, contravențiile ca formă distinctă de ilicit, sunt subsumate domeniului penal. Astfel, cauzele contravenționale sunt asimilate, din această perspectivă, cu cele penale. În consecință, agenții constatori, ca reprezentanți ai autorității de stat, sunt juridic obligați să respecte în exercițiul funcțiilor lor drepturile și garanțiile fundamentale ale persoanelor implicate în procedurile contravenționale, sau care sunt chemate să răspundă în fața legii pentru asemenea fapte, inclusiv cele stipulate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Această obligativitate reflectă cerințele imperioase ale respectării principiilor fundamentale de dreptate și echitate procesuală, conforme cu standardele internaționale în materie de drepturi umane.

Referințe bibliografice

1. BĂCU, Igor. *Garanțiile constituționale ale realizării dreptului la un proces echitabil*. Teză de doctorat, Specialitatea științifică: 552.01 – Drept constituțional.
2. Constituția Republicii Moldova, Publicată la 29-03-2016 în Monitorul Oficial, Nr. 78 art. 140.
3. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. S. *Constituția României Comentariu pe articole*. Ediția a 2-a. Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 163; ISBN 978-606-18-0847-2.
4. Codul Contravențional al Republicii Moldova. COD Nr. 218 din 24-10-2008 Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial nr. 78-84 art. 100.

5. PELICAN, George. *Raportul dintre prezumția de veridicitate a procesului-verbal de constatare a contravenției și prezumția de nevinovăție a contravenientului în dreptul administrativ român*. Disponibil pe: <https://www.juridice.ro/655447/raportul-dintre-prezumtia-de-veridicitate-a-procesului-verbal-de-constatare-a-contravenției-si-prezumtia-de-nevinovatie-a-contravenientului-in-dreptul-administrativ-roman.html>, accesat la 11.04.2024.

6. UDROIU, Mihai. *Procedură penală. Partea generală*. Ediția 5, Ed. C.H. Beck, București, 2018. ISBN/ISSN: 978-606-18-0765-9

7. Decizia Curții Europene pentru Drepturile Omului în cauza Ziliberberg împotriva Moldovei din 1 februarie 2005, definitivă din 1 mai 2005, § 29. Disponibil pe: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/02/ZILIBERBERG-RO.pdf>, accesat la 11.04.2024.

8. Decizia Curții Europene pentru Drepturile Omului în cauza Engel și alții împotriva Țărilor de Jos din 8 iunie 1976, definitivă din 23 noiembrie 1976, § 82-83. În această decizie, Curtea a stabilit că punctul de plecare în examinarea aplicabilității laturii penale a art. 6 din Convenție rezidă din următoarele criterii: 1) calificarea în dreptul intern; 2) natura infracțiunii; 3) gravitatea pedepsei pe care persoana în cauză riscă să o primească. . Disponibil pe: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57479%22%5D%7D> accesat la 11.04.2024.

9. Protecția dreptului la un proces echitabil conform convenției europene a drepturilor omului. Manual pentru practicieni în domeniul dreptului. A doua ediție. Consiliul Europei 2019.

10. ONU, Adunarea Generală (AG) (1966), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP), 16 decembrie 1966 , publicată la 30.12.1998 în Tratatul Internațional nr. 1 art.31.

11. ONU, AG (1948), Declarația universală a drepturilor omului (DUDO), 10 decembrie 1948, publicată la 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 12.

12. https://statistica.gov.md/ro/contravenții-constatate-in-anul-2022-9478_60403.html , accesat la 11.04.2024.

13. https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/7.raport_analiza_statistica_2021_1.pdf, accesat la 11.04.2024.

14. TROFIMOV, Igor, CREȚU, Andrian. *Drept procesual contravențional*. Ch. Academia “Ștefan cel Mare” a MAI al RM, edit. Cartea Militară 2017. ISBN 978-9975-3163-1-6.

15. Dosarul nr.4r-1312/22 Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani 4-22012583-02-4r-06042022.

16. Curtea Constituțională a R.Moldova Decizie de Inadmisibilitate a sesizării nr. 44g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 30 alin. (5) din Codul contravențional (semnificația noțiunii de „definitiv” în procedurile contravenționale). . Disponibil pe: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_34_2019_44g_2019_rou.pdf, accesat la 12.04.2024.

17. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău Dosarul nr.4r-1864/22; 4-21055604-02-4r-16052022. Disponibil pe: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0f678a0b-c41e-4354-8b3b-dc2ec5d3f873 , accesat la 12.04.2024.

18. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău Dosarul nr.4r-2946/22; 4-21107124-02-4r-04072022 . Disponibil pe: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2e7592dd-9d17-44aa-945a-85-f92ab88e61 , acesat la 12.04.2024.

19. UDOIU, Mihai, PREDESCU, Ovidiu. *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*. Ed. C.H.Beck. București, 2008. ISBN: 978-973-115-359-9.

EGALITATEA ÎNTRE CETĂȚENI. LIMBA CA ȘI CRITERIU DE DISCRIMINARE

Alexandru ARSENI

Profesor universitar, doctor habilitat în drept, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: alexandru.arsene001@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5068-6934>

Mihaela SĂFTOIU

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: miha_sft@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-4508-6114>

Egalitatea reprezintă un principiu constituțional trivalent. Poate fi privit atât ca principiu general al drepturilor, ca drept fundamental și drept garanție suplimentară pentru exercitarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale. Respectarea principiului egalității tuturor persoanelor indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială exclude discriminarea și reprezintă un catalizator al demnității umane. Nediscriminarea reprezintă o regulă de bază în legislația drepturilor omului și un rezonament al principiului egalității. Toate tratatele și declarațiile internaționale relevante în materia drepturilor omului conțin referiri cu privire la discriminare. Și în legislația internă națională, în special la nivel constituțional, egalitatea între cetățeni și problematica discriminării ocupă un loc prioritar. Discriminarea lingvistică se realizează în baza unuia dintre criteriile de discriminare prevăzute de norma constituțională: criteriul “limbă”.

Cuvinte-cheie: egalitate, discriminare, criteriu de discriminare, limbă, discriminare lingvistică.

EQUALITY BETWEEN CITIZENS. LANGUAGE AS CRITERION OF DISCRIMINATION

Equality is a trivalent constitutional principle. It can be regarded both as a general principle of rights, as a fundamental right and as an additional guarantee for the exercise of fundamental rights, freedoms and duties. Respect for the principle of equality for all persons irrespective of race, nationality, ethnic origin, language, religion, sex, opinion, political affiliation, wealth or social origin excludes discrimination and is a catalyst for human dignity. Non-discrimination is a basic rule in human rights law and a resonance of the principle of equality. All relevant international human rights treaties and declarations contain references to discrimination. In national domestic legislation, especially at constitutional level, equality between citizens and discrimination also feature prominently. Language discrimination is based on one of the criteria for discrimination laid down in the constitutional norm: the criterion “language”.

Keywords: equality, discrimination, criterion for discrimination, language, linguistic discrimination.

ÉGALITÉ ENTRE LES CITOYENS. LANGUE COMME CRITÈRE DE DISCRIMINATION

L'égalité est un principe constitutionnel trivalent. Il peut être considéré à la fois comme un principe général de droits, comme un droit fondamental, et comme une garantie supplémentaire pour l'exercice des droits, libertés et devoirs fondamen-

taux. Le respect du principe d'égalité de toutes les personnes sans distinction de race, de nationalité, d'origine ethnique, de langue, de religion, de sexe, d'opinion, d'affiliation politique, de richesse ou d'origine sociale exclut la discrimination et est un catalyseur de la dignité humaine. La non-discrimination est une règle fondamentale du droit des droits de l'homme et une résonance du principe d'égalité. Tous les traités et déclarations internationaux pertinents relatifs aux droits de l'homme contiennent des références à la discrimination. Dans la législation nationale, en particulier au niveau constitutionnel, l'égalité entre les citoyens et la question de la discrimination occupent une place prioritaire. La discrimination linguistique est effectuée sur la base de l'un des critères de discrimination prévus par la norme constitutionnelle: le critère "langue".

Mots-clés: égalité, discrimination, critère de discrimination, langue, discrimination linguistique.

РАВЕНСТВО МЕЖДУ ГРАЖДДАНАМИ. ЯЗЫК КАК КРИТЕРИЙ ДИСКРИМИНАЦИИ

Равенство – это трехвалентный конституционный принцип. Его можно рассматривать и как общий принцип прав, и как основное право, и как дополнительную гарантию осуществления основных прав, свобод и обязанностей. Уважение принципа равенства всех людей, независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, убеждений, политической принадлежности, благосостояния или социального происхождения, исключает дискриминацию и представляет собой катализатор человеческого достоинства. Недискриминация является основным правилом законодательства в области прав человека и обоснованием принципа равенства. Все соответствующие международные договоры и декларации по правам человека содержат ссылки на дискриминацию. А в национальном законодательстве, особенно на конституционном уровне, равенство граждан и вопрос дискриминации занимают приоритетное место. Языковая дискриминация осуществляется на основе одного из критериев дискриминации, предусмотренных конституционной нормой: «языкового» критерия.

Ключевые слова: равенство, дискриминация, критерии дискриминации, язык, языковая дискриминация.

Introducere

Tema cercetată este de actualitate și importantă, întrucât aspectele abordate care țin de egalitatea între cetățeni și problematica discriminării, cu accent pe discriminarea lingvistică, sunt de un real interes pentru teoreticieni și practicieni ai dreptului, dar și pentru orice cetățean care, într-o anumită conjunctură socială, s-ar putea simți lezat într-un drept al său, discriminat pe anumite criterii sau pus într-o situație de inferioritate din cauza limbii vorbite sau scrise.

În ceea ce privește stadiul cunoașterii, doctrina juridică abundă de materiale și studii în domeniul egalității între cetățeni și discriminării, însă cu referiri minore la discriminarea lingvistică. Printre autorii principali studiați se numără prof. univ. dr. hab. în drept. Alexandru Arseni, prof. univ. dr. Dan Claudiu Dănișor, prof. univ. dr. Ioan Muraru, prof. univ. dr. Teodor Cârnaț, prof. univ. dr. Ionescu Cristian și Nicolae Pavel. De asemenea, ca surse bibliografice au fost utilizate tratate, monografiile, manuale de drept constituțional, dicționare juridice, materiale realiza-

te în limba română sau în limba franceză, în număr de 22. Tema aleasă este foarte vastă, astfel că o reală provocare a fost să sintetizăm multiplele materiale doctrinare.

Scopul prezentului studiu este acela de a determina coordonatele științifice ale egalității între cetățeni și ale discriminării în vederea conturării cât mai clare a noțiunilor și a corelației dintre acestea dar și dintre cele două concepte și un tip specific de discriminare – discriminarea lingvistică.

Obiective de referință:

- să contureze, din punct de vedere noțional, conceptele de egalitate între cetățeni, nediscriminare, discriminarea lingvistică;
- să diferențieze valențele egalității între cetățeni – principiu fundamental, drept obiectiv și drept subiectiv, respectiv garanție suplimentară pentru exercitarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale;
- să argumenteze corelația dintre egalitatea în drepturi și nediscriminare;

- să traseze, din punct de vedere teoretic și exemplificativ, fenomenul discriminării și diferitele criterii în baza cărora discriminarea se produce, consecințele și cauzele acesteia, cu accent pe discriminarea lingvistică;

- să stabilească și să analizeze criteriile constituționale ale nediscriminării pe criteriul limbă.

Cu privire la **noutatea științifică**, specificăm că articolul reinterpretează aspecte care țin de egalitatea cetățenilor, dezvoltă concepte teoretice legate de acest subiect și de discriminare, discriminarea lingvistică/pe criteriul limbă, discriminarea față de persoanele care se exprimă prin limbajul semnelor și abordări particulare legate de discriminarea multiplă în cadrul căreia un component este criteriul de diferențiere – limba.

Printre **metodele de cercetare** utilizate se numără metodele deductivă, analitică și sintetică.

Egalitatea reprezintă un principiu constituțional ce se regăsește în Constituția României cu titlu general, în art. 16 alin. 1, care prevede că *“cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice fără privilegii și fără discriminări”* [1, p. 16]. Corelativ articolului 16 este art. 4 alin. 2 care prevede criteriile de discriminare [APUD 2, p. 45] între cetățeni, respectiv [1, p. 14]: rasa, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, sexul, opinia, apartenența politică, averea, originea socială.

Constituția Republicii Moldova prevede în art. 16 alin. 2 egalitatea atât în fața legii, cât și în fața autorităților publice, între cetățenii țării *“fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”* [3, p. 29].

Egalitatea cetățenilor - noțiune și tipuri

Unul dintre cele mai importante principii de reglementare a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului este principiul egalității. Prof. univ.

dr. hab. în drept Alexandru Arseni clasifică principiile în 3 categorii: *“1. Principii comune, 2. Principii ce stau la baza siguranței persoanei, 3. Principii care vizează direct domeniul răspunderii penale”* [4, p. 238]. Din prima categorie, cea a principiilor comune, face parte și principiul egalității, alături de principiul universalității.

Egalitatea în drepturi a cetățenilor constituie o garanție referitoare la exercitarea drepturilor omului, și reprezintă, în fapt, un principiu constituțional complex ce posedă și alte două valențe: principiu general al drepturilor și drept fundamental.

Egalitatea în drepturi a cetățenilor ca principiu fundamental este consacrată în articolul 16 din Constituția României în Capitolul 1 din Titlul II – *“Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”*, capitol denumit *“Dispoziții comune”*. Prin aceasta rezultă că acest principiu este aplicabil tuturor acestor drepturi, libertăți și îndatoriri. Situația este aceeași în cazul Constituției Republicii Moldova, unde, de asemenea, principiul egalității în drepturi apare enunțat în articolul 16, capitolul – *Dispoziții generale*, din Titlul II – *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale*. Art. 16 alin. 1 din Constituția României prevede că *“cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice fără privilegii și fără discriminări”* [1, p. 16] iar în art. 16 alin. 2 din Constituția Republicii Moldova se stipulează egalitatea tuturor cetățenilor *“în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”* [3]. Formularea diferă în ceea ce privește exprimarea normativă, dar nu și în esență. Considerăm însă că fiecare din cele două prevederi are un minus, respectiv un plus. Astfel cea din Constituția Republicii Moldova este completă în ceea ce privește menționarea criteriilor de discriminare, în timp ce în Constituția României este menționată doar *“discriminarea”*. Însă acesta articol este corelativ cu art. 4 alin. 2 unde sunt menționate aceste criterii,

care sunt identice în ambele Constituții. De asemenea, articolul 16 din Constituția Republicii Moldova nu conține interdicția “*privilegiilor*”, care, conform prof. Dan Claudiu Dănișor, la opinia căruia achiesăm, sunt uneori diferite de discriminare [5, p. 620]. Mai mult decât atât, “*instituirea unui privilegiu constituie o discriminare, dar nu orice discriminare față de unele persoane reprezintă un privilegiu pentru ceilalți*” [5, p. 620]. În exemplul [5, p. 620] oferit de autor cu scopul argumentării diferenței dintre discriminare și privilegiu este precizată chiar discriminarea/privilegiul pe criterii lingvistice, specificând că “*nu acordarea în sine a unui tratament mai favorabil reprezintă un privilegiu, ci crearea consecințelor restrictive pentru cei care nu sunt beneficiarii acestui tratament*” [5, p. 620]. Astfel, considerăm oportună modificarea prin completare a articolului 16 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova prin specificarea egalității ca interdicere a privilegiilor, nu doar a egalității ca nediscriminare.

Egalitatea în drepturi a cetățenilor ca drept obiectiv și ca drept subiectiv: în ceea ce privește dreptul subiectiv, principiul egalității în drepturi este enunțat, la nivel național, în multiple acte normative, iar ca dreptul subiectiv, egalitatea în drepturi “*reprezintă un interes protejat juridic de care se bucură persoana fizică și care în același timp reprezintă o obligație în sarcina autorităților publice*” [6, p. 235].

Egalitatea în drepturi a cetățenilor ca garanție suplimentară pentru exercitarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale nu este altceva decât, așa cum specifică și doctrina juridică, “*garanția că cetățenii vor putea să își exercite toate drepturile prevăzute de Constituție, de legi și de alte acte normative fără distincție de naționalitate, rasă, religie, grad de cultură sau profesie*” [APUD 6, p. 236-237]. Adăugăm faptul că, în fond, aceste diferențieri sunt doar exemplificative, lista lor fiind practic deschisă. Vom dezvolta aceste aspecte în secțiunea următoare.

Egalitatea în drepturi trebuie înțeleasă și ca o **prohibire a arbitrarului**, așa cum o menționează doctrina juridică [7, pct. 436], termen definit de jurisprudența germană ca “*inadecvarea obiectivă și manifestă a măsurii legale la situația pe care ea trebuie să o stăpânească*” [7, pct. 438], în vreme ce Curtea constituțională a României, deși nu se referă expres la noțiunea de arbitrar, “*distinge motivarea obiectivă și rezonabilă, fără de care diferența de tratament a unor cazuri egale devine discriminare*” [7, pct. 438].

O abordare a acestui principiu găsim și la prof. Muraru Ioan [APUD 4, p. 240], care, examinându-l, optează pentru aspectul său tridimensional, respectiv egalitatea fără deosebire de: 1. sex, 2. rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, avere sau origine socială, 3. religie, opinie sau apartenență politică. Considerăm că această clasificare, chiar dacă are, în mod evident, anumite criterii de încadrare într-o categorie sau alta din cele trei, totuși nu oferă un beneficiu real sau o utilitate concretă principiului egalității întrucât fiecare criteriu necesită o analiză separată. Această departajare are strict o valoare teoretică, nu sprijină în mod practic conturarea clară a fiecărui criteriu, care trebuie privit, fiecare, în considerarea individualității sale.

Aceeași clasificare o găsim și la Nicolae Pavel, care are și o a patra categorie: “*egalitatea în drepturi a cetățenilor în fața legii*” [6, p. 223], menționând ca egalitatea “*privește toate drepturile pe care le au indivizii, indiferent dacă ele sunt scrise în textul Constituției sau în alte acte normative*” [8, p. 392].

Prof. Dan Claudiu Dănișor precizează că “*demonitatea și libera dezvoltare a personalității umane (...) instituie o egalitate (...) care se opune atât diferențierilor în vederea excluderii cât și identității asimilaționiste*” [7, pct. 409], ceea ce aduce în prim-plan pericolul nu doar al diferențierilor cât și al egalității forțate. Analizând jurisprudența Curții Constituționale a României, autorul constată că ega-

litatea e privită ca diversitate și implică un “*drept la diferență*” [7, pct. 410] care schimbă unghiul din care e privită discriminarea. Astfel, ea intervine și atunci când, așa cum menționam și mai sus, egalitatea este impusă. De asemenea, menționează că “*egalitatea nu înseamnă identitate, ci doar egalul respect al tuturor oamenilor (...), un start egal într-o competiție (...)*” [7, pct. 428]. Considerăm că egalitatea în sensul de uniformizare este, în realitate, imposibilă. Oamenii se nasc cu trăsături diferite, au genealogii diferite, capacități intelectuale distincte. Așa cum preciza și Denis Martin în teza sa de doctorat “*în limbaj colocvial, este ca și cum am încerca să justificăm de ce merele și perele sunt tratate diferit, fără a ne întreba dacă putem compara merele și perele*” [9, p. 265]. Fiecare om este unic și irepetabil și a-l egaliza cu ceilalți la modul absolut îi anulează această unicitate, îi lezează demnitatea și stima de sine. Conchidem că, în mod clar, unicitatea sa exclude egalitatea absolută, lăsând loc doar egalității relative. Astfel că ne alăturăm opiniei specificate mai sus. Și prof. Tănăsescu Elena Simina precizează că “*principiul egalității îmbracă două forme: fie cea a nediscriminării, numită uneori și egalitate strictă, fie cea a egalității relative*” [2, p. 46], fără enumerarea și a egalității absolute.

Nediscriminarea: criterii de diferențiere. Discriminarea lingvistică

Noțiunea de discriminare are astăzi o conotație negativă, în cele mai multe cazuri, dar și una pozitivă. **A discrimina** înseamnă a trata pe cineva diferit prin realizarea unei ierarhizări și urmare a acestei ierarhizări, persoana discriminată este tratată mai rău, este dezavantajată, pusă într-o poziție de inferioritate. În ultimele decenii s-a vorbit tot mai mult și despre discriminarea pozitivă, care apare atunci când o persoană este tratată distinct, în baza criteriilor pe care le vom discuta ulterior, însă din punct de vedere ierarhic, tratamentul este unul care o avantajează,

o pune într-o situație de superioritate, în baza unor motive bine conturate. Discriminarea pozitivă apare discutată atât în doctrina de specialitate, dar și în jurisprudența Curții Constituționale [10]. De exemplu, limita de vârstă diferită de ieșire la pensie, pentru femei și bărbați, este mai mică în cazul femeilor și mai mare în cazul bărbaților, aspect motivat de o “*protecție suplimentară*” [2, p. 47] care constituie în fond o discriminare pozitivă.

Trebuie precizat că egalitatea ca nediscriminare privește doar diferențierile interzise, deci, așa cum vom vedea în această secțiune, este restrictivă comparativ cu egalitatea ca interzicere a arbitrariului, care “*privește atât diferențierea de tratament, cât și identitatea de tratament*” [5, p. 617].

Discriminarea nu este specifică minorităților naționale, chiar dacă, relativ la unele criterii, cum ar fi criteriul etniei, limbii sau al rasei ar putea predomina în cazul acestora. Discriminarea afectează deopotrivă persoanele fizice și juridice, cetățenii, străinii sau apatrizii, pe cei care fac parte din populația majoritară sau persoanele care fac parte dintr-o minoritate națională. Minoritățile sunt privite, de către unii autori, din mai multe perspective: “*(...) pot fi grupuri mici în raport cu cele dominante. (...) social, ele pot fi grupuri mari, dar care nu dețin controlul asupra resurselor și deciziei*” [APUD 11, p. 12]. Însă, indiferent de dimensiunea grupului, ele tot minorități sunt și, în anumite cazuri membrii acestora pot suferi din cauza discriminării. Un aspect specific, am putea spune, în cazul apartenenței la o minoritate națională, ar fi nedeclararea apartenenței la acesta în momentul recensământului populației, în scopul de a împiedica efectele negative ale discriminării, atunci când nu există și alte elemente de ordin fizic sau lingvistic ce pot conduce la încadrarea unei persoane în minoritatea respectivă. De exemplu, la recensământ, o persoană de etnie romă nu își declară etnia, însă în public vorbește în limba romani. Conform opiniei prof. Dan Claudiu Dănișor,

la care achiesăm în totalitate, egalitatea nu e privită doar “*prin detașarea cetățeanului față de grupurile primare de identificare, ci și libertatea cetățeanului față de aceste grupuri*” [12, p. 172]. Astfel, egalitatea nu apare doar din exterior, prin separarea artificială unei persoane de grupul de care aparține, ci și din interior, atunci când individul optează pentru a fi liber de apartenența la grup.

Conform Ghidului cu privire la discriminare, aceasta reprezintă “*tratamentul diferit aplicat unei persoane (...) în legătură cu recunoașterea sau exercitarea drepturilor de către aceasta*” [13, p. 9]. În plus, Ghidul specifică faptul că tratamentul poate fi aplicat unei singure persoane sau mai multor persoane care fac parte dintr-un grup, aspect cu care nu suntem de acord. Și atunci când discriminarea pare că se adresează grupului, defapt tratamentul discriminatoriu se raportează la fiecare component al grupului în parte. De exemplu, dacă reprezentanții unui anumit magazin interzic accesul în acesta pentru cetățenii de etnie maghiară, chiar dacă interdicția are ca subiect grupul, ea vizează, în fapt, în mod individual, fiecare persoană de etnia respectivă. Aceeași abordare, a discriminării grupului, găsim și în manuale elaborate de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul Europei [14, p. 33]. Deși mai sunt autori [APUD 15, p. 98] care susțin că discriminarea vizează grupuri de persoane, părerea majoritară este aceea că protecția normei nediscriminării vizează “*persoana luată individual; (...) grupul nu este per se titularul drepturilor respective*” [15, p. 99].

Aplicarea acestui tratament diferențiat are loc și se raportează întotdeauna la un **context**. În afara unui cadru social expres, nu putem vorbi, în opinia noastră de discriminare. Acest context poate fi la locul de muncă, într-un mijloc de transport în comun, la școală, în relația cu o instituție publică și exemplele pot continua. Un exemplu interesant ni-l oferă jurisprudența CEDO. Cauza Belgian Linguistics 1474/62 și alții, din 23 iulie 1968, înaintată CEDO, ce implică aspec-

te lingvistice, vizează domeniul educației. În această cauză, întrucât învățământul de stat se desfășura în Belgia fie în lb. franceză fie în lb. olandeză, în funcție de tipicitatea zonei, neexistând posibilitatea accesării într-o zonă predominant olandeză a învățământului de stat în lb. franceză, mai mulți părinți au reclamat la CEDO discriminarea pe criterii lingvistice. CEDO a constatat că diferența de tratament a fost justificată, susținând că întrucât “*regiunile erau predominant unilingve (...) nu ar fi fost viabil ca predarea să se desfășoare în ambele limbi*” [14, p. 123]. În plus, familiile respective aveau posibilitatea de a recurge la învățământul privat în limba franceză.

De asemenea, persoana discriminată este supusă acestui tratament diferențiat “*din cauză că are o caracteristică sau este percepută că are o caracteristică specifică*” [13, p. 9]. Pe cale de consecință, nu putem vorbi despre discriminare în absența unui **criteriu specific protejat de lege**, care apare doar cu titlu exemplificativ: “*rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie sau apartenență politică, orientare sexuală*” [13, p. 9]. Însă lista criteriilor similare este deschisă. Acesta tratament diferențiat constituie esența discriminării și el trebuie să fie întotdeauna nefavorabil. Atributul de favorabil sau nefavorabil se acordă prin compararea cu cel aplicat unei alte persoane într-o situație similară. Diferența principală și esențială dintre cele două persoane e dată de criteriul protejat. În mod necesar, trebuie să existe o legătură de cauzalitate între tratamentul nefavorabil și criteriul protejat. În acest context, trebuie subliniat faptul că **nu orice diferență de tratament constituie discriminare**. Mai mult decât atât, dacă “*egalitatea nu este naturală, impunerea unui tratament juridic egal ar însemna discriminare*” [8, p. 392-393]. Altfel spus, în context egale tratamentul trebuie să fie egal, în contexte inegale, inegal pe cale de consecință. Într-o accepțiune generalizată a tratamentului egal, Michael Banton precizează că “*lucrurile asemănătoare*

sau oamenii asemănători trebuie tratați în mod asemănător, iar lucrurile neasemănătoare sau oamenii neasemănători trebuie tratați diferit” [11, p. 112].

În plan real, criteriul de diferențiere poate să fie adevărat sau fictiv. Pe cale de consecință, există discriminare și dacă cel care aplică tratamentul discriminatoriu doar crede că există unul sau mai multe criterii de diferențiere, chiar dacă în fapt acesta sau acestea nu există.

Unul dintre criteriile menționate este cel cu privire la **limbă**. Limba conține o puternică valență socială, un liant atât între membrii unei comunități cât și între generații. Discriminarea pe criterii de limbă apare atunci persoanele discriminate vorbesc o *“limbă minoritară”* [6, p. 277], așa cum precizează și Nicolae Pavel. Acesta definește limba minoritară ca fiind *“limba în care se exprimă oral sau în scris persoanele aparținând unei minorități naționale”* [6, p. 277]. Autorul, în lucrarea sa de doctorat, abordează problematica discriminării lingvistice, tratând alături de limba minoritară care face obiectul discriminării, și limbile care nu se înscriu în această categorie, deci în cazul cărora nu poate interveni discriminarea pe criteriul limbă: limba oficială, limbile străine, limbile de circulație internațională, dialectele. Nu suntem de acord cu această viziune restrictivă cu privire la discriminarea e criteriul limbă. În primul rând textul constituțional prevede criteriul “limbă”, nu limbă minoritară, și *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*. În al doilea rând, interpretarea restrictivă exclude numeroasele situații care pot exista în practică în care o persoană realmente vorbește o limbă, care nu e limbă minoritară, și e discriminată pe baza acesteia: discriminarea realizată de membrii unei anumite minorități naționale care vorbesc limba maternă și discriminează persoanele care vorbesc o altă limbă, chiar și oficială: de exemplu, un vânzător ce face parte din minoritatea maghiară dintr-un local public refuză să servească o persoană care vorbește limba română

sau limba franceză, pe motiv că nu i s-au comunicat solicitările în limba maghiară.

Discriminarea pe criteriul limbă are, în cele mai multe cazuri, legătură și cu alte criterii de discriminare, cum ar fi originea etnică, rasa, naționalitatea, starea de sănătate într-un context social precis.

Considerăm că discriminarea pe criterii de limbă poate apărea și în cazul persoanelor mute sau surdo-mute sau al celor care se exprimă prin limbajul semnelor. Limba trebuie privită ca un mijloc de comunicare, de exprimare a gândurilor, intențiilor, trăirilor etc., astfel că nu doar limba vorbită sau cea scrisă pot conduce la tratamente diferențiate, ci și limbajul semnelor. Însă discriminarea pe criteriul lingvistic în cazul persoanelor care folosesc limbajul semnelor ca formă de exprimare și comunicare prezintă o particularitate. Poate fi asociat, de cele mai multe ori, cu alte criterii de discriminare și astfel intervine discriminarea multiplă. De exemplu, o persoană care se exprimă prin limbajul semnelor poate fi discriminată nu doar pe criteriul limbă ci și pe motiv de dizabilitate sau alt criteriu similar. Laura Grünberg, referindu-se la conceptul de discriminare multiplă opinează că acesta este mai mult o discriminare intersecțională decât una adițională, respectiv *“o discriminare care nu reprezintă alăturarea a două surse de discriminare ci este rezultatul unei sinergii acestora”* [16, p. 10], deoarece omul reprezintă în fond nu un cumul aritmetic de identități, ci mai degrabă o mixtură a acestora.

Discriminarea poate interveni în cazul criteriilor menționate expres mai sus sau în cazul altor criterii similare. Acestea au o conotație negativă pentru autorul discriminării ca regulă, însă pot exista și excepții, în sensul că o persoană poate fi discriminată pe criterii considerate nu inferioare, ci superioare. De exemplu, un elev cunoscut cu rezultate excepționale la olimpiadele școlare la matematică este așezat intenționat de supraveghetor, în timpul simulării la examenul de capacitate la proba de matematică, lângă un elev slab la învățătură pentru ca

acesta să aibă posibilitatea de a încerca să se inspire din lucrarea olímpicului.

Discriminarea poate fi *directă* sau *indirectă*. De asemenea, discriminarea pe criterii de limbă poate fi directă sau indirectă. Discriminarea directă pe criteriul lingvistic intervine atunci când o anumită persoană este tratată diferit din cauza limbii vorbite/scrise sau din cauza necunoașterii unei a anumite limbi, sau pe criterii ce țin de limbajului semnelor și astfel i se aduce atingere unui drept al său sau unui interes legitim. Discriminarea indirectă apare atunci când în aparență sunt specificate reguli sau criterii egale pentru toate persoanele vizate, însă, în realitate, atunci când aceste criterii sau reguli sunt aplicate efectiv, ele provoacă diferențieri, fără o justificare obiectivă și rezonabilă.

Cu referire la discriminarea pe criteriul limbă, prof. Dan Claudiu Dănișor afirmă că aceasta implică faptul că de folosirea limbilor neoficiale “*în spațiul privat nu poate fi legată o consecință juridică restrictivă. (...) în spațiul privat nu poate fi impusă utilizarea limbii oficiale*” [12, p. 176]. Mai mult decât atât, “*de cunoașterea sau necunoașterea unei alte limbi decât cea oficială nu poate fi legată vreoa consecință juridică restrictivă*” [12, p. 176].

Constituția României prevede în art. 4 alin. 2 criteriile de diferențiere pe baza cărora indivizii discriminează [1, p. 14]: rasa, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, sexul, opinia, apartenența politică, averea, originea socială. Se observă că aceste criterii de discriminare aparent nu au o natură exemplificativă întrucât la finalul alineatului nu se prevede, ca în cazul altor texte normative, că discriminarea poate interveni și pe alte criterii sau în baza altui statut similar. Însă, în fapt, natura lor nu este una limitativă, ci exemplificativă, întrucât acestea se interpretează în concordanță cu prevederile Declarației Universale a Drepturilor Omului și cu celelalte pacte și tratate la care România este parte. De asemenea, chiar dacă enumerarea din Constituție este una clară, exactă,

aceasta nu înseamnă, automat, că nu pot exista și alte criterii de discriminare, prevăzute în alte texte normative. Conform prof. Cristian Ionescu “*Parlamentul și Guvernul pot institui astfel de criteria de discriminare, dar acestea nu au o natură constituțională, ci una exclusiv legală*” [17, p. 117].

Criteriile menționate în art. 4 alin. 2 din Constituția României sunt de discriminare sau discriminatorii, de diferențiere, în vreme ce nediscriminarea se referă la o interdicție, nu la un criteriu. Criteriile de discriminare reprezintă cauza, stau la baza efectului care este discriminarea.

Constituția Republicii Moldova prevede în art. 16 alin. 2 egalitatea atât în fața legii, cât și în fața autorităților publice, între cetățenii țării “*fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială*” [3, p. 29].

Discriminarea nu trebuie confundată cu noțiuni conexe. Prof. Teodor Cârnaț definește discriminarea prin referirea la tratamentul “*care are ca scop sau rezultat anularea sau lezarea drepturilor omului și a protecției lor, violarea principiului egalității, non-discriminării și a demnității umane*” [8, p. 394], menționând că “*uneori, discriminarea este confundată cu prejudecata, care se referă, mai mult, la starea psihologică, decât la comportament*” [18, p. 67]. De aici rezultă că accentul, în cazul discriminării, cade pe componenta comportamentală a individului care discriminează, pe atitudinea pe care acesta o are vizavi de persoana supusă tratamentului diferențiat nefavorabil.

Discriminarea aduce în prim-plan nu doar ilegalitatea sa, ci și imoralitatea sa. Ne alăturăm opiniei lui Michael Banton susținând că nu legalitatea, ci “*moralitatea discriminării este deseori cea mai controversată, deoarece privește în mod necesar o clasă de persoane, trecând cu vederea diferențele dintre membrii (...)*” [11, p. 21].

Toate tratatele și declarațiile internaționale relevante în materia drepturilor omului conțin referiri

cu privire la discriminare, discriminarea pe criteriul limbii și egalitate.

În **Tratatul privind Uniunea Europeană** se prevede la articolul 2 că *“Uniunea se întemeiază pe valorile (...) comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare (...)”* [19, p. 6], însă discriminarea bazată pe limbă nu este menționată nici în articolul 10 ce cuprinde dispoziții de aplicare generală, nici în articolul 19 cu privire la discriminarea și cetățenia uniunii cuprinse în Tratatul privind funcționarea UE [19, p. 32, 34]. În Carta drepturilor fundamentale ale UE *“se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum (...) limba (...)”* [19, p. 274].

În **Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice**, adoptat prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a ONU la 16.12.1966, se prevede că *“toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii (...) contra oricărei discriminări, în special de (...) limbă (...)”* [20].

Carta Națiunilor Unite din 1945 prevede în art. 1 (3) promovarea drepturilor omului *“fără deosebire de (...) limbă (...)”* [15, p. 91].

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 prevede în art. 1 că *“Toții oamenii se nasc liberi și egali în demnitate și în drepturi”* [15, p. 91]. De asemenea, în articolul următor prevede că *“Orice persoană este îndreptățită la toate drepturile și libertățile prevăzute în prezenta Declarație, fără nicio deosebire, în special de (...) limbă (...) sau alt statut”* [15, p. 91].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede la art. 14 *“exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție (...) fără nicio deosebire bazată, în special, pe (...) limbă (...) sau alt criteriu”* [1, p. 84].

Concluzii

Olivier Jouanjan, în Dictionnaire de la cultu-

re juridique, precizează că *“toți cetățenii, fiind egali în ochii lor, sunt în mod egal eligibili la toate demnitățile, locurile și locurile de muncă publice, potrivit capacității lor și fără altă distincție decât cea a virtuților și talentelor lor”* [21, p. 585] iar acesta trebuie să fie un deziderat pentru orice societate democratică. Toți cetățenii trebuie tratați cu respectul cuvenit ce rezultă din unicitatea lor, fără diferențieri inechitabile pe anumite criterii. Oamenii pot fi tratați diferit în situații similare sau identic în situații diferite doar dacă există o justificare obiectivă și rezonabilă sau cu *“luarea în considerare a interesului general sau a dreptății sau a justiției sociale”* [5, p. 613].

Propunem modificarea prin completare a articolului 16 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova prin specificarea egalității ca interdicere a privilegiilor, nu doar a egalității ca nediscriminare, urmând ca prevederea constituțională să aibă următorul conținut : *“Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”*.

În concluzie, egalitatea cetățenilor în stat asigură coeziunea sa iar tratamentul nediscriminatoriu al acestora asigură premisele unei integrări calitative a cetățenilor, fiind două noțiuni care se condiționează reciproc. Și întrucât discriminarea *“este, în esență, forma negativă a egalității în drepturi”* [22, p. 111], fiecare stat trebuie să acorde o atenție sporită reducerii, respectiv eliminării, tuturor formelor de discriminare, întrucât aceasta este un flagel ce creează repercusiuni negative nu doar pentru persoana discriminată, cât și pentru membrii familiei acesteia, pentru persoanele dragi, dar mai ales provoacă traume transgeneraționale imposibil de cuantificat și de reparat. Discriminarea afectează în mod netăgăduit demnitatea omului și prin aceasta, interdicerea ei capătă un plus de importanță, căci, așa cum subliniază și prof. univ. dr. hab. în drept Alexandru Arseni

“recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamental libertății, justiției și al păcii în lume” [4, p. 239].

Referințe bibliografice

1. *Constituția României, Convenția europeană a drepturilor omului, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. Ediția a 15-a actualizată la 1 septembrie 2021, Editura Rosetti Internațional, București, 2021, 184 pag. ISBN 978-606-025-068-5.

2. MURARU, Ioan, TĂNĂSESCU. Simina (coord.), ș. a., *Constituția României. Comentariu pe articole*. Editura C. H. Beck, București, 2008, 1507 pag. ISBN 978-973-115-419-0.

3. *Constituția Republicii Moldova, Declarația de Independență, Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013 – Blocul de constituționalitate 2022*, <https://www.parlament.md>, [Accesat la 11.08.2023].

4. ARSENI, Alexandru. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*. Volumul I. Ediția a 3-a revăzută, Chisinau, CEP USM, 2021, 428 pag. ISBN 978-9975-149-39-6.

5. DĂNIȘOR, Dan Claudiu. *Drept constituțional și instituții politice*. Volumul I. Teoria generală. Tratat, Editura C. H. Beck, București, 2007, 766 pag. ISBN (13) 978-973-115-087-1.

6. NICOLAE, Pavel. *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea*. București, Editura Universul Juridic, 2010, 672 pag. ISBN 978-973-127-401-0.

7. DĂNIȘOR, Dan Claudiu. *Modernitate, liberalism și drepturile omului, Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I, Editura Simbol, Craiova, 2017, 938 p. ISBN 978-606-94514-0-3.

8. CÂRNAȚ, Teodor. *Drept constituțional și instituții politice*. Partea I, Tipografia Print-Caro, Chișinău, 2020, 584 pag. ISBN 978-9975-56-712-1.

9. MARTIN, Denis. *Égalité et non-discrimination dans la jurisprudence communautaire – Étude critique à la lumière d’une approche comparatiste*. Editura Bruylant, Bruxelles, 2006, 669 pag. ISBN 2-8027-2267-0.

10. *Curtea Constituțională a României*, D.C.C. nr.

107/1995 și D.C.C. nr. 27/1996, publicate în M. O. Nr. 85 din 26 aprilie 1996, <https://legislatie.just.ro>, [Accesate la 21.08.2023].

11. BANTON, Michael. *Discriminarea*. Editura DU Style, București, 1998, 160 pag. ISBN 973-9246-42-7.

12. DĂNIȘOR, Dan Claudiu. *Constituția României comentată – Titlul I. Principii generale*, Editura universal Juridic, București, 2009, 363 pag. ISBN 978-973-127-128-6.

13. IONESCU, Iustina ș.a. *Ghid - Discriminarea-cum să o recunoaștem și cum să ne protejăm împotriva ei?* Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Chișinău, 2016, 42 pag.

14. *Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Consiliul Europei, Manual de drept European privind nediscriminarea*. Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2011, 162 pag., ISBN 978-92-871-9991-1 (Consiliul Europei), ISBN 978-92-9192-673-2 (FRA).

15. DIACONU, Ion. *Minoritățile – Statut. Perspective*. Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1996, 216 pag. ISBN 973-96496-2-9.

16. GRÜNBERG, Laura ș. a. *Discriminarea multiplă în România*. Editura București, 2007, 174 pag. ISBN 978-973-8295-74-2.

17. IONESCU, Cristian, DUMITRESCU, Corina Adriana (coord.). *Constituția României – Comentarii și explicații*. Editura C. H. Beck, București, 2017, ISBN 978-606-18-0681-2.

18. CÂRNAȚ, Teodor. *Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova*. Monografie. Editura Pontos, Chișinău, 2008, 388 pag. ISBN 978-9975-102-91-9.

19. *Tratatele Uniunii Europene*. Editura Universul Juridic, București, 2018, ISBN 978-606-39-0366-3, 288 pag.

20. <https://avp.ro>>pact_mnp_pdf [Accesat la 17.08.2023].

21. ALLAND, Denis, STÉPHANE, Rials. *Dictionnaire de la culture juridique*. Editura Quadrige/Lamy-Puf, Preses Universitaires de France, Paris, 2003, ISBN 2 13 053938 x, comentariu - Olivier Jouanjan, 1659 pag.

22. DIACONU, Ion. *Minoritățile în dreptul internațional contemporan*. Editura C. H. Beck, București, 2009, 421 pag. ISBN 978-973-115-530-2.

ANALIZĂ COMPARATIVĂ A MODALITĂȚILOR DE EXECUTARE A OBLIGAȚIEI DE ÎNTREȚINERE

Viorica STRELCIUC

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: viorica_901@mail.ru
<https://orcid.org/orcid.org/0009-0005-3461-5294>

Valentina CEBOTARI

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: cebotarivalentina63@gmail.com
<https://orcid.org/orcid.org/0000-0002-0025-214X>

“Copilul nu datorează părinților viața, ci creșterea”.

Nicolae Iorga

Plata pensiei de întreținere a membrilor de familie se constituie ca un element complex prin natura sa juridică, a ordinii și modului său de formare. Reieșind din circumstanțele că pensia de întreținere este o instituție a dreptului familiei - componentă a dreptului privat, aceasta își regăsește reglementare în multitudinea de ramurii de drept conexe. În prezentul articol am cercetat prin analiză comparativă fenomenul obligației de întreținere apărută în baza unui contract privind plata pensiei de întreținere sau instituită prin emiterea unei hotărâri judecătorești. Totodată, am evidențiat cele mai relevante aspecte și trăsături care diferențiază obligația de întreținere izvorâtă în baza unui contract privind plata pensiei de întreținere versus a unei hotărâri judecătorești prin enumerarea efectelor juridice în cazul exercitării obligației de către debitor de bună-credință.

Cuvinte-cheie: pensie de întreținere, copii, contract, hotărâre judecătorească, buna-credință, plată fixă, salariu și alte venituri.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE METHODS OF EXECUTION OF THE MAINTENANCE OBLIGATION

The payment of the maintenance pension for family members is a complex element due to its legal nature, order and method of formation. Arising from the circumstances that the maintenance pension is an institution of family law - a component of private law, it finds its regulation in the multitude of related branches of law. In the given material, I researched through comparative analysis the phenomenon of the maintenance obligation arising on the basis of a contract regarding the payment of the maintenance pension or instituted by issuing a court decision. At the same time, we highlighted the most relevant aspects and features that differentiate the maintenance obligation arising from a contract

regarding the payment of maintenance pension versus a court decision by listing the legal effects in the case of the exercise of the obligation by the debtor in good faith.

Keywords: *alimony, children, contract, court order, good faith, fixed payment, salary and wage income.*

ANALYSE COMPARATIVE DES MODALITÉS D'EXÉCUTION DE L'OBLIGATION D'ENTRETIEN

Le paiement de la pension d'entretien des membres de la famille est un élément complexe de par sa nature juridique, son ordre et sa forme de constitution. Étant donné que la pension alimentaire est une institution du droit de la famille - une composante du droit privé, elle trouve sa réglementation dans la multitude de branches du droit qui lui sont liées. Dans le matériel présenté, j'ai étudié à travers une analyse comparative le phénomène de l'obligation alimentaire née sur la base d'un contrat concernant le paiement de la pension alimentaire ou instituée par une décision de justice. Dans le même temps, nous avons mis en évidence les aspects et caractéristiques les plus pertinents qui différencient l'obligation alimentaire née d'un contrat relatif au paiement d'une pension alimentaire par rapport à une décision de justice, en énumérant les effets juridiques en cas d'exercice de l'obligation par le débiteur dans bonne foi.

Mots-clés: *pension alimentaire, enfants, contrat, décision de justice, bonne foi, paiement fixe, salaire et autres revenus.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СПОСОБОВ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ПО СОДЕРЖАНИЮ

Выплата алиментов членам семьи является сложным элементом в силу своей правовой природы, порядка и формы образования. Ввиду того, что алименты являются институтом семейного права - составной частью частного права, они находят свое регулирование во множестве смежных отраслей права. В данном материале путем сравнительного анализа нами исследовано явление алиментной обязанности, возникающей на основании соглашения о выплате алиментов или установленной решением суда. При этом, мы выделили наиболее актуальные аспекты и особенности, отличающие алиментное обязательство, возникающее из соглашения о выплате алиментов от решения суда, перечислив юридические последствия в случае добросовестного исполнения должником своих обязательств.

Ключевые слова: *алименты, дети, договор, судебный приказ, добросовестность, фиксированная выплата, заработная плата и другие доходы.*

Introducere

Actualitatea și importanța temei abordate comportă un caracter complex reieșind din natura raportului juridic al plății obligației de întreținere stabilite de comun acord în temeiul unui acord liber exprimat dintre subiecți, pe de o parte, și al caracterului imperativ și coercitiv în cazul emiterii unei hotărâri judecătorești. Obligația legală de întreținere între membrii familiei în general, va fi actuală atâta timp cât va exista instituția familiei, chiar și înafara statului și dreptului, dat fiind faptul că este mai întâi de toate o îndatorire spirituală și morală a individului prin coexistența sa în interiorul unei familii.

Baza teoretică se fundamentează reieșind din plenitudinea lucrărilor de specialitate ale autorilor la tema obligația legală de întreținere, executarea hotărârii judecătorești cu bună-credință și conexă acestora. În cadrul prezentului articol, au fost studiate cercetările autorilor din Republica Moldova, cum ar fi: Cebotari Valentina, Băieșu Sergiu, Belei Elena, precum și a celor din România, cum sunt: Bacaci Alexandru și Berindei Gabriela-Mihaela. Autorii enunțați mai sus reprezintă adevărați piloni ai cercetării domeniului dreptului privat, iar lucrările acestora sunt veritabile referințe de preț doctrianei de ramură și legislației în vigoare.

Metodologia de cercetare se bazează pe aspectele comparative a instituirii obligației de întreținere în temeiul unui contract sau a unei hotărâri judecătorești. În aceeași ordine de idei, la elaborarea prezentului articol, s-a folosit în calitate de procedeu metoda logică. Utilizarea metodelor nominalizate și a altor mecanisme investigaționale au determinat studierea complexă și multilaterală a obiectului în cauză.

Expunerea materialului

Constituția Republicii Moldova conține mai multe articole care prevăd în ansamblul său obligația părinților, dar și a statului privind drepturile, interesele și ocrotirea copiilor. Astfel încât, conform art. 48 al Constituției: *“Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.* “ Prin urmare, drepturile și interesele copiilor sunt fundamentale în ceea ce constituie creșterea, educarea și instruirea lor. Mai mult de cât atât, prin întemeierea unei familii, bărbatul și femeia își asumă de comun acord și conștient întinderea și importanța obligațiilor sale care le iau asupra lor ca părinți o dată cu nașterea copiilor. Indiferent dacă copiii se nasc în cadrul unei familii încheiate în condițiile legii sau nu, toți copii se bucură în egală măsură de aceleași drepturi în raport cu părinții lor.

Însă, așa se face, că de multe ori părinții care au conceput copiii, refuză în a acorda susținere și ajutor copiilor săi. În astfel de cazuri, apare puterea coercitivă a statului în vederea asigurării intereselor copiilor.

Obligația legală de întreținere acordată de către părinți în beneficiul copiilor săi, are loc de la nașterea acestora și până la majorat sau pe întreaga viață a copiilor inapți de muncă. Acestea fiind spuse, amintim prevederile art. 74 Codul familiei, în conformitate cu care: *“Părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de*

muncă care necesită sprijin material.” Cu alte cuvinte, una din sarcinile primordiale ale părinților, rezidă în obligația lor de a acorda întreținere copiilor minori pe de o parte, precum și copiilor majori pe de altă parte.

Considerăm pe bună dreptate, că misiunea părinților pe acest pământ ce apare o dată cu nașterea copiilor, se identifică prin sprijinul și susținerea ce o datorează copiilor săi nu doar până la majorat, dar pe întreaga lor viață în limita posibilităților materiale, financiare sau spirituale.

În ceea ce privește obligația părinților de a-și întreține copii, identificăm mai multe cazuri reieșind din tipul obligației față de copii minori și copii majori.

Referitor la obligația legală de întreținere a copiilor minori, conform opiniei autorului Alexandru Bacaci [2, pag. 200], ceea ce este specific acestei obligații de întreținere a copilului minor este faptul că el, aflându-se în perioada de formare, în cursul procesului de școlarizare, se găsește în starea de nevoie tocmai datorită acestor împrejurări, și nu a incapacității de muncă la fel ca majorul. Cu alte cuvinte, reieșind din vârsta fragedă a copilului, părintele este obligat a datora acestuia întreținere în vederea școlarizării și dezvoltării intelectuale ale sale, dat fiind faptul că se află într-o perioadă de formare.

Problema întreținerii copiilor minori și majori, nu se pune în situațiile în care părinții locuiesc împreună și împart obligațiile sale corelativ sarcinilor părintești. Creșterea și educarea copiilor în cadrul unei familii, apare mai degrabă ca un proces firesc, unde în egală măsură sau nu, părinții participă cu resurse proprii, materiale și financiare îndreptate cu scopul de a-i asigura copilului toate cele necesare unei dezvoltări sănătoase și întregre. Problema întreținerii sub aspect juridic, apare atunci când părinții nu mai locuiesc împreună și unul din ei - obligat la plata pensiei de întreținere, refuză exe-

cutarea ei. În acest caz, apare statul, prin organele sale abilitate și cadrul legislativ, împuternicite în vederea înfăptuirii justiției în interesul și apărarea drepturilor copiilor rămași fără grijă părintească.

Drept urmare, în coroborare cu prevederile art. 74 al Codului familiei, sprijinul material care urmează să fie acordat copiilor de către părinții lor, poate fi realizat în baza plății pensiei de întreținere. Astfel, conform normelor legale prenotate, plata pensiei de întreținere poate fi executată în două modalități.

Prima modalitate de plată a pensiei de întreținere, poate avea loc în baza unui contract încheiat între părinți sau între părinți și copilul major inapt de muncă. Și a doua modalitate - dacă lipsește un atare contract și părinții nu participă la întreținerea copiilor, pensia de întreținere se încasează pe cale judecătorească, la cererea unuia dintre părinți, a tutorelui copilului sau a autorității tutelare teritoriale.

Privitor la achitarea plății pensiei de întreținere în baza unui contract, amintim Titlul 15 din Codul familiei, care conține reglementări cu privire la forma, modul de încheiere și conținutul contractului privind plata pensiei de întreținere. De menționat, că contractul privind plata pensiei de întreținere, reprezintă un acord liber exprimat între persoana care datorează întreținere (debitorul întreținerii) și persoana care are dreptul la întreținere (creditorul întreținerii), care stabilește mărimea, condițiile și modul de plată a pensiei de întreținere.

Contractul privind plata pensiei de întreținere se întocmește în scris și se autentifică notarial. Drept urmare, nerespectarea condițiilor cu privire la formă și autenticitate sa, atrage după sine nulitatea contractului. Specific contractului privind plata pensiei de întreținere comparativ cu stabilirea pensiei de întreținere în baza unei hotărâri a instanței de judecată, este acordul liber exprimat al părților pe marginea mărimii, modului și ordinii de achitare a pensiei. Totodată, modificarea contractului se poate opera doar cu acordul ambelor părți, iar modificarea

unilaterală a contractului sau refuzul unilateral de executare, sunt inadmisibile.

Reieșind din natura sa juridică, contractul privind plata pensiei de întreținere reprezintă manifestarea voinței liber exprimate a părților, orice modificare sau ajustare se va face bilateral. Corespunzător normelor legale, modificarea sau rezilierea contractului se perfectează în scris și se autentifică notarial, orice acțiune întreprinsă de părțile contractului cu încălcarea normelor enunțate mai sus, atrag după sine nulitatea contractului. Astfel, este nulă orice convenție - clauzele căreia, în mod direct sau indirect, derogă de la dispozițiile impuse prin normele legale.

Tot nulitatea contractului poate fi cauzată dacă acesta contravine intereselor copilului minor, fiind declarat nul de către instanța judecătorească la cererea reprezentanților legali ai copilului sau a autorității tutelare teritoriale.

Referitor la mărimea pensiei de întreținere pentru copii minori, stabilită în baza unui contract, atunci observăm că cuantumul plății poate fi determinat bilateral de către părți, însă cu respectarea prevederilor art. 75 Codul familiei: *“Pensia de întreținere pentru copilul minor se încasează din salariul și/sau din alte venituri ale părinților în mărime de 1/4 - pentru un copil, 1/3 - pentru 2 copii și 1/2 - pentru 3 și mai mulți copii”*, sau prevederilor art. 76 al codului prenotat. Prin urmare să admitem situația în care părțile convin asupra mărimii plății pensiei de întreținere cu încălcarea prevederilor legislației, atunci în baza hotărârii instanței de judecată, un astfel de contract se declară nul și se emite o hotărâre judecătorească în condițiile legii.

Totodată, în conținutul contractului privind plata pensiei de întreținere, părțile pot stabili modalitatea de plată a pensiei care poate fi atât sub forma unor cote-părți din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului întreținerii, într-o sumă bănească fixă plătită periodic cât și prin îmbinarea mai multor moduri de achitare a acesteia. A se menționa, că indiferent de

modalitatea de plată aleasă de către părțile contractului, este necesar a se respecta minimul stabilit de Codul familiei.

Considerăm, de altfel, că contractul privind plata pensiei de întreținere, reprezintă o manifestarea a buneicredințe a părților contractului. În opinia noastră, atunci când părțile reușesc să ajungă la un numitor comun privind încheierea contractului plății pensiei de întreținere, îi catalogăm ca fiind subiecți de bunăcredință. Conform autorului Băieșu Sergiu [4, pag. 329], bunacredință reprezintă *“acel standard de conduită a unei părți a raportului juridic civil, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic...”*. Dacă este să examinăm tangențial definiția expusă de către autor pe marginea încheierii de comun acord a contractului privind plata pensiei de întreținere, atunci determinăm un comportament corect, deschis și onest al subiecților raportului juridic. Prin încheierea contractului, debitorul obligației cât și creditorul, dau dovadă de intenție sinceră, luând în considerare interesele celeilalte părți.

Suntem adepții unei astfel de soluționări a problemei de către părți, prin încheierea unei convenții care are drept scop reglementarea plății pensiei de întreținere, dat fiind faptul că convenția încheiată înfățișează doleanțele ambelor părți în egală măsură. În aceeași ordine de idei, încheierea unui contract va avea drept rezultat mai multe avantaje decât dezavantaje. În primul rând, părțile vor omite careva relații ostile între ei, vor economisi timp, bani și resurse. În cazul în care plata pensiei de întreținere este destinată copiilor minori, atunci prin încheierea contractului părinții vor proteja copiii de stres și griji suplimentare cauzate de neînțelegerea părinților.

A nu se interpreta că în circumstanțele emiterii unei hotărâri a instanței de judecată, subiecții vizati nu sunt de bunăcredință. Totalitate circumstanțelor examinate în cadrul procesului de judecată pot fi diverse, indiferent de voința părților.

În ceea ce privește stabilirea plății pensiei de întreținere în baza unei hotărâri de judecată, atunci indicăm prevederile art. 97 Codul familiei, care prevede că: *“în lipsa unui acord referitor la întreținere, membrii familiei pot porni în instanța judecătorească o acțiune privind încasarea pensiei respective, chiar și în cazul când aceasta, se plătește benevol”*. Drept urmare, în cazul în care părțile vizate nu încheie un contract, atunci mărimea și modul de plată este stabilită de către instanța de judecată prim emiterea unei hotărâri. Hotărârea judecătorească reprezintă un act de aplicare și realizare a dreptului [5, pag. 91].

Specific obligației de întreținere prin prisma dreptului familiei, este că persoana care are dreptul la întreținere poate porni o acțiune privind încasarea pensiei de întreținere, indiferent de termenul care a trecut de la momentul apariției dreptului respectiv. Atâta timp cât creditorul obligației se regăsește în condițiile prevăzute în legislația în vigoare ce-i dau dreptul de a solicita întreținere de la membrii familiei, poate depune în orice moment o cerere în instanța de judecată. În același context, reglementării Codului familiei prevede că pensia de întreținere se încasează de la data adresării în instanța judecătorească. Excepție de la această regulă este art 98 alin. (3) care prevede că: *“Pensia de întreținere poate fi încasată pentru perioada anterioară adresării în instanța judecătorească dacă se va stabili că în perioada respectivă s-au întreprins măsuri de acordare a întreținerii, dar debitorul întreținerii s-a eschivat de la plata pensiei”*. Aici de altfel, în contextul celor relatate mai sus, sesizăm vădit lipsa buneicredința a debitorului obligației de întreținere manifestată prin eschivarea sa de la plată.

În procesul de judecată, justițiabilul va stabili totalitatea circumstanțelor de fapt și de drept în scopul determinării mărimii pensiei de întreținere reieșind din minimul prevăzut de legislație. Totodată, este necesar a concretiza că hotărârea de judecată prin care se dispune plata pensiei de întreținere se judecă de

urgență și în mod prioritar. Concomitent, conform conținutului art. 256, alin. (10), lit. a) Codul de procedură civilă a Republicii Moldova: “*Urmează a fi executate imediat ordonanța sau hotărârea judecătorească prin care pârâtul este obligat la plata: a) pensiei de întreținere*”, ceea ce presupune că hotărârea privind plata pensiei de întreținere produce efecte juridice din ziua emiterii.

În aceeași ordine de idei, autoarea Valentina Cebotari, ne comunică că pensia de întreținere se încasează nu de la data prezentării titlului executoriu sau a contractului privind plata pensiei de întreținere, dar de la **data indicată în titlul executoriu în** conformitate cu hotărârea instanței judecătorești sau **de la data** stipulată în contract [1, pag. 265]. După cum menționează și autoarea că aceste date de obicei nu coincid și respectiv în așa mod se formează restanța la plata pensiei de întreținere, care urmează să se încaseze pentru perioada anterioară în baza contractului privind plata pensiei de întreținere sau a titlului executoriu, în limitele a cel mult 3 ani din momentul prezentării contractului sau a titlului executoriu respectiv.

Atât contractul privind plata pensiei de întreținere, cât și hotărârea judecătorească, va stabili un minim a cuantumului pensiei. Astfel, revenind la mărirea pensiei de întreținere pentru copilul minor, identificăm că cuantumul acesteia urmează să fie cel puțin în corespundere cu normele legale. Prin urmare, pensia de întreținere pentru copilul minor se încasează din salariul și/sau din alte venituri ale părinților în mărime de:

- 1/4 - pentru un copil,
- 1/3 - pentru 2 copii,
- 1/2 - pentru 3 și mai mulți copii.

În corespundere cu normele Codului muncii al Republicii Moldova, art. 1: “*salariul este o remunerație sub forma unei retribuții bănești care include salariul de bază (salariul tarifar, salariul funcției), precum și toate adaosurile, sporurile, premiile și alte plăți de stimulare și compensare*

acordate salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă pentru munca prestată”. Cu alte cuvinte, la stabilirea mărimii pensiei de întreținere, judecătorul va lua în calcul toate veniturile debitorului obligației prezentate sub formă de salariu, adaosuri, sporuri, premii și alte plăți de stimulare și compensare. Nu se admite *per contrario* stabilirea pensiei luând în considerare de exemplu doar salariul de funcție a debitorului fără calcularea altor componente de retribuire.

În același context, părinții sunt obligați în a acorda întreținere și copiilor lor majori inapți de muncă care necesită sprijin material. Așadar, descendentul major ar fi îndreptățit la întreținere nu oricare ar fi cauza nevoii în care se află, ci numai dacă această cauză constă în incapacitatea sa de muncă [2, pag. 210].

Totodată, autorul Alexandru Bacaci face o concretizare, astfel încât, prin incapacitate de muncă nu trebuie să se înțeleagă numai o incapacitate absolută, datorată unor cauze de ordin fiziologic, medical, ci și incapacitatea care derivă din satisfacerea unor cerințe de ordin social, și că legiuitorul a condiționat dreptul la pensia de întreținere de incapacitatea de a munci pentru a înlătura posibilitatea ca persoanele capabile de muncă să ducă o viață parazită, împrejurare care nu este prezentă în cazul în care copilul major are nevoie de întreținere pentru a-și continua studiile [2, pag. 211].

Alteori, conform prevederilor legislației românești, obligația părinților de a întreține copilul major aflat în continuarea studiilor a fost motivată cu prevederile Codului potrivit cărora părinții au obligația specială și distinctă, de educare și instruire a copiilor lor, care durează nu numai până la majorat ci și în toată perioada de timp în care copilul își continue studiile, dar nu mai mult de împlinirea vârstei de 25 de ani.

Acestea fiind spuse, la stabilirea pensiei și a perioadei achitării acesteia, urmează a fi luat în calcul

totalitatea circumstanțelor care dă dreptul pe de o parte creditorului la întreținere, sau îi limitează acest drept, pe de altă parte.

Concluzii

În elaborarea concluziei pe marginea celor expuse mai sus, dorim să atenționăm asupra aspectelor ce diferențiază obligația legală de întreținere stabilită în baza unei hotărâri judecătorești și respectiv obligația contractuală de întreținere, exprimată prin încheierea unui contract privind plata pensiei de întreținere. În cazul încheierii unui contract, părțile în calitatea lor de subiecți speciali a convenției au prerogativa de a decide singuri asupra întinderii drepturilor și obligațiilor sale, reieșind din normele legale. Mai mult decât atât, părțile pot stabili prin intermediul încheierii unui contract privind plata pensiei de întreținere, a unor clauze mult mai avantajoase celor prevăzute de legislație. Totodată, părțile contractului pot reveni oricând asupra conținutului acestuia, prin operarea multitudinii de modificări reieșind din împrejurările și întinderea posibilităților și necesităților lor materiale.

Pe de altă parte, obligația legală de întreținere dispusă în baza unei hotărâri judecătorești, presupune în primul rând cheltuieli suplimentare de resurse

financiare și de timp. Hotărârea judecătorească prezintă decizia justițiabilului coroborată la situația materială a creditorului și debitorului reieșind din particularitățile probelor prezentate și examinate în cadrul procesului de judecată, în comparație cu convenția încheiată între părți care este de fapt o înțelegere liber exprimată ce le dictează conduita la învoiala lor.

Referințe bibliografice

1. CEBOTARI, Valentina. *Dreptul Familiei*. Ediția a III-a, Revăzută și completată. Chișinău, Tipografia Reclama, 2014.
2. BACACI, Alexandru. *Raporturile patrimoniale în dreptul familiei*. București: Editura Hamagiu, 2007.
3. BERINDEI, Gabriela-Mihaela. *Izvorul contractual sau legal al obligației de întreținere*. București, Editura Hamagiu, 2019.
4. BĂIEȘU, Sergiu. Buna-credință - principiu fundamental al dreptului civil. În: *Conferința „Realități și perspective ale învățământului juridic național”*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, octombrie 1-2, 2019, pag. 325-329. ISBN 78-9975-149-79-2.
5. BELEI, Elena. Exigențele față de hotărârea judecătorească. În: *Revista Institutului Național de Justiție*. Anul: 2008, nr. 1-2 (5), pag. 91-95. ISSN 2587-4365 / ISSN 2587-4373.

VALORILE CONSTITUȚIONALE ȘI REGLEMENTAREA LEGALĂ A RELAȚIILOR DE MUNCĂ

Natalia SCIUCHINA

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat,

Republica Moldova

e-mail: nataliashchukina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5858-4924>

Articolul examinează aspecte individuale ale influenței principiilor și prevederilor constituționale ca și garanții de implementare a drepturilor omului, asupra legislației actuale a muncii. În baza înțelegerii constituționale și juridice a valorilor se determină trăsăturile conținutului normelor de garanție din Constituția Republicii Moldova și o comparație a normelor; valorilor și principiilor constituționale. Pe această bază, se analizează conținutul legislației muncii, inclusiv normele Codului muncii al Republicii Moldova, care stipulează principiile reglementării legale a raporturilor de muncă. Valorile constituționale sunt considerate și în interdependență cu conținutul normelor individuale ale standardelor europene și internaționale, ce reglementează drepturile omului cu privire la muncă. Se formulează o serie de concluzii referitor la importanța luării în considerare a valorilor constituționale în elaborarea regulilor în domeniul muncii și a protecției muncii. Au fost făcute propuneri de îmbunătățire a eficienței legislației actuale, ținând cont de influența normelor și valorilor constituționale asupra legislației sectoriale a muncii.

Cuvinte-cheie: valori constituționale, relații de muncă, garanții de muncă, protecția drepturilor lucrătorilor; principiile reglementării legale a muncii.

CONSTITUTIONAL VALUES AND LEGAL REGULATION OF LABOR RELATIONS

The article examines individual issues of the influence of constitutional principles and constitutional provisions - guarantees of the implementation of human rights on the current labor legislation. Based on the constitutional and legal understanding of values, the features of the content of guarantee norms in the Constitution of the Republic of Moldova are determined, and a comparison of constitutional norms, constitutional values and constitutional principles. On this basis, the content of labor legislation is analyzed, including the norms of the labor code of the Republic of Moldova, which enshrines the principles of legal regulation of labor relations. Constitutional values are also considered in interdependence with the content of individual norms of the European and international standards governing human labor rights. A number of conclusions are formulated regarding the importance of taking into account constitutional values in rule-making in the field of labor and labor protection. Proposals have been made to improve the effectiveness of current legislation, taking into account the influence of constitutional norms and constitutional values on sectoral labor legislation.

Keywords: constitutional values, labor relations, labor guarantees, protection of workers' rights, principles of legal regulation of labor relations.

VALEURS CONSTITUTIONNELLES ET RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DES RELATIONS DE TRAVAIL

L'article examine des questions individuelles concernant l'influence des principes constitutionnels et des dispositions constitutionnelles - garanties de la mise en œuvre des droits de l'homme sur la législation du travail en vigueur. Sur la base de la compréhension constitutionnelle et juridique des valeurs, les caractéristiques du contenu des normes de garantie dans la Constitution de la République de Moldavie sont déterminées ainsi qu'une comparaison des normes constitutionnelles, des valeurs constitutionnelles et des principes constitutionnels. Sur cette base, le contenu de la législation du travail est analysé, y compris les normes du Code du travail de la République de Moldavie, qui consacre les principes de la réglementation juridique des relations de travail. Les valeurs constitutionnelles sont également considérées en interdépendance avec le contenu des normes individuelles des standards européens et internationaux régissant les droits humains du travail. Un certain nombre de conclusions sont formulées concernant l'importance de prendre en compte les valeurs constitutionnelles dans l'élaboration des règles dans le domaine du travail et de la protection du travail. Des propositions ont été faites pour améliorer l'efficacité de la législation actuelle, en tenant compte de l'influence des normes constitutionnelles et des valeurs constitutionnelles sur la législation sectorielle du travail.

Mots-clés: valeurs constitutionnelles, relations de travail, garanties du travail, protection des droits des travailleurs, principes de réglementation juridique du travail.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ И ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье рассматриваются отдельные вопросы влияния конституционных принципов и положений как гарантий реализации прав человека в сфере труда, на действующее трудовое законодательство. На основе конституционно-правового понимания ценностей определяются особенности содержания гарантийных норм в Конституции Республики Молдова, а также проводится сравнение конституционных норм, конституционных ценностей и принципов. На этой основе, анализируется содержание трудового законодательства, в том числе норм Трудового кодекса Республики Молдова, закрепляющих принципы правового регулирования трудовых отношений. Конституционные ценности также рассматриваются во взаимозависимости с содержанием отдельных норм европейских и международных стандартов, регулирующих трудовые права человека. Сформулирован ряд выводов относительно важности учета конституционных ценностей при нормотворчестве в области труда и охраны труда. Внесены предложения по повышению эффективности действующего законодательства с учетом влияния конституционных норм и конституционных ценностей на отраслевое трудовое законодательство.

Ключевые слова: конституционные ценности, трудовые правоотношения, гарантии в сфере труда, защита прав работников, принципы правового регулирования труда.

Introduction

Constitutional law occupies a leading place in the system of national law, is the basis for the formation and development of sectoral legislation, and also determines the prospects and possibilities for the implementation of international norms into the national legal system of the Republic of Moldova. There is no doubt about the importance of the Constitution

and its place in the legal system of any state. The basis of legal regulation in various spheres of public relations are constitutional norms. Considering the scope of legal regulation of labor relations, first of all, it should be said about the specification in sectoral legislation of the provisions of Article 43 of the Constitution of the Republic of Moldova - The right to work and labor protection [2].

In this regard, constitutional values are of prac-

tical interest and significance for the regulation of labor relations. Taking into account that one of the features of the legal regulation of labor relations is the presence, along with legal norms, of a whole set of social norms through which the regulation of relations that develop in the process of labor activity takes place. Constitutional values in this understanding should be considered as the basis for determining the scope of social norms that are not enshrined in the norms of labor legislation, i.e. non-legal norms in the process of regulating labor relations.

At the same time, taking into account that a specific feature of the labor law framework is the recognition in the system of sources of legal regulation of labor relations of acts of social partnership and local legal acts, it should be noted the role of constitutional values as the basis of the legal consciousness of law enforcement officials - representative bodies of workers and employers.

Based on this, the purpose of the research presented within the framework of the scientific article was to determine the meaning of constitutional values for the regulation of labor relations, taking into account the fundamental role of constitutional norms for sectoral labor legislation.

Research methodology

The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach, determined by the purpose of studying the issue under consideration. The legal analysis of the norms of the current constitutional legislation and labor legislation is carried out by the author on the basis of general legal and special legal research methods. The author uses comparative historical, systemic logical and comparative legal research methods. Since the category of "legal values" and "constitutional values" is considered by a number of authors on the basis of philosophical approaches and general scientific understanding, we draw conclusions and generalizations taking into

account the broad understanding of the category of "values". When considering research questions, an integrated methodological approach is used. Fundamental constitutional rights and guarantees in the sphere of labor are considered as the basis of legal regulation at the level of labor legislation of the Republic of Moldova. An important place in the process of studying scientific and legal material is given to legal acts of European law and international legal norms.

Results obtained and discussions

The Basic Law of the Republic of Moldova names human dignity, human rights and freedoms, the free development of the human personality, justice and political pluralism as the highest values guaranteed and protected by the state (Part 3 of Article 1 of the Constitution of the Republic of Moldova). It is obvious that these values, being declared in the Constitution, can and should be the basis for the regulation of social relations. However, the formal legal approach to understanding values allows, in our opinion, to talk about constitutional values not in general, but in relation to specific relationships in which the subject enters and which are subject to legal regulation. Therefore, the legal category "value" should be considered taking into account the applied methods of legal regulation of public relations within the framework of industry regulation, mainly distinguishing between imperative and dispositive methods, i.e. without absolutizing constitutional values. Considering the importance of the constitution in the legal consolidation of guarantees of freedom of society and its members in various spheres of life, I. Guček, who is noted by scientists as having made a significant contribution to the promotion of constitutional values and the development of research in this area [4], notes such an important characteristic as guarantee against excessive organization and regulation [3, p. 43].

When determining the understanding of constitutional values, we should also pay attention to the wording of the constitutional norm, where the person – a human, is not directly indicated as the highest value, but a different linguistic construction is used. In other words, the question arises: what is the highest value - the person or his rights, dignity and freedom? Without considering it necessary to conduct a discussion regarding the content of this norm and the scope of its legal understanding, we agree with the opinion on this issue expressed in the legal literature. So, G. N. Komkova, speaking about constitutional values, correctly, in our opinion, noted that “... the highest value is a person, without whom the absence or lack of rights and freedoms becomes unimportant” [10, p. 220]. We should agree with S. Turcan, who defines human rights and freedoms «...as the abilities, prerogatives of the individual, which are consecrated and guaranteed by regulations, to have a certain behavior or demands certain behavior from others» [6]. Noting that the basis of human rights are fundamental rights and freedoms which are subjective human rights necessary for life, dignity and free development of the human person, consecrated and guaranteed by the Constitution and international treaties, the author also notes that human rights are recognized as the highest value, but not fundamental human rights, since this is a means of mandatory constitutionalization of all rights and all freedoms [6]. Considering the hierarchical character of the legal system, it follows that the most important, determining and primary legal and non-legal values are included in the Constitution, as the fundamental legal establishment of any state. The supreme constitutional values are a constant of the legal system, even if they are at the same time they may undergo changes [7].

When considering constitutional values in connection with labor legal relations, it is necessary to determine the content and types of legal relations

that belong to this group of legal relations. The labor code of the Republic of Moldova does not contain a definition of labor relations. However, Article 2 of the Labor Code of the Republic of Moldova indicates its scope of action, including the set of individual and collective labor relations, as well as other relations directly related to labor relations (clause 1). Moreover, in. cl. 2 of this article also indicates labor relations, which are subject to the labor code, organic laws and other regulations [9].

As part of the research topic in this scientific paper, in conjunction with constitutional values, labor relations will be considered as social relations regulated by the norms of labor legislation, individual and collective. Since individual labor relations arise when a person implements his constitutional right to work (clause 1, article 43 of the Constitution), and collective labor relations arise through the exercise of the right to negotiate on labor issues (cl. 4, article 43 of the Constitution), in conjunction with the right to form and joining trade unions (Article 42 of the Constitution) [2], it is in context to legal relations arising and implemented on the basis of labor legislation that constitutional values will be considered.

When considering constitutional values and legal regulation of labor relations, we should, in our opinion, focus on the following provisions.

Firstly, the relationship between constitutional values and constitutional principles in relation to the constitutional right to work.

Secondly, understanding and demonstrating constitutional values in the legal regulation of labor relations principles.

Thirdly, the constitutional values' elaboration in the norms of labor legislation when regulating certain types of individual labor contracts and collective labor contracts and agreements.

As for the relationship between constitutional values and constitutional principles in relation to labor relations, we consider it appropriate to con-

sider them through the prism of classifying labor rights as social human rights. We have provided a rationale for classifying the right to work and human rights in the world of work specifically as part of the group of social rights [21, p. 108]. Based on the above, as well as taking into account the proposed classification of the principles of social human rights into three groups: principles of securing rights; principles of implementation and principles of protection of social rights [22, p. 152], it should be noted that constitutional values are manifested differently in each of these groups of principles. Since the principles of legal regulation of mining relations are enshrined in a separate article of the Labor Code of the Republic of Moldova, we can give examples of the branch of labor law principles in relation to this classification. We propose to include among the principles of securing rights: ensuring the right of workers to participate in the management of the enterprise, carried out in the forms provided for by law (p. i); a combination of state and contractual regulation of labor relations and other relations directly related to them (p. j); establishment of state guarantees to ensure the rights of workers and employers, as well as monitoring their compliance (p. l) [9]. Guaranteeing human rights and freedoms as a constitutional value displays in these sectoral principles. among To the principles of the implementation of labor rights in labor legal relationship we propose to include the following: freedom of work, including the right to work, which everyone freely chooses or agrees to without coercion, the right to manage one's ability to work, choose a profession and occupation (p. a); prohibition of forced (compulsory) labor, discrimination on any basis and sexual harassment in labor relations (p. b); ensuring the right of every employee to fair working conditions, including those that meet the requirements of health and safety, and the right to rest, including regulation of working hours,

provision of annual paid leave, daily rest, days off and non-working holidays (p. d); equality of rights and opportunities for workers (p.e); equal pay for equal work or work of equal value (p. f') [9]. In this case, we are talking about human dignity, as a value protected by the constitution, the free development of the individual, as well as justice.

And speaking about the principles of protection of social rights, we can say that constitutional values are expressed through the following sectoral principles of labor law: guaranteeing the right of every employee to timely, full and fair wages, ensuring him and his family a decent existence (p. f); ensuring the right of every employee to protect their labor rights and freedoms, including the right to directly appeal to supervisory and control bodies and labor jurisdiction bodies (p. m); ensuring the right to resolve individual labor disputes and collective labor conflicts, as well as the right to strike in the manner established by this code and other regulations (p. n); ensuring the right of employees to protection of honor, dignity and professional reputation during their work (p. r) [9]. The relationship between constitutional values and human rights in the labor sphere and their significance was considered as part of the study of cases of restriction of human labor rights. "In this capacity, the balance of constitutional values, rights and legitimate interests of subjects in the sphere of labor should be recognized not only as a condition for the implementation of freedom of labor, but also as a constitutional value subject to independent constitutional protection" [5, p. 104].

Of course, the division of the principles of law into groups is very conditional, especially when it comes to the sphere of labor, where within the framework of an individual employment legal relationship, the rights and obligations of the parties are mutual and relations are established based on the need to maintain a balance of interests of the employee and the employer. As A. Sosna correctly

pointed out, the second section of the Constitution is a capacious and integral system of political, economic, socio-cultural rights, which are based on the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the International Covenant on Civil and Political Rights and a number of other international documents [19, p. 51]. Constitutional principles as fundamental normative and value provisions, guidelines, guiding principles of legal reality, expressing the spirit, essence of the constitution itself, objective laws of life and development of society and the state, act as the basis for the formation and provision of consent, political unity of the people, a criterion for the legal regulation of the most important social relations, a vector for the development of other constitutional norms and legal institutions [20].

As noted above, another important factor regarding constitutional values in the field of labor relations is their consolidation/development in the current legislation norms'. Collective labor relations in this case are of interest along with individual ones, since through the implementation of the right to unite in trade unions, as well as other public organizations, workers receive the opportunity to express their interests in the social and labor sphere. This means that when entering into collective labor relations, workers and their representatives also perceive constitutional values. In this regard, one should agree with the opinion that there is a category of constitutional rights-values and include the constitutional right to association among them (articles 41, 42 of the Constitution of the Republic of Moldova) [2].

For individual labor relations and individual labor contracts (Section 3 of the Labor Code of the Republic of Moldova), constitutional values appear as the basis for the emergence and development of individual labor relations. The Labor Code and other laws of the Republic of Moldova normatively establish certain requirements for an employee to be hired, for example, the absence of a criminal record

to occupy teaching positions (clause 2 of Article 296 of the Labor Code of the Republic of Moldova), as well as compliance with a number of restrictions for performing work under an employment contract, for example, restrictions on part-time work for the head of a state, including municipal, enterprise (Article 261 of the Labor Code of the Republic of Moldova) [9]. In addition, the grounds for termination of an individual employment contract at the initiative of the employer, enshrined in Article 86 of the Labor Code of the Republic of Moldova, also provide grounds for speaking about the relationship between these norms and values, including constitutional ones.

Considering the grounds for dismissal at the initiative of the employer, the close connection and dependence of the employee's actions, primarily illegal, and adverse consequences, in the form of disciplinary punishment - dismissal, is undeniable. In this regard, there is an interesting dependence of constitutional values and spiritual-narrative values, which act as a prerequisite for a certain strategy of employee behavior and can lead to unlawful behavior in the labor relationship.

In legal relations, norms of morality, morality, and especially religious norms can influence the emergence and development of legal relations. Despite the principle of prohibition of discrimination in labor law, it is obvious that in collective work psychological factors and characteristics of the subjects are important. Therefore, the study of spiritual values and the influence of moral norms on the employee as a subject of labor relations is of interest in a broad sense, in terms of reflection of constitutional values in their behavior. Among extra-legal norms, moral norms and moral principles should be highlighted. In turn, the conditionality of these norms and spiritual and moral values seems indisputable.

Spiritual values as moral guidelines in the spiritual and cultural development of the people are a condition for the preservation of human civilization.

The concepts of good and evil, ideas about justice and equality, personal dignity, moral assessments of human actions form a certain system of views of each person and society as a whole. The formed social standards contribute to the strengthening of unity, the search for social dialogue and, thus, cement the social structure [17, p. 103].

From a formal legal point of view, the consolidation in legal texts of concepts that correlate with traditional spiritual and moral values implies the possibility of turning to them in “difficult cases” of interpreting the law and developing models of legal argumentation [12, p. 301].

One of the directions of the legal regulation’ differentiation of labor relations is to increase the number of norms that define the features of the labor legal regulation, taking into account moral requirements and ethical principles. At the level of legislative norms, as well as at the contractual level, the circle of workers to whom moral and moral requirements may be imposed is specified. In legal science and in the science of labor law, the issue of criteria for differentiating the legal regulation of labor, including taking into account the religious beliefs and beliefs of the employee, is relevant. Freedom of conscience and freedom of religion are among the personal rights and freedoms of a person, the protection of which is increasingly sought by workers or job seekers. Today, taking into account the growing religiosity of the population, researchers note the increasing role of such a factor as the employee’s subordination of his behavior in the labor legal relationship simultaneously to at least two normative and regulatory systems (legal norms and religious norms) [14, p. 44]. At the same time, both the employee and the employer, need clear legal guidelines for their behavior in case of any subjective reactions and objective capabilities of the employer.

The needs of the employee as an individual include various spiritual needs, including adherence

to religious norms or instructions of other spiritual beliefs. An employee who complies with religious norms simultaneously realizes mainly two constitutional freedoms - freedom to fully dispose of his ability to work (Article 43 of the Constitution of the Republic of Moldova) and freedom of conscience and freedom of religion (Article 31). The constitutional provisions are specified in the provisions of the Law of the Republic of Moldova “On Freedom of Conscience, Thought and Religion”, in particular, Article 4 and Article 5 establish the equality of rights of citizens regardless of their attitude to religion [8].

In the field of legal regulation of labor relations, a number of issues directly related to spiritual and moral values are of practical interest and deserve attention and study. Thus, the subjects of labor law and labor relations are directly influenced by spiritual and moral principles through the principles of labor law. Since the latter are enshrined in norms (for example, Article 5 of the Labor Code of the Republic of Moldova), this allows them to be used in direct legal regulation, including at the local level.

Moral norms containing moral values are applied in the process of establishing specific rules of conduct, at various levels of law enforcement, as well as in the process of local law-making.

Since today the legislator and law enforcement practice pay more attention to the relationship between moral norms, spiritual and ethical norms and principles and norms of law, the issue of applying legal sanctions for violation of moral and ethical requirements seems important. In this regard, it is also of interest to analyze the problems of realizing the right to protection of one’s dignity during working life.

We adhere to the position that there is an exhaustive list of grounds for termination of an employment contract and morality, ethics and religious norms in themselves cannot serve as a basis for assessing the

legality or illegality of an employee's actions. Exclusively in cases listed in the law (for example, an immoral offense incompatible with the continuation of teaching work, the use of physical or mental violence by a teacher against students), an analysis of a disciplinary offense from the standpoint of morality and morality is acceptable as a basis for punishing an employee.

In this case, an interesting example is the practice of the Republic of Kazakhstan in the field of constitutional jurisdiction. Thus, in its Resolution, the Constitutional Court notes "that legal regulation in the field of labor relations, the procedure and conditions for their emergence and termination, restrictions and differentiation leading to differences in rights and obligations, must ensure a balance of constitutionally protected values, public and private interests; use not excessive, but only reasonable, strictly determined measures; meet the requirements of justice; be proportionate, commensurate and necessary for the protection of constitutionally significant values" [15].

In relation to cases of restriction of human labor rights, which include cases of dismissal due to a disciplinary offense, a position was expressed on constitutional values and their significance: "In this capacity, the balance of constitutional values, rights and legitimate interests of subjects in the sphere of labor should be recognized not only a condition for the implementation of freedom of labor, but also a constitutional value subject to independent constitutional protection" [5, p. 103]. Constitutional values, mediated by philosophical, sociological and legal aspects, represent a universal and multidimensional category that includes all spheres and levels of life of subjects of any social relations, and act for these subjects as an indicator that determines the nature of the relationship between them [16, p. 115].

Thus, the implementation of constitutional values in the regulation of labor relations is one of the

existence of the principle of legality in the sphere of labor, on the other hand, it ensures, as noted by V.V. Nevinsky "...directions for the universalization of the value of the constitution itself, possible limits for the universalization of constitutional values as a whole" [13, p. 117].

Speaking about constitutional values in the field of labor relations, it is impossible not to mention the focus of Moldovan legislation on rapprochement with the EU. The Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, signed in 2014, contains in the preamble, as one of the principles of cooperation, an indication of recognition by the parties "that the common values on which the EU is founded, namely democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, as well as the rule of law, also constitute the very essence of the political association and economic integration provided for in this Agreement..." [1]. The granting by the European Council to the Republic of Moldova the status of a candidate for EU membership' country on June 23, 2022 implies further approximation of legislation and bringing it into line with pan-European values. In this regard, as noted by Professor G. Costachi and R. Sultanov, "the rule of law is also recognition of the traditional values of European legal culture and the connection of certain institutions with constitutional law" [11, p. 6].

If at previous stages of legislative development it was noted that "in the Republic of Moldova there is a significant disconnection of fundamental constitutional values and principles from reality," today there is a closer dependence in the content of sectoral legislation and constitutional principles and values [18, p. 83]. This connection can also be traced in the legal regulation of labor relations, which is confirmed by materials from judicial practice and the practice of control and supervisory activities.

Conclusions

The research, within the framework of the presented scientific paper, of issues of constitutional values and their impact on labor relations allows us to state that the legal regulation of labor relations, like other relations regulated by industry legislation, will not occur in isolation. Constitutional foundations, provisions, principles and values act as a mandatory basis for legal regulation. The specifics of labor relations presuppose a significant influence of constitutional values, in their connection with universal human values, moral standards and moral norms and principles.

Constitutional values are revealed in constitutional principles, as well as in the principles of legal regulation of labor relations. In addition, the content of an individual employment contract, as well as the grounds for its termination (for example, in the event of a disciplinary offense), contain the meaning of constitutional values.

Constitutional values allow for a comprehensive approach to the application of international norms when regulating labor relations; for the Republic of Moldova, as a member of the ILO and a participant of international interstate agreements in the social - labor sphere, this is another mechanism for increasing the level of protection of human rights.

Taking into account the status of the Republic of Moldova as a candidate for EU membership, constitutional values should be viewed through the prism of the declarative provisions of the EU-Moldova Agreement, which consolidate European values. In relation to labor relations, expanding employment opportunities for Moldovan citizens is one of the perspective areas of action.

The presented positions and reflections regarding the influence of constitutional values on the regulation of labor relations are not indisputable and affect only some aspects from a wide list of re-

lations in which constitutional provisions are taken into account, as well as constitutional values as basic concepts.

Bibliographical references

1. Association agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States and the Republic of Moldova, 30.08.2014. [online]. Available: <https://dcfta.md/uploads/0/images/large/eu-md-aa-dcfta-en.pdf> [accessed: 24.11.2023].
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994.
3. GUCEAC, I. Constituționalismul, democrația și libertatea – valori ale societății deschise In: *Akademios*, nr. 2(13), iunie 2009, p. 41-47.
4. Omagiu constituției și promotorilor valorilor constituționale// Conferința științifică „100 de ani de la adoptarea constituției României de la 1923: Evoluții, context și perspective europene în România și Republica Moldova”, 24 martie 2023, Universității de Stat din Moldova. [online]. Available: <https://dpc-egov.usm.md/omagiu-constitutei-si-promotorilor-valorilor-constitutionale/> [accessed: 25.11.2023].
5. PUGACHEVA, N. V. The balance between constitutional values, rights and legitimate interests as a criterion of constitutionality of restrictions on the freedom of labour. In: *Russian Journal of Labour & Law*, 2023, p. 92-105. [online]. <https://doi.org/10.21638/spbu32.2023.106> [accessed: 24.11.2023].
6. ȚURCAN, S. *Valorile constituționale ale Republicii Moldova în raport cu valorile Uniunii Europene*. [online]. Available: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/25-32_0.pdf [accessed: 24.11.2023].
7. VARGA, A., BENKE, K. Perspective juridice asupra conținutului valorilor înscrise în Constituția României. In: *Patrimoniul constituțional și valorile democratice*. Curtea Constituțională a României, Curtea Constituțională a Republicii Moldova. [online]. - București: Editura Hamangiu, 2021 ISBN 978-606-27-1916-6. Available: <https://www.constcourt.md/public/files/file/presa/2021/>

Patrimoniul_constitutional_valorile_democratice.pdf [accessed: 24.11.2023].

8. Закон Республики Молдова № 125 от 11-05-2007 о свободе совести, мысли и вероисповедания. Опубликован : 17-08-2007 в Monitorul Oficial № 127-130 статья № 546

9. Кодекс № 154 от 28-03-2003. Трудовой кодекс Республики Молдова. Опубликован : 29-07-2003 в Monitorul Oficial № 159-162 статья № 648.

10. КОМКОВА, Г. Н. Равенство прав и свобод человека – высшая ценность. In: *Конституционные ценности: содержание и проблемы реализации*. Материалы Международной научно-теоретической конференции, 4-6 декабря 2008 г.: В 2-х т. Т.1./Под ред. Н.В. Витрука, Л.А. Нудненко.-М.: Российская Академия правосудия, 2010, с. 210. [online]. Available: http://op.raj.ru/pdf/konst_cennosti.pdf [accessed: 25.11.2023].

11. КОСТАКИ, Г., СУЛТАНОВ, Р. Соблюдение прав человека — главное условие построения правового государства. В: *Закон и Жизнь*, 2012, №. 9, с. 6.

12. КРОПАЧЕВ, Н. М., АРХИПОВ, В. В. Традиционные духовно-нравственные ценности в контексте цифровой трансформации общества: теоретико-правовые аспекты. В: *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Право, 2023 . №14(2), с. 294-306. [online]. Available: <https://lawjournal.spbu.ru/article/view/15441> [accessed: 24.11.2023].

13. НЕВИНСКИЙ, В. В. Сущность и универсализация конституционных ценностей в современном обществе. В: *Lex Russica*. 2018 № 11 (144) с. 106-121

14. НОГАЙЛИЕВА, Ф. К. Содержание трудового правоотношения с работником, соблюдающим религиозные нормы. В: *Юридическая наука*. 2018. № 5, с. 44-48. [online]. Available: <https://cyberleninka.ru/article/n/soderzhanie-trudovogo-pravoотношения-s-rabotnikom-soblyudayuschim-religioznye-normy> [accessed: 24.11.2023].

15. Нормативное постановление Конституционного Суда Республики Казахстан от 31 августа 2023 года № 26-НП О рассмотрении на соответствие Конституции Республики Казахстан подпункта 2) пункта 2 статьи 26 Трудового кодекса Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года и подпункта 8) пункта 3 статьи 16 Закона Республики Казахстан от 23 ноября

2015 года «О государственной службе Республики Казахстан» [online]. Available: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33199022&pos=3;-106#pos=3;-106 [accessed: 24.11.2023].

16. ОЛЕСЬКО, С. С. Конституционные ценности в эпоху цифровизации: новое или хорошо забытое старое? В: *Вестник Полоцкого Государственного Университета*. Экономические и юридические науки. Юридические науки. 2022, № 6, с. 114-120. [online]. DOI 10.52928/2070-1632-2022-61-6-114-120. Available: <https://elib.psu.by/bitstream/123456789/32434/1/114-120.pdf> [accessed: 24.11.2023].

17. САФИНА, С. Б. Духовно-нравственные начала и принципы в системе конституционных ценностей. В: *Вестник Южно-Уральского Государственного Университета*. Серия: Право. 2023. Т. 23. № 1, с 101-105. [online]. Available: <https://cyberleninka.ru/article/n/duhovno-nravstvennye-nachala-i-printsipy-v-sisteme-konstitutsionnyh-tsenostey> [accessed: 25.11.2023].

18. СМОКИНЭ, А., ЯНАК, И. Обеспечение прав и свобод личности в условиях правовой пассивности: современное состояние и перспективы. In: *Studii Juridice Universitare*. 2012, № 1-2, с. 82-92. ISSN 1857-4122

19. СОСНА, А. *Правовые основы реализации конституционного права граждан Республики Молдова на судебную защиту в Европейском суде по правам человека (сравнительно-правовой анализ)*. Дисс. доктора права. Кишинэу, 2012, с. 51.

20. ТИКОВЕНКО, А. Г. *Конституционные принципы и нормы как основа исходных начал трудового права*. [online]. Available: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/pravo-sovremennoy-belarusi-istoki-uroki-dostizheniya-i-perspektivy/2021/konstitutsionnye-printsipy-i-normy-kak-osnova-iskhodnykh-nachal-trudovogo-prava/> [accessed: 24.11.2023].

21. ЦУКИНА, Н. *Социальные права человека и гражданина в Республике Молдова*. Монография. 2018. Кишинэу: Tipografia Centrală. 328 p. ISBN 978-9975-53-947-0.

22. ЦУКИНА, Н., ШЕЛЕНГА, Н. Общие принципы реализации конституционных социальных прав человека. В: *Вестник Приднестровского Университета*. 2017, № 1(55), с. 148-156. ISSN 1857-1158.

DREPTURI ȘI GARANȚII PENTRU SALARIAȚI ÎN CAZ DE CONCEDIERI COLECTIVE: ASPECTE JURIDICE ȘI PRACTICE

Tudor CAPȘA

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat,

Comrat, Republica Moldova

e-mail: tudor.capsa@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6333-1016>

Articolul analizează detaliat principalele aspecte juridice și practice ale legislației muncii autohtone ce reglementează drepturile și garanțiile stabilite pentru salariați în caz de efectuarea de către angajator a concedierilor colective, precum și aplicarea practică și corectă a prevederilor legale relevante, cu formularea în procesul de expunere a materialului a concluziilor și recomandărilor fundamentate pe marginea temei actuale cercetate. Totodată, comentariile cuprinse în articol sunt destinate să asiste corpul profesoral-didactic, doctoranzii, masteranzii, studenții instituțiilor superioare de învățământ/facultăților de drept și cercetătorilor științifici ai organizațiilor/centrelor din domeniul științei și inovării în asimilarea sistemică a normelor legislației muncii privitoare la drepturile și garanțiile salariaților supuși concedierilor colective în cadrul unității. Suplimentar, comentariile enunțate sunt orientate spre înțelegerea mai profundă și aplicarea cât mai corectă/exactă a normelor legale în vigoare referitoare la concedierile colective de către angajatori, juriști, specialiști ai serviciilor resurse umane, reprezentanți ai partenerilor sociali și ai organizațiilor neguvernamentale, judecători, procurori, avocați, mediatori, lucrători și activiști sindicali, salariați și funcționari publici interesați.

Cuvinte-cheie: legislația muncii, concediere colectivă, drepturi și garanții, angajator, salariați, sindicate.

RIGHTS AND GUARANTEES FOR EMPLOYEES IN CASE OF COLLECTIVE REDUNDANCY: LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article analyzes in detail and comments on the main legal and practical aspects of domestic labor legislation that regulates the rights and guarantees established for employees in case of collective dismissals by the employer, as well as the practical and correct application of the relevant legal provisions, with the formulation in the exposure process of the material of the conclusions and recommendations based on the researched current topic. At the same time, the comments contained in this article are intended to assist the teaching staff, doctoral students, master's students, students of higher education institutions/faculties of law and scientific researchers of organizations/centers in the field of science and innovation in the systemic assimilation of labor legislation norms regarding the rights and guarantees of employees subject to collective layoffs within the unit. In addition, the stated comments are aimed at a deeper understanding and the most correct/exact application of the legal norms in force regarding collective dismissals by employers, lawyers, human resource service specialists, representatives of social partners and non-governmental organizations, judges, prosecutors, lawyers, mediators, workers and union activists, employees and interested civil servants.

Keywords: labor legislation, collective dismissal, rights and guarantees, employer, employees, unions.

DROITS ET GARANTIES DES SALARIÉS EN CAS DE LICENCIEMENT COLLECTIF: ASPECTS JURIDIQUES ET PRATIQUES

L'article analyse en détail et commente les principaux aspects juridiques et pratiques de la législation nationale du travail qui réglemente les droits et garanties établis pour les salariés en cas de licenciement collectif par l'employeur, ainsi que l'application pratique et correcte des dispositions légales pertinentes, avec la formulation dans le processus d'exposition du matériel des conclusions et des recommandations basées sur le sujet actuel recherché. Parallèlement, les commentaires contenus dans cet article visent à aider le personnel enseignant, les doctorants, les étudiants de maîtrise, les étudiants des établissements d'enseignement supérieur/facultés de droit et les chercheurs scientifiques des organismes/centres dans le domaine de la science et de l'innovation dans le assimilation systémique des normes de la législation du travail concernant les droits et garanties des salariés soumis au licenciement collectif au sein de l'unité. En outre, les commentaires exprimés visent à une compréhension plus approfondie et à l'application la plus correcte/exacte des normes juridiques en vigueur en matière de licenciements collectifs par les employeurs, les avocats, les spécialistes des services de ressources humaines, les représentants des partenaires sociaux et des organisations non gouvernementales, les juges, procureurs, avocats, médiateurs, travailleurs et militants syndicaux, employés et fonctionnaires intéressés.

Mots-clés: législation du travail, licenciement collectif, droits et garanties, employeur, salariés, syndicats.

ПРАВА И ГАРАНТИИ ДЛЯ РАБОТНИКОВ В СЛУЧАЕ КОЛЛЕКТИВНЫХ УВОЛЬНЕНИЙ: ЮРИДИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье подробно анализируются основные правовые и практические аспекты отечественного трудового законодательства, регулирующие права и гарантии, установленные для работников при коллективных увольнениях по инициативе работодателя, а также практическое и правильное применение соответствующих правовых норм с формулировкой в процессе изложения материала выводов и рекомендаций на основе исследуемой актуальной темы. При этом, комментарии, содержащиеся в данной статье, призваны помочь профессорско-преподавательскому составу, докторантам, магистрантам, студентам высших учебных заведений/юридических факультетов и научным сотрудникам организаций/центров в области науки и инноваций в системное освоение норм трудового законодательства, касающихся прав и гарантий работников, подлежащих коллективному увольнению на предприятии. Помимо этого, изложенные комментарии направлены на более глубокое понимание и максимально правильное/точное применение действующих правовых норм в отношении коллективных увольнений работодателями, юристами, специалистами кадровой службы, представителями социальных партнеров и неправительственных организаций, судьями, прокурорами, адвокатами, медиаторами, профсоюзными работниками и активистами, заинтересованными работниками и государственными служащими.

Ключевые слова: трудовое законодательство, коллективное увольнение, права и гарантии, работодатель, работники, профсоюзы.

Introducere

În anul 2012 partenerii sociali la nivel de țară – Guvernul, Patronatele și Sindicatele au negociat și încheiat Convenția colectivă (nivel național) nr. 11/2012 "Cu privire la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă" în scopul asigurării drepturilor și intereselor salariaților în cazul lichi-

dării unităților ori reducerii numărului sau statelor de personal.

Ulterior, în 2018 legiuitorul moldav a adoptat Legea nr. 85/2018 prin care Codul muncii al Republicii Moldova a fost completat cu art.185¹ având drept obiectiv reglementarea modului de acordare a drepturilor și garanțiilor salariaților în caz de efectuare de

către angajatori a concedierilor colective în cadrul unităților.

În prezentul articol autorul cercetează și analizează detaliat principalele aspecte juridice și practice ale procedurii reducerii în masă a locurilor de muncă și a concedierilor colective prin prisma prevederilor actelor normative nominalizate și a legislației muncii autohtone în ansamblu, ce reglementează drepturile și garanțiile stabilite pentru salariați în caz de efectuare de către angajator a concedierilor colective, precum și aplicarea corectă a altor prevederi legale relevante, cu formularea în procesul de expunere a materialului a concluziilor și recomandărilor argumentate pe merginea temei actuale investigate.

Tezele principale

Normele înglobate în art.185¹ alin.(1) și (2) din Codul muncii al Republicii Moldova (în continuare –CM) [1] statornicesc că concedierile colective (CONCOL) sunt concedierile efectuate de angajator din unul sau din mai multe motive neimputabile salariatului, dacă, într-o perioadă de 30 de zile, numărul concedierilor constituie:

- cel puțin 10 în unitățile în care sunt încadrați între 20 și 99 de salariați;
- cel puțin 10% din numărul salariaților în unitățile în care sunt încadrați între 100 și 299 de salariați;
- cel puțin 30 în unitățile în care sunt încadrați 300 și mai mulți salariați.

La stabilirea numărului efectiv de salariați concediați colectiv se iau în calcul și acei salariați cărora le-au încetat contractele individuale de muncă (CIM) la inițiativa angajatorului, din unul sau mai multe motive neimputabile salariatului (prevăzute la art. 86 alin. (1) lit. z) din CM), cu condiția existenței a cel puțin 5 concedieri.

La rândul său, din cuprinsul art. 86 alin. (1) lit. z) al CM (invocat mai sus) rezultă că concedierea (adică desfacerea din inițiativa angajatorului a CIM

pe durată nedeterminată sau determinată) din unul sau mai multe motive neimputabile salariatului - se admite pentru alte motive prevăzute de normele CM și ale altor acte legislative.

Din conținutul prevederilor precitate apare întrebarea firească și inevitabilă care cere să fie clarificată cu maximă exactitate și deplinătate: ce categorii de salariați anume se consideră concediați din unul sau mai multe motive neimputabile acestora și sunt stipulate de prevederile CM sau ale altor acte legislative/normative în vigoare, care se iau în calcul la stabilirea numărului efectiv de salariați concediați colectiv (dacă numărul lor constituie cel puțin 5 concedieri)?

În context, este necesar de precizat că toate temeiurile de concediere sunt cuprinse în art. 86 alin. (1) din CM (în total, 25 de temeiuri). Prin urmare, temeiurile de concediere ale salariaților din motive neimputabile lor urmează de căutat și găsit nemijlocit în rândul celor 25 de temeiuri înglobate în respectivul articol (86).

Astfel, analiza temeiurilor de concediere stipulate de art. 86 alin. (1) al CM permite a constata că la concedierea salariaților din motive neimputabile acestora se referă:

- lichidarea unității sau încetarea activității angajatorului persoană fizică;
- reducerea numărului sau a statelor de personal din unitate;
- constatarea faptului că salariatul nu corespunde funcției deținute sau muncii prestate din cauza stării de sănătate, conform documentului medical (certificat/adeverință/act etc.), eliberat de autoritatea (instituția) medicală competentă;
- schimbarea proprietarului unității (în privința conducătorului unității, a adjuncților săi, a contabilului-șef);
- încheierea, vizând salariații ce prestează munca prin cumul, a unui contract individual de muncă cu o altă persoană care va exercita profesia, specialitatea

sau funcția respectivă ca profesie, specialitate ori funcție de bază (art.273 CM);

➤ transferarea salariatului la o altă unitate cu acordul celui transferat și al ambilor angajatori;

➤ refuzul salariatului de a continua munca în legătură cu schimbarea proprietarului unității sau reorganizarea acesteia, precum și a transferării unității în subordinea unui alt organ;

➤ refuzul salariatului de a fi transferat la o altă muncă pentru motive de sănătate, conform certificatului medical (art.74 alin.(2) CM);

➤ refuzului salariatului de a fi transferat în altă localitate în legătură cu mutarea unității în această localitate (art.74 alin.(1) CM);

➤ deținerea de către salariat a statutului de pensionar pentru limită de vârstă.

Pe de altă parte, este relevant de remarcat că potrivit art. 2 din Convenția colectivă (nivel național) nr. 11/2012 ”Cu privire la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă” (CCNN nr. 11/2012) [2] la acest subiect sunt prevăzute alte clasificări, decât cele cuprinse în art. 185¹ alin.(1) și (2) din CM, ce constituie drept criterii de reducere în masă a locurilor de muncă în cadrul unității, care așa sau altfel conduc în final la CONCOL.

La concret, conform art.2 din CCNN nr. 11/2012 în calitate de criterii de reducere în masă a locurilor de muncă din unitate se consideră concedierea într-o perioadă de 30 de zile calendaristice a unui număr de:

✓ cel puțin 30% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 10 la 49 de salariați;

✓ cel puțin 15 salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 50 la 99 de salariați;

✓ cel puțin 15% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 100 la 249 de salariați;

✓ cel puțin 40 salariați, dacă angajatorul care

reduce locurile de muncă are încadrați de la 250 la 399 de salariați;

✓ cel puțin 10% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați mai mult de 400 de salariați.

✓ cel puțin 30% de salariați din numărul total de angajați cu CIM pe perioadă nedeterminată, concediați cumulativ pe parcursul a 90 de zile (indiferent de numărul salariaților angajați în unitate).

Prin urmare, se constată că criteriile referitoare la CONCOL prevăzute de art.185¹ alin.(1) și (2) din CM, **pe de o parte**, și criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă cuprinse în art.2 din CCNN nr. 11/2012(reducere ce servește, de regulă, drept temei pentru efectuarea CONCOL), **pe de altă parte**, nu concordează deloc între ele, constituind o diferență juridică considerabilă, ce creează în realitate o coliziune normativă dificilă care devine realmente un impediment greu de ocolit în aplicarea corectă și eficientă în practică de către angajatori a acestor două grupuri de criterii ce diferă esențial între ele.

O asemenea incertitudine în procesul de aplicare în practică a respectivilor grupuri de criterii ce nu concordează între dânsese, impune în consecință necesitatea căutării și găsirii soluției adecvate/corecte, ce ar permite aplanarea justă a acestei colizii juridice dificile ce poate apărea oricând în caz de efectuare de către angajatori a CONCOL.

De remarcat că art.6 din Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017 [3] invocă lista actelor normative ce fac parte din legislația Republicii Moldova, dar care listă nu cuprinde convențiile colective (încheiate conform art.35 alin.(1) CM la nivel național, teritorial și ramural), deși potrivit art.4 lit.g) CM respectivele convenții (inclusiv CCNN nr. 11/2012) sunt recunoscute ca acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, fiind alineate la legislația muncii moldavă.

La acest capitol, menționăm că norma art. 43 alin.(4) din Constituția Republicii Moldova [4]

garantează caracterul obligatoriu al convențiilor colective (deci inclusiv caracterul obligatoriu al CCNN nr. 11/2012), oferindu-le astfel acestor convenții un suport constituțional deosebit de puternic ce permite de fapt egalarea lor după forța juridică cu cea a legilor organice, dat fiind că potrivit art. 72 alin. (3) lit. j) din Legea Supremă, regimul general privind raporturile de muncă se reglementează anume prin legi organice.

Pe de altă parte, norma art.391 alin.(3) din CM stabilește că actele normative în vigoare ce reglementează raporturile de muncă (la care se referă și CCNN nr. 11/2012) se vor aplica doar în măsura în care nu contravin prezentului cod (inclusiv cerințelor art.185¹ CM înserate supra).

La prima vedere se profilează concluzia că prevederile art.2 din CCNN nr. 11/2012 referitoare la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă sunt aplicabile de către angajator doar în măsura în care nu contravin cerințelor art.185¹ alin.(1) și (2) CM privitoare la criteriile de CONCOL.

Cu toate acestea, în astfel de circumstanțe, se cere de dat răspuns la o altă întrebare: care totuși norme legale au prioritate reală în aplicarea lor în caz de recurgere a angajatorului la CONCOL în cadrul unității, adică cele înglobate în art.185¹ alin.(1) și (2) CM (ce au prioritate asupra cerințelor celorlalte acte normative de nivel inferior) sau ale art.2 din CCNN nr. 11/2012(ce au suport constituțional garantat)?

Consider că în situația ce s-a conturat pe marginea acestei configurații/turnuri normative, în genere, nu există vreo colizie juridică deosebită între prevederile art. 185¹ alin.(1) și (2) CM și ale art.2 din CCNN nr. 11/2012, deoarece în primul caz normele CM reglementează aspectele legale ce vizează procedura CONCOL, iar în al doilea caz – dispozițiile CCNN reglementează aspectele legale ce țin de procedura reducerii în masă a locurilor de muncă (ce poate conduce, așa sau altfel, la pornirea procedurii

de CONCOL), adică de fapt armonizând între ele și completându-se reciproc.

Totuși procedura de reducere în masă a locurilor de muncă – nu este absolut identică procedurii privind CONCOL, dat fiind că reducerea substanțială a ocupațiilor antrenate în procesul de lucru se referă la micșorarea numărului de funcții/profesii, atât din rândul celor ocupate de salariați în bază de CIM, cât și din rândul celor vacante/libere ce nu sunt deținute de careva salariați angajați în virtutea diferitor cauze obiective: creșterea anuală a deficitului forței de muncă, lipsa de personal cu profil corespunzător, volumul mic de lucru în respectivele funcții sau profesii, automatizarea și digitalizarea anumitor locuri de muncă, ocuparea multor posturi de către persoane angajate prin cumul, etc.

La rândul său, procedura de CONCOL reglementează, **în primul rând**, condițiile privind disponibilizarea într-un număr mare a salariaților care activează în bază de CIM în legătură cu lichidarea unității sau cu reducerea numărului/statelor de personal din unitate, iar **în al doilea rând** – urmărește drept scop principal asigurarea protecției și realizarea drepturilor/garanțiilor juridice prevăzute de legislația muncii în caz de recurgere a angajatorului la o astfel de disponibilizare masivă.

Mai departe, din cuprinsul art.185¹ alin. (3) - (5) CM rezultă că în cazul în care la unitate sunt preconizate măsuri ce presupun efectuarea CONCOL, cu cel puțin 3 luni înainte (incluzând perioada de preavizare de 2 luni prevăzută la art.185¹ alin. (7) CM) angajatorul este obligat să notifice (în formă scrisă) despre acest lucru reprezentanții salariaților (organul sindical) din unitate și Direcția teritorială pentru ocuparea forței de muncă (DOFM) și să inițieze consultări cu reprezentanții salariaților în vederea negocierii și încheierii unui acord (care se întocmește și semnează în formă scrisă).

Este important de precizat că, potrivit art.1 din CM, reprezentanți ai salariaților se consideră orga-

nul sindical ce activează, de regulă, în cadrul unității în conformitate cu legislația în vigoare și cu statutele sindicatelor, iar în lipsa acestuia – alți reprezentanți aleși de salariații unității în modul stabilit de art.21 CM ce prevede, în speță, că împuternicirile reprezentanților aleși ai salariaților, modul de exercitare a acestora, precum și durata și limitele mandatului lor, se stabilesc de adunarea generală (conferința) a salariaților într-un act normativ la nivel de unitate (în care pot fi incluse și reglementări speciale/detaiate ce țin de procedura concedierilor colective). De remarcat că în literatura juridică de specialitate este elaborată și publicat în premieră un model al Regulamentului cu privire la reprezentanții aleși ai salariaților din unitate, care poate fi precizat și completat de colectivul de muncă, ținându-se cont de specificul activității lui de bază și efectivul de lucrători [5].

Apropos, la elaborarea și adoptarea de către adunarea generală (conferința) a salariaților din unitate a respectivului Regulament, este rezonabil de aplicat în modul corespunzător toate prevederile relevante înglobate în Convenția OIM nr. 135 cu privire la protecția drepturilor reprezentanților lucrătorilor la întreprinderi și posibilitățile acordate lor, la care Republica Moldova este parte (ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 593/1995) [6], având totodată în vedere că pct. 3 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 55/1999 “Privind interpretarea unor prevederi ale articolului 4 din Constituția Republicii Moldova” statornicește expres că tratatele internaționale ratificate de țara noastră (inclusiv sus-numita Convenție a OIM nr. 135) sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern [7].

Pentru a permite reprezentanților salariaților (organului sindical) să formuleze propuneri constructive, art. 185¹ alin. (3) - (5) CM stabilește în continuare regula, conform căreia cu cel puțin 5 zile lucrătoare înainte de a iniția consultările, angajatorul

este obligat să le furnizeze acestora, în scris, toate informațiile utile disponibile cu privire la:

- ✓ motivele CONCOL preconizate;
- ✓ numărul și categoriile de salariați care vor fi concediați în urma CONCOL;
- ✓ numărul și categoriile de salariați încadrați la unitate;
- ✓ perioada în care vor avea loc CONCOL;
- ✓ criteriile de selectare a salariaților care urmează a fi supuși CONCOL, prevăzute de lege (art.183 CM), de CC sau de CCM;
- ✓ metoda de calcul al oricăror indemnizații aferente concedierii, prevăzute în CCM sau în actele normative la nivel de unitate (emise de angajator conform art.10 alin.(1) lit.e) CM), cu excepția celor prevăzute de legislația în vigoare (mai exact, de art.186 alin.(1) CM).

Din esența/logica dispozițiilor legale invocate supra decurge că înainte cu cel puțin 5 zile lucrătoare de inițierea consultărilor menționate, angajatorul este obligat să trimită o scrisoare oficială la adresa reprezentanților salariaților/organului sindical (pe care destinatarul urmează să o recepționeze și înregistreze în modul stabilit), prin care să fie furnizate (puse la dispoziție) acestora toate informațiile și datele utile/necesare (specificate mai sus) ce sunt disponibile expeditorului scrisorii vizate, adică angajatorului.

Respectivele consultări durează până la încheierea acordului menționat, dar în orice caz nu mai mult de 30 de zile calendaristice din momentul informării reprezentanților salariaților/organului sindical despre CONCOL preconizate de către angajator.

Altfel spus, din rațiunea prevederilor precitate se desprinde că în cazul când angajatorul preconizează măsuri ce presupun CONCOL - urmează a fi întocmite în cadrul unității următoarele acte interne:

- notificarea despre CONCOL cu cel puțin 3 luni înainte a reprezentanților salariaților/organului sindical din unitate;

➤ notificarea despre CONCOL cu cel puțin 3 luni înainte a DOFM;

➤ încheierea în decurs de nu mai mult de 30 de zile calendaristice a unui acord bilateral dintre angajator și reprezentanții salariaților/organul sindical din unitate în rezultatul consultărilor purtate în privința CONCOL.

Pe de altă parte, art.185¹ alin. (6) CM stipulează că în cazul în care nu se ajunge la un acord și decizia unilaterală a angajatorului este de a continua procesul de CONCOL, această decizie este comunicată, prin notificare - reprezentanților salariaților (organului sindical) din unitate și DOFM. Totodată, notificarea DOFM va conține cel puțin elementele prevăzute mai sus, precum și orice alte informații utile/adăugătoare cu privire la CONCOL preconizate, dar și în privința consultărilor purtate cu reprezentanții salariaților (organul sindical). Obligația notificării vizează fiecare concediere preconizată în cadrul CONCOL.

Altfel zis, din sensul normelor precitate rezidă că în cazul când nu se ajunge la un acord dintre părți și angajatorul consideră necesar de a continua în mod unilateral procesul de CONCOL (invocând argumentele de rigoare în acest sens) - urmează a fi întocmite în cadrul unității următoarele acte juridice:

➤ decizia unilaterală a angajatorului de a continua procesul de CONCOL (care se reflectă/întruchipează, de regulă, prin emiterea de către acesta a respectivului ordin);

➤ notificarea reprezentanților salariaților (organului sindical) din unitate despre continuarea în mod unilateral a procesului de CONCOL;

➤ notificarea DOFM despre continuarea în mod unilateral a procesului de CONCOL cu specificarea datelor respective.

În fine, norma art.185¹ alin. (7) CM stabilește că preavizarea, sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării,

salariaților cu privire la CONCOL se realizează cu 2 luni înainte de concediere, respectându-se procedurile de concediere individuală stabilite la art. 88 CM (*ce reglementează procedura de concediere a salariaților în cazul lichidării unității ori reducerii numărului/statelor de personal*). Din conținutul normei enunțate se rezumă că salariații supuși CONCOL urmează a fi preavizați, sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării, cu 2 luni înainte de încetarea CIM în temeiul art. 86 alin.(1) lit.b) sau lit.c) CM, cu întocmirea în acest caz a tuturor actelor interne ce decurg din cerințele imperative ale art. 88 CM, precum și din cele ale art. 86 alin.(2), art. 87, art. 183, art. 184 alin.(1) și (2), art. 186 alin.(1) și art. 251 CM.

Pornind de la tezele și rezultatele cercetării enunțate și explicate supra, mai jos se invocă modelele tuturor actelor juridice interne ce urmează a fi întocmite în cadrul unității în caz de recurgere a angajatorului la CONCOL, fapt ce va minimiza sau chiar va exclude posibile încălcări ale rigoriilor în vigoare pe marginea problemei complexe abordate și investigate.

Modelul 1

Antetul Firmei de comerț "ORIZONT"

Nr. _____ din _____ 20__

***Către comitetul sindical
al Firmei de comerț "ORIZONT"***

NOTIFICARE

Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT", în temeiul art.185¹ alin.(4) și (5) din Codul muncii, no-

tifică comitetul sindical din cadrul firmei cu 3 luni înainte despre recurgerea la concedierile colective și inițierea consultării cu comitetul sindical în vederea încheierii unui acord bilateral pe marginea acestor concedieri.

Pentru formularea propunerilor constructive în privința concedierilor colective preconizate, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" furnizează în acest scop toate informațiile utile disponibile cu privire la:

- a) motivele concedierilor preconizate _____;
- b) numărul și categoriile de salariați care vor fi concediați _____;
- c) numărul și categoriile de salariați încadrați la unitate _____;
- d) perioada în care vor avea loc concedierile _____;
- e) criteriile de selectare a salariaților care urmează a fi concediați, prevăzute de lege, de CK sau CCM _____;
- f) metoda de calcul al plăților aferente concedierii, prevăzute în CCM și/sau în RIU, cu excepția celor prevăzute de legislația în vigoare conform art.186 din Codul muncii _____.

În contextul celor invocate supra, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" menționează că potrivit art.185¹ alin.(5) din Codul muncii consultările inițiate durează până la încheierea unui acord bilateral între părțile implicate (în formă scrisă), dar nu mai mult de 30 de zile calendaristice de la data recepționării de către comitetul sindical al firmei a prezentei notificări despre concedierile colective preconizate.

Totodată, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" atenționează comitetul sindical din cadrul firmei că în cazul în care nu se va ajunge la un acord bilateral între părțile implicate - Conducerea Firmei este în drept să decidă conform art.185¹ alin.(6) din

Codul muncii în mod unilateral continuarea procesului de concediere colectivă, comunicând această decizie, prin notificare, comitetului sindical și Direcției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă (notificarea ultimei va conține/cuprinde elementele enunțate mai sus, dar și alte posibile informații utile cu privire la concedierile preconizate și la consultările purtate cu comitetul sindical).

Director

Miroslav VÂRTOSU

Modelul 2

Antetul Firmei de comerț "ORIZONT"

Nr. _____ din _____ 20__

*Direcția teritorială pentru
ocuparea forței de muncă
din raionul/municipiul*

NOTIFICARE

Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT", în temeiul art.185¹ alin.(4) din Codul muncii, notifică Direcția teritorială pentru ocuparea forței de muncă din raionul/municipiul _____ cu 3 luni înainte despre recurgerea la concedierile colective în cadrul firmei și inițierea consultărilor cu comitetul sindical al firmei în vederea încheierii unui acord bilateral între părțile implicate (în formă scrisă) pe marginea acestor concedieri.

Totodată, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" menționează că, potrivit art.185¹ alin.(5) din Codul muncii, consultările menționate mai sus pot să dureze până la încheierea unui acord bilateral între părțile implicate (în formă scrisă), dar

nu mai mult de 30 de zile calendaristice de la data recepționării de către comitetul sindical din cadrul firmei a respectivei notificări despre concedierile colective preconizate.

La fel, Conducerea Firmei de comerț ”ORIZONT” atenționează că în cazul în care nu se va ajunge la un acord bilateral între părțile implicate - Firma este în drept să decidă conform art.185¹ alin. (6) din Codul muncii în mod unilateral continuarea procesului de concediere colectivă, comunicând această decizie, prin notificare, comitetului sindical și Direcției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă în modul stabilit.

Director

Miroslav VÂRTOSU

Modelul 3

A C O R D
între administrația și comitetul sindical
a Firmei de comerț ”ORIZONT”
din _____ 20__

I. Administrația Firmei de comerț ”ORIZONT”, în persoana directorului _____, *pe de o parte*, și comitetul sindical din cadrul Firmei de comerț ”ORIZONT”, în persoana președintelui comitetului sindical _____, *pe de altă parte*, pe parcursul perioadei _____ 20__ au inițiat și purtat consultări reciproce în vederea încheierii unui acord bilateral scris între părțile implicate pe marginea concedierilor colective preconizate în cadrul firmei până la sfârșitul lunii _____ 20__, axându-se preponderent asupra următoarelor subiecte:

- 1) motivele concedierilor preconizate în cadrul firmei;
- 2) numărul și categoriile de salariați din cadrul firmei care vor fi concediați;
- 3) numărul și categoriile de salariați angajați în cadrul firmei;

4) perioada în care vor avea loc concedierile colective din cadrul firmei;

5) criteriile de selectare a salariaților firmei care urmează a fi concediați, prevăzute de lege, de CC la nivel național și/sau ramural ori de CCM al firmei;

6) metodele de calcul al plăților aferente concedierii, ce pot fi prevăzute în CCM al firmei și/sau în RIU din cadrul firmei, cu excepția celor prevăzute de legislația în vigoare.

II. În urma consultărilor purtate, părțile implicate au convenit pe marginea concedierilor colective preconizate în cadrul firmei asupra următoarelor:

1. Referitor la motivele concedierilor preconizate în cadrul firmei: _____.

2. În privința numărului și categoriilor de salariați care vor fi concediați în cadrul firmei: _____.

3. Privitor la numărul și categoriile de salariați angajați în cadrul firmei: _____.

4. Perioada în care vor avea loc concedierile colective ale salariaților din cadrul firmei constituie: _____ 20__ _____ 20__.

5. Criteriile de selectare a salariaților care urmează a fi concediați din cadrul firmei vor fi aplicate de către angajator în conformitate cu cerințele art.183 din Codul muncii și cele corespunzătoare din Convenția colectivă (nivel național) nr. 11/2012 ”Cu privire la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă”. În CCM al firmei nu sunt prevăzute alte criterii de selectare în acest sens.

6. Metode de calcul al unor indemnizații aferente concedierii – nu sunt cuprinse în CCM al firmei și/sau în RIU din cadrul firmei (în afară celor stipulate de art.186 din Codul muncii).

7. Preavizarea salariaților care urmează a fi concediați din cadrul firmei se va face de către angajator, sub semnătură, cu 2 luni înainte de concediere, fiind respectate în acest caz cu strictețe și în modul corespunzător procedurile stabilite de art. 88 din Codul muncii, inclusiv privitor la concedierea salariaților membri de sindicat doar cu consultarea prealabilă a comitetului sindical al firmei.

III. Controlul asupra respectării clauzelor prezentului acord bilateral va fi exercitat în egală măsură de către administrația Firmei de comerț "ORIZONT" (responsabil dl _____) și comitetul sindical ale Firmei de comerț "ORIZONT" (responsabilă dna _____).

**Directorul
Firmei de comerț
"ORIZONT"**

L.ș.

**Președintele
comitetului sindical
al Firmei de comerț
"ORIZONT"**

L.ș.

Modelul 4

Antetul Firmei de comerț "ORIZONT"

**ORDIN NR. _____
din _____ 20__**

Cu privire la rezultatele consultărilor purtate

Reieșind din faptul că în urma consultărilor purtate între administrația și comitetul sindical ale Firmei de comerț "ORIZONT" pe parcursul a 25 (28, 30) de zile calendaristice, părțile implicate nu au reușit să negocieze și încheie un acord bilateral

scris privitor la subiectele ce țin de concedierea colectivă preconizată în cadrul firmei până la data de _____ 20__ și în conformitate cu art.185¹ alin.(6) din Codul muncii ce statornicește că în cazul în care nu se ajunge la un acord – angajatorul este în drept să decidă în mod unilateral continuarea procesului de concediere colectivă cu notificarea reprezentanților salariaților și Direcției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă,

ORDON:

1. A continua în mod unilateral procesul de concediere colectivă preconizat în cadrul Firmei de comerț "ORIZONT" până la data de _____ 20__.

2. A notifica comitetul sindical ale Firmei de comerț "ORIZONT" despre continuarea în mod unilateral a procesului de concediere colectivă preconizat în cadrul firmei până la data de _____ 20__ (cu anexarea copiei prezentului ordin la notificare).

3. A notifica Direcția teritorială pentru ocuparea forței de muncă din raionul/municipiul _____ despre continuarea în mod unilateral a procesului de concediere colectivă preconizat în cadrul Firmei de comerț "ORIZONT" până la data de _____ 20__ cu specificarea elementelor prevăzute la art.185¹ alin. (4) lit. a) – e) din Codul muncii (cu anexarea copiei prezentului ordin la notificare).

4. Controlul asupra executării integrale a prezentului ordin se pune pe seama serviciului resurse umane din cadrul Firmei de comerț "ORIZONT" (dna _____).

Director

Miroslav VÂRTOSU

Antetul Firmei de comerț "ORIZONT"

Nr. _____ din _____ 20__

*Către comitetul sindical
al Firmei de comerț "ORIZONT"*

NOTIFICARE

Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT", în temeiul art.185¹ alin.(6) din Codul muncii, notifică comitetul sindical al firmei despre faptul că în urma consultărilor ce au derulat între administrația firmei și comitetul sindical al acesteia pe parcursul a 25 (28, 30) de zile calendaristice nu s-a reușit încheierea unui acord bilateral scris între părțile implicate privitor la aspectele ce țin de concedierea colectivă preconizată în cadrul firmei până la data de _____ 20__.

Pornind de la cele menționate supra, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" a decis în mod unilateral să continue procesul de concediere colectivă în cadrul firmei, comunicând această decizie prin prezenta notificare - comitetului sindical al firmei și Direcției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă din raionul/municipiul _____

Director

Miroslav VÂRTOSU

Antetul Firmei de comerț "ORIZONT"

Nr. _____ din _____ 20__

*Direcția teritorială pentru
ocuparea forței de muncă
din raionul/municipiul*

NOTIFICARE

Firma de comerț "ORIZONT", în conformitate cu cerințele art.185¹ alin.(6) din Codul muncii, notifică Direcția teritorială pentru ocuparea forței de muncă din raionul/municipiul _____ (DOFM) despre faptul că în urma consultărilor ce au derulat între administrația firmei și comitetul sindical al acesteia pe parcursul a 25 (28, 30) de zile calendaristice nu s-a reușit încheierea unui acord bilateral scris între părțile implicate privitor la aspectele ce țin de concedierea colectivă preconizată în cadrul firmei până la data de _____ 20__.

Urmare celor relatate mai sus, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" a decis în mod unilateral să continue procesul de concediere colectivă în cadrul firmei, comunicând această decizie prin prezenta notificare - comitetului sindical al firmei și DOFM.

Pornind de la cele invocate supra, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" notifică DOFM privind datele prevăzute de art.185¹ alin.(4) lit.a) –e) din Codul muncii și anume:

a) motivele concedierilor preconizate _____;
_____;

b) numărul și categoriile de salariați care vor fi concediați _____;
_____;

c) numărul și categoriile de salariați încadrați la unitat _____;
_____;

d) perioada în care vor avea loc concedierile _____;
_____;

e) criteriile de selectare a salariaților care urmează a fi concediați, prevăzute de lege, de CC sau CCM _____;
_____.

Suplimentar, Conducerea Firmei de comerț "ORIZONT" aduce la cunoștința DOFM următoarele informații și date utile cu privire la concedierile preconizate și la consultările purtate cu comitetul sindical: _____;
_____.

Director

Miroslav VÂRTOSU

Întru realizarea procedurii de concediere colectivă, este necesar un set special de acte, prezentate în continuare.

**Modul
de preavizare a salariaților cu privire la
concedierile colective conform art. 1851 alin. (7)
din Codul muncii**

*(cu respectarea procedurilor de concediere
stabilite la art. 88 din Codul muncii)*

_____ Șablonul nr.1
ORDIN NR. _____
din _____ 20 _____

***Privind reducerea considerabilă a numărului de
personal din unitate***

În legătură cu cererea scăzută la producția fabricată de unitate și a serviciilor prestate de aceasta pe piața internă și/sau externă, cu aflarea timp îndelungat a salariaților majorității subdiviziunilor în șomaj tehnic ca urmare a fenomenelor de criză în economie în anii _____, necesitatea optimizării structurii și numărului de personal al unității, reieșind totodată din prevederile articolului 88 alineatul (1) litera a) și art.185¹ alin.(7) din Codul muncii(CM),

ORDON:

1. A reduce considerabil numărul de personal muncitoresc al secțiilor de producere:

- a) secția nr.1 - 20 de unități;
- b) secția nr.2 - 22 de unități;
- c) secția nr.3 - 25 de unități;
- d) secția nr.4 - 28 de unități;
- e) secția nr.5 - 30 de unități.

2. A reduce substantial funcțiile de state în următoarele subdiviziuni structurale interne:

- a) în secția marketing - 3 unități;
- b) în contabilitate - 2 unități;
- c) în depozitul producție gata -1 unitate;
- d) în serviciul pază - 4 unități.

3. De adus prezentul ordin la cunoștința conducătorilor subdiviziunilor structurale respective sub semnătură.

4. Secția resurse umane (dna/dl _____), în comun cu conducătorii subdiviziunilor structurale respective și cu respectarea strictă a prevederilor art. 183 din CM (privitor la dreptul preferențial la menținerea la lucru), a pregăti lista salariaților, care vor fi supuși concedierii colective în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității (în temeiul art. 86 alin. (1) lit. c) CM) și a prezenta pentru semnare în termen de 5 zile proiectul ordinului de preavizare a fiecărei persoane în parte în cauză cu

2 luni înainte de concedierea lor, conform art. 185¹ alin. (7) CM.

5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vice directorului general pentru probleme sociale (dl/dna _____).

Director

Semnătura _____

Șablonul nr. 2

ORDIN Nr. ___

din _____ 20__

Despre preavizarea salariaților supuși concedierii colective în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal

În legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității în temeiul ordinului nr. ___ din _____ 20__ și determinarea/elucidarea salariaților care vor fi supuși concedierii colective în urma acesteia, conducându-mă de prevederile art. 86 alin. (2), art. 88 alin. (1) lit. b), art. 183, art. 184 alin. (1) lit. a), art. 185¹ alin. (7) și art. 251 din Codul muncii (CM),

ORDON:

1. A preaviza sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării fiecărui salariat vizat, a salariaților cu 2 luni înainte de concedierea colectivă în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității, următorii salariați (conform listei anexate la prezentul ordin). În caz de refuz al unor salariați de a fi preavizați sub semnătură - de perfectat actul respectiv despre acesta în modul stabilit.

2. A pune executarea nemijlocită a pct.1 din prezentul ordin pe seama secției resurse umane (dna/dl _____) în comun cu conducătorii subdiviziunilor struc-

turale respective (dd. _____, _____, _____).

3. Secția resurse umane (dna/dl _____) va prezenta, în modul stabilit, cu 2 luni înainte de concedierea colectivă, Direcției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, informațiile privind persoanele ce urmează a fi disponibilizate, conform art. 88 alin. (1) lit. g) din CM.

4. De stabilit, că salariații incluși în lista anexată la prezentul ordin, care actualmente se află în diferite concedii, vor fi preavizați sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării fiecărui salariat vizat cu 2 luni înainte după expirarea termenelor concediilor respective.

5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vicedirectorului general pentru probleme sociale (dna/dl _____).

Director

Semnătura _____

Șablonul nr. 3

A C T

privind constatarea faptului refuzului salariatului de a face cunoștință cu ordinul despre preavizarea lui privitor la concedierea colectivă în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității _____ din _____ 20__

Noi, subsemnații, prin prezentul am constatat faptul că salariatul _____, care activează în subdiviziunea structurală _____ a refuzat să facă cunoștință cu ordinul nr. ___ din _____ 20__ despre preavizarea lui privitor la concedierea colectivă în legătură cu reducerea considerabilă a numărului

de personal al unității, în urma caruia a fost întocmit prezentul act.

Prezentul act este semnat:

(semnătura) (numele, prenumele) (funcția/profesia)

(semnătura) (numele, prenumele) (funcția/profesia)

(semnătura) (numele, prenumele) (funcția/profesia)

Șablonul nr. 4

A n t e t

Nr. _____ din _____ 20__

Dnei(dlui) _____

PROPUNERE

În legătură cu emiterea ordinului nr. _____ din _____ 20__ despre preavizarea DVS privitor la concedierea în urma reducerii statelor de personal în cadrul _____, inclusiv a funcției deținute de DVS în prezent, și în conformitate cu prevederile art.88 alin.(1) lit.c) din Codul muncii, conform cărora o dată cu preavizarea în urma reducerii numărului/statelor de personal, va propune în scris salariatului preavizat un alt loc de muncă (funcție) în cadrul unității respective (cu condiția că astfel de loc de muncă (funcție) există la unitate, iar salariatul preavizat întrunește cerințele necesare pentru suplinirea acestuia) - administrația întreprinderii vizate vă propune prin transfer, cu acordul scris al părților, conform art. 68 și art. 74 din Codul muncii, un alt loc de muncă permanent vacant în cadrul întreprinderii în calitate de _____.

Urmare celor relatate, propunem semnarea acordului suplimentar la contractul individual de muncă

existent nr. _____ din _____ 20__ privitor la transferul DVS la un alt loc de muncă permanent vacant propus în cadrul întreprinderii în calitate de _____ până la data de _____ 20__, reieșind din considerentul că DVS întruniți cerințele necesare pentru suplinirea acestuia.

Nesemnarea acordului suplimentar la contractul individual de muncă existent privitor la transferul DVS la un alt loc de muncă permanent vacant propus în cadrul întreprinderii în calitate de _____

până la data de _____ 20__ se va considera ca refuzul DVS de a fi transferat la locul de muncă propus.

Anexă:

Acordul suplimentar la contractul individual de muncă existent privitor la transferul la un alt loc de muncă permanent vacant propus în cadrul întreprinderii în calitate de _____.

Director

Semnătura _____

Șablonul nr. 5

A n t e t

Comitetului sindical al

(denumirea unității)

D E M E R S

în vederea obținerii opiniei consultative privind concedierea salariatului supus concedierii colective în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității

Administrația _____,

(denumirea unității)

reieșind din prevederile art. 87 alin. (1), art. 88 alin. (1) lit. h) și art. 185¹ alin. (7) din Codul muncii (CM) solicită de la comitetul sindical al unității opinia sa consultativă în urma concedierii colective în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității, în privința concedierii membrului de sindicat _____, care activează în subdiviziunea _____.

Vă comunicăm că administrația unității i-a propus dlui _____ un anumit loc de muncă vacant conform cerințelor art. 88 alin. (1) lit. c) din CM, dar pe care dânsul l-a refuzat (ori nu i-a propus vreo ocupație din lipsa locurilor de muncă vacante).

Despre rezultatele examinării prezentului demers și decizia luată rugăm să ne comunicați în scris în modul stabilit.

Anexe:

- 1) Copia ordinului nr. ___ din _____ 20___ privind reducerea numărului de personal al unității;
- 2) Copia ordinului nr. ___ din _____ 20___ despre preavizarea salariaților care vor fi concediați în legătură cu reducerea numărului de personal al unității;
- 3) Alte documente necesare.

Director

Semnătura _____

Șablonul nr. 6

A N T E T

Administrației

(denumirea unității)

**Despre rezultatele examinării demersului
în vederea obținerii opiniei consultative**

Comitetul sindical al _____

(denumirea unității)

aexaminat la ședința din _____
20___ demersul administrației în vederea obținerii
opinie consultative privind concedierea salariatului
membru de sindicat supus concedierii colective în legă-
tură cu reducerea considerabilă a numărului de perso-
nal al unității, dl _____
și comunică că comitetul sindical consideră irele-
vantă (consideră posibilă) concedierea acestuia din
următoarele motive _____
_____.

**Președintele
comitetului sindical**

Semnătura _____

Șablonul nr. 7

ORDIN Nr. _____

din _____ 20___

**Privind concedierea salariatului
supus concedierii colective**

În legătură cu aplicarea concedierii colective în
urma reducerii considerabile a numărului de perso-
nal al unității, conducându-mă de prevederile art. 88
alin. (2) și ale art. 185¹ alin. (7) din Codul muncii
(CM),

ORDON:

1. A-l concedia pe dl/dna _____

(numele, prenumele) _____ (funcția/profesia)

(denumirea subdiviziunii structurale a unității)

în legătură cu aplicarea concedierii colective în urma reducerii considerabile a numărului de personal al unității, în temeiul art. 86 alin.(1) lit.c) din CM de la _____ 20__.

2. A-i plăti dlui/dnei _____, în baza art. 186 alin. (1) lit.a) CM, indemnizația de concediere în sumă de _____ MDL, pentru perioada de activitate la unitate de _____ ani compleți (număr).

3. Contabilitatea (dna/dl _____) a efectuat calculul și plățile drepturilor salariale conform art. 143 CM dlui/dnei _____, inclusiv compensarea pentru concediul de odihnă anual nefolosit pentru perioada de la _____ 20__ până la _____ 20__.

4. Secția resurse umane (dna/dl _____) va aduce prezentul ordin la cunoștința dlui/dnei _____ sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării, cel târziu la data concedierii acestuia, în conformitate cu art. 81 alin. (3) CM.

5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vicedirectorului general pentru probleme sociale (dl/dna _____).

Teimei:

1) Ordinul nr. __ din _____ 20__ privind reducerea considerabilă a numărului de personal al unității;

2) Ordinul nr. __ din _____ 20__ despre preavizarea salariilor supuși concedierii colective în legătură cu reducerea considerabilă a numărului de personal al unității;

3) Demersul angajatorului față de comitetul sindical în vederea obținerii opiniei consultative privind concedierea salariatului membru de sindicat supus concedierii colective din _____ 20__;

4) Opinia consultativă a comitetului sindical din _____ 20__;

5) Alte documente necesare.

Director

Semnătura _____

Concluzii și recomandări

Cercetarea/analiza multidimensională în prezentul articol a prevederilor legislației muncii în vigoare ce reglementează, atât modul de efectuare a concedierilor colective, cât și procedura de reducere în masă a locurilor de muncă, permite formularea *următoarelor concluzii și recomandări*.

1. Normele referitoare la modul de efectuare a concedierilor colective nu concordează în deplină măsură cu prevederile ce țin de procedura de reducere în masă a locurilor de muncă, constituind de fapt după conținut o diferențiere juridică, care poate crea în realitate o coliziune normativă ce poate deveni un anumit impediment în aplicarea corectă și eficientă de către angajatori a acestor norme și prevederi ce difere între ele.

2. Discrepanța colizională existent dintre normele referitoare la modul de efectuare a concedierilor colective și prevederile ce țin de procedura de reducere în masă a locurilor de muncă, îngreunează într-un fel procesul de aplicare în relațiile de muncă a respectivilor rigorii legale, impunând obiectiv și juridic necesitatea căutării și găsirii unor soluții practice adecvate/corecte, ce ar permite aplanarea fondată a acestei discrepanțe.

3. Conform Legii cu privire la actele normative nr. 100/2017 convențiile colective nu fac parte din legislația Republicii Moldova, iar potrivit Codului muncii respectivele convenții sunt recunoscute ca acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, făcând astfel parte din legislația muncii moldavă, urmând a fi tratate ca atare.

4. Norma art. 43 alin. (4) din Constituția Re-

publicii Moldova garantează caracterul obligatoriu al convențiilor colective, oferindu-le un suport constituțional deosebit de puternic ce permite de fapt egalarea după forța lor juridică cu cea a legilor organice, dat fiind că potrivit Legii Supreme, regulamentul general privind raporturile de muncă se reglementează prin legi organice.

5. La rândul său, art. 391 alin. (3) din Codul muncii stabilește că actele normative în vigoare ce reglementează raporturile de muncă (la care se referă și convențiile colective) se aplică doar în măsura în care nu contravin Codului muncii. La prima vedere se profilează concluzia că prevederile convenției colective analizate de autor referitoare la reducerea în masă a locurilor de muncă sunt aplicabile de către angajator doar în măsura în care nu contravin cerințelor Codului muncii privitoare la concedierile colective.

6. Totodată, cercetările științifice efectuate de autor pe marginea subiectului abordat arată că în genere nu există vreo colizie juridică deosebită între prevederile Codului muncii privind concedierile colective și ale convenției colective ce vizează reducerea în masă a locurilor de muncă, deoarece ambele acte normative nominalizate reglementează practic diferite laturi și aspecte legale ce diferă/nu coincid între ele, fiecare având obiectul său aparte de reglementare, dar care de fapt armonizează între ele, completându-se reciproc.

7. Totuși procedura de reducere în masă a locurilor de muncă – nu este identică procedurii concedierilor colective, dat fiind că reducerea substanțială a locurilor de muncă se referă la micșorarea numărului de funcții/profesii, atât din rândul celor ocupate de salariați angajați, cât și din rândul celor vacante/libere ce nu sunt deținute de careva persoane angajate în virtutea diferitor cauze obiective: lipsa de personal cu profil corespunzător, volumul mic de lucru în respectivele funcții sau profesii, automatizarea și digitalizarea anumitor locuri de muncă,

ocuparea multor posturi de către persoane angajate prin cumul, etc.

8. Pe de altă parte, modul privind concedierile colective reglementează condițiile privind disponibilizarea într-un număr mare a salariaților încadrați în câmpul muncii în legătură cu lichidarea unității sau cu reducerea numărului/statelor de personal din unitate, are drept scop principal asigurarea protecției și realizarea drepturilor/garanțiilor de muncă prevăzute de legislația muncii în caz de recurgere a angajatorului la o astfel de disponibilizare masivă.

9. Angajatorul este obligat să trimită (cu cel puțin cinci zile lucrătoare înainte de a iniția consultările) o scrisoare oficială la adresa reprezentanților salariaților/organului sindical din unitate (pe care destinatarul urmează să o recepționeze și înregistreze în modul stabilit), prin care să fie furnizate (puse la dispoziție) acestora toate informațiile și datele utile/necesare (specificate de lege) ce sunt disponibile angajatorului în privința concedierilor colective. Respectivul consultări durează până la încheierea/semnarea unui acord între părți, dar în orice caz nu mai mult de 30 de zile calendaristice din momentul informării reprezentanților salariaților/organului sindical despre concedierile colective preconizate de către angajator.

10. Împuternicirile reprezentanților aleși ai salariaților (în unitățile unde nu sunt sindicate), modul de exercitare a acestora, precum și durata și limitele mandatului lor, se stabilesc de adunarea generală (conferința) a salariaților într-un act normativ la nivel de unitate, în care se recomandă includerea unor reglementări speciale/detaliat ce țin de procedura concedierilor colective.

11. În cazul în care nu se ajunge la un acord între părți și decizia unilaterală a angajatorului este de a continua procesul de concedieri colective, această decizie (materializată prin emiterea unui ordin în acest sens) este comunicată, prin notificare - reprezentanților salariaților (organului sindical) din

unitate și organului teritorial pentru ocuparea forței de muncă.

12. Preavizarea salariaților cu privire la concedierile colective se realizează cu două luni înainte de concediere, respectându-se procedurile de concediere stabilite la art. 88 CM ce reglementează procedura de concediere în cazul lichidării unității ori reducerii numărului/statelor de personal din unitate, precum și concomitent - cerințele corespunzătoare ale art. 86 alin. (2), art. 87, art. 183, art. 184 alin. (1) și (2), art. 186 alin. (1) și art. 251 CM.

13. Tuturor subiecților juridici – angajatori, salariați, reprezentanți ai salariaților (organul sindical) din unitate și organul teritorial pentru ocuparea forței de muncă, implicați în procesul de înfăptuire a concedierilor colective li se recomandă să utilizeze în aplicarea legislației muncii în modul corespunzător modelele actelor juridice interne (ce pot fi precizate de emitenți) care urmează a fi întocmite în cadrul unității în caz de recurgere a angajatorului la disponibilizarea masivă a personalului angajat.

Referințe bibliografice

1. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 159–162, art. 648.
2. Convenția colectivă (nivel național) nr. 11/2012 ”Cu privire la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 149-154, art. 570.
3. Legea cu privire la actele normative nr. 100/2017 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17, art. 34.
4. Constituția Republicii Moldova. Republicată. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 78, art. 140.
5. CAPȘA, T. *Comentariu științifico-practic la Codul muncii al Republicii Moldova*. Chișinău: Universitatea de Studii Europene din Moldova, 2014, p. 34-38.
6. Convenția OIM nr. 135 cu privire la protecția drepturilor reprezentanților lucrătorilor la întreprinderi și posibilitățile acordate lor - <http://sindicat.md>.
7. Hotărârea Curții Constituționale nr. 55/1999 “Privind interpretarea unor prevederi ale articolului 4 din Constituția Republicii Moldova”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.118 -119, art. 64.

EDUCAȚIA ÎN INSTITUȚIILE PENITENCIARE: O CALE SPRE REABILITARE ȘI INTEGRARE

Svetlana GHEORGHIEVA

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: 72svg@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7494-1351>

Prezentul articol atrage atenția asupra rolului important al educației în reintegrarea cu succes în societate a deținuților după ce și-au ispășit pedeapsa. Autorul subliniază faptul că educația este un instrument-cheie pentru prevenirea recidivei și pentru creșterea șanselor deținuților de a se reintegra pe deplin în societate. Articolul, la fel, subliniază importanța unei abordări individuale a educației și reabilitării deținuților, ținând cont de nevoile și caracteristicile unice ale acestora. O atenție deosebită este acordată sprijinului psihologic și reabilitării sociale, care sunt considerate componente integrante ale unei adaptări reușite a deținuților. În plus, este subliniată importanța cooperării între sistemul penitenciar, instituțiile de învățământ și societatea civilă. Această cooperare asigură accesul deținuților la educație și la sprijin după eliberare, ceea ce contribuie la crearea unei societăți mai sigure și mai stabile.

Cuvinte-cheie: educație, instituție penitenciară, condamnat, reabilitare, reintegrare, dreptul la educație, adaptare socială.

EDUCATION IN PENAL INSTITUTIONS: A PATH TO REHABILITATION AND REINTEGRATION

This article draws attention to the important role of education in the successful reintegration of convicted persons into society after serving their sentence. It emphasizes that education is a key tool for preventing reoffending and increasing the chances of convicts to fully reintegrate into society. The article emphasizes the importance of an individual approach to education and rehabilitation of inmates, taking into account their unique needs and characteristics. Particular attention is paid to psychological support and social rehabilitation, considered as integral components of successful adaptation of convicts. In addition, the importance of cooperation between the penitentiary system, educational institutions and civil society is emphasized. This cooperation ensures that inmates have access to education and support upon release, which contributes to a safer and more stable society.

Keywords: education, penitentiary institution, convict, rehabilitation, reintegration, right to education, social adaptation.

L'ÉDUCATION DANS LES ÉTABLISSEMENTS PÉNITENTIAIRES: UNE VOIE VERS LA RÉHABILITATION ET LA RÉINTÉGRATION

Cet article attire l'attention sur le rôle important de l'éducation dans la réinsertion réussie des condamnés dans la société après avoir purgé leur peine. Il souligne que l'éducation est un outil clé pour prévenir la récidive et augmenter les chances des condamnés de se réinsérer pleinement dans la société. L'article souligne l'importance d'une approche individuelle de l'éducation et de la réinsertion des détenus, en tenant compte de leurs besoins et caractéristiques uniques. Une attention particulière est accordée au soutien psychologique et à la réadaptation sociale, qui sont considérés comme

des éléments à part entière d'une adaptation réussie des détenus. En outre, l'importance de la coopération entre le système pénitentiaire, les établissements d'enseignement et la société civile est soulignée. Cette coopération garantit que les détenus ont accès à l'éducation et au soutien après leur libération, ce qui contribue à une société plus sûre et plus stable.

Mots-clés: *éducation, institution pénitentiaire, condamné, réhabilitation, réinsertion, droit à l'éducation, adaptation sociale.*

ОБРАЗОВАНИЕ В УЧРЕЖДЕНИЯХ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ: ПУТЬ К РЕАБИЛИТАЦИИ И РЕИНТЕГРАЦИИ

Данная статья обращает внимание на важную роль образования, успешной реинтеграции осужденных в общество после отбытия наказания. Автор подчеркивает, что образование является ключевым инструментом для предотвращения повторных преступлений и увеличения шансов осужденных на полноценное возвращение в общество. В статье акцентируется значение индивидуального подхода к образованию и реабилитации осужденных, учитывая их уникальные потребности и особенности. Особое внимание уделяется психологической поддержке и социальной реабилитации, как неотъемлемым компонентам успешной адаптации осужденных. Помимо этого, подчеркивается важность сотрудничества между пенитенциарной системой, образовательными учреждениями и гражданским обществом. Данное сотрудничество обеспечивает доступ осужденных к образованию и поддержке после освобождения, что способствует созданию более безопасного и стабильного общества.

Ключевые слова: *образование, пенитенциарное учреждение, осужденный, реабилитация, реинтеграция, право на образование, социальная адаптация.*

Introduction

The problems associated with criminal penalties and the rehabilitation of convicted persons leave far-reaching social and legal consequences. Effective methods of influencing individuals serving a sentence for their subsequent successful reintegration into society are becoming increasingly relevant. Among the factors contributing to this process, education and vocational training play a key role.

Education is considered to be one of the main tools for influencing the personality of convicts and shaping their worldview, values and skills. In this research article we will examine the importance of education and vocational training in the context of rehabilitation and re-education of convicts. We will also analyze different points of view and methods used in research on this topic and highlight the key aspects necessary for successful social rehabilitation of convicts.

We will emphasize that education in penitentiary institutions should be not only accessible but also

motivating for inmates. Effective educational programs should take into account the individual needs and interests of each inmate, as well as promote their personal growth and professional development. The importance of educational work and changing negative stereotypes in society also cannot be underestimated in the context of rehabilitation.

Finally, we will draw attention to the need for cooperation between different institutions, including penitentiary institutions, educational institutions and society as a whole, to ensure the successful adaptation of convicts and provide them with the opportunity for a meaningful life after serving their sentence.

In light of these important aspects, this research article aims to better understand the role of education and vocational training in the process of rehabilitation of convicts and their successful re-socialization.

Research methods used. To achieve the objective, several methods characteristic of this scientific

approach were resorted to, including empirical, expert, comparative and logical methods.

Basic research content

When studying the institution of education in modern society, it is important to note that the state should consider it as a priority area of activity. In the Republic of Moldova, the right to education for individuals serving sentences in the penal system is enshrined at the constitutional and legal level. It belongs to the category of fundamental constitutional rights of individuals.

The right to education is considered one of the most important human rights worldwide, as education helps individuals develop and realize their potential. Education, in its broadest sense, is the process of transmitting knowledge and skills accumulated by society, as well as acquiring and mastering them, along with labor skills. It serves as the foundation for the development of culture and contributes to the advancement of society as a whole, as all nations depend on educated individuals.

Author Ion Oancea, in his definitions, emphasizes that “Education is a form of societal activity that involves guiding and the psychomoral and social development of individuals. Education is understood as the process of shaping, nurturing, or caring for an individual by another person or institution, in order to instill psychosocial, moral characteristics, and behavioral rules necessary for integration or adaptation to family, professional, and social life” [1, p. 8]. The analysis of this definition demonstrates that education and upbringing are of critical importance for the successful integration of an individual into society. Education goes beyond mere knowledge transfer and is also directed towards shaping the individual in social and moral dimensions. Upbringing also plays a vital role in shaping the moral and psychosocial characteristics necessary for successful life adaptation.

This perspective is shared by Kh. A. Tyugaeva, who believes that “personality correction is achievable through active development through educational activities” [2, p. 11]. Education is a public good, and access to it should be provided for everyone, including the incarcerated. In penal institutions, conditions should be created for the education and development of inmates, and access to various forms of education should be ensured.

Securing the right to education for inmates has both moral-ethical and practical significance. On one hand, inmates are citizens whose rights and freedoms, including the right to education, must be guaranteed. Restricting this right can be seen as a violation of human rights and unfair treatment of inmates. On the other hand, education in penal institutions contributes to a more successful rehabilitation and reintegration of inmates into society, ultimately reducing the rate of recidivism.

Research shows that inmates who receive education while incarcerated have a lower chance of reoffending after their release. This is because education develops the skills and knowledge necessary for successful adaptation in society, as well as increasing inmates’ self-esteem and motivation. Thus, ensuring the right to education for inmates is not only a moral-ethical requirement but also a practical necessity to achieve the goals of the penal system.

Therefore, creating conditions for the education and development of inmates and ensuring access to various forms of education is an important task for the state. It is crucial that individuals serving sentences in penal institutions have the opportunity to receive education that can enhance their qualifications, improve their future employment prospects, and prevent recidivism. In the Republic of Moldova, the administration of penal institutions ensures the creation of conditions for inmates to obtain a general secondary education in accordance with the Ex-

ecutive Code of the Republic of Moldova [3]. This allows the convicted individuals to acquire basic knowledge and skills necessary for interacting with the world around them and for successful adaptation in society after serving their sentences.

Furthermore, for inmates who have not completed their general secondary education and are serving life sentences, conditions are provided for self-education that does not violate the order and conditions of their incarceration. This means that inmates have the opportunity to receive additional education and develop their knowledge and skills, even if they cannot obtain a general secondary education.

Overall, ensuring access to education for inmates is an important component of the penal system, as it helps them rehabilitate and successfully reintegrate into society after serving their sentences. Additionally, it can also reduce the risks of recidivism and crime in society. These examples illustrate how education in penal institutions can change the lives of inmates and reduce the likelihood of their returning to criminal activities.

V. Manya says, “Educating the convicted is a complex process that demands a great deal of patience from those who wish to undertake it.” [4, p. 435]. The author appropriately highlights the practical importance of legislators in the realm of education for individuals who are confined away from the free civil society. This is essential to provide convicted individuals with the opportunity to access education and prepare for their return to society after serving their sentences.

As per G. Sult, “...when considering subsequent methods of rehabilitating convicts, it can be observed that obtaining a general education is an integral part of the concept of upbringing, while vocational training can be incorporated into the process of vocational education.” [5, p. 214]. We disagree with the author’s opinion, as it is not entirely accurate. Education and upbringing are different processes, although closely

related. Education is aimed at acquiring knowledge and skills, while upbringing is focused on shaping a person’s worldview, values, and moral principles. Additionally, vocational training cannot fully replace vocational upbringing, as the latter also includes the development of work-related skills, work discipline, and responsibility towards society.

Authors express different views regarding the role of education and vocational training in the rehabilitation and reformation of convicts.

The first author believes that education and vocational training play a key role in this process. At the same time, the second author points out that educating convicts is a complex process, and education and upbringing are distinct processes, although closely related. They also assert that vocational training cannot completely replace vocational upbringing. According to V. Manya, legislation should provide convicts with the opportunity to receive education and prepare for their return to society after serving their sentences. Sult G. does not deny the importance of general education and vocational training but emphasizes that the upbringing process also plays a significant role in rehabilitating convicts.

In summary, both authors agree that education and vocational training are important for the rehabilitation and reformation of convicts. However, they express different viewpoints regarding their specific roles in this process.

Gabriel-Silviu Barbu and Alexandru Șerban in their book “Drept execuțional penal” assert that “education and development for inmates should be conducted in an organized manner and based on appropriate programs, taking into account their psychosocial characteristics, level of education, and needs” [6, p. 12]. These programs should aim to enrich the cultural level, develop moral qualities, and professional skills while also stimulating the interest and desire of inmates to lead a normal life. The analysis of the quote demonstrates that education

and development are of significant importance in the rehabilitation process of inmates and help them successfully reintegrate into society after serving their sentences. Therefore, education and development should be organized according to the needs and level of preparedness of inmates and are an integral part of the rehabilitation process within the correctional system.

Author I. Rusu describes the importance of social rehabilitation and reintegration of released convicts into society. “The objectives of this activity encompass various aspects, such as education, support, development of social skills, and behavioral rehabilitation” [7, p. 449]. We agree because these objectives are aimed at preparing convicts for successful adaptation in society and reducing the risk of reoffending. The author rightly emphasizes that it is important not only to provide convicts with education and assistance in developing social skills but also to help them reintegrate into society by ensuring access to housing, employment, and other living conditions. Additionally, providing convicts with support and moral assistance can help them believe in themselves and their abilities, which can also reduce the risk of reoffending.

In the article “Distance Education in Penal Institutions as a Factor in Positive Personal Growth, Rehabilitation, and Resocialization of Convicts” by authors S. V. Simonov and O. N. Shvartskop, it is noted that “society must create special mechanisms for the social rehabilitation of criminals, to which, firstly, institutions that provide acquisition of professional skills should be included, and secondly, changes in social stereotypes characterizing the personality of a criminal in the public consciousness” [8]. Based on this, in our view, it can be concluded that for the successful rehabilitation and resocialization of convicts, it is necessary not only to provide access to education and vocational training but also to work on changing negative stereotypes associ-

ated with criminals in public opinion. Overall, these measures can contribute to a positive dynamic of personal growth, reformation, and resocialization of convicts. It should be noted that the statements of these authors are more related to the influence of education on social rehabilitation, without focusing on the attainment of education, and enable them to be employed in jobs as holders of complete education cycles.

However, the authors of both articles agree that education is an important tool for the social rehabilitation and resocialization of convicts. Nevertheless, the author of the first article claims that education allows convicts to develop activity and responsibility, prevents personal degradation in conditions of isolation, while the authors of the second article argue that for successful rehabilitation, it is necessary not only to provide access to education and vocational training but also to work on changing negative stereotypes associated with criminals in public opinion. Thus, it can be said that the authors of both articles agree that education is an important component of rehabilitation, but they have different viewpoints on how to ensure the successful rehabilitation of convicts.

We indeed believe that obtaining education has become particularly relevant today. Education includes not only formal learning but also the development of skills and abilities that can be valuable for the future employment of convicts. The absence of a minimum level of education can push a citizen to the margins of life, and this often becomes a cause of criminal activity, leading to convictions and imprisonment. The rehabilitation period plays a significant role in the process of reformation, during which an individual must readapt to normal living conditions and find their place in the social structure. However, many released convicts commit crimes again precisely because they cannot find a meaningful role in society. The reason for this is that they lack the necessary level of knowledge and

professional skills, and they become victims of a social stereotype that assumes that a person who has been released from incarceration is, if not an actual, then a potential criminal [9, p. 209]. However, it should be noted that a reverse vector of movement is needed here, where the primary task of the penitentiary system is to educate convicts during the process of correction and make them in-demand in society. This is not about a certificate or diploma, but about education – the result of acquiring systematic knowledge, skills, and abilities. Only education can provide a convict with a chance to start a new, law-abiding life, considering the negative aspects of their personality associated with conviction and imprisonment.

Undoubtedly, the right to education is also one of the priority tasks as a form of educational work for individuals serving sentences in penitentiary institutions. However, it is worth noting that not only education but also vocational training plays an important role in this process. For example, many penitentiary institutions provide convicts with the opportunity to acquire professional skills and qualifications in various fields such as construction, culinary arts, mechanics, and so on. This not only helps convicts acquire new skills but also boosts their self-esteem and self-confidence.

It is also important to consider that education and vocational training should be accessible not only to convicts but also to former convicts who have already been released. To achieve this, appropriate programs and mechanisms need to be established to help them adapt to their new life and successfully integrate into society. Let's add a few more points to our position.

Firstly, in addition to education and vocational training, it is also important to consider the psychological and social aspects of the rehabilitation process. Convicts need support and assistance in adapting to life after imprisonment, including finding

employment, interacting with others, and rebuilding their relationships with family and friends.

Secondly, it should be noted that the effectiveness of education and vocational training for convicts can only be achieved if they are genuinely interested in the process and willing to learn. Therefore, in addition to the availability of educational programs and courses, it is necessary to create a motivating atmosphere in penitentiary institutions and encourage convicts to participate in education.

Finally, it should be emphasized that the rehabilitation and re-education of convicts are not only the responsibility of the penitentiary system but also of society as a whole. It is important to support initiatives aimed at helping former convicts integrate into society and create conditions for their successful adaptation. This can be achieved through collaboration with employers, educational institutions, and other social institutions.

We believe that education and vocational training play a key role in the rehabilitation and re-education of convicts, helping them successfully reintegrate into society. In addition to education, psychological support and social rehabilitation are integral elements of the successful reintegration of convicts. These aspects play a critical role in the reintegration process, allowing convicts not only to acquire knowledge and skills but also to overcome internal and external barriers that may hinder their successful adaptation.

It is important to note that the level of education significantly affects the formation of interests, needs and views of a person serving a sentence. Thus, convicts with a higher level of education show greater interest in continuing their studies, their need for literature is immeasurably higher. At the same time, they are less likely to have negative needs.

It is obvious that the need for education for the penitentiary system is related to the great increase of recidivism, so spontaneous learning of asocial

norms in the conditions of isolation from society, the disadaptation of convicts and their inability to adequately adapt to the rapid flow of developing information technologies, to the unstable market structure of the economic sphere, to the transition of the state to social principles, which implies quality education of each member of the state and the development of social protection in general.

O. Dobă, in the article “Statutul juridic al condamnatului și reintegrarea lui în societate” notes that “the main means of correction of the convicted person are: the method and conditions of execution of punishment, socially useful work, educational work, vocational training, general education, the influence of society, these means are applied taking into account the category of crime, personality and behavior of the convicted person according to an individual and continuous program” [10, p. 68]. We do not agree with the author’s opinion, because in practice these means are not applied on an individual and continuous program of education. In practice, it is not always possible to implement an individual and continuous approach to correction and education of inmates in penitentiary institutions. This indicates that there are problems in the organization and implementation of educational programs in penitentiary institutions, and additional efforts are needed to ensure more effective work in this area.

Thus, V. Cojocaru and a number of authors in the work “Handbook of the Convict” note that “vocational training of convicts in penitentiary institutions is carried out in the choice of profession within the proposed specialties, training for which is carried out in this penitentiary institution, is carried out by convicts voluntarily” [11, p. 118], with which we agree, since, according to the legislation of the Republic of Moldova, vocational training of convicts is carried out on the basis of voluntariness.

The author I. Oancea emphasizes the importance of educational work in the penitentiary system and

identifies three main elements of this work: ideas, planning and personnel. He considers that “these elements are necessary to carry out socio-pedagogical work in penitentiary institutions, which is a carrier of higher values and must promote conformity between norm and behavior” [12, p. 81-88]. We agree with the author’s opinion and conclude that education and upbringing are important elements of personal development, necessary for its successful adaptation and integration into society.

Undoubtedly, educational work is an important element in the penitentiary system, which is aimed at socialization and rehabilitation of inmates. Ideas, planning and personnel do play a key role in ensuring the effectiveness of this work. However, it should be noted that there are different approaches to educational work and they may differ from one prison system to another and from one country to another. There may also be different views and approaches to defining the highest values that should be conveyed in the process of educational work. In addition, attention should be paid to the fact that the success of educational work depends not only on ideas, planning and personnel, but also on other factors such as funding, access to qualified teachers and resources that can assist inmates in their personal and professional development.

Thus, while educational work is an important element in the prison system, it is not the only factor affecting the socialization and rehabilitation of inmates. It is important to consider it in the context of other factors and take into account different approaches and opinions in order to ensure the most effective education and rehabilitation of inmates.

Psychological support aims to help convicts overcome psychological traumas and stress that may have arisen as a result of imprisonment and interactions with others. Professional psychologists and therapists work with convicts to help them develop emotional stability, adaptive mechanisms, and self-

esteem. This is especially important, as the psychological state of convicts can significantly impact their ability to learn and their successful interaction in society after their release.

Social rehabilitation, in turn, is aimed at preparing convicts for life in society after serving their sentences. This aspect includes teaching social skills, restoring family ties, teaching the fundamentals of civic responsibility, and participation in community life. Additionally, social workers and rehabilitation specialists assist convicts in finding housing, employment, and support them in the process of adaptation to new social conditions.

It is important to note that education, psychological support, and social rehabilitation are interconnected and complement each other. Effective rehabilitation of convicts requires an individualized approach that takes into account their level of education, psychological characteristics, and the need for social support.

Research and practice show that a comprehensive approach, including education, psychological support, and social rehabilitation, increases the likelihood of successful adaptation of convicts after their release. This approach also reduces the risk of recidivism, ultimately contributing to improving public safety and facilitating the reintegration of former convicts into society.

It is also important to consider the importance of individually tailored rehabilitation and education for convicts, which should not be underestimated. This aspect complements and deepens the discussion, emphasizing that each convict is unique and has their own needs and specifics that need to be taken into account in the process of preparing them for reintegration into society.

Reflecting on this topic, it is important to emphasize that successful rehabilitation and education for convicts must be individually tailored, taking into account the needs and specificities of each person within

the correctional system. This individualized approach is a key factor in enhancing the effectiveness and efficiency of the reintegration process into society.

Each convict possesses unique characteristics, educational levels, past experiences, and needs. Therefore, it is essential to conduct individual diagnostics and analysis to determine which educational programs and rehabilitation measures are most suitable for each convict.

The psychological and social aspects influencing the prospects of successful adaptation can vary significantly from person to person. Some convicts may experience traumatic effects due to their experiences in the criminal justice system, while others may require assistance in developing social skills or specific professional skills.

Hence, creating individual educational and rehabilitation plans for each convict is crucial. This allows maximizing their chances of a successful return to society while reducing the risks of recidivism.

Research and practice demonstrate that when rehabilitation and education are tailored to the specific needs of each convict, it enhances their motivation and engagement in the process. The individually oriented approach aims not only to provide convicts with necessary knowledge and skills but also to assist them in developing self-awareness, self-esteem, and planning for their future.

In conclusion, individually tailored rehabilitation and education are fundamental components of the successful reintegration of convicts, transforming them from potential reoffenders into active members of society.

In addition to individually oriented education and rehabilitation, it is also crucial to pay attention to the role of collaboration between the correctional system, educational institutions, and civil society. This collaboration creates a broader support ecosystem that can have a significant impact on the successful adaptation of convicts.

Conclusions

Educational institutions, including schools, colleges, universities, and vocational training centers, can play a crucial role in ensuring access to quality education for convicts. Collaboration with such organizations enables the development of educational programs that align with current standards and labor market requirements. This helps convicts acquire real skills and qualifications that can be valuable when seeking employment after their release.

Furthermore, civil society and non-governmental organizations (NGOs) play an important role in supporting convicts at all stages of their reintegration into society. They can provide psychological support, assist in finding housing and employment, and facilitate social integration. It is essential for the correctional system to collaborate with these organizations to ensure continuous support and monitoring for convicts after their release.

Effective cooperation among all stakeholders in this process contributes to the creation of a comprehensive support system and ensures that convicts do not face the challenges of reintegration alone. It also helps reduce the risk of recidivism, thereby promoting a safer and more stable society.

Bibliographical references

1. OANCEA, Ion. *Drept execuțional penal*. Editura All Educational, București, 1998, p. 8
2. ТЮГАЕВА, Н. А. *Образование осужденных к лишению свободы*. Автореф. дисс. докт. пед. наук. М., 1998, с. 11.
3. Исполнительный кодекс Республики Молдова от 24.12.2004 Опубликован: 05.11.2010 в Monitorul Oficial Nr. 214-220
4. MANEA, Vladislav. *Drept execuțional penal: cu modificăriși completări legestative operate până la 20 august 2014*: Note de curs / Univ. de Stat din Moldova. Fac. De Drept. Catedra de Drept Penal și Criminologie. Chișinău: S. n. 2014 г (F.E.-P. «Tipografia Centrală»), с. 435. ISBN:978-9975-53-434-5
5. СУЛТ, Г. *Подготовка к освобождению и ресоциализация осужденных к лишению к свободе*. Монография МГУ, Кишинэу, 2015, с. 214. ISBN 978-9975-71-610-9
6. BARBU, Gabriel-Silviu. ȘERBAN, Alexandru. *Drept execuțional penal*. Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 12.
7. RUSU, I. *Drept execuțional penal*. Editura Hamangiu, București, 2015. P. 449. Bibliogr. ISBN 978-606-27-0255-7
8. СИМОНОВ, С. В., ШВАРЦКОП, О. Н. Дистанционное образование в пенитенциарных учреждениях, как фактор позитивной динамики личностного роста, перевоспитания и ресоциализации осужденных. В: *Дистанционное образование в высшей школе*. http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Pedagogica/1_110646.doc.htm (дата обращения: 17.09.2023).
9. ГЕОРГИЕВА С, СУЛТ, Г. *Дистанционное образование в пенитенциарных учреждениях Республики Молдова*. Conferința “Știință, educație, cultură” dedicată aniversării de 26 ani de la fondarea Universității de Stat din Comrat, Comrat, Moldova, 10 februarie 2017, Manifestare științifică internațională, Organizatori: Universitatea de Stat din Comrat Vol.1, Comrat. Kompar: (Tipogr. “A & V Poligraf”), 2017, p. 209-212. ISBN 978-9975-83-040-9
10. DOBĂ, OL. Statutul juridic al condamnatului și reintegrarea lui în societate. În: *Științe socioumane*. Ediția a XVI-a, nr.1 p. 65-69.
11. КОЖОКАРУ, В., МАРТИН, Д., МОРАРУ, В. *Справочник осужденного*. IRP, Кишинев: Helmax-im SRL. 2008, с.118 ISBN 978-9975-9676-3-1
12. OANCEA, Ion. *Drept Execuțional penal*. Ed. All, București, 1996, p. 81-88.

ABORDAREA BAZATĂ PE GEN PRIVIND DETENȚIA FEMEILOR

Veronica POZNEACOVA

Specialist Principal, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: veronicapozneacova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>

Femeile reprezintă un grup deosebit de vulnerabil în cadrul sistemului execuțional-penal. Necesitățile deținuților femei diferă de cele ale bărbaților; fapt ce a determinat formarea abordării bazate pe gender; care se manifestă prin adaptarea condițiilor materiale, regulilor de la locul de detenție, programelor de resocializare la necesitățile specifice ale femeilor. Abordarea bazată pe gender se manifestă la toate etapele privării de libertate, începând de la reținerea sau arestarea acestora, repartizarea persoanelor, ispășirea pedepsei privative de libertate, participarea la programele de resocializare, instruire profesională, vocațională, acordarea asistenței medicale, psihologice, contactele cu familia, acordarea dreptului la întreveneri de scurtă și lungă durată, petrecerea timpului liber, cât și aplicarea sancțiunilor disciplinare. În cadrul studiului respectiv am analizat importanța abordării bazate pe gender, reglementarea acestora în cadrul standardelor universale, regionale și naționale, regulile specifice introduse în locuri de detenție a femeilor; cât și realizarea practică a acestora în Penitenciarul 7 Rusca.

Cuvintele-cheie: drepturile omului, sistem penitenciar, deținute, abordare bazată pe gen, Republica Moldova.

GENDER-BASED APPROACH TO THE DETENTION OF WOMEN

Women represent a particularly vulnerable group within the criminal enforcement system. The necessities of women in detention differ from the needs of men, which determined a gender-based approach, which manifests in the adaptation of material conditions, rules from the place of detention, re-socialization programs to the specific needs of women. The gender-based approach is implicit at all stages of deprivation of liberty, starting with detention or arrest, allocation, execution of punishment of deprivation of liberty, participation in programs of re-socialization, professional, vocational training, medical, psychological assistance, contacts with family, granting the right to short and long meetings, leisure time and the application of disciplinary sanctions. In this study, we examined the importance of the gender-based approach, its regulation within the framework of universal, regional, and national standards, specific rules introduced in places of detention for women, and their practical implementation in Prison 7 Ruska.

Keywords: human rights, penitentiary system, female detainees, gender-based approach, Republic of Moldova..

APPROCHE SEXOSPÉCIFIQUE DE LA DÉTENTION DES FEMMES

Les femmes représentent un groupe particulièrement vulnérable au sein du système d'application de la loi pénale. Les besoins des femmes en détention diffèrent des besoins des hommes, ce qui a déterminé une approche sexospécifique, qui se manifeste par l'adaptation des conditions matérielles, des règles du lieu de détention, des programmes de resocialisation aux besoins spécifiques des femmes. L'approche sexospécifique est implicite à tous les stades de la privation de liberté, à commencer par la détention ou l'arrestation, l'attribution, l'exécution de la peine de privation de liberté, la participation à des programmes de resocialisation, de formation professionnelle, d'assistance médicale, psychologique, les contacts

avec la famille, l'octroi du droit à des réunions courtes et longues, les loisirs et l'application de sanctions disciplinaires. Dans cette étude, nous avons examiné l'importance de l'approche sexospécifique, sa réglementation dans le cadre de normes universelles, régionales et nationales, les règles spécifiques introduites dans les lieux de détention pour femmes et leur mise en oeuvre pratique en prison 7 Ruska.

Mots-clés: *droits de l'homme, système pénitentiaire, détenues, approche sexospécifique, République de Moldova.*

ГЕНДЕРНЫЙ ПОДХОД К СОДЕРЖАНИЮ ЖЕНЩИН ПОД СТРАЖЕЙ

Женщины представляют собой особо уязвимую группу в системе исполнения уголовного наказания. Потребности женщин, содержащихся под стражей, отличаются от потребностей мужчин, что определило гендерный подход, который проявляется в адаптации материальных условий, правил, действующих в местах содержания под стражей, программ ресоциализации к конкретным потребностям женщин. Гендерный подход подразумевает на всех этапах лишения свободы, начиная с задержания или ареста, распределения, исполнения наказания - лишения свободы, участия в программах ресоциализации, профессиональной переподготовки, медицинской, психологической помощи, контактов с семьей, предоставления права на кратковременные и длительные встречи, свободное время и применение дисциплинарных взысканий. В данном исследовании мы рассмотрели важность гендерного подхода, его регулирование в рамках универсальных, региональных и национальных стандартов, конкретные правила, введенные в местах лишения свободы для женщин, и их практическую реализацию на примере тюрьмы № 7 "Руска".

Ключевые слова: *права человека, пенитенциарная система, женщины-заключенные, гендерный подход, Республика Молдова.*

Introducere

Este clar că femeile în detenție au nevoi diferite de cele ale bărbaților și este și mai clar că în acest domeniu paritatea genului înseamnă tratament diferit [28, p. 42]. Apărătorii drepturilor omului au susținut în repetate rânduri că aplicarea pedepsei egale pentru bărbați și femei nu determină egalitatea de gen [29], fiindcă o majoritate absolută a condamnaților sunt bărbați, iar sistemul și regimul penitenciar este modelat pentru executarea pedepsei de către bărbați, începând de la arhitectura locurilor de detenție și finalizând cu sistemul de siguranță, asistență medicală, contactul cu rude, antrenarea deținuților la munci și la studii [30, p. 45-53]. În acest context, menționăm că adaptarea sistemului penitenciar la necesitățile femeilor cuprinde domeniile precum condiții materiale de detenție, asistența medicală, asistența și programe de reabilitare psihologică, contactul cu familia și copii, programe de instruire vocațională, profesională, de creație.

În altă ordine de idei, condiții de detenție preca-

re afectează pe toate persoane deținute în locurile privative de libertate, atât bărbați, cât și femei. Cu toate acestea, femeile sunt deosebit de vulnerabile la condiții de detenție necorespunzătoare [13], care, în dependența de circumstanțele cauzei, pot fi calificate ca fiind tratament inuman sau degradant. Deși condițiile de detenție în sine nu pot fi calificate ca fiind discriminatorii, neadaptarea acestora la necesitățile speciale ale femeilor, deținute în sistem penitenciar conceput pentru detenția bărbaților, poate determina efectul discriminatoriu al condițiilor de detenție față de aceasta categorie de persoane [19, p. 3]. Femeile aflate în custodia statului, în special mamele, au nevoi fizice, profesionale, sociale, juridice și psihologice speciale, care diferă de cele ale bărbaților [19, p. 2]. Standardele internaționale adaptate la specificul necesităților femeilor pot garanta că aceasta categorie de persoane este tratată corespunzător, fiindu-i oferite condiții de detenție acceptabile [13], care nu înjosesc demnitatea umană și corespund cu necesitățile acestora.

Per a contrario, un număr mic de locuri de detenție corespund nevoilor deținuților de sex feminin. Penitenciare, de regulă, nu oferă servicii de reabilitare, care corespund standardelor bazate de gender, inclusiv servicii de menținere a sănătății reproductive și mintale a femeilor, fiind constatată neacordarea atenției față de problemele de sănătate ale femeilor de vârstă reproductivă [30 p. 45-53]. În acest caz, se constată lipsa sau calitate precară a asistenței psihologice axate pe depășirea traumelor psihologice, înlăturarea cauzelor personale, care au determinat antrenarea femeii în activitatea infracțională, dezvoltarea aptitudinilor precum încrederea în forțele proprii, independența personală, capacitatea de a construi relații personale sănătoase axate pe stima și respect reciproc. În practică, femeile în detenție reprezintă o categorie discriminată, ceea ce este determinat de viziunea generală asupra rolului femeilor în societate, calificarea comportamentului lor, ca fiind imoral și stigmatizarea acestora, atât în procesul ispășirii pedepsei privative de libertate, cât și după eliberare din locurile de detenție.

Ținând cont de caracteristicile particulare ale femeilor, modul de comitere a infracțiunilor, cât și diferențele de la bărbați deținuți, necesitatea tratamentului și serviciilor, bazate pe specificul de gender devine una evidentă [2]. Profilul psihologico-social al femeilor deținute a determinat necesitatea adaptării sistemului penitenciar și a condițiilor executării pedepselor privative de libertate la necesitățile femeilor, abordare cunoscută în doctrina occidentală sub denumire *gender based approach*, adică abordarea bazată pe gender. Afirmarea necesității modificării condițiilor de executare a pedepsei privative de libertate în penitenciarele pentru femei a fost reiterată în standardele internaționale și cele europene, fiind menționată în special în Regulile Nelson Mandela [31], Regulile Bangkok [32], Regulile Penitenciare Europene și standardele elaborate de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (în continuare, CPT).

În acest context, CPT a subliniat că standardele elaborate sunt unele generale și se aplică, atât față de toate locurile privative de libertate, cele pentru femei, cât și cele pentru bărbați. Cu toate acestea, numărul mic de femei deținute în sistem penitenciar, numărul mic de penitenciare, în care sunt deținute femeile, distanța mare între domiciliul lor și locul de detenție, cât și folosirea spațiilor, concepute pentru detenția bărbaților, determină necesitatea acordării atenției sporite față de asigurarea condițiilor de detenție sigure și corespunzătoare pentru femeile private de libertate [7]. Prin urmare, față de femei se aplică standardele generale privind respectarea drepturilor omului în locurile de detenție, acestea fiind adaptate la necesitățile specifice ale deținuților.

Definirea conceptului abordării bazate pe gender o întâlnim în sistemul de drept al SUA. Oficiul pentru Justiție Juvenilă și Prevenirea Delincvenței din SUA definea serviciile orientate spre gender ca fiind cele, care sunt concepute pentru a satisface nevoile specifice ale infractorilor de sex feminin, în care viziunea femeilor este luată în considerare, experiența și dezvoltarea femeilor este respectată, apreciată și analizată, care largesc capacitățile fetelor și femeilor tinere de a-și dezvolta potențialul general uman și lucrează pentru modificarea viziunilor, ce împiedică fetelor și femeilor tinere să-și conștientizeze potențialul propriu [2]. Prin urmare, serviciile orientate spre gender se axează în principal pe valorificarea experienței femeilor participante la program, acordarea ajutorului psihologic și emoțional necesar pentru depășirea problemelor psihologice și a situațiilor de stres, care contribuie la reintegrarea femeilor în comunitate după ispășirea pedepsei. Aceste servicii sunt concepute pentru femei și nu reprezintă adaptarea serviciilor destinate bărbaților la necesitățile femeilor.

Importanța adoptării unei abordări bazate pe gender este reiterată în cadrul Rezoluției Adunării Generale a ONU din 2019, în conformitate cu care “toate

statele sunt chemate să adopte o abordare bazată pe gender în lupta împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, inclusiv prin luarea în considerare a normelor Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților femei și măsurile non-privative pentru femeile-infractori (Regulile Bangkok) și să acorde o atenție sporită violenței sexuale și celei bazate pe gen” [24].

Referindu-ne la prevederile speciale din Regulile penitenciare europene, menționăm Regula 34 alin. (1) în conformitate cu care “*În plus fata de prevederile specifice ale acestor reguli, autoritățile trebuie sa respecte nevoile deținuților femei, acordând o atenție deosebită nevoilor fizice, profesionale, sociale si psihologice, în momentul luării unor decizii care afectează aspectele detenției lor*”. În acest caz, regimul penitenciar trebuie să fie adoptat la nevoile fizice, inclusiv cele fiziologice ale femeilor, necesitatea reintegrării sociale a acestora, analiza aspectelor vulnerabile și depunerea eforturilor pentru menținerea legăturii între femei și familiile lor, inclus organizarea vizitelor copiilor în locul de detenție. Administrația trebuie să acorde deținuților asistența psihologică și socială corespunzătoare. Regulile penitenciare europene instituie obligație pozitivă a autorităților de a acorda o asistență specială femeilor victime violenței în familie, a violenței fizice, psihice și celei cu caracter sexual. “*O atenție speciala trebuie acordată nevoilor deținuților care au suferit violențe fizice, mentale sau sexuale*.” În plus, este imperativă consultarea deținuților la luarea deciziilor care le vizează în mod direct.

În conformitate cu recomandările Grupei din Oregon privind politica aplicării sancțiunilor față de femei-infractori din 1995, programele axate de reabilitarea și reintegrarea socială a femeilor includ: simplificarea vizitelor femeilor cu copiii lor; organizarea îngrijirii copiilor în cadrul programelor comunitare; promovarea sistemului suportului și a relației, care ajută femeii să dezvolte legături familiare sănăto-

se; prezența mentorilor, care reprezintă un exemplu al puterii și creșterii individuale, acordând susținere necesară; resursele pentru tratamentul narcologiei pentru femeile, infracțiunile cărora este determinate sau influențate de dependența de substanțe narcotice [12, p. 67].

Elaborarea programelor bazate pe gender se axează pe următoarele principii: 1) egalitate nu semnifică asemănare, iar egalitate în acordarea serviciilor constă nu numai în acordarea femeilor accesului la servicii destinate bărbaților, ci egalitatea în oferirea oportunităților adecvate femeilor; 2) programele orientate pe abordarea bazată pe gender nu reprezintă programele elaborate pentru bărbați, accesul la care se acordă și femeilor deținute; 3) percepția de sine a femeilor se manifestă și se dezvoltă diferit în diferite grupuri de femei; 4) necesitățile și problemele unice ale femeilor, de exemplu, victimizarea fizică, sexuală, emoțională, traume, sănătatea fizică și psihică, sarcina, creșterea copiilor trebuie să fie soluționate într-un mediu sigur, de încredere și de susținere axat pe sănătatea mentală a femeilor; 5) femeile trebuie să fie tratate în condițiile mai puțin restrictive, iar nivelul de siguranță trebuie să fie determinat în dependența de profilul personal al femeii deținute, necesitatea tratamentului și asigurării siguranței în instituție penitenciară; 6) tratament și servicii trebuie să se bazeze pe trăsăturile puternice ale femeilor și să se axeze pe asigurarea independenței femeilor; 7) încurajarea și sensibilizării culturale și utilizarea resurselor culturale și punctele forte ale diferitelor comunități [2].

Abordarea bazată pe gender se manifestă la toate etapele privării de libertate, începând de la reținere sau arestarea acestora, repartizarea persoanelor, ispășirea pedepsei privative de libertate, participarea la programele de resocializare, instruire profesională, vocațională, acordarea asistenței medicale, psihologice, contacte cu familie, acordarea dreptului la întreveneri de scurtă și lungă durată, petrecerea tim-

pului liber, cât și aplicarea sancțiunilor disciplinare. Printre alte aspecte, care formează abordarea bazată pe gender cercetătorul V. Zaharia menționa separarea femeilor de bărbați; crearea condițiilor de igienă personală; implementarea măsurilor de prevenire a violenței și abuzului sexual; menținerea legăturilor cu familia [27, p. 35].

Repartizarea femeilor în locurile de detenție

În primul rând, statele sunt obligate să elaboreze și să aplice regulile de repartizare a condamnaților la plasarea acestora în instituția penitenciară, respectând regulile, în conformitate cu care femeile trebuie să fie plasate în blocurile separate de bărbați și fete în blocuri separate de băieți. Minorii cu vârsta sub 18 ani nu trebuie să fie plasați în instituțiile pentru adulți, iar preveniții trebuie să fie separați de cei condamnați [31, regula 8]. CPT a remarcat că, de principiu, femeile private de libertate trebuie să fie deținute în încăperile separate fizic de cele, în care trăiesc bărbații deținuți în aceeași instituție penitenciară. Această cerință a fost dictată de creșterea ratei de plângeri privind aplicarea relexelor tratamente din partea bărbaților, în special a hărțuirii sexuale, inclusiv a insultelor verbale cu o tentă sexuală, în cazul în care statul nu acordă femeilor private de libertate încăperi separate cu o predominantă a personalului feminin, care supraveghează aceste încăperi. Cu toate acestea, CPT salută măsuri progresive de plasarea în comun la cuplurilor căsătorite, în care ambii soți sunt privați de libertate și/sau acordarea unui anumit grad de comunicare mixtă de gen în instituții penitenciare. CPT salută astfel de măsuri progresive, cu condiția ca deținuții implicați în acestea să fie de acord, să fie atent selectați și supravegheați în mod corespunzător [8]. Prin urmare, plasarea femeilor deținute în încăperi separate de cele în care sunt deținuți bărbații reprezintă o regulă, care previne aplicarea relexelor tratamente și a maltratărilor cu caracter sexual față de femei, iar, pe de altă parte, previne formarea siste-

mului de acordare a beneficiilor/ facilităților femeilor pentru contacte cu caracter sexual cu colaboratori sau alți deținuți plasați în vârful ierarhiei subculturii criminale. Această interdicție garantează respectarea drepturilor femeilor, precum dreptul la integritatea fizică și psihică, dreptul la viață privată, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, cât și dreptul la sănătate, inclusiv cea reproductivă.

Criteriile de repartizare a femeilor în instituții penitenciare trebuie să difere de cele aplicabile față de bărbați, fiind axate pe următoarele criterii: aplicarea violenței în familie și a violenței cu caracter sexual față de femei, prezența și numărul copiilor, riscul real pentru securitatea altor condamnați [13] deținuți în locul de detenție, cât și riscul personal al femeii ca aceasta să fie supusă relexelor tratamente, de exemplu, dacă aceasta face parte din grupuri vulnerabile, și anume LGBT, consumatoare de alcool, droguri, prezența bolilor mentale. În pofida importanței fundamentale a repartizării femeilor ținând cont de criteriile specifice, în marea majoritate a locurilor de detenție față de aceasta categorie de persoane se aplică criteriile generale aplicate pentru bărbați [13], ceea ce determină neadaptarea procesului executării pedepsei privative de libertate la necesitățile personale ale femeilor, imposibilitatea participării la programele sociale destinate anumitor categorii de femei, prezența riscului ridicat de maltratate a deținuților din grupurile social-vulnerabile de către alte deținute, cât și dificultățile în reintegrarea socială ulterioară. În acest caz, adoptarea criteriilor speciale de repartizare a condamnatelor ajută la reintegrarea socială a acestora, crearea relației sănătoase și a ajutorului reciproc între codeținute, cât și previne aplicarea maltratărilor din partea codeținuților.

Plasarea femeilor în penitenciare și sectoare de detenție în legislația națională este reglementată în art. 197 din Codul de Executare “(3) *Femeile condamnate execută pedeapsa în penitenciare pentru*

femei sau în sectoare separate ale penitenciarelor nespecializate, cu asigurarea pentru ele a condițiilor penitenciarului pentru femei. Persoanele de sex feminin condamnate care nu au ajuns la majorat execută pedeapsa în penitenciare pentru femei, cu asigurarea pentru ele a condițiilor centrului de detenție pentru minori și tineri” [6, art. 197]. Prevederile Codului de Executare corespund standardelor internaționale în domeniul, fiind reglementată expres plasarea femeilor în penitenciar specializat, în care condițiile de detenție sunt adaptate la necesitățile speciale ale femeilor. Femeile condamnate la privațiune de libertate sunt deținute în Penitenciarul 7 Rusca, iar cele arestate în izolatoare de urmărire penală în sectoare de detenție separate de cele pentru bărbați. În plus, art. 205 reglementează deținerea separată a condamnaților în penitenciare pe categorii: “ (1) În penitenciare se dețin separat: a) femeile - de bărbați; b) minorii - de adulți; c) persoanele aflate sub arest preventiv - de condamnați” [6, art. 205]. Aceste reglementări transpun în practică prevederile standardelor internaționale și stabilesc obligația colaboratorilor instituției penitenciare să asigure deținerea separată a femeilor. Cu toate acestea, în conformitate cu Raportul OAP privind Vizita Preventivă în Penitenciarul Nr.13 din 2021, reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului au constatat încălcarea regulilor plasării unei minore în Penitenciarul 13. În cadrul vizitei în Penitenciarul 13, reprezentanții OAP au constatat că minora se deținea împreună cu persoane adulte, fapt, ce contravine standardelor atât naționale cât și internaționale [20]. Această constatare arată prezența cazurilor unice de încălcare a regulilor de repartizare a minorelor în izolatoare de urmărire penală și necesitatea eradicării acestor practici.

În conformitate cu raportul CPT din anul 2020, Republica Moldova urmează să elaboreze regulile de repartizare a femeilor, ținând cont de profilul personal al condamnatei, prezența fenomenului victimizării și analiza altor factori relevanți. În conformitate

cu raportul CPT “86. În cadrul penitenciarului din Chișinău, delegația s-a întâlnit cu mai multe deținute de sex feminin care au fost victime ale violenței domestice, niciuna dintre acestea nefiind supusă unei evaluări inițiale a nevoilor și riscurilor bazată determinate de istoricului violenței domestice” [17]. CPT a subliniat necesitatea analizei factorilor precum orice violență sexuală și/sau de gen la care femeile au fost supuse anterior, starea lor de sănătate mintală și necesitățile medicale; nivelul dependenței de droguri sau alcool; necesitățile speciale ale femeilor în sfera îngrijiri medicale; prezența responsabilității pentru îngrijirea copiilor și/sau a familiilor acestora și probabilitatea de victimizare și abandon după eliberare [17]. Toate aceste aspecte urmează să fie analizate atât la repartizarea femeilor în locuri de detenție, cât și în procesul executării pedepsei privative de libertate. În special, victimelor violenței în familie urmează să fie acordată asistență psihologică necesară pentru depășirea factorilor de stres și diminuarea impactului acestei experiențe negative asupra vieții victimelor. CPT recomandă autorităților Republicii Moldova să elaboreze o procedură specială pentru repartizarea femeilor deținute, ținând cont de criteriile menționate. Rezultatele evaluării la repartizarea inițială a femeii trebuie să fie incluse în planul individual de executare a pedepselor de către deținutele de sex feminin și luate în considerare la acordarea ajutorului medical [17].

Programele de reabilitare psihologică și socială

Necesitatea adaptării programelor de asistență psihologică, psihiatrică și medicală la necesitățile femeilor a fost subliniată de Regula 12 din Regulile Bangkok, în conformitate cu care “*Pentru reabilitarea femeilor deținute care au probleme cu sănătatea mintală și sunt condamnate la privațiune de libertate sau alte sancțiuni neprivative de libertate sunt organizate programe individuale de tratament și reabilitare psihiatrică, adaptate la factori de gender și*

situații de stres prin care au trecut femeile” [32]. În acest context, se recomandă elaborarea programelor de reabilitare psihologică, care urmează să fie frecventate de către femei pe tot parcursul ispășirii pedepsei privative de libertate.

Studiile au arătat în cazul aplicării sancțiunii privative de libertate față de femei, acestea au o nevoie mai mare de asistență psihologică, decât bărbații, necesitățile determinate de aplicarea violenței domestice, abuzului fizic și sexual. Pentru femei în custodia statului, în special imediat după privare de libertate, este caracteristică prezența tulburării psihologice proporțional mai des, decât la bărbați, care poate fi agravată de respingerea din partea familiei și a societății în ansamblu [13]. Asistența psihologică este necesară în special în contextul în care femei în detenție provin din familii social vulnerabile, pentru majoritatea fiind caracteristice probleme psihologice, cele pe plan personal, copilăria grea, prezența victimizării, incapacitatea de a se auto-accepta, care pot determina dificultăți în adaptarea la mediul penitenciar.

Printre factorii, care agravează starea psihologică a femeilor, trebuie să menționăm, în special, supraaglomerarea instituțiilor penitenciare, lipsa sistemelor adecvate de clasificare a deținuților, cât și lipsa sau neadaptarea programelor de asistență socială, psihologică sau de altă natură la necesitățile individuale a unor femei [14, p. 163, 165], [25, p. 10]. Acești factori, împreună cu condamnările îndelungate la privațiune de libertate, izolarea disciplinară, tulburările mintale, abuzul de substanțe toxice agravează starea emoțională a femeilor în detenție și determină ratele mai ridicate a automutilărilor și tentativelor de suicid, decât în rândul bărbaților [25, p.55], [14, p. 165], [13]. În acest caz, instabilitatea emoțională, care s-a manifestat înainte de privațiune de libertate a femeilor, îmbinată cu necesitatea adaptării la mediul penitenciar și a ocupării unui loc în ierarhia neformală, caracteristică pentru unele locuri

de detenție, privare de libertate și necesitatea respectării regimului zilnic adoptat de către conducerea instituției penitenciare determină inadaptarea socială și necesitatea beneficiii de asistență psihologică calificată.

Importanța programelor de reabilitare psihologică și socială se manifestă în special prin prezența fenomenului victimizării, determinat de profilul personal al femeilor private de libertate, și anume faptul că acestea sunt victimele violenței bazate pe gen, discriminării, abuzului sexual. În plus, programele urmate de femei nu trebuie să fie axate numai pe manifestările antisociale ale acestora, ci pe eliminarea cauzelor, care determină agresivitatea, imposibilitatea integrării în mediul social și tendințe spre autodistrugere. În acest caz, consiliere psihologică calificată trebuie să se axeze pe tratarea depresiei și anxietății de lungă durată și reîncadrarea reușită a femeii în societate după ispășirea pedepsei privative de libertate. Asistența psihiatrică calificată este imperios de necesară în cazul în care femeie suferă de boli mentale și are nevoie de tratament calificat.

Programele de asistență psihologică pentru femei și fete axate pe abordarea bazată pe gender includ, dar nu se limitează la: dezvoltarea sentimentului demnității umane; capacitate de creare a relațiilor de încredere, care determină creșterea spirituală; sănătatea fizică; prevenirea abuzului de substanțe narcotice și toxice; sexualitate; sănătate psihică; sarcina și abilități parentale; capacitate de luare a deciziilor; depășirea traumelor determinate de aplicarea violenței fizice, emoționale și sexuale; dezvoltarea culturală; spiritualitate [3], [4], [5].

În cadrul programelor de reabilitare socială și psihologică a femeilor un rol aparte trebuie să fie acordat serviciilor axate pe tratamentul dependenței de substanțe narcotice axate pe specificul profilului psihologic al femeilor private de libertate, printre care cele ce satisfac necesitățile speciale ale femeilor în tratament, diminuează barierele în tratamen-

tul dependenței, adaptarea programelor la contextul, care corespunde stilului vieții femeilor și protecției de la exploatare, sunt adaptate ținând cont de rolul femeilor, socializarea lor și statut social [11, p. 151-164].

În plus, conform Regulii 13 din Regulile Bangkok *“Personalul penitenciarului este informat despre perioadele în care femeile pot suferi un stres deosebit, astfel încât acesta să fie sensibil la situația femeilor și să se asigure că ele primesc sprijinul necesar”* [32]. Această regulă instituie obligația pozitivă a colaboratorilor instituției penitenciare de a manifesta o atenție sporită față de femei deținute pentru a le susține în perioade de vulnerabilitate sporită. În aceste perioade femei au nevoie de susținere deosebită, consiliere psihologică necesară, iar colaboratorii trebuie să manifeste o atenție sporită în tratamentul femeilor, pentru a nu atinge subiecte vulnerabile în discuțiile cu deținute, de exemplu, relațiile cu familie și copii.

Prevenirea cazurilor de suicid și a automutilărilor

Statul are obligație pozitivă să implementeze măsurile necesare pentru prevenirea sinuciderilor și a automutilărilor în rândul femeilor deținute, în special prin elaborarea politicii complexe pentru protecția sănătății psihice a deținuților. Regula 16 din Regulile Bangkok prevede *“Ca partea componentă a politicii de sănătate mintală pentru femeile aflate în detenție este necesară dezvoltarea și implementarea, în cooperare cu serviciile de sănătate mintală și asistență socială, a strategiilor de prevenire a sinuciderii și autovătămării în rândul femeilor deținute și acordarea unui sprijin specializat adecvat, sensibil la probleme de gen, pentru femeile predispușe la automutilări”* [32]. Necesitatea acestor programe este dictată în special de faptul că femeile cu dereglări comportamentale, comportament deviant sau probleme mintale rămân practic fără ajutor medical calificat,

iar tendințele distructive ale acestora sunt îndreptate împotriva propriei ființe. În acest caz, eșuarea îndeplinirii obligației pozitive a statului de acordare a asistenței medicale, inclusiv a celei psihologice de calitate medie pe țară, care s-a soldat cu suicidul unui deținut poate fi calificată ca încălcare a dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, autoritățile fiind obligate să asigure respectarea drepturilor persoanelor deținute, în special a dreptului la viață, integritate fizică și psihică și a dreptului de a nu fi supus reținerii, tratamentelor, dreptului la asistența medicală calificată, inclusiv prin elaborarea politicilor, axate pe prevenirea suicidelor și a automutilărilor. Acordarea asistenței psihologice și psihiatrice specializate în cadrul programelor de reabilitare socială este imperios de necesară pentru restabilirea sănătății mentale a deținuților și prevenirea automutilărilor.

Pentru prevenirea auto-vătămarilor și a sinuciderilor autoritățile penitenciare trebuie să evalueze nevoile fiecărui deținut în parte, în special a femeilor și a celor cu risc ridicat de sinucidere, să elaboreze strategii pentru prevenirea auto-vătămarilor, cât și să supravegheze mai atent femeile clasificate ca fiind expuse riscului. În acest context, administrarea medicamentelor nu trebuie să poziționată ca fiind un singur mijloc pentru a ajuta femeile să depășească suferința sau depresia, deși, în unele cazuri poate fi necesară. Femeilor trebuie să le fie oferit sprijin psihosocial pentru înlăturarea cauzelor fundamentale, care au determinat apariția problemelor cu sănătatea mintală. În plus, aceste femei nu trebuie să fie tratate ca fiind cele, care necesită un nivel mai ridicat de securitate [14, p. 165]. În acest context, subliniem că fața de fiecare deținută în parte trebuie să fie adoptată o abordare individuală, axată pe necesitățile particulare a fiecărei femei, analiza cauzelor comportamentului antisocial, prezența automutilărilor, a întrebărilor sensibile, care generează o reacție acută din partea deținute, cât și modelarea unui program

de consultații psihologice axate de înlăturarea cauzelor comportamentului distructiv și antisocial. În cazurile respective, tratament medicamentos nu trebuie să fie poziționat ca unicul mijloc de recuperare a sănătății mentale a deținutei, rolul de bază fiind acordat consultațiilor psihologice, psihiatrice, programelor destinate pentru femei cu dereglări comportamentale, fiind axate pe asistența personală, ci nu pe tratament cu medicamente, care poate fi necesar în cazuri grave.

Constatăm cu regret că în prezent în sistemul penitenciar din Republica Moldova nu este elaborată o politică consecventă axată pe protecția sănătății mintale a deținuților. Ținând cont de gradul ridicat de autovătămări și tentative de sinucid în sistemul penitenciar, în general, și automutilărilor în Penitenciarul 7, în particular, în perioada 01 iulie - 30 septembrie 2022 fiind înregistrate 2 tentative de suicid [21], este necesar: 1) elaborarea planului de acțiuni în domeniul protecției mintale a deținuților, 2) elaborarea unei politici naționale axate pe acordarea asistenței psihologice și psihiatrice persoanelor deținute, care nu se limitează la frecventarea cursurilor de 2 săptămâni cu acordarea calificativului “nesatisfăcător”, ci se axează pe asistența psihologică calitativă pe tot parcursul detenției, 3) elaborarea programelor speciale implementate în Penitenciarul 7 Rusca destinate femeilor, care manifestă un comportament violent și tentative de sinucidere. Doar prin elaborarea programelor majore în domeniul sănătății mintale, adoptate la necesitățile diferitor categorii de deținuți, în special, copii și femei, este posibilă diminuarea numărului de cazuri de automutilări, tentative de suicid și comportament agresiv între codeținuți.

Activități, instruire profesională și vocațională

Femeile deținute, de regulă, sunt tinere, cu venituri mici, șomere, fără studii de specialitate și puține competențe de bază [23, p. 16]. Raportorul special al ONU pentru dreptul la educație a menționat că

tratamentul egal și egalitatea de șanse a femeilor și bărbaților nu vor duce neapărat la rezultate similare în cazul dreptului la educație, deoarece nevoile educaționale ale femeilor diferă de cele ale bărbaților. Este important ca formarea profesională și muncă oferită să îndeplinească cerințele pieței și să vizeze creșterea șanselor reale ale femeilor de a primi un salariu egal cu minimul de subzistență după eliberare din locul de detenție [26, p. 75], [13]. Prin urmare, instruire profesională și vocațională acordată femeilor trebuie să se axeze pe acumularea cunoștințelor de specialitate și a abilităților practice, care pot spori șansele de angajare ale femeilor după eliberare din locul de detenție. Importanța acestor instruirii în cadrul activităților generale axate pe resocializare a femeilor se manifestă prin însușirea aptitudinii de a câștiga bani pentru existența de sine stătătoare, de a oferi independența financiară femeilor, aptitudini, care le vor permite să-și câștige bani pentru existența proprie și a copiilor lor. Femeia cu un loc stabil de muncă este mai puțin probabil să se antreneze în activitatea infracțională, decât cea, care nu are un venit stabil și nici aptitudini profesionale pentru angajare.

În conformitate cu Regula 42 alin. (1) din Regulile Bangkok, “*Femeile deținute au acces la un program echilibrat și cuprinzător de activități care ia în considerare nevoile lor speciale din cauza factorilor de gen*” [32]. În mai multe state, spectrul programelor destinate femeilor și calitatea acestora este mai precară, decât celor destinate bărbaților, iar programele existente oglindesc rolurile tradiționale ale femeilor în societate, printre care cusut, gătit, croșetat [23, p. 17]. Mai mult ca atât, deținuților de sex masculin este propusă o gamă mai largă a programelor programe de divertisment, educaționale, cât și proiectelor aducătoare de profit, acestea având mai multe posibilități să se deplaseze în afara instituției penitenciare pentru a participa în programele de lucru în afara locului de detenție [14, p. 201], ceea ce reflectă o tendință mai generală, în conformitate cu

care un număr mic de programe este destinat femeilor, deoarece acestea formează un procent nesemnificativ din numărul total al persoanelor deținute. Creșterea numărului femeilor deținute a determinat limitarea accesului la programe cu caracter educativ și de reabilitare [15, p. 66], [13]. Prin urmare, este prezent fenomenul discriminării directe a femeilor în detenție, care se manifestă în special prin determinarea programelor disponibile pentru femei de către administrația instituției penitenciare sau regulamentul intern al instituției, “adaptarea” acestora rolului social al femeilor, ceea ce determină lipsa unor aptitudini practice, care pot facilita resocializarea femeilor, după ispășirea pedepsei privative de libertate.

Această stare de fapt contravine standardelor CPT, în conformitate cu care femeile private de libertate trebuie să aibă acces la activități semnificative, precum muncă, formare profesională, educație, sport etc. în condiții egale cu cele acordate bărbaților deținuți. Comitetul a constatat prezența discriminării în determinarea activităților pentru deținute, acestea fiind oferite cursurile considerate „potrivite” pentru ei (de exemplu, cusut sau croșetat), în timp ce deținuților de sex masculin li se oferea o formare profesională. Potrivit CPT, o astfel de abordare discriminatorie nu poate decât să consolideze stereotipurile învechite cu privire la rolul social al femeilor. Mai mult, în funcție de circumstanțe, refuzul de acordare a accesului egal la evenimentele organizate în cadrul regimului de detenție poate fi calificat drept tratament degradant [9]. Prin urmare, activitățile organizate în cadrul instituției penitenciare trebuie să fie axate, pe de o parte, de acordarea deținuților instruirii personale și profesionale, care le permite angajarea în câmpul muncii după ispășirea pedepsei privative de libertate, iar, pe de altă parte, trebuie să fie planificate în așa fel în cât să includă activități diverse, inclusiv cele de creație și activități sportive pentru a diversifica ocupațiile lor. Prezența diferenței substanțiale între aplicabilitatea practică a

cunoștințelor acumulate în cadrul instruirii procesionale a bărbaților și femeilor, în detrimentul acestor din urmă în sine poate fi calificat ca tratament degradant și contravine standardelor internaționale în domeniu.

În practica națională, în Penitenciarul nr. 7 – Rusca se atestă rata înaltă de antrenare în câmpul muncii a condamnatelor – 50% din populația penitenciară este încadrată în câmpul muncii, fiind remunerată pentru serviciile prestate [1]. În plus, în penitenciar este organizată instruirea profesională și vocațională, deținutele având posibilitate să treacă mai multe programe de instruire. În conformitate cu raportul CPT din 2015, 75 de deținuți au efectuat lucrări plătite în interiorul penitenciarului 7 Rusca, iar aproximativ 60 au fost angajați de o companie agricolă pentru lucrări sezoniere pe teren în afara penitenciarului. Alți 75 de deținuți au fost înscriși la cursuri de formare profesională (cusut, prelucrarea pielii, cursuri de calculator). Delegația a auzit relatări despre diverse evenimente culturale și programe de gestionare a emoțiilor negative, precum și despre desfășurarea sesiunilor individuale cu psihologul instituției penitenciare [16].

Această practică trebuie să fie apreciată ca una pozitivă și corespunde standardelor internaționale în domeniu. Cunoștințele acumulate pot fi folosite după eliberare de la locul de detenție, deținuților fiind înmânate diplome de absolvire a cursurilor în învățământul profesional tehnic, care pot fi prezentate la potențialul angajator după ispășirea pedepsei privative de libertate. Femeilor le sunt acordate, cu preponderență, lecții practice, ceea ce facilitează angajarea lor ulterioară. Acordarea instruirii adecvate și angajarea în câmpul muncii în timpul detenției corespunde standardelor internaționale în domeniu și reprezintă bunele practici, care urmează să fie preluate de alte penitenciare, în care ratele de angajare a deținuților de sex masculin sunt mult mai diminuate.

Victimele violenței în familie și a abuzului sexual

O atenție sporită în cadrul programelor de resocializare trebuie să fie acordată femeilor victime ale violenței în familie și a celei cu caracter sexual. Regula 42 din Regulile Bangkok prevede “4. *Se depun eforturi speciale pentru a oferi servicii adecvate femeilor deținute, care au nevoie de sprijin socio-psihologic, în special celor care au fost supuse violenței fizice, mentale sau sexuale*” [32]. Vulnerabilitatea femeilor în detenție este dictată, pe de o parte, de problemele psihologice specifice acestei categorii de deținuți, iar, pe de altă parte, de victimizarea acestora, majoritatea fiind supuse anterior unei forme de violență. Prin urmare, administrația instituției de detenție trebuie să acorde o atenție sporită acelor condamnate, care se confruntă cu consecințele discriminării și violenței bazate pe gen.

Femeilor victime ale violenței sexuale înainte privațiunii de libertate sau în timpul detenției trebuie să le fie oferită o evaluare și consultație profesională a medicului calificat, lucrătorului medical și a psihologului. Victimele violenței sexuale pot avea nevoie de mai multe interviuri individuale, pentru a se pregăti moral pentru relatarea despre experiența trăită, iar unele pot să nu fie capabile să comunice despre violența cu caracter sexual, căreia au fost supuse [14, p. 175–176].

Aceasta categorie de femei deținute necesită o abordare individualizată, axată pe adaptarea programelor de asistență psihologică la trecutul și trăirile fiecărei femei în parte. În special, nu se recomandă elaborarea unor programe pe o perioadă de câteva săptămâni la finalizarea căreia psihologul evaluează rezultatele deținutei. Ineficiența acestor programe se manifestă prin durată relativ scurtă a acestora, acordarea calificativului “nesatisfăcător”, pe baza căruia deținutele sunt calificate ca fiind problematice, ceea ce reprezintă un factor de discriminare a acestora. Din contra, este benefică elaborarea programelor ur-

mate de către deținute pe tot parcursul executării pedepsei privative de libertate, fiind evaluat progresul în dependența de începutul tratamentului, ci nu în comparație cu rezultatele altor deținute sau normele general acceptabile. În cadrul programelor urmate pe toată perioada detenției este posibilă evaluarea aspectelor problematice, determinarea schimbărilor în modul de a fi, comportamentul și aspirațiile pe viitor ale femeii, cât și stabilirea altor aspecte, care necesită de a fi abordate în continuare.

În plus, este importantă confidențialitatea discuțiilor între psiholog și victima violenței cu caracter sexual sau a violenței domestice. Rezultatele terapiei nu trebuie să fie divulgate personalului nemedical al instituției penitenciare, cu excepția unor informații generale, care se referă la factori de risc sau tentativa de suicid. Psihologul poate să prezinte aviz privind starea psiho-emoțională a deținutei la examinarea cererii privind eliberarea condiționată înainte de termen. Ca exemplu de bunele practici, poate fi menționată convocarea comisiei de psihologi și psihiatri, care efectuează analiza stării psihologice a femeii sau efectuarea consultărilor consecutive cu mai mulți specialiști. Aceste practici ajută la evaluarea obiectivă a stării psiho-emoționale a deținutei. Divulgarea rezultatelor terapiei psihologice, din contra, poate determina prezența atitudinii discriminatorii față de deținute din categoria respectivă.

Contactul cu familia și exteriorul

Femeilor trebuie să le fie acordată o posibilitate reală de a menține legătura cu familie, copii și rudele apropiate prin elaborarea unui grafic de întrevederi de scurtă și lungă durată, apelurilor telefonice, discuțiilor prin teleconferință. Necesitatea menținerii contactului femeilor deținute cu familiile lor a fost subliniată prin Regula 26 din Regulile Bangkok, în conformitate cu care “*Contactele femeilor deținute cu familiile lor, inclusiv cu copiii lor, cu tutorii și reprezentanții legali ai copiilor lor, sunt binevenite și încurajate în*

mod rezonabil. Ori de câte ori este posibil, se iau măsuri pentru atenuarea inconvenientelor cu care se confruntă femeile deținute în instituții situate departe de domiciliu lor” [32]. Importanța fundamentală a întrevederilor se rezumă la păstrarea legăturii psihologice între deținuta și rudele acestea, acordarea suportului emoțional necesar, cât și posibilitatea transmiterii medicamentelor, produselor alimentare sau de igienă personală indisponibile în instituție penitenciară. Menținerea legăturii între deținuta și rudele apropiate are un impact pozitiv asupra procesului de resocializare a acestora și simplifică reintegrarea în mediu social după eliberare.

Un rol aparte în contactul deținutei cu familie joacă menținerea legăturii cu copiii, subliniată în Regula 28 din Regulile Bangkok. *“Vizitele cu copiii au loc într-un mediu propice obținerii unei experiențe pozitive din vizită, inclusiv în ceea ce privește relațiile cu personalul, și permit contactul direct între mamă și copil. În măsura posibilului, ar trebui încurajate vizitele care implică un contact prelungit cu copiii”* [32]. Menținerea contactului regulat între deținuta și copiii ei diminuează impactul negativ asupra copilului al aplicării sancțiunii privative de libertate față de mama lui și permite păstrarea legăturii emoționale cu aceasta. Comunicarea respectivă are un impact pozitiv dublu. Pe de o parte, femeia este motivată să se resocializeze, să participe la programe de instruire profesională, vocațională, cele educaționale, să lucreze în detenție, acumulând abilitățile necesare pentru angajare în câmpul muncii după eliberare din locul de detenție, ceea ce determină creșterea șanselor de eliberare condiționată înainte de termen. Pe de altă parte, păstrarea legăturii sufletești între copiii și mamele lor are un impact pozitiv asupra formării personalității copiilor, previne comportamentul antisocial al lor, diminuează trauma psihologică, determinată de lipsa contactului cu mamă.

În acest context, se recomandă încurajarea de către administrația instituțiilor penitenciare a contac-

tului dintre deținute și familiile lor, prin elaborarea planului vizitelor de lungă durată, inclusiv a vizitelor conjugale, menținerea contactelor telefonice sau prin intermediul corespondenței [18, p. 4]. Conducerea administrației penitenciare trebuie să manifeste o flexibilitate în ceea ce privește frecvența și durata vizitelor, în special atunci când rudele trăiesc în altă localitate și trebuie să se deplaseze pe distanțe lungi pentru a vizita femeia deținută și trebuie să adapteze planul vizitelor la orarul copiilor și graficul de lucru a membrilor de familie măhuri, pentru a acorda copiilor posibilitatea să viziteze mamele în afara orelor de școală [26, p. 61]. Administrația locului de detenție trebuie să susțină femeile în dorința lor de a menține contact cu familie și să adopte o atitudine pro-activă în organizarea întâlnirilor cu copii și rudele apropiate, ceea ce are un impact pozitiv asupra climatului general în instituție de detenție. Ca o practică pozitivă poate fi invocată prelungirea vizitelor de scurtă durată în cazul imposibilității organizării periodice a vizitelor, de exemplu, din cauza necesității deplasării rudelor pe distanțe mari sau a graficului lor de lucru.

Standardele universale subliniază importanța acordării femeilor vizitelor conjugale. În conformitate cu Regula 58 alin. (2) din Regulile Nelson Mandela *“În penitenciarele în care sunt permise vizitele conjugale, dreptul dat trebuie să fie aplicat fără discriminare, iar femeile deținute vor putea să exercite acest drept în mod egal cu bărbații. Pentru a asigura accesul echitabil și egal trebuie să fie instituite proceduri și oferite încăperi ținând cont de siguranță și demnitate”*. Această regulă previne discriminarea femeilor, poziționarea vizitelor conjugale ca fiind imorale, generată de stereotipuri referitor la rolul femeilor în societate și tendința de a limita aceasta categorie de deținuți în dreptul la vizite conjugale. Regula 27 din Regulile Bangkok conține prevedere asemănătoare *“În cazul în care sunt permise vizitele conjugale, femeile deținute au posibilitatea de a-și*

exercita acest drept în mod egal cu bărbații” [32]. Scopul principal al regulii respective se manifestă prin prevenirea abordării discriminatorii și a limitării femeilor în dreptul la viață privată și de familie. Rolul vizitelor conjugale diferă de alte tipuri de vizite și contacte cu exterior. De regulă, dreptul la vizitele conjugale se acordă doar soțului deținutei, ci nu a concubinului acesteia. Aceste vizite contribuie la menținerea relațiilor de familie, de cuplu, au un impact pozitiv asupra stării psiho-fiziologice a femeilor.

Dreptul la întrevederi de scurtă și lungă durată este reglementat de art. 213 din Codul de Executare și Secțiunea a 25-a din Statutul executării pedepsei de către condamnați. În conformitate cu art. 213 alin. (1) din Codul de Executare *“Condamnatul are dreptul la întrevederi de scurtă și de lungă durată, care se acordă în modul și în condițiile stabilite de prezentul cod și de Statutul executării pedepsei de către condamnați. În cazurile prevăzute de prezentul cod, conform dispoziției șefului penitenciarului, întrevederile de lungă durată pot avea loc în afara penitenciarului, cu dreptul de locuire a condamnatului împreună cu membrii familiei”*. Întrevederile de scurtă durată se acordă pentru o perioadă de 1-4 ore, iar întrevederile de lungă durată se acordă pe o durată de la 12 ore la 3 zile. Dreptul la întrevederi se acordă condamnaților femei și bărbați fără discriminare. Prevederile legislației naționale corespund standardelor internaționale în domeniu, iar acordarea acestora are un impact pozitiv asupra resocializării și a comportamentului condamnatului.

Îngrijire prenatală și postnatală

Condiții de detenție a femeilor trebuie să fie adaptate la detenția femeilor însărcinate și a celor, care au născut recent. În conformitate cu Regula 28 din Regulile Nelson Mandela, *“În penitenciarele pentru femei trebuie să existe instalațiile speciale necesare pentru îngrijirea femeilor gravide și a celor care*

au născut. În măsura posibilităților, trebuie să se ia măsuri pentru ca nașterile să aibă loc într-un spital din afara penitenciarului. Dacă copilul se naște în închisoare este important ca în actul de naștere să nu fie trecut acest lucru”. Detenția femeilor însărcinate necesită adaptarea condițiilor materiale de detenție la necesitățile acestora, în special trebuie să le fie acordată alimentație corespunzătoare, acces la apă caldă, dreptul de a primi colete și pachete de la rudele apropiate nelimitat, etc. Detenția femeilor însărcinate determină obligații pozitive speciale a autorităților. Conform standardelor CPT *„trebuie să fie depuse toate eforturile pentru a satisface nevoile dietetice speciale ale dețenuțelor însărcinate, cărora ar trebui să li se ofere o dietă bogată în proteine, fructe și legume proaspete”* [10]. Alimentația corespunzătoare este semnificativă pentru dezvoltarea normală a fătului, alăptarea copilului nou-născut, cât și sănătatea femeii. În plus, este importantă asigurarea asistenței medicale corespunzătoare, în special asigurarea consultanței ginecologice trimestriale și prelevarea analizelor necesare. CPT remarca că *“copiii nu trebuie să se nască în penitenciare, iar transferul femeilor însărcinate deținute în spitale externe la momentul potrivit reprezintă practica obișnuită în statele membre ale Consiliului European”* [10]. Se recomandă asigurarea dreptului deținutei la nașterea copilului în afara penitenciarului, recomandarea dictată de faptul că în instituție penitenciară nu sunt angajați medici calificați, care pot să asiste femeie la naștere, ceea ce determină necesitatea transportării acestora într-un spital în afara penitenciarului. În certificatul de naștere a copilului nu se indică faptul că acesta s-a născut în penitenciar, pentru a preveni stigmatizarea acestuia pe viitor.

Plasarea copiilor împreună cu mamele deținute

Multe femei aflate în penitenciar sunt principalele îngrijitoare ale copiilor sau ale altor persoane a căror bunăstare poate fi afectată negativ prin privarea

lor de libertate [22]. O problemă deosebit de problematică în acest context este permiterea copiilor nou-născuți și mici să rămână în penitenciar cu mamele lor și perioada pe care acesta trebuie să fie acceptată. La această întrebare este dificil de răspuns, având în vedere că, pe de o parte, penitenciare nu oferă în mod clar condiții adecvate pentru nou-născuți și copii mici, în timp ce separarea forțată a mamelor și nou-născuților este extrem de nedorită [10]. Potrivit CPT, principiul călăuzitor în toate cazurile trebuie să fie bunăstarea copilului. Aceasta implică, în special, că orice îngrijire prenatală și postnatală acordată în condiții de detenție trebuie să fie echivalentă cu cea disponibilă în comunitatea [10]. În cadrul penitenciarului sau secțiunii pentru femei mamelor cu copii trebuie să-i fie acordate camere separate cu locul pentru somn și joacă cu copii pentru a reduce și minimiza tensiunea, care poate apărea din cauza prezenței copiilor, cum ar fi zgomot și alți factori de presiune (plâns, boală etc.) [14, p. 165].

În conformitate cu Regula 29 din Regulile Nelson Mandela, “1. Decizia de a-i permite copilului să stea în penitenciar cu părinte se va baza pe interesul superior al copilului. În cazul în care copiilor li se permite să rămână în penitenciar cu un părinte, se vor asigura următoarele: (a) Încăperi interne sau externe de îngrijire a copiilor asigurate cu persoane calificate, în care copiii vor fi plasați atunci când nu se află sub îngrijirea părinților lor; (b) Servicii specifice destinate copiilor, inclusiv controlul sănătății la primire și monitorizarea permanentă a dezvoltării lor de către specialiști”. Prin urmare, acordarea dreptului copilului să stea cu mama în penitenciar determină obligația instituției penitenciare de a asigura încăperi sigure și adaptate la necesitățile copiilor, în care acestea pot fi plasați atunci când nu sunt supravegheate de mamele lor. În plus, copiilor trebuie să le fie acordat accesul la examinare medicală pentru verificarea creșterii sănătoase a acestora. Prin urmare, în cazul detenției mamei cu copilul

administrația instituției penitenciare este obligată să asigure condiții normale pentru dezvoltare, creșterea și educația normală a acestuia. În cazul în care este posibil, copiilor trebuie să le fie oferit acces la facilități de tip creșă, ceea ce permite deținuților să participe la muncă și la alte activități în interiorul penitenciarului [10]. Ca o practică pozitivă putem să remarcăm plasarea acestor copii în grădinițe din localitate, în care este plasată instituție penitenciară, ceea ce asigură accesul egal la educație a copiilor. CPT sublinia că trebuie să fie luate măsuri pentru a asigura dezvoltarea normală a abilităților motorii și cognitive ale copiilor deținuți în instituție penitenciară. În special, trebuie să fie asigurate condiții adecvate pentru jocuri și exerciții fizice în penitenciar și, dacă este posibil, posibilitatea de a părăsi instituția pentru a facilita adaptarea copilului la viața în comunitate [10].

Aceeași viziune se regăsește și în standardele CPT, “În cazul în care copiii mici sunt lăsați în locuri privative de libertate împreună cu mamele lor, tratamentul lor trebuie să fie supravegheat de specialiști în asistență socială și dezvoltare a copilului. Scopul trebuie să fie crearea unui mediu centrat pe copil, liber de atributele locului de detenție, cum ar fi uniforme și sunetul cheilor de la celule” [10]. Atmosfera din locul de detenție nu trebuie să afecteze pe copii și să creeze stare de frică, anxietate sau sentimentul inegalității cu copii de același vârstă. Copii nu trebuie să audă zgomotul lăcătelor, să vadă gratii în celule, să se obișnuiască cu uniforma colaboratorilor instituției penitenciare. Toate atributele instituției de detenție trebuie să fie înlăturate din spațiile în care se dețin femeile copii pentru a determina impactul instituției penitenciare asupra dezvoltării psihologice sănătoase a copilului.

Un aspect important reprezintă atitudinea colaboratorilor instituției penitenciare față de acești copii. Regula 29 alin. (2) din Regulile Nelson Mandela prevede “2. Copiii aflați în penitenciar împreună

cu un părinte niciodată nu trebuie să fie tratați ca deținuți". Atitudinea colaboratorilor nu trebuie să fie una discriminatorie, acestea nu trebuie să înjosească copiii din cauza faptului că mama lor este deținută. În cazul în care fața de femeie deținută cu copil, cu titlu de excepție, se aplică izolarea disciplinară, femeia nu trebuie să fie plasată în izolator împreună cu copil. Pe perioada respectivă, copilul trebuie să se afle în încăpere sigură, separată, supravegheat de către colaboratul instituției penitenciare.

Pe plan practic, în conformitate cu raportul CPT din 2015 în Penitenciarul 7 Rusca secția nou construită pentru mame și copii a oferit condiții materiale și mai bune; s-au depus eforturi în proiectarea și amenajarea spațiilor pentru a evita impresia unui mediu penitenciar. CPT salută acest lucru [16]. Autoritățile naționale au respectat angajamentul de respectare plenară a drepturilor deținuților cu copii, fiind create condiții optime pentru liberă dezvoltare a copiilor.

O atenție specială trebuie să fie acordată interdicției aplicării mijloacelor speciale în timpul nașterii sau imediat după naștere. În conformitate cu Regula 48 alin. 2 din Regulile Nelson Mandela, „*Mijloacele de constrângere niciodată nu vor fi aplicate față de femeie în timpul travaliului, nașterii și imediat după naștere*”. Regula 24 din Regulile Bangkok instituie o interdicție expresă de aplicare a mijloacelor speciale față de femei în înainte de naștere, în timpul nașterii și imediat după naștere. Cu toate acestea, din când în când, CPT întâlnește cazurile, când femei însărcinate sunt legate de paturi sau alte piese de mobilier sau încâtușate în timpul examinărilor ginecologice și/sau al nașterii. O astfel de abordare este complet inacceptabilă și poate fi calificată drept tratament inuman și degradant. În aceste cazuri, trebuie să fie identificate alte mijloace de asigurare a securității [10]. În special, se recomandă plasarea femeilor în palate cu reguli de securitate sporită, care reduc riscul de evadare a femeii imediat după naștere. Folosirea cătușelor și a mijloacelor

speciale în aceste cazuri este inadmisibilă și contravine standardelor internaționale.

Concluzii

Abordarea bazată pe gen reprezintă un aspect important al detenției femeilor și se manifestă la repartizarea femeilor în locurile de detenție, elaborarea programelor de reabilitare psihologică și socială, prevenirea suicidurilor, automutilărilor, a victimizării, elaborarea programelor de instruire profesională și vocațională, stabilirea contactului între femei deținute, familia și copiii lor, acordarea îngrijirii prenatale și postnatale, cât și plasarea copiilor împreună cu mamele deținute. Importanța abordării bazate pe gender a fost reiterată în standardele universale și regionale, cât și în recomandările CPT. În prezent, legislația națională, în mare parte, corespunde cu standardele în domeniul drepturilor omului.

Cu toate acestea, în Penitenciarul 7 Rusca nu sunt elaborate programele de reabilitare și resocializare pentru anumite categorii de femei urmate pe tot parcursul executării pedepsei privative de libertate. Programele actuale au fost evaluate din perspectiva eficacității, fiind programate pentru o perioadă de timp foarte scurtă, după trecerea acestora deținuților cu probleme psiho-sociale este acordat calificativul “nesatisfăcător”, acestea sunt poziționate în grupă de risc sporit, fiind considerate deținute problematice. Femeilor respective nu le este acordată asistența și reabilitarea psihologică reală.

În prezent, abordarea bazată pe gen în Penitenciarul 7 Rusca se manifestă prin elaborarea programelor de instruire, organizarea cursurilor în învățământul profesional tehnic, organizarea recreației și modului de petrecere a timpului liber, respectarea dreptului la libertatea credinței, prezența sălii de sport, în care deținute se pot antrena.

Pentru implementarea eficientă a abordării bazate pe gender se recomandă: 1) trecerea de către psihologi a cursurilor speciale, care se referă la acor-

darea asistenței psihologice a persoanelor cu comportamentul deviant; 2) asigurarea independenței funcționale a psihologilor și reglementarea obligației de păstrare a confidențialității discuțiilor cu pacienți; 3) trecerea psihologilor și medicilor din subordinea ANP în subordinea Ministerului Sănătății; 4) diminuarea izolării deținuților și implementarea măsurilor pentru reintegrarea lor în mediul penitenciar; 5) adoptarea abordării bazate pe gender și adoptarea procesului executării pedepselor privative de libertate la necesitățile femeilor, care fac parte din grupuri de risc; 6) acordarea asistenței psihologice calificate pe toată durata de aflarea a femeilor în instituție penitenciară, asistență centrată pe înlăturarea cauzelor agresivității și soluționarea problemelor psihologice în familie; 7) adoptarea atitudinii proactice a autorităților și susținerea contactelor deținuților cu familiile lor și copii, în special prin acordarea vizitelor de scurtă și lungă durată; 8) elaborarea programelor de asistență psihologică și psihiatrică specială implementate în Penitenciarul 7 Rusca destinate femeilor, care manifestă un comportament violent și tentative de sinucidere.

Administrației Naționale a Penitenciarelor: 1) elaborarea planului de acțiuni în domeniul protecției mintale a deținuților; 2) elaborarea unei politici naționale axate pe acordarea asistenței psihologice și psihiatrice persoanelor deținute, care nu se limitează la frecventarea cursurilor de 2 săptămâni cu acordarea calificativului “nesatisfăcător”, ci se axează pe asistența psihologică calitativă pe tot parcursul detenției.

Referințe bibliografice

1. Avocatul Poporului, îngrijorat de situația de la Penitenciarul Rusca 27 ianuarie Online: Avocatul Poporului, îngrijorat de situația de la Penitenciarul Rusca - Stiri.md - Stiri.md (accesat la 17.05.2023)

2. BLOOM, Barbara, E. & COVINGTON, Stephanie S. The Center for Gender and Justice La Jolla, CA Gen-

der-Specific Programming for Female Offenders: What is it and Why is it Important? Paper presented at the 50th Annual Meeting of the American Society of Criminology, November 11-14, 1998, Washington, D.C. Online: Gender-Specific-Programming-for-Female-Offenders-What-is-it-and-Why-is-it-Important.pdf (researchgate.net) (accesat la 17.05.2023)

3. BECKMAN, L. (1994). Treatment needs of women with alcohol problems. *Alcohol, Health & Research World*, 18(3), 206-211.

4. BELKNAP, J, DUNN, M., & HOLSINGER, M. (1997). Moving toward juvenile justice and youth-serving systems that address the distinct experience of the adolescent female. Ohio: Gender Specific Services Work Group Report.

5. BLOOM, B. (1997). Defining “gender-specific”: What does it mean and why is it important? Paper presented at the National Institute of Correction’s Intermediate Sanctions for Women Offenders National Meeting, Longmont, CO

6. Cod Nr. 443 din 24-12-2004 Codul de Executare al Republicii Moldova* Publicat : 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. 704 *MODIFICAT LP6 din 02.02.23, MO42-44/14.02.23 art.69; în vigoare 14.02.23* Online: CP443/2004 (legis.md) (accesat la 17.05.2023)

7. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 1/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Preliminary remarks Online: Women deprived of their liberty / Preliminary remarks (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

8. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 3/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Separate accommodation for women deprived of their liberty Online: Women deprived of their liberty / Separate accommodation for women deprived of their liberty (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

9. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 4/6 | Date: 18/08/2000 Women deprived of their liberty / Equality of access to activities Online: Women deprived of their liberty / Equality of access to activities (coe.int) (accesat la 17.05.2023)

10. Extract from the 10th General Report of the CPT CPT/Inf(2000)13-part | Section: 5/6 | Date: 18/08/2000

Women deprived of their liberty / Ante natal and post natal care Online: <https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-standards-inf-2000-13-part-en-5> (accesat la 17.05.2023)

11. GLOVER-REED, B. (1987). Developing women-sensitive drug dependence treatment services: Why so difficult? *Journal of Psychoactive Drugs*, 19(2), 151-164.

12. Intermediate Sanctions for Female Offenders Policy Group. (1995). *Intermediate Sanctions for Women Offenders*. Oregon Criminal Justice Council and the Oregon Department of Corrections. P. 67

13. Julie Ashdown and Mel James Women in detention International Review of the Red Cross Volume 92 Number 877 March 2010 Online: Women in detention (icrc.org) (accesat la 17.05.2023)

14. Lindsey, Charlotte. Women facing war : ICRC study on the impact of armed conflict on women Geneva : Intern. com. of the Red Cross, Div. for policy a. cooperation within the movement, 2001. Online: Women facing war (icrc.org) (accesat la 17.05.2023)

15. Megan Bastick and Laurel Townhead, Women in Prison: A Commentary on the UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, Quaker United Nations Office, Geneva, June 2008, p. 66. Online: HR_Prisoners_QUNO_2008_0.pdf (peacewomen.org) (accesat la 17.05.2023)

16. Moldova: Visit 2015 CPT/Inf (2016) 16 | Section: 15/41 | Date: 05/04/2016 B. Prison establishments / 4. Conditions of detention of female prisoners Online: <https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-md-20150914-en-15> (accesat la 17.05.2023)

17. Moldova: Visit 2020, CPT/Inf (2020) 27 | Section: 17/39 | Date: 27/07/2020, B. Prisons / 5. Other issues / a. admission of women Online: <https://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-md-20200128-en-17> (accesat la 17.05.2023)

18. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 'Dignity and Justice for Detainees Week: information note no. 5', Geneva, 2008

19. OHCHR, Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Mapping the Justice Sector, United Nations, Geneva, 2006 Online: RuleoflawTruthCommissions_OHCHR2006.pdf (un.org)

20. Raport privind Vizita Preventivă Penitenciarul Nr.13 Chișinău 17 iunie 2021 Online: Raport-P-13-.pdf (ombudsman.md) (accesat la 17.05.2023)

21. Raport trimestrial periodic siguranța în sistemul penitenciar 01 iulie - 30 septembrie 2022 Online: ANP_iulie-sept2022 (ombudsman.md) (accesat la 17.05.2023)

22. Recommendation 1469 (2000) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the subject of mothers and babies in prison.

23. Report of the Special Rapporteur on the right to education, Vernor Muñoz, The Right to Education of Persons in Detention, A/HRC/11/8, 2 April 2009, para. 12, Online: 11/8 The right to education of persons in detention - Report of the Special Rapporteur on the right to education, Vernor Muñoz / RightDocs - Where human rights resolutions count (right-docs.org) (accesat la 17.05.2023)

24. Seventy-fourth session Agenda item 70 (a) Promotion and protection of human rights: implementation of human rights instruments Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2019 [on the report of the Third Committee (A/74/399/Add.1)] 74/143. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment 22 January 2020 A/RES/74/143 Online: <https://undocs.org/en/A/RES/74/143> (accesat la 17.05.2023)

25. Tomris Atabay, Afghanistan: Female Prisoners and their Social Reintegration, UN Office on Drugs and Crime, Vienna, March 2007, p. 74, Online: Afghanistan: Female Prisoners and their Social Reintegration (unodc.org) (accesat la 17.05.2023)

26. Tomris Atabay, Handbook for Prison Managers and Policymakers on Women and Imprisonment, United Nations Office on Drugs and Crime, 2008, Online: Handbook for Prison Managers and Policymakers on Women and Imprisonment (unodc.org) (accesat la 17.05.2023)

27. ZAHARIA, Victor. *Metodologia de documentare și raportare a situației curente privind tortura și alte rele tratamente în Republica Moldova*. Chișinău, 2014, Cartea Juridică, p. 35.

28. TRANDAFIRESCU, Z. *Dimensiuni socio-juridice ale infraționalității feminine*. București, Universitatea București, 2007, 107 p.

29. Бангкокские правила ООН, касающиеся обращения с женщинами заключенными и женщинами-правонарушителями. Краткое руководство. 2015 Online: Final-PRI-Short-Guide-Bangkok-Rules-Russian.pdf (penalreform.org) (accesat la 17.05.2023)

30. МАРУХНО, Е. Ю. Женская преступность: причины и меры предупреждения. В: *Вестник Кузбасского института*, no. 1 (34), 2018, pp. 45-53. Online: Женская преступность: причины и меры предупреждения – тема научной статьи по праву читайте бесплатно текст научно-исследовательской работы в электронной библиотеке КиберЛенинка (cyberleninka.ru) (accesat la 17.05.2023)

31. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы). Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 17 декабря 2015 года [по докладу Третьего комитета (A/70/490)] 70/175. Семидесятая сессия Пункт 106 повестки

дня Online: https://hand-help.ru/media/documents/A_RES_70_175_R.pdf (accesat la 17.05.2023)

32. Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила), *Приняты резолюцией 65/229 Генеральной Ассамблеи от 21 декабря 2010 года* Online: Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила) — Конвенции и соглашения — Декларации, конвенции, соглашения и другие правовые материалы (un.org) (accesat la 17.05.2023)

IMPACTUL COVID-19 ASUPRA DREPTURILOR UNOR GRUPURI VULNERABILE ALE POPULAȚIEI

Alexandru MARIȚ

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: alexmarit123@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

Actualitatea temei este determinată de necesitatea analizei reale a situațiilor privind dreptul persoanelor vulnerabile în contextul și perioada pandemiei, ca beneficiari de servicii de sănătate publică la nivel național și internațional, privind implementarea protecției drepturilor lor la sănătate. Iar aspectele practice scot în evidență problemele cu care aceste persoane și familiile lor se confruntă, fiind marginalizați și excluși din societate. La fel, este analizat impactul acțiunii vieții socio-economice asupra sănătății persoanelor în lume, cu reflecții în care s-au pomenit persoanele minore și cele cu dizabilități, în contextul pandemiei COVID-19.

Cuvinte-cheie: *pandemie COVID-19, protecția sănătății, persoană vulnerabilă, prejudiciu, instituții abilitate.*

THE IMPACT OF COVID-19 ON THE RIGHTS OF SOME VULNERABLE GROUPS OF POPULATION

The topicality of the theme is determined by the remark of the need for the real analysis of the right to health in the context and period of the pandemic of vulnerable people as beneficiaries of public health services at national and international level, regarding the implementation of the protection of the health rights. And the practical aspects highlight the problems that these people and their families face, being marginalized and excluded from society. In the same way, the extent of the action of socio-economic life on the health of people around the world would be analyzed, with reflections in which minors and disabled people were mentioned, especially in the context of the COVID-19 pandemic.

Keywords: *COVID-19 pandemic, health protection, vulnerable person, prejudice, competent institutions.*

L'IMPACT DU COVID-19 SUR LES DROITS DE CERTAINS GROUPES VULNÉRABLES DE LA POPULATION

L'actualité du sujet est déterminée par la nécessité d'analyser les situations réelles concernant le droit des personnes vulnérables dans le contexte et la période de la pandémie, en tant que bénéficiaires des services de santé publique au niveau national et international, en ce qui concerne la mise en œuvre de la protection de leurs droits à la santé. Et les aspects pratiques mettent en évidence les problèmes auxquels ces personnes et leurs familles sont confrontées, marginalisées et exclues de la société. De même, l'impact de l'action de la vie socio-économique sur la santé des personnes à travers le monde est analysé, avec des réflexions dans lesquelles les personnes mineures et handicapées ont été mentionnées, dans le contexte de la pandémie de COVID-19.

Mots-clés: *pandémie de COVID-19, protection de la santé, personne vulnérable, prejudice, institutions autorisées.*

ВЛИЯНИЕ COVID-19 НА ПРАВА НЕКОТОРЫХ УЯЗВИМЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ

Актуальность темы определяется необходимостью реального анализа ситуации о защите прав на здоровье уязвимых групп населения в условиях и в период пандемии, как бенефициаров услуг общественного здравоохранения, на национальном и международном уровне, относительно осуществления защиты прав на здоровье людей. Практические аспекты подчеркивают проблемы, с которыми сталкиваются эти люди и их семьи, будучи маргинализированы и исключены из общества. Таким образом, степень воздействия социально-экономической жизни на здоровье людей во всем мире будет мотивирована размышлениями, в которых особо упоминаются несовершеннолетние и люди с ограниченными возможностями, особенно в контексте пандемии COVID-19.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, охрана здоровья, уязвимые лица, ущерб, компетентные учреждения.

Introducere

Actualitatea cercetării. Abordarea prezentului subiect a fost condiționată de schimbările importante produse în Republica Moldova în domeniul dizabilităților. Marele rol fiind atribuit ratificării de către țara noastră în anul 2010 a Convenției ONU, astfel încât Republica Moldova s-a angajat a fi parte a obiectivelor și strategiilor naționale, respectând principiile documentului, fiind dat accent drepturilor și libertăților fundamentale în edificarea statului de drept contemporan.

Cu toate că au suferit schimbări bune mai multe acte legislative care presupun acordarea de drepturi persoanelor cu dizabilități, generând la rândul lor schimbări în sistemul de drept, totuși asigurarea dreptului la protecția sănătății a persoanelor ce suferă de tulburări psihice rămâne o problemă extrem de stringentă atât pentru comunitatea internațională cât și pentru Republica Moldova.

În linii generale, la capitolul ocrotirii sănătății, este recunoscut faptul, că nici o societate umană nu poate funcționa în lipsa unui ansamblu de norme care să reglementeze comportamentul oamenilor, deoarece sănătatea constituie valoarea cea mai de preț și componenta indispensabilă a dezvoltării și prosperării sociale. Prin urmare, se relevă că sănătatea presupune, drept condiții indispensabile pentru securitatea economică și socială, relații interpersonală și sociale armonioase, un mediu sigur

și sănătos de muncă și de trai, calitate adecvată a apei potabile, a aerului și a solului, alimentare suficientă și rațională, completate cu un stil de viață sănătos și acces la servicii de sănătate calitative.

Abordând în acest aspect statutul juridic al bенефициarilor de servicii de sănătate publică în contextul pandemiei COVID-19, putem spune că este boala care a marcat întreaga omenire. A izbucnit neașteptat pentru toată lumea, generând o pandemie mondială.

În condițiile nepregătirii țărilor lumii pentru un astfel de atac al virusului, persoanele vulnerabile au fost afectate în mod deosebit. Odată cu pandemia COVID-19, fiecare persoană aflată în instituțiile rezidențiale la tratament a fost supusă riscului de îmbolnăvire. Acest fapt s-a dovedit a fi real în momentul când tot mai multe instituții au început să înregistreze bolnavi infectați. Un exemplu elocvent fiind Instituția rezidențială de Psihoneurologie din or. Bender, care în luna mai a anului 2020, avea deja înregistrate 200 de persoane beneficiare și personal medical infectat. În lipsa vaccinului și în fața fricii de infectare, bolnavii erau strict izolați, fiind considerați un pericol. Să ne amintim cât stres a provocat pandemia în primele luni de infectare, câți cetățeni nu puteau să se reîntoarcă la rudele sale. Toate aceste situații au generat stres persoanelor, cauzând afecțiuni psihice și acutizări ale bolilor mintale.

În orice epidemie, este firesc să ne simțim stresați, mai ales dacă vedem progresele de infectare rapidă și neputința organelor puterii de stat cu implicarea coordonată a instituțiilor, a cercetătorilor și a arsenalului științific de a opri această răspândire a virusului mutant. Toți ne facem îngrijorări referitor la viața noastră cotidiană, la liberal circuit interstatal vizite între persoane, îngrijorări față de posibilitățile de a ne întreține, de a munci, de a fi tratați precum și dacă acest tratament va fi accesibil și acordat de calitate în contextul numărului mare de infectări.

Materiale utilizate și metode aplicate. În articol este efectuată o cercetare cu o abordare complexă și sistemică a domeniului cercetat, ceea ce a permis să se efectueze ulterior, o cercetare cu aplicarea practică a ideilor propuse. Pe parcursul investigației, au fost utilizate surse din domeniul medical, dreptului constituțional, dreptului muncii, al dreptului penal, psihosociologiei și fiziologiei schimbării, fiind totodată analizate diverse rapoarte și spețe etc.

Pentru a delimita specificul instituției realizării dreptului la protecția sănătății persoanelor minore și a celor care suferă de tulburări psihice, a fost supus cercetării regimul juridic de reglementare al garantării drepturilor persoanelor care suferă de tulburări psihice în Republica Moldova. Metodele utilizate pe parcursul investigației teoretice și practice au fost: analiza și sinteza, comparația, cercetarea, deducția, abstracția, inducția. În conținutul său articolul ridică problemele și aspectele pe care le considerăm a fi cele mai importante și care se cer a fi corect înțelese și aplicate în mod pertinent în practică. Prin acest mod de abordare s-a încercat să se aducă în atenție și să se pună în discuție, atunci când a fost cazul, unele probleme cu propuneri sau sugestii, din dorința de a da o mai mare eficiență practică reglementărilor din acest domeniu. Întreaga tratare realizată prin abordarea temei, care face obiectul prezentei lucrări, se înscrie în cadrul mai larg de generalitate și principialitate teoretico-prac-

tică, implicând deopotrivă cazul Republicii Moldova. În realizarea dreptului la protecția sănătății persoanelor minore și ce suferă de tulburări psihice apreciate prin intermediul expertizelor psihiatrice, condițiile de răspundere juridică în rezultatul comiterii actului medical la adresa sănătății persoanelor care suferă de tulburări psihice

Rezultate obținute și discuții

Respectarea dreptului la sănătate consacrat în art.24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, a reprezentat dilema de bază a tuturor autorităților publice în perioada anului 2020. Astfel, situația de urgență creată a impus autoritățile să reacționeze prompt pentru a asigura sănătatea și tratamentul persoanelor infectate cu Covid-19.

Situația epidemiologică nefavorabilă provocată de virusul SarsCov2 și impunerea restricțiilor în modul obișnuit de viață a populației, au provocat apariția mai multor întrebări cu referire la gestionarea infecției Covid-19, atât din punct de vedere medico-social, cât și cu privire la respectarea drepturilor omului/copilului. Contribuind, inclusiv ex-officio, la apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale copilului prin monitorizarea modului de respectare a acestora, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a urmărit cu interes sporit acțiunile autorităților responsabile de gestionare a situației pandemice, intervenind atunci când acțiunile și/sau măsurile restrictive adoptate întru asigurarea sănătății publice, au putut afecta într-un fel sau altul drepturile copiilor.

Având la bază îngrijorările și dezacordul părinților de a impune copiilor purtarea obligatorie a măștilor în spații publice deschise și închise, precum și prezumpția că marja de protecție a copilului admisă de autoritățile locale în sănătate publică ar fi una ce ar putea depăși raționamentul pozitiv, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a considerat oportun de a solicita opiniile Academiei de Științe a

Moldovei, Spitalului Clinic Municipal de Boli Contagioase pentru Copii, organizațiilor internaționale UNICEF și OMS în Moldova. Instituțiile vizate urmau să se expună prin prisma opiniilor științifico-medicale asupra obligativității purtării măștilor de protecție de către copii pentru o perioadă îndelungată timp, cât și privind efectele pozitive și negative asupra sănătății acestora. Totodată, Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului a solicitat și Comisiei Naționale Extraordinare de Sănătate Publică a municipiului Chișinău de a se expune asupra raționamentelor de adoptare a măsurilor restrictive privind purtarea măștilor de protecție de către copii în condițiile menționate [1].

În acest sens, Ombudsmanul Copilului reamintește că Agenția Națională pentru Sănătate Publică a răspuns anterior că raționamentul pentru purtarea măștilor raportat la categoriile de vârstă până la împlinirea majoratului nu este determinat, iar inoportunitatea purtării măștilor de către copii în spații publice închise, în special a celor până la vârsta de 7-8 ani, este confirmată și de Directorul Agenției.

Ulterior, Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică a municipiului Chișinău a impus purtarea măștilor de protecție în interiorul și pe teritoriul instituțiilor de învățământ secundar general, inclusiv extrașcolar, pentru elevii claselor a V-XII-a și studenții din instituțiile de învățământ profesional tehnic, profesional tehnic secundar, profesional tehnic post-secundar și superior, inclusiv în cadrul lecțiilor” precum și „a măștilor de protecție în interiorul și pe teritoriul instituțiilor de învățământ, de toate nivelurile, pentru angajații instituțiilor de învățământ și pentru persoanele străine care au dreptul de acces în aceste instituții”.

Potrivit informației prezentate, deciziile autorităților statului privind purtarea măștilor în contextul pandemiei, în special pentru copii, trebuie să ia în considerație un șir de factori, inclusiv cum ar fi nevoile psihosociale ale copiilor și etapele de dezvoltare.

În context, OMS și UNICEF au evidențiat lipsa necesității purtării măștii de către copiii cu vârsta de până la 5 ani, iar purtarea măștilor de către copiii cu vârsta cuprinsă între 6 și 11 ani, necesită o abordare bazată pe risc, ceea ce ar presupune: intensitatea transmiterii virusului; capacitatea copilului de a se conforma utilizării adecvate a măștilor; disponibilitatea supravegherii din partea adulților; accesul la măști, precum și spălarea și înlocuirea măștilor în anumite locuri, cum sunt școlile și serviciile de îngrijire a copiilor; mediul social și cultural local.

Totodată, deciziile autorităților publice privind purtarea măștilor pentru copii de vârsta 6-7 ani trebuie să aibă la bază și potențialul impact al purtării măștilor asupra dezvoltării psihosociale și procesului de învățământ a acestora, cu luarea în considerație a opiniei învățătorilor, părinților/îngrijitorilor și/sau a prestatorilor de servicii medicale. Utilizarea măștilor la copii și adolescenți cu vârsta de la 12 ani în sus trebuie să urmeze aceleași principii ca și la adulți, în special atunci când ei nu pot să asigure minim în distanță unii de la alții și există o transmitere intensă a virusului în aria aflării lor [1].

Salutând recomandările enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului concluzionează, că pe lângă regula generală de purtare a măștilor de protecție enunțată la nivel internațional și adresată tuturor statelor, se menționează și abordări specifice în particular cu referire la copii, ori recomandarea precizează cu claritate că în fiecare mediu social unde prioritar se află copii, decizia autorității locale trebuie să aibă la bază impactul acestui proces raportat la dezvoltarea psihosocială și învățământul copiilor, unde să fie luată în considerație și opinia cadrelor didactice, părinților etc.; accesul echitabil la măști, precum și disponibilitatea supravegherii din partea adulților. La rândul său, atenționând asupra recomandărilor organizațiilor internaționale, Academia de Științe a Moldovei a menționat că purtarea măștilor de protecție nu este contraindicată pentru

copii, măștile urmând a fi sigure, care nu sufocă copiii, nu le inhibă aportul de oxigen și nici nu provoacă un aport excesiv de dioxid de carbon, nu provoacă urmări negative.

Deși a fost solicitată să argumenteze obligativitatea purtării măștilor de către elevi, precum și revizuirea deciziilor în acest sens, Comisia Extraordinară în Sănătate Publică al municipiului Chișinău a menționat că orice decizie a sa este luată având la bază date științifice și informații bazate pe dovezi ale organizațiilor internaționale, iar la adoptarea hotărârilor acesteia, se conduce de interesul suprem pentru sănătatea durabilă a populației, inclusiv prin măsurile de prevenție și control a infecției de coronavirus și acestea nu necesită revizuire.

În aceste circumstanțe, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului denotă încălcarea drepturilor copilului pe segmentul tratării virusului Covid-19 la copii lipsa de informații și lipsa accesului la informații. Astfel, din mai multe plângeri și apeluri telefonice parvenite în adresa Oficiului Avocatului Poporului, în special la începutul pandemiei se atesta faptul că copiii erau constrânși și transportați la instituțiile medicale fără însoțitorii părinți/reprezentanți legali, chiar și în cazul infectării tuturor membrilor familiei, copii erau separați de părinții și tratați în instituții medicale diferite, conform Protocolului citat supra. Mai grav, copiilor nu li se oferea informația necesară despre starea sănătății lor și a părinților, condițiile de internare și tratament, fapt care crea copiilor stare de anxietate și-i afecta psihoemoțional [1].

O altă problemă, analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în aspectul respectării dreptului la sănătate pe parcursul anului 2020, a fost respectarea dreptului la asistență medicală a copiilor care suferă de boli rare. O boală rară este considerată orice maladie care afectează mai puțin de 1 din 2000 de persoane. În prezent, sunt recunoscute în jur de 6000-6000 de boli rare, iar circa 350 milioane de oameni de glob suferă de aceasta.

Circa 75% din persoane diagnosticate cu boli rare sunt copii. Potrivit datelor Organizației Mondiale a Sănătății, în țările Uniunii Europene sunt 36 de milioane de oameni care suferă de boli rare.

Vorbind despre impactul pandemiei asupra grupurilor vulnerabile, reiterăm că persoanele în etate sunt recunoscute ca fiind unul dintre grupurile cel mai mult expuse riscului de a dezvolta simptome grave și severe în urma infectării cu COVID-19; mult mai des decât persoanele din alte categorii de vârstă [2].

În același timp, persoanele în etate s-au confruntat cu dificultăți mai mari în accesarea tratamentului și trecerea controalelor medicale. Chiar dacă medicii de familie continuau să ofere consultații medicale primare în cadrul unităților lor și prin telefon, două treimi dintre persoanele în etate nu au mers la medic în primele 3-4 luni de pandemie. Această situație s-a produs în pofida faptului că mai mult de jumătate dintre ei sufereau de una sau mai multe boli cronice și aveau nevoie de supraveghere medicală continuă, în acest context, trebuie remarcat faptul că, potrivit sondajului realizat de OHCHR, aproximativ 69,6% dintre respondenții cu vârsta cuprinsă între 45 și 59 de ani și 62,9% dintre respondenții cu vârsta peste 60 de ani au menționat că au renunțat la asistența medicală din teama de a se infecta cu COVID-19.

Contactul social insuficient poate avea un impact grav asupra stării fizice și psihice a persoanelor în etate. Potrivit estimărilor OMS, cel puțin una din patru persoane în etate la nivel global prezintă simptome ale tulburărilor psihice, cum ar fi depresia, anxietatea sau demența. Pandemia COVID-19 a provocat multe temeri și îngrijorări în rândul populației în etate.

Persoanele cu dizabilități. Fiecare a doua gospodărie cu persoane cu dizabilități a fost afectată din punctul de vedere economic și social în timpul stării de urgență. În timpul pandemiei, persoanele cu dizabilități au avut nevoie de servicii medicale de

două ori mai des decât persoanele fără dizabilități. Fiind întrebați cu ce dificultăți s-au confruntat în special în perioada stării de urgență, 68% au răspuns că au întâmpinat dificultăți în accesarea serviciilor medicale. La întrebarea despre dificultățile medicale cu care s-au confruntat în această perioadă, 73% dintre persoanele cu dizabilități au declarat că s-au confruntat cu frică și izolare. Mai mult de o treime dintre respondenții gospodăriilor cu persoane cu dizabilități au menționat că, din cauza fricii, izolării și accesului limitat la servicii, a crescut rata persoanelor cu dizabilități ce s-au confruntat cu probleme psiho-emoționale.

În timpul pandemiei persoanele cu dizabilități intelectuale au fost mai puțin susceptibile de a beneficia de un tratament medical corespunzător. Această concluzie este extrasă decizie recentă emisă de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (Consiliul pentru egalitate). Cazul a fost comunicat de un ONG intern specializat în apărarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Deținuții din sistemul penitenciar. Până în luna mai 2021, în sistemul penitenciar au fost înregistrați 166 de deținuți și 354 de membri ai administrației penitenciare infectați cu COVID-19 [4]. Cazurile de gravitate ușoară și medie a deținuților au fost tratate la Penitenciarul nr. 16 „Pruncul”. Trei persoane în stare gravă au fost transportate la spitale publice.

Capacitatea de tratare a persoanelor infectate cu COVID-19 în sistemul penitenciar este de 70 de paturi. Această capacitate este prevăzută doar pentru pacienții deținuți cu forme clinice ușoare și medii de infectare cu COVID-19 (80% din numărul total de cazuri). Doar Penitenciarul nr. 16 este dotat cu echipamente speciale de ventilație artificială pulmonară.

Recomandarea Oficiului Avocatului Poporului pentru Ministerul Justiției de a lua în considerare eliberarea din detenție a anumitor categorii de deținuți pentru a reduce populația din penitenciare și a preve-

ni răspândirea infecției COVID-19 în locurile privării de libertate nu a fost acceptată de Minister.

Pe malul stâng, primul focar de COVID-19 în rândul deținuților a apărut la Penitenciarul nr. 2 din or. Tiraspol, unde până la sfârșitul lunii februarie 2021 au fost înregistrate peste 320 de cazuri de infectare cu COVID-19 în rândul deținuților și personalului instituției. Deoarece aceste închisori sunt cămine de tip cazarmă/dormitoare deschise, toți deținuții au fost testați pentru COVID-19 și, ulterior, au fost divizați în trei categorii, în dependență de gravitatea simptomelor. Numeroși deținuți au fost supuși tomografiei computerizate și au fost plasați în unitatea medicală a penitenciarului. Un deținut a avut o formă mai complicată și a fost transferat la spitalul public. Toți deținuții, inclusiv pacienții asimptomatici, au primit produse alimentare și vitamine suplimentare.

Șomerii și migranții reveniți acasă. În luna aprilie 2020, Comisia pentru Situații Excepționale a emis Decizia nr. 15 care stipulează că anumite persoane erau obligate să se asigure individual în sistemul de asigurare medicală obligatorie cumpărând polița de asigurare medicală la un preț fix⁴¹. Acestea includeau persoane, care, la înregistrarea statutului de șomer la unitatea teritorială a Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă și înainte de solicitarea ajutorului de șomaj, nu au putut confirma cel puțin 12 luni de contribuție la sistemul public de asigurări sociale și 24 de luni de contribuție la sistemul asigurării medicale obligatorii, inclusiv persoanele care s-au întors din străinătate. Costul poliței pentru anul 2021 a constituit 4056 MDL (190,18 euro) pe an, cu opțiunea de a o procura până la 31 martie cu o reducere de 50, 60 sau 75% pentru diferite grupuri. Prețul a rămas același timp de șapte ani consecutivi. Faptul că aproximativ 20% din populație a rămas neasigurată vorbește despre inaccesibilitatea, inclusiv financiară, a poliței pentru grupurile aflate în situații vulnerabile [5].

Potrivit informațiilor din *mass-media*, diferite persoane s-au plâns că, înainte de a intra pe terito-

riul Republicii Moldova, ia frontieră erau obligate să semneze o declarație prin care se obligau să procure, în termen de 3 zile, polița de asigurare medicală obligatorie⁴⁴. Luând în considerare *costul poliței*, cetățenii s-au plâns frecvent că *nu dispun de bani pentru a o achita*.

Ulterior, această decizie a fost anulată în aprilie 2020 [6], prin obligarea migranților care se revin în țară să semneze o declarație prin care se obligau să cumpere polița de asigurare medicală fără a menționa un termen limită în acest sens, Deși această măsură a fost anulată în aprilie 2020, ea a afectat dreptul la libera circulație a cetățenilor Republicii Moldova, dreptul cărora de a intra în țară era condiționat de procurarea poliței de asigurare medicală.

În prima fază a pandemiei, mass-media au exprimat temeri că pandemia din Europa ar provoca o revenire masivă a migranților în Republica Moldova și ar duce la o creștere considerabilă a cazurilor de infectare cu COVID-19. Potrivit sondajului OIM, în rândul migranților întorși și a familiilor acestora [7], 20% dintre persoanele reîntoarse au comunicat că s-au simțit discriminați și jigniți de cineva pentru că s-au întors din țări cu focare de infectare cu COVID-19.

Persoanele de etnie romă. Romii sunt printre cele mai vulnerabile grupuri în timpul pandemiei COVID-19 din perspectiva sănătății. Spre deosebire de celelalte etnii, criza a cauzat o serie de implicații negative asupra sănătății romilor și le-a afectat în mod disproporționat accesul la servicii medicale și la mijloace de protecție.

Potrivit unui studiu realizat de UN-Women în luna iunie 2020 [8], peste 80% din romii cu vârsta peste 50 de ani consideră că starea lor de sănătate este proastă sau foarte proastă, Estimarea negativă a stării de sănătate în rândul persoanelor cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 de ani este de trei ori mai mare comparativ cu ne-romii și de două ori mai mare în cazul grupului cu vârsta de 30-49 de ani. În general, peste 50% dintre romi nu au solicitat servicii de

asistență medicală chiar și atunci când aveau nevoie de ele.

Peste 50% dintre romi s-au confruntat cu probleme de sănătate psiho-emoționale. Măsurile de izolare socială stabilite de autorități în timpul pandemiei au afectat bunăstarea lor emoțională. Femeile rome au fost cele mai afectate: aproximativ 72% dintre femeii, comparativ cu 37% dintre bărbați-2020.

În perioada carantinei, majoritatea femeilor de etnie romă nu au avut acces la mijloace de protecție (95% față de 80% dintre bărbați). Acesta ar fi putut fi motivul mobilității mai reduse a femeilor rome în comparație cu cea a bărbaților în timpul pandemiei.

Asistența medicală nu era la fel de accesibilă romilor ca și populației generale. Potrivit sondajului OHCHR, romii au avut mai puțin acces la asigurarea medicală de stat — 56,2% erau asigurați, comparativ cu 72,9% dintre respondenții ne-romi. Studiul arată că bărbații romi au avut mai puține șanse să acceseze serviciile medicale oferite pe baza asigurării medicale decât femeile rome (44,7% și 62,2% respectiv). După categoriile de vârstă, toți romii au acces foarte scăzut la asigurarea medicală, cu excepția persoanelor cu vârsta peste 60 de ani, dintre care 86,9% erau asigurate. În schimb, tinerii romi (cu vârsta cuprinsă între 18 și 29 de ani) au înregistrat cea mai mică rată de asigurare medicală 36,6% față de 62,4% dintre respondenții ne-romi. În afară de aceasta, mai puțini romi din mediul rural au fost încadrați în *sistemul asigurării medicale obligatorii* (48,2%) decât romii din mediul urban (58,9%) și ne-romi din mediul rural (69,7%). În special, chiar și romii cu venituri mari erau mai puțin asigurați medicali de stat decât ne-romii (60,3 față de 71,1%).

Potrivit sondajului OHCHR, romii au avut un acces considerabil mai redus la serviciile medicale și la medicamente decât ne-romii. Potrivit datelor, 30% dintre romi nu au avut acces la servicii medicale, comparativ cu 11,8% din populația generală, iar femeile rome sunt mai susceptibile de a fi afectate

(35%). În special, romii cu studii primare sau fără studii și romii cu venituri mici care locuiesc în mediul urban, în special femeile, par să aibă cel mai mic acces la serviciile medicale și de sănătate.

Vulnerabilitatea populației rome legată de disparitățile în asistența medicală, în special în ceea ce privește accesul la consultațiile medicale privind COVID-19 și serviciile medicale legate de boli cronice, fizice sau psihologice, precum și sarcina sau orice alte stări de sănătate, a fost determinată în principal de statutul socio-economic, locul de reședință, vârsta, nivelul de educație, sexul și inegalitățile în interiorul grupului. 23,5% dintre romi au indicat că motivul pentru care nu au avut acces la serviciile medicale a fost refuzul personalului medical de a le oferi consultații din cauza pandemiei, comparativ cu 8,3% dintre ne-romi. În același timp, romii au avut o credință mai puternică (33,3%) decât neromii (11%) că interdicția de a vizita instituția medicală din cauza pandemiei a fost una dintre principalii factori care le-au limitat accesul la serviciile medicale.

Romii din mediul rural și-au exprimat cea mai mare teamă de a fi infectați cu COVID-19 (80%) în contextul accesării serviciilor medicale. Această teamă a fost mult mai mică în rândul romilor din mediul urban - 36,6%, al populației ne-rome din mediul rural - 59% și al populației generale - 62%.

Accesul la asistența medicală a fost foarte afectat de pandemia COVID-19, în special în contextul măsurilor restrictive care au fost impuse în sistemul medical, dar și din cauza fricii potențialilor pacienți de a se infecta în timpul accesării serviciilor. Majoritatea din cei care au accesat serviciile medicale au fost mulțumiți de calitatea lor. Informațiile despre protecția împotriva COVID-19, tratamentul și serviciile disponibile au fost în mare parte accesate prin intermediul televiziunii. Aceste informații erau mai puțin accesibile pentru persoanele cu dizabilități.

Analizând situația psiho-emoțională a persoanelor cu dizabilități, constatăm că acestea sunt afecta-

te în deosebi. Afectiunea lor urmând a fi rezultat al comportamentului afectiv, a barierelor și a atitudinii cu care relaționează acestea instituțional în răspunsul față de COVID-19.

În acest context al pandemiei, dreptul persoanei cu dizabilități este în stricta dependență de suportul în viața lor zi cu zi, fiind uneori ajunși în situație de izolare și imposibilitate de a supraviețui. De aceea toate măsurile întreprinse de autorități ar trebui să ia în atenție deosebită persoanele cu dizabilități, oferind inclusiv informație accesibilă la nivelul fiecărui individ cu risc de dizabilitate mintală, iar deciziile trebuie coordonate cu cei apropiați lor și verificate de organele abilitate.

Persoanele cu dezabilități trebuie să beneficieze de aceleași drepturi la sănătate, fără a face diferență. Ele trebuie să aibă acces la informare, medicamente, spitalizare, testare etc., context în care nu ar trebui să li se îngreșească accesul în instituții medicale, aceasta fiind tratat ca o îngreșare a dreptului său în calitate de bolnav ce solicită ajutor medical.

Potrivit unui studiu sociologic privind impactul pandemiei asupra persoanelor cu dizabilități, realizat de Alianța Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități din Republica Moldova, s-a constatat că 51% din cei chestionați au relatat o stare nervoasă, 45 % se simt puțin nervoși sau deloc, iar 4% nu s-au putut determina. Circa 1/3 din respondenți s-au simțit ignorați de către autorități, deși au avut mare nevoie de suportul lor. Cu toate acestea doar 5% din cei chestionați au făcut adresare pentru o consiliere specializată la un medic și psiholog, iar 81% nu s-au adresat [9].

Din cele expuse în raport, este vădit reflectată situația de lipsă a verigii de informare și încredere în autorități și structură medicală, întrucât persoanele cu dizabilități inclusiv intelectuale sunt mai susceptibile de a se infecta cu COVID-19, ca rezultat al neîncrederii în sine, a lipsei de informare și dependența acestora de persoana apropiată, cu care trăiesc. Ca

o realitate vastă este și faptul că aceste persoane deseori sunt strict izolate de societate. Măsurile de limitare a mișcării persoanelor cu dereglări psihice dezvoltă separarea acestora de viața socială și contribuie la discriminarea împotriva acestora.

Din datele reflectate în mass-media și rapoartele diferitor structuri, s-a relatat că, în unele state membre ale UE, persoanelor cu dizabilități mintale li s-a refuzat tratamentul medical. Acestea au fost închise în instituții confruntându-se cu izolarea socială. Fapt constat și în Republica Moldova.

În raportul său „Acces la servicii esențiale de sănătate în contextul pandemiei COVID-19” [10], Avocatul poporului a constatat că în perioada restricțiilor impuse de pandemie, măsurile necesare pentru a garanta drepturile la sănătate au fost nesatisfăcătoare. Pacienții au avut acces insuficient la serviciile esențiale de sănătate necesare conform stării, au fost determinate cazuri de discriminare, fiindu-le limitat accesul la serviciile medicale, grupul vulnerabil cu maladii cornice a fost cel mai afectat. Spitalele de psihiatrie declarau lipsa personalului medical, a echipamentelor de protecție, insuficient cererii, în special pentru bolnavii care sunt instituționalizați pentru perioade lungi de timp.

Astfel, după cum relatează profesorul N. Sadovei, la 11 martie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat, în urma aplicării mecanismelor proprii de evaluare și constatare a riscurilor asupra sănătății populației lumii, infecția COVID-19 ca pandemie globală, declanșată de către coronavirusul SARS-CoV-2.

Dacă pentru a atinge primul milion de cazuri i-au fost necesare virusului patru luni, în următoarele 9 luni pandemia a colectat încă 81 de milioane de cazuri, adică o medie de 9 milioane de cazuri pe lună.

În calitate de epidemie care a depășit granițele naționale ale statelor lumii, pandemia s-a extins fulgerător și asupra populației Republicii Moldova, statul fiind impus să acționeze rapid, trecând de la

constatarea gradului de alertă Cod galben la nivel național referitor la situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19 (24 februarie 2020), la Cod portocaliu (8 martie 2020), Cod roșu (13 martie 2020), culminând prin declararea Stării de urgență pe întreg teritoriu al țării (17 martie 2020) [14].

Cu începere din 24 februarie 2020, adică din ziua când Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică a constatat grad de alertă Cod galben la nivel național referitor la situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19, manifestat prin existența unui risc posibil de declanșare a urgenței de sănătate publică, fiecare persoană fizică aflată în țară a căzut în mod indirect sub incidența legislației speciale în materie de sănătate publică.

Așadar, începând cu ziua respectivă, toate persoanele fizice au obținut un nou statut juridic — cel de beneficiari de servicii de sănătate publică în contextul epidemiei COVID-19, cu toate drepturile, obligațiile, garanțiile, dar și cu răspunderea juridică asociată statutului respectiv. În urma obținerii calității juridice în cauză, organismele abilitate ale statului au fost autorizate cu dreptul de intervenție în scopul depistării persoanelor fizice care, ipotetic, erau contaminate cu virusul SARS-CoV-2 sau erau bolnave de COVID-19.

Faptul dat a generat intrarea persoanelor fizice, în calitate de beneficiari de servicii de sănătate publică în contextul epidemiei COVID-19, în raporturi juridice de drept public cu caracter special. În virtutea acestor raporturi, în situațiile legate de existența unui risc de atentare asupra sănătății publice a populației, persoanele fizice beneficiare au fost obligate să se supună măsurilor întreprinse de către organismele în cauză în primul rând, celor întreprinse de către Agenția Națională pentru Sănătate Publică — sau acestora li s-a recomandat adoptarea și uzitarea unui comportament care să nu compromită sănătatea publică. În acest sens, Hotărârea CNESP nr.2/24.02.2020 a generat în sarcina

beneficiarilor un șir de acțiuni cu conținut juridic special - păstrarea distanței sociale, autoizolarea la domiciliu, etc.

Pe parcursul perioadei care a urmat, procesele s-au desfășurat cu o viteză amețitoare. Astfel, CNE-SP a mai adoptat pe parcurs încă șapte hotărâri legate de situația ce tine de infecția COVID-19 [15]. Aceste acte cu caracter tehnico-normativ au generat atât în beneficiul, cât și în sarcina beneficiarilor o nouă serie de drepturi și obligații legate de protejarea sănătății publice a populației, unele dintre acestea fiind, din nefericire, confuze sau chiar lipsite de un substrat consistent de ordin juridic, context în care, la 11 martie 2020 de către OMS a fost constatată prezența pandemiei globale, persoanele devenind deja beneficiari de servicii de sănătate publică în contextul pandemiei COVID-19.

Analizând impactul COVID-19, este de observat și faptul că oficiile poștale au fost în imposibilitatea de a presta servicii poștale, fiind interzis de a primi și de a trimite colete poștale și scrisori. Acest fapt a pus, persoanele cu dizabilități psihice într-o altă situație de stres, prin faptul că dreptul la petiționare era posibil de îndeplinit doar prin depunerea petițiilor on-line. Fapt pentru care autoritățile publice solicit aplicarea semnăturii electronice, care impun cost cât și imposibilitatea de a face petiție din considerentele stării de fapt a sănătății și capacităților mentale.

După declararea stării de urgență CNESP nu a mai emis niciun act deoarece, conform Hotărârii Parlamentului nr. 55/17.03.2020 și în temeiul Legii privind regimul stării de urgență, de asediu și de război nr.212/2004 [16], pe perioada stării de urgență Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova este abilitată cu dreptul de a emite dispoziții în vederea punerii în executare a măsurilor speciale, legate de gestionarea tuturor politicilor ce țin de supravegherea de stat asupra sănătății publice.

În sensul de mai sus, constatăm că în temeiul art. 66 lit. m) din Constituția Republicii Moldova, al art. 12 din Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război, având în vedere declararea de către Organizația Mondială a Sănătății a pandemiei de coronavirus(COVID-19) la 11 martie 2020 și instituirea de către Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică la 13 martie 2020 a codului roșu la nivel național în legătură cu situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19, Parlamentul Republicii Moldova a declarat stare de urgență pe întreg teritoriul Republicii Moldova pe perioada 17 martie 15 mai 2020 [17].

Pe perioada stării de urgență, Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova emite dispoziții în vederea punerii în executare a următoarelor măsuri:

- 1) instituirea unui regim special de intrare și ieșire din țară;
- 2) instituirea unui regim special de circulație pe teritoriul țării;
- 3) introducerea regimului de carantină și luarea altor măsuri sanitaro-antiepidemice obligatorii;
- 4) stabilirea unui regim special de lucru pentru toate entitățile;
- 5) interzicerea desfășurării adunărilor, manifestațiilor publice și a altor acțiuni de masă;
- 6) dispunerea, la necesitate, a raționalizării consumului de alimente și de alte produse de strict necesitate;
- 7) coordonarea activității mijloacelor de informare în masă privind: a) informarea populației despre cauzele și proporțiile situației excepționale, despre măsurile întreprinse pentru prevenirea pericolului, lichidarea urmărilor acestei situații și protecția populației; b) familiarizarea populației cu regulile de comportare în timpul situației excepționale; c) introducerea unor reguli speciale de utilizare a mijloacelor de telecomunicații;
- 8) modificarea procedurii de numire în funcție și

de destituire a conducătorilor agenților economici și ai instituțiilor publice;

9) interzicerea demisiei lucrătorilor, cu excepția cazurilor prevăzute de actele normative, pentru această perioadă;

10) chemarea cetățenilor pentru prestări de servicii în interes public în condițiile legii; I l) efectuarea, în modul stabilit de lege, a rechizițiilor de bunuri în scopul prevenirii și lichidării consecințelor situațiilor care au impus declararea stării de urgență;

11) efectuarea altor acțiuni necesare în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19).

În contextul restricțiilor impuse, a survenit ca urmare izolarea strictă a bolnavilor cu dizabilități mintale și refuzul rudelor de ai îngriji din cauza fricii de infectare. Această situație a făcut ca aceste persoane să aibă sentimente de plictiseală și depresie, accentuându-se simptomele de anxietate și frica de a rămâne singuri, lipsiți de sprijin și ajutor.

Este important de a ține cont de faptul că toate autoritățile publice centrale, autoritățile publice locale, toate persoanele juridice de drept public și de drept privat, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, precum și toate persoanele fizice aflate la moment pe teritoriul Republicii Moldova, au fost obligate să asigure în continuare executarea tuturor prevederilor hotărârilor CNESP, emise în perioada 02 februarie 2020 – 15 martie 2020, care nu au fost abrogate sau care nu contravin dispozițiilor, emise de CNESP începând cu data de 18 martie 2020.

La fel, profesorul N. Sadovei menționează că, în raport cu acordarea asistenței medicale (prestarea serviciilor de sănătate individualizate) pacienților care întrunesc criteriile definiției de caz pentru COVID-19, se aplică prevederile Protocolului clinic național provizoriu „Infecția cu coronavirus de tip nou (COVID-19)”, aprobat prin Ordinul Ministrului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale (nr. 336/30/03/2020,

[88] Ghidului practic “Managementul complicațiilor severe cauzate de infecția provocată de coronavirus (COVID-19)”, aprobat prin Ordinul MSMPS cu nr. 326/27.03.2020 [19], precum și prevederile altor acte normative departamentale, emise de MSMPS sau de către alte autorități competente, după caz. Este important de menționat că PCNP-ul în cauză stabilește că actul medical efectuat în cadrul prestării pacientului (care întrunește criteriile definiției de caz pentru COVID-19), a serviciului de sănătate individualizat nu se limitează doar la medicație curativă medicamentoasă, ci obligă personalul medico-sanitar implicat în tratament să efectueze și intervenții de sănătate mintală și psiho-emoțională la acești pacienți, ținând cont de stresul și simptomele psihologice/psihice specifice acestora.

Concluzii

Anul 2020, puternic marcat de pandemia de Sars-Cov-2, a fost unul foarte dificil pentru întreaga omenire, nu doar pentru Republica Moldova. A fost perioada în care a fost testată capacitatea statelor de pe glob de a face față unei crize de sănătate publică fără precedent, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Asta în condițiile în care reglementările internaționale în materia drepturilor omului garantează tuturor dreptul la cel mai înalt standard de sănătate care poate fi atins și obligă statele să ia măsuri pentru a preveni amenințările la adresa sănătății publice și pentru a oferi asistență medicală celor care au nevoie de aceasta.

Standardele internaționale în domeniul drepturilor omului prevăd, de asemenea, că în situații de pericol public ce amenință viața națiunii, restricțiile privind anumite drepturi și libertăți sunt admise, dacă acestea sunt prevăzute de lege, sunt proporționale cu situația care au determinat-o, sunt cu siguranță necesare și justificate științific și, de asemenea, dacă aplicarea lor nu este arbitrară sau discriminatorie, este limitată în timp și supusă periodic controlului.

Pentru a atenua răspândirea COVID-19, guvernele din întreaga lume au introdus măsuri de urgență care constrâng libertățile individuale, drepturile sociale și economice și solidaritatea globală. Aceste măsuri de reglementare au închis școli, locuri de muncă și sisteme de tranzit, au anulat adunările publice, au introdus izolare obligatorie la domiciliu și au implementat supraveghere electronică la scară largă. Procedând astfel, obligațiile privind drepturile omului sunt rareori abordate, în ciuda cât de semnificativ sunt afectate de răspunsul la pandemie. Normele și principiile drepturilor omului ar trebui să ghideze răspunsurile guvernamentale la COVID-19, aceste drepturi întărind răspunsul de sănătate publică la COVID-19.

Pandemia și consecințele sale socioeconomice au avut un impact disproporționat asupra drepturilor femeilor, copiilor și persoanelor în vârstă, precum și asupra tuturor persoanelor aflate în situații vulnerabile, inclusiv refugiații, migranții etc., adâncind inegalitățile deja existente. Măsurile de răspuns ar trebui să țină cont de nevoile celor care sunt cel mai expuși riscului de marginalizare, de stigmatizare, de xenofobie și de rasism, precum și altor forme de discriminare.

Acest fenomen a scos în evidență zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova, iar autoritățile nu întotdeauna au putut face față provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situației sau a deficiențelor de sistem, care nu au permis adoptarea de acțiuni prompte și adecvate în contextul acestei perioade de izolare.

În rezultatul celor expuse mai sus, constatăm că pandemia a lovit puternic în sistemele de sănătate naționale, evidențiind faptul că acestea nu dispuneau de resurse necesare, atât umane cât și financiare, pentru a asigura un nivel corespunzător al calității serviciilor și pentru a asigura accesul tuturor persoanelor, pentru care serviciile medicale sunt extrem de importante și vitale.

Ca și concluzie pentru Republica Moldova, considerăm că se impune necesitatea asigurării investițiilor suplimentare în sistemul medical, pentru a oferi tuturor pacienților servicii de sănătate și tratamente medicale moderne, accesibile, acceptabile și de calitate.

Referințe bibliografice

1. Raport privind drepturile și libertățile omului în Republica Moldova 2020, <http://ombudsman.md/wpcontent/uploads/2021/04/Raoort-2020-FINAL-RED.pdf>
2. BĂLAN, Gh., BULGARI, D., ILIESCU, A. *Răspunderea juridică medicală în România: malpraxisul și infracțiuni medicale*. București, Ed. Hamangiu, 2015.
3. Decizia nr. 169/20 din 23.10.2020.
4. Ministerul Justiției, Administrația Națională a Penitenciarelor, comunicat de presă Sinteza săptămânii în sistemul administrației penitenciare (24.05-31.05.2021), din 31.05.2021, disponibil la: <http://anp.gov.md/sinteza-sap-31052021>. Accesat ultima dată la: 10.06.2021 <https://ombudsman.md/news/ministerul-justitiei-considera-inoportuna-pronovarea-amnistiei-sau-gratierii-pentru-eliberarea-unor,-persoane-din-detentie-pentru-reducerea-riscului-de-raspandire-a-covid-19-in-institutiile-penitenciare/>.
5. Barometrul de Sănătate a Populației Republicii Moldova, 2019. Disponibil în limba română la: <http://pas.md/ro/.PAS/Studies/Details/1A7>.
6. <https://www.border.gov.md/ro/informa-re-la-i-ra-fiecare-calator-semneaza-declaratia-pe-proprie-raspun-dere-de-achite-in-72-de-ore-a-politiei-de-asigurare-medicala>
7. OIM Moldova, Impact of the COVID-19 pandemic on migration: mobility, number and profile of returned migrants, specific vulnerabilities of groups affected by the decline in remittances.
8. UN Women, Efectele crizei provocate de pandemia COVID-19 asupra populației de etnie romă din Republica Moldova, <https://www2.unwomen.org/media/field%20office%20moldova/attachments/publications/2020-roma%200-ulation>.

9. Studiu sociologic realizat de Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități din RM. Disponibil online la <https://keystonemoldova.md/wp-content/uploads/sites/4/2020/08/STUDIUL-IMPACTUL-PANDEMIEI-PERSONE-CU-DIZABILITATI.pdf>

10. Raportul Acces la servicii esențiale de sănătate în contextul pandemiei COVID. Disponibil online la <http://onl.budsm.an.d/wp-content/uploads/2021/12/Varianta-FINAL%20C4821111.pdf>.

11. Acordul de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare privind implementarea Proiectului „Răspuns de urgență la COVID-19”, în valoare de 52,9 milioane de euro din 28.04.2020. Monitorul Oficial nr. 124-125/220 din 26.05.2020.

12. 2020, anul Covid-19. Retrospectiva unei pandemii. Poate fi accesat online la: <https://romania.europalibera.org/a/anul-covid-19-retrospectiva-unei-pandemii-31025902.htm> (vizitat la 14.11.2021).

13. Coronavirus: cea mai recentă situație, <https://www.trt.net.tr/romana/covid-19> (vizitat 18.12.2021).

14. SADOVEI, N. *Repere privind statutul juridic al beneficiarilor de servicii de sănătate publică în contextul pandemiei COVID-19*. Disponibil Online: <https://juridicentoldova.nld/7822/repereprivind-statutul-juridical-beneficiarilor-de-servicii-de-sanatate-publica-in-contextul-pandemicovid-19.html> (vizitat 14.11.2021).

15. Ordinul Ministrului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale „Cu privire la aprobarea Protocolului clinic național provizoriu „Infecția cu coronavirus de tip nou (COVID-19)” nr.336/30/03/2020. Disponibil: https://msmps.gov.md/sites/default/files/ordinul_msmps_nr.336_din_30.03.2020_cu_privire_la_aprobarea_pcn_provizoriu_infecția_cu_coronavirus_de_tip_nou_covid-19_0.pdf (vizitat la 05.11.2021).

16. Legea privind regimul stării de urgență, de asediu și de război nr.212/2004. Publicată: 06.08.2018. Monitor Oficial al Republicii Moldova nr. 132-137 art.696. Modificat prin LP201 din 20.11.2020, Monitorul Oficial al R. Moldova 111•.329-331/08.12.2020 art. 207; în vig. 08.12.2020.

17. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova privind declararea stării de urgență nr. 55 din 17.03.2020. Monitorul Oficial nr.86/96 din 17.03.2020.

18. Hotărârile Comisiei Naționale Extraordinare de Sănătate Publică pot fi consultate pe pagina web a Guvernului. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/hot_cnesp_nr.2.pdf (vizitat 12.11.2021).

19. PĂDURE, A. *Riscurile de malpraxis medical în Republica Moldova*. P. 16-20. Disponibil: <http://bsclupan.asm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/299/3.pdf?sequence=3> (vizitat la 18.11.2021).

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (250), anul 24 (2023)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 26,0. Coli editoriale 23,5.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009